Jodoci Lommii Burani Reipublicæ Nerviorum medico physici. Commentarii de sanitate tuenda in primum librum De re medica Aurel. Cornelii Celsi, medicorum Romanorum longè principis. : Cum indicibus necessariis.

Contributors

Lommius, Jodocus, approximately 1500-approximately 1564.
Langerak, Johan Arnold, active 1710-1750

Publication/Creation

Lugduni Batavorum : Apud Joh. Arn. Langerak, 1724.

Persistent URL

https://wellcomecollection.org/works/ev25b7zr

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
https://wellcomecollection.org

17210/A/2.
C. II
16/e

k

58331

JODOCI LOMMII BURANI
Reipublicæ Nerviorum Medico Physici.

COMMENTARII DE SANITATE TUENDA

In primum librum de Re Medica

AUREL. CORNELII CELSI
Medicorum Romanorum longè Principis.

CUM INDICIBUS NECESSARIIS.

LUGDUNI BATAVORUM
Apud JOH. ARN. LANGERAK. 1724.

a
f

ILLUSTRISSIMO
HEROI
GULIELMO A NASSAU
PRINCIPI

Aurantio, Comiti Burano, &c.
Jodocus Lommius Buranus

S. D.

Quos anno ſuperiore de Sanitate tuenda Commentarios tibi clementiſſime Princeps manu ſcriptos dicaveram, eos jam typis excuſos ſub auſpicio nominis tui emiſi. Videretur profectò ſeriùs id à me factum, quàm aut tuæ expectationis, aut meæ promiſſionis ratio ferat, niſi hoc opus ſemel remiſſum, & interjectis dein aliquot menſibus ſecundò veluti ad Momi lucernam (ut ſic dixerim) inſpectam judicaſſem parum bene maturuiſſe. In e-

jus itaque elimationis curam more æmuli lectoris pertinaciùs intento, labor mihi per ſingulas partes crevit, comperique id minimè vanum eſſe quod apud Platonem legitur, δευτέρων ἀμεινόνων. At diſſolvi me tandem hinc, idemque opus etſi non uſquequaque perpolitum, multis tamen in locis caſtigatiùs feci. Quod quidem nunc feliciter natum credam, ſi ut ſemel fortunatum, tuæ cùm placeret Celſitudini, fuit, ita eam in hac nova luce promerebitur vivacitatem, qua ſæpè caruiſſe maximorum etiam virorum monumenta fatali quadam temporum malignitate deprehenſum eſt. Idque vel noſter hic abundè docet AUR. CORNEL. CELSUS tanta ſæculorum penè omnium exercitus injuria, ut paucis lectus, vix ullis intellectus, pleriſque omnibus ne Medicus quidem habitus ſit, vir alioqui (quod confidenter dicam) eminentiſſimus, non ſolùm in medendi ſcientia, ſed in iis etiam ſtudiis quæ nomen ſibi ab humanitate ven-

vendicant. Cui rei fidem propoſitum facit opus, breve quidem illud, at eximiè cùm elegans tum eruditum, ſuppellectilem continens raram ac precioſam ditiſſimos artis Apollineæ theſauros, adeò ut accuratiùs id intuenti è beatiſſimo illo pectore Hippocratis fluxiſſe res, ſermo ab ipſis formatus Gratiis eredatur. Itaque major mihi alacritas ſtudiumque commentandi majus injectum eſt, quoniam id videbam tanto jure in hoc me autore licere facere, quanto in aliorum veterum ſecundum Hippocratem nemine. At enim vereòr, ne, quemadmodum Alexandrum Macedonem non niſi ab unico pingi Apelle, & fingi à Lyſippo fas erat, ſic ego quoque Latinorum Medicorum primati CELSO parum doctus ſervierim interpres. Verum ignoſcent boni virium imbecillitati mearum, ſi parum pro tanti autoris dignitate præſtitiſſe videbor, favebunt autem benevolo ſtudio, quod humilioribus me rebus accommo-

dans parvos artis tyrones pleniore demeritus ſim officio. Horum enim commodis ut quàm maximè ſervirem nulla mihi res ad ſedulitatem defuit. Etſi intelligo conatum hunc meum nonnullis ſuperfluum eſſe videri editis nuper in lucem ante me emendatiſſimis Hieremiæ Brachelii, & Gulielmi Panthini in hunc autorem commentationibus. Euge, bene habet. Prævertit operis editionem invidia, haud leve (uti ſpes eſt) quantulæcunque in eo virtutis omen. Næ iſti cenſores parum intelligunt materiem hic abundè ſuppetere, dignam arte & ingenio multorum: Tum ejus eſſe notæ ſcriptorem CELSUM, ut eum commentari nunquam quiſquam plus ſatis poſſit. Jam verò quod bonorum iſtorum me dicunt hoc ſcripto minuiſſe autoritatem, id factum nego. Nuſquam enim quemquam licenter laceſſivi, ubique ſobriè atque humaniter meam ſententiam rebus controverſis interpoſui. Ad quam utique rem non defuit mihi exem-

exemplum virorum haud incelebrium, quo exemplo id licere me ſine vituperio facere, quod illi cum gloria fecerunt putavi. Accedit illud quod reticere nullo modo poſſum: Libentiſſime hîc me à complurium Neotericorum defeciſſe ſcriptionibus, quos non pudet, cum nihil ipſi pro facultate proprii ingenii cudant, aliena turpiter miſcere, & ex veterum ſcriptis bonis nova facere non bona. Hoc, ſi quid à multis aliis revera differam, non tam fas eſt à me nunc dici, quam eruditorum hominum decerni judicio, idque ne contumelioſus eſſe, aut arrogans videar, eorum ſecutus exemplum, qui alienos convellendo labores avarè precium laboribus ſtatuunt ſuis. Sed redeundum ad CELSUM eſt, quem ſanè miror jam inde ex tam longo ævo interpretibus carere. GALENUM verò tot otioſis undique onerari Commentariis, autorem haud ita malè perſpicuum, ſed & effuſiſſimo quodam ingenii luxu plus ſatis mul-

tum, ac mole (quod dicitur) laborantem ſua. Quanto verò glorioſius fuerat, doctam illam priſcæque diſciplinæ æmulam CELSI brevitatem ſcriptis locupletaſſe, neque adeò obſtrictè Græcorum faviſſe ſtudiis, ut nulla ſubinde fuerit religio Romanis ingeniis oppedere? Illud à Marco Cicerone dictum ſemper probavi. Omnia Latinos inveniſſe meliùs quam Græcos, aut ab illis accepta feciſſe meliora. Mitto reliqua, vel hoc certè nomine coli CELSUM oportuit, quòd poſt habitis *Diocle*, *Praxagora*, *Herophilo*, *Aſclepiade* idque genus ſuperiorum temporum Archiatris totum penè ſe ad unicum applicuerit *Hippocratem*, quem ipſe virum arte facundiaque dicit inſignem & Medicinæ omnis parentem. Simileque veri eſt, eo ipſum magiſtra edoctum, ut cætera omnia, ſic hæc iſta quoque conſervandæ ſanitatis præcepta poſteritati diligentiſſimè ſcripta reliquiſſe. Quò minus placet quod fieri hodie à multis video, fi-

diſſi-

diſſimum hunc valetudinis aſpernantibus cuſtodem, & verſiculos aliquot inconditos, ſcholamque neſcio quam ſequentibus Salernitanam, qua vix ſcio, an quicquam in literis Medicorum inelegantius ſit aut indoctius. Sed eſt hæc ſtudiorum peſtis optimis quibuſque Profeſſoribus non infrequens, ut contentione ſui laborent, ejuſdemque tanta aliquando vis fuit, ut vel ipſum obliteraſſet *Hippocratem*, tanta alioqui doctrinæ fama clarum, niſi jamjam labefienti ſuppetias tuliſſet divinitùs miſſus *Galenus*, qui ſub obſcura ejus autoris ſcripta ſubtilius excolens, ſcriptis illuſtravit ſuis, venerabiliaque hominibus ſeculorum omnium effecit. Id exemplum mihi quoque erga CELSUM uſurpare volenti ingens inceſſit cupiditas ruinoſum hunc Autorem ſublevandi, proque ſuo merito ſempiternæ poſterorum conſecrandi memoriæ. Delegi autem primum operis librum ea de cauſa, quod ad plurimos ipſum pertinere ſcirem, ſeu optima continentem

præcepta tutandæ ſanitatis, ſine qua nihil in vita ſuave ne ipſis quidem eſſe Regibus poteſt. Ergo ut primum longos elucubratus labores factus mihi voti compos viſus ſum, cæpi egomet mecum cogitare atque animo circumſpicere unde Herculem mihi aliquem ἀλιξίκακον contra obtrectatorum maledicentiam aſciſcerem, in eaque jam tum deliberatione aliquouſque fluctuantem tua me Celſitudo Heros Illuſtriſſime confirmavit, commodiſſima quidem viſa illa, cujus defendi patrocinio, & dignitate ornari noſter libellus poſſit. Magnæ mihi ſeſe rationes obtulerunt nuncupationis hujus. Primoque omnium obverſebatur animo ingentium recordatio beneficiorum, quibus conjugis tuæ clementiſſimæque Principis noſtræ, partim avus fœlicis memoriæ Florentius ab Ecmonda, partim parens Maximilianus (ambo animis, ambo inſignes præſtantibus auſis) meum piæ recordationis parentem olim affecere, conceſſo per omnem

Bu-

Buræ Comitatum Secretarii (quod vocant) officio, quam equidem intuitus beneficentiam partium mearum duxi munusculo hoc literario (quando alio nequeam) utcumque studere rependere. Quin veniendum ad te potius generosissime Princeps, qui auspicatissimi connubii fœdere noster factus rerum Burensium habenas, post fortes illos viros ipse fortissimus tenes, tuosque tibi cives tot tantisque beneficiis indies demereris, ut vel exarserit mihi hinc animus cupiditate primitias studiorum meorum Amplitudini consecrandi tuæ. Quod inceptum eo majori voluptati tibi fore confidebam, quo plus valere parerat officium & clientis & civis. Postremò haud me fefellit, quantum ornamenti vigiliis his ex præfatione sit accessurum nominis tui; cujus magnificentiam nunquam æstimare pro merito possum, nedum oratione consequi. Tam enim desunt ingenio verborum pondera, quam materiæ ingenium deest. Quo facilius

lius etiam abſtinebo claritatis tuæ præconiis ſeu infinitis, deficiamque à vulgi ſententia, qui talia vehementer ſuſpicere, pauloque adulantius uſurpare hoc loco poſſet. Illud apprimè certum puto, tuas illas nobiliſſimæque familiæ tuæ virtutes adeò jam ubique terrarum ſuis florere laudibus cæpiſſe, ut his mea celebratio nihilo plus conciliare ſplendoris poſſit, clariſſimæ meridiei lucerna. Ipſæ ſiquidem ſic ſunt optimo ſtatu, ut ſublimi oratione, qua caremus, nihil ſint accepturæ decôris, vulgari, quæ nobis magis propria, multum videantur amiſſuræ. Vale patriæ decus. Tornaci Calendis Decembribus. Anpoſt natum Chriſtum 1557.

JO-

JODOCI LOMMII
IN
CORNELIUM
CELSUM.

PRÆFATIO.

REputarem ego modis emnibus felices literas ceu veras animorum cultrices, ſtrenuaſque nominis nunquam intermorituri patronas, ſummæ voluptatis, inexhauſtæque plenas illecebræ, ſi non tam iniquos paſſim haberent in ſe judices. Siquidem ita exiſtimo: ut plures ſemper (quod ille ait) malos, ſic & indoctos eſſe, qui ea, quæ non didicerunt, non ſolum malè judicant, ſed etiam odio perſequuntur. Adhæc permultos etiam, qui ſeſe videri eruditos ſtudent, video nihil propemodum quod ipſi non fecerint, probare, aut ſi fortè quid in alio laudant, id temerario animi impetu, non conſilio facere. Et quid inter hæc quæſo peritioribus accidere moleſtius poteſt, quâm tot exhauſtis omni vita laboribus, tanto & roboris corporei, & rei familiaris impendio ingratam poſteritatem iuviſſe? Quid verò calumi-

co. Curari (inquit) oculos sanguinis detractione, balneo, vino vetustissimus autor Hippocrates memoriae prodidit. Sed eorum tempora, & caussas parum explicuit in quibus Medicinae summa est. Quid, quòd in examine dierum criticorum gravissimè contra Hippocratem perorat, idque jure faciat necne, malo ego in judicatum relinquere, quam impius esse in Parentem artis nostrae videri. Producam veteres alios quibuscum saepe acris ipsi pugna est. Incipiam ab Asclepiade, quem etsi nominat multarum rerum quas ipse quoque secutus sit, autorem bonum, in his ferè redarguit. Primum, quod vomitus atqus alvi ductionis usum tanquam inutilem sanis temerè ademerit, parum intelligens quam ista saepe & temporum, & corporum ratio faciat necessaria. Dein, quòd acutè febricitantes, gestationibus, luce, vigilia, siti afflixerit, tortoris potius vicem exhibens quàm Medici, cujus tamen esse officium ipse alias Asclepiades dixit, ut tutò, ut celeriter, jucundè curet. Idem neque cibum febricitantibus rectè dedit, quando id, inclinata quidem febre, sed adhuc tamen inhaerente fecerit, ab antiquis desciscens qui accessione diutius intermittence, rectius integerrimis corporibus alimentum offerebant. Atque haec Celsus apud Asclepiadem notavit. Ab Erasistrato dissentit in emittenda per ventrem Hydropicorum aqua. Ab Heraclide Tarentino in curanda Quartana. A veteri Cleophanto: quòd is in febricitante tempora su-

men-

mendi vini malè legerit. A methodicarum communitatum repertore Themisone, quod nullius caussae notitiam ad curationem pertinere falso existimarit. Adeò verò firmis argumentis istorum opiniones omnium Celsus convellit, ut locus non sit aut defendendi quod ab ipso repraehensum, aut arguendi, quod defensum est. Quo credibilius est eum ista quidem omnia & probè scisse, & longo artis usu, sedulaque veterum lectione, non carptim, non tumultario didicisse. At enim Plinium (si diis placet) nobis obtrudunt, qui Celsum authoribus literarum, non Medicinae Professoribus accensuit. Nae ipse quod res est judicasset, si cujus notae alterum falso insimulat eam verè in se repraehendi posse intellexisset. Quis enim hodie paulò doctior nescit, quam Plinio verba supersint, desit medendi scientia? Sed fefellit hunc manticarum illa Platonicarum altera, quam ponè gestamus nostrorum plenam vitiorum, altera ante oculos collo suspensa, quae aliena continet. Rectius Fabius (me judice) Quintilianus Celsum in Philosophorum etiam habuit numero, supraque rei oratoriae, militaris, & rusticae traditionem, Medicinae quoque praecepta, literis prodidisse testatus est. Venio nunc ad eos qui nil nisi Empiricum hoc esse opus contendunt, & omissis Naturalibus, hac artis parte mutilum. Atqui (ô boni) non erat id Autoris institutum, ut Physicum his libellis institueret, sed ut Medicum, universae naturae ante prudentem. Ideoque nuda praeceptorum traditio-

ne

ne contentus, simplicem artis ductum sequi maluit, quàm diverticulis impeditam sequens viam, aliena docere videri, non sua. Temerè enim Medici Physiologiam sibi vendicaverunt ad Professores rerum Naturae pertinentem, quam credibile est non alia de caussa veterum quoque Medicorum libris agitari caepisse, quam quod debilis medendi ars absque rerum cognitione sit. Etsi enim ejusdem est, finem ipsum, & quae finis gratia sunt, cognoscere: non ideo tamen necessariò ad unum omnia referuntur disciplinae genus. Non coit veluti pars naturalis cum scientia Medicinæ, sed præbet duntaxat necessaria, & amica ministeria. Quaelibet enim ars ex notitione finis tota constituitur, quæ finis in Medicina actionum corporis incolumitas est. Eam Celsus hoc toto volumine molitur, physicis supersedens theorematis, quæ ipsa seorsim propria compræhensa scientia sunt. Placuit Galeno utrumque hoc miscere studium, non placuit Celso. Tradit elementa literarum Grammaticus, non Orator: visum tamen est Fabio ista quoque libris oratoriis præfigere, non visum est Tullio. Ducit sua quemque præcipiendi voluntas: Utque hominis diligentis est, nihil quod ad rem quomodo facit omittere, ita vicissim rerum prudentis est, quamquè artem suis adstringere finibus ad certos relatam Professores. Nam quominus omnia possint ab omnibus absolutè præcipi, & immensitas disciplinarum, & vitæ brevitas facit. Proin non potest nostri Autoris institutum non probari, qui, ne binis do-

ctrinæ

ctrinæ generibus unus discentem oneraret magister, sic partienda docentium officia putavit, ut corporis naturam, abditasque scrutari caussas Professoris rerum Naturæ sit, sanitatem tueri incolumem, & amissam reddere, Medicinam sectantis. Fecit hanc veluti propriam Celsus viam, idque ne arcanrum rerum versando conjecturas, Philosophi fungeretur officio, non suo. Est namque sui quisque operis artifex utilior. Quocirca ad Sapientiæ scholas relegata, elementorum, temperaturarum, caloris innati, succorum, spirituum, potentiarum atque actionum indagine, id solum hoc opere Celsus egit, quomodo Secundam Valetudinem tueri, quo modo corrigere Adversam possis. Sunt nempe hæc propria Medici officia ad unicum ambo tendentia sanitatis finem, præcipuumque horum medendi est, unde homines jam inde ab initio artem ipsam, Medicinam, & ejus Professorem, Medicum appellaverunt. Eamque inductus caussa Celsus unicum duntaxat libellum περὶ ὑγιεινῶν, *plureis* περὶ θεραπευτικῶν *accuratissimè scriptos reliquit. Non aspernor Physiologiam tanquam curanti inutilem, sed ad alium rejicio Præceptorem. Ejus cognitio necessaria quidem Medico, at non propria professio est. Rectetque (puto) sapientissimis ante nos viris placuit, optimum aditum ex Logica, Naturalique Scientia ad Medicinam esse, ibique demum optimè inctpere Medicum posse, ubi idem antè Physicus desisset. Atque utinam hodie quoque consuetudo teneret, ut, quemadmodum*

Plato ἀγεωμέτρητον καὶ ἄμουσον ab auditorio suo eliminavit, sic etiam ὠφυσιολογήτῳ omnis interdicatur accessus ad humanæ salutis præsidem artem. Didicit (fateor) utramque pariter scientiam antiquitas, tum cum Medicina sapientiæ pars haberetur; idque factum scio iisdem in scholis, iisdemque sub authoribus Pythagora, Empedocle, & Democrito, qui non contenti more Podalyrii, atque Machaonis, ulcera ac febres agitare. Naturalium quoque scientiam edocti Medicinæ annexuerunt. Attamen scidit dein se studium, magnique Hippocratis industria factum est, ut certis finibus medendi officium ab studio naturalis sapientiæ sejungeretur. Meritoque is ipse Autor, per quem autorem salutaris hæc nobis professio increvit, & colendus omnibus, & sedula lectione evolvendus est, quod compendio atque arte summa utramque tum limitarit, tum excoluerit partem. Cæterùm sicuti hujus exemplo atque testimonio idoneus esse Medicus: nisi idem protinus & Physicus sit non potest, ita in eum hodie res rediit locum, ut in alterutram partem ferè plus justo simus proelives, aliis inani circa naturalia studio setescentibus, aliis præproperè, illotisque; (ut ajunt) manibus ipsam agitantibus medendi arnem, ex quo incidit, ut ii perpetua rerum ignoratione ceu ineluctabili Tyrannide medendo præpediantur, illi cum Philosophos sese videri impense bonos student, evadant subinde Medici non boni. Divisit Celsus vices professionum harum, sic ut à Philosophorum schola petitis naturæ præceptis Medicina per se staret,

non

non ad ociosas illas, etsi jucundas, de rebus disputationes, sed ad ipsam actionem servandamque sanitatem comparata. Decuit severior hæc docendi lex majestatem Romani Scriptoris, qui ne fines artis suæ transiret, propriis sese continuit septis, à secundæ valetudinis orsus præceptionibus, moxque ad ipsos progressus morbos, horum curationem ratione ac via instituit, indicationes sequens, neque ab ipsa duntaxat sumptas ægritudine, ut Methodici, communia quædam morborum intuentes, neque ab ancipiti casuum observatione, ut Empirici, quibus morbi inquisitio extra artem. Medicina intra experimentum est, sed supra morbum ad ejus quoque evidentibus caussis, obscuris non à cogitatione artificis Medici, sed ab ipsa rejectis arte. Adhæc à viribus corporis (cujus idcirco cognosci actiones vult) a loci affecti natura, atque situ (quare Anatomen quoque proposuit) itemque ab ætate, sexu, consuetudine, vitæ studio, aere, anni tempore, cœli tempestatibus & id genus aliis. Cumque Medicina ars quædam sit tutandi sanitatem, & morbos depellendi non solum ratione, verum etiam usu comparata, videtur profectò nulla res ad plenam professionem Rationalium, quos vocant, Medicorum, Celso defuisse, qui post subtilem illam, & à consilio tractam Medicinam in loco aliquid etiam usui ipsisque concessit experimentis, tum curiosè huc passim inter curandum respiciens, tum palam in operis sui proœmio professus, nihil magis ad medendi rationem ipsa conferre experientia. Non possum mi-

hi temperare, quin pleraque eorum, quæ hactenus retuli, adducam ex ipso autore petita exempla. Ergo ubi de incisione venarum disputatur, ante omnia æstimari vires voluit, adeò ut si juvenis (inquit) imbecillis est, si mulier quæ gravida non est, parum valet, malè sanguis emittatur. Idem posi hæc ipsius intuens morbi speciem. atque causam, itemque curandi corporis præsentem dispositionem, & sedis affectæ positum sic loquitur. Neque solum hæc consideranda sunt, sed etiam morbi genus quod sit, utrum superans, an deficiens materia læserit, corruptum corpus sit, an integrum. Et paulò post sic. Mitti sanguis debet si totius corporis causa sit, ex brachio, si partis alicujus, ex ea ipsa parte, aut certè quam proxima, quia non ubique mitti potest, sed in temporibus, in brachiis, juxta talos. Jam verò febricitantem nutriens ita scribit. Unum illud & semper & ubique servandum est, ut ægri vires subinde assidens Medicus inspiciat, & quamdiu supererunt, abstinentia pugnet, si imbecillitatem vereri cæperit, cibo subveniat. Et paulò ante hæc. Refert inquit qualis morbus sit, quale corpus, quale cœlum, quæ ætas, quod tempus anni. Idem alio quoque loco differre ait pro natura regionum genera Medicinæ, & aliud opus esse Romæ, aliud in Ægypto, aliud in Gallia. Cæterum huic parti cum satis datum sit, transibo ad eos tandem, qui hoc opus cavillantur, ut inordinatum nullaque digestum methodo. Horum ego impudentiam eo molestius

ſtius fero, quo magis religioſè ab Autore ſervatum quod ipſi requirunt, video. Tanto enim artificio partes Medicinæ omnes diſpoſuit, interque ſe appoſitè commiſſas devinxit, ut poſt Hippocratem, atque Galenum invincibiles ſeculorum omnium ἰατρονικας, *nemo ſit qui ipſi non dicam anteferri, ſed ne conferri quidem jure poſſit. Nempe primo ſtatim libro præcipiens quemadmodum ſanis hominibus agendum ſit (*ὑγιεινὴν *hanc partem Græci nominant) ſequentibus ipſos agitat morbos primum, quæ corpora his pateant, mox quæ tempora anni, & ætates edocens, ſic ut ex his non ægrè colligi multiplex cauſarum genus poſſit. Abſolviturque hoc loco tota (ut Græcè dicam)* αἰτιολογικὴ. *Nam cur Autumnus plurimos opprimat cauſam refert inæqualem ealoris, frigoriſque intemperiem. Idem quod ſenectus longis morbis pateat, frigiditati tribuit, quòd juventus acutis tentetur, calori. Ver fuſione ſuccorum, lippitudines, puſtulas, hæmorrhagias, gravedines, & phlegmonas creat. Æſtas febres acutas. Autumnus quartanas facit. Hyems tuſſes, capitis dolores, & viſcerum obſtructioues inducit. Aquilonem tuſſes ſequuntur horrores urinæ retentiones. Auſter aures hebetat, ſenſus tardat, caput gravat. Sed modum facio recenſendis morborum evidentibus cauſis, quas Celſus primo ſecundi libri capite latè, diſertèque ex Hippocrate propoſuit. At videbitur forte nonnullis Celſus neque ita diſtinctè ut Galenus, cauſas primitivas ſeu evidentes deſcripſiſſe, ne-*

que satis circumspectè internas seu morbum continentes expulisse, ceu inidoneas unde curationis peti consilium possit. Primum facile donaverim, alterum non omnino. Neque enim pro iisdem, puto, causis habendæ sunt, quas Galenus προκαταρκτικὰς. *Celsus evidentes vocat: Ille enim tales duntaxat reputat externas, hic non has modo, sed illas etiam omnes, quæ quoquo modo explorari, & certæ fieri Medico possunt. Nempè sæpe cruditatem Celsus est intuitus, sæpe succorum vitium, ex urina, dejectione, aut vomitu, animadversum, & inde curandi vias traxit. Tametsi scio quam plurimarum causarum latentium notitiam Galeno fuisse, quæ Celso defuit. At qui id minimè mirum, cùm certa res sit multos post Galenum etiam extitisse, nostramque secuturos memoriam, qui indies magis magisque cumulata abditarum causarum præstent notitia. Alias invenit Hippocrates, alias Diocles, alias Galenus, nec parum multas amicus noster Fernelius. Semper enim adjicitur aliquid inventis majorum. Præterea latentia hæc minoris facit Celsus, non rejicit, extra artem esse vult, non extra artificis cogitationem. Plus in iis statuit probabilitatis, minus* ἀποδείξεως. *Quæ sanè opinio haud usquequaque absurda Celso, cùm ejus seculi doctis fuit commmunis, qui in reconditis naturæ causis, nihil satis firmi videbant, earumque incompræhensibilem esse quæstionem ex eorum judicabant discordia, qui de his disputarunt. Nam quæ causæ intus sanitatem præstent,*

ſtent, quæ morbos excitent, quo modo cibus concoquatur, quo modo trahatur ſpiritus conjectura, ipſi non ſcientia compræhenderunt. Cujus autem rei (inquit Celſus, non eſt certa notitia, ejus opinio certum reperire remedium non poteſt. Cur enim id temporis potius crediderit aliquis Hippocrati, qui cibum dixit calore naturæ concoqui, quam aut Eraſiſtrato, qui atteri putavit, aut Pliſtonico, qui putreſcere. Cur fidem magis quis derogaverit Ariſtotelis genero Eraſiſtrato, qui febres oriri cenſuit transfuſo in arterias ſanguine, quàm Hippocrati, qui id tribuit accenſo in corde peregrino calori? Si ſequendæ rationes eſſent, ſingulorum exiſtimabant eſſe non improbabiles, ſi autoritatem, omnium videri juxta gravem, ſi curationes, permultos ægros ab aliis fuiſſe ſervatos, quos Hippocratis aſſeclæ diu tractos non expedierant. Hac re animadverſa pluris eſſe Celſus deputavit, manifeſtas tantummodo cauſas intueri, & ex his ducere curandi rationem quàm ambitioſè ea velle aſtruere rerum abditarum dogmata, quæ inter præcipuos autores erant controverſa. Sequitur nunc σημειωτικὴ ſigna continens, quorum quæ vis ſit tam in præſagiendis, quàm agnoſcendis æſtimandiſque affectibus præter naturam, id quoque curioſè adnotatum à Celſo eſt. Poſt hæc jam generalis quædam curandi oſtenditur via (θεραπευτικὴν Græci nominant) cunctis ex æquo morbis inſerviens. Ejus duo Celſus partitur capita. Alterum adjectionis deficientium, alterum detractionis

ſu-

superfluorum, secutus in hoc veterem Hippocratem, qui artem medendi nihil esse aliud affirmavit, quàm πρόσθεσιν καὶ ἀφαίρεσιν. *Adjectio oblatis fit cibis. Detractionem præstant missio sanguinis, alvi ductio, vemitus, sudor, abstinentia, & hujusmodi. Atque hisce rebus tamquam idoneis quibusdam auxiliorum materiis ferè universo morborum præcipueque interiorum succurritur generi, indicatione ubique à contrariis sumpta. Talibus enim depelluntur affectus præter naturam. Estque hæc summa libri secundi, eorum quæ commemoravi vim atque usum continentis. Cæterum ut sine cognitione universalium (in quibus methodus est) usus particularium (in quibus exercitatio) habetur inanis, ita sine hoc fructum illa nullum adfert. Quamobrem ne parum sit, ea duntaxat haberi præcepta, quæ ad universum genus morborum pertinent, singulorum quoque propriam curationem tertio dehinc quartoque libro Celsus exposuit, antiquissimum secutus Hippocratem, qui mederi oportere dixit, & communia, & propria intuentem. Appositè verò hîc viscera hominis atque intestina Celsus scrutatur, iis quæ antè natura clauserat per anatomen patefactis, quoniam ea cognitio necessaria videretur, & ad inventionem loci patientis, & ad remediorum usum, videretur jam tota medendi exposita facultas, nisi materiæ restarent auxiliorum, quibus morbi potissimum exteriores curantur. Etsi enim proximus ad sanitatem gradus est novisse morbum, ejusque curandi optimam me-*

methodum, frustra tamen id fuerit, non cognita medicaminum natura. Ipse namque morbus curandi modum docet, non præstat facultatem, quæ facultas sita partim in natura, partim in suppetiis externis est. Hæ verò ipsæ, quas dico, suppetiae in iis quae assumuntur, aguntur, vacuantur, aut foris incidunt constitutae, triplicem accipiunt secundum operationes differentiam: Quatenus victu pugnatur, aut medicamentis, aut ipsa denique manu, primum διαίτην, alterum φαρμακίαν, novissimum χειρουργίαν Graeci nominant. Victus ratio (sub qua cibum, potionem, somnum, vigiliam, inanitionem, totumque vitae studium more Hippocratis compraehendo) itemque Pharmacia externis internisque malis juxta utilia sunt, Chirurgia accommodatior externis. Priora duo quatenus internis prosunt aegritudinibus, superioribus libris definita sunt, ubi generalis proponitur curandi via. Medicamenta externis incommodis opem ferentia quinto examinantur Libro: Itemque sexto, utrobique adjunctis morbis qui in conspectum Medici venire, & opere curari Medicinae foris adhibitae possunt. Sequitur liber septimus & post hunc octavus, quibus opera docetur manuaria, simulque ii affectus, quibus tali opus praesidio est, sive ossa illi occupent, (ubi σκέκετον humani corporis commodum quoque depingitur) sive quodvis aliud membrum. Estque haec coronis cùm operis hujus, tum universae artis medendi cui sine injuria, neque adjectum quicquam,

ne-

neque demptum oportuit. Quid igitur jam reliqui est, quin tueatur Celsus quae in Medico requiruntur partes? Quis verò aut ita malè doctus, ut non agnoscat, aut adeò demum vecors, quin odio persequatur eorum malevolentiam; qui tam licenter student octo hos libellos discentium manibus excutere: Opus, me hercle dignum, quod ab omnibus non legi modò, sed etiam edisci oporteat, seu opulentissimum rerum medicarum promptuarium, ex ipsissimo natum pectore Celsiano, membrisque absolutum omnibus, & optima cohaerens doctrinae via. Sunt haec eminentissima nominis immortalis insignia, quibus ita posthac, spero, florebit Cornelius, ut virtutem quis dixerit ad totam posteritatem durasse, non pervenisse invidiam.

QUEM-

QUEMADMODUM SANOS AGERE CONVENIAT.

CAPUT I.

Sanus homo, qui & bene valet, & suæ spontis est, nullis obligare se legibus debet; ac neque Medico, neque Jatroalipta egere.

Sanitas omnis actionum corporis incolumitate, morbus illata his sensibili offensa discernuntur. Pro in quisquis eorum intervallo corporum includitur, quæ sanitate utuntur quam optima, quæque evidenti actionum vitio fluctuant, is profecto & esse homo sanus, & sic appellari jure potest. Quoniam vero hic infinitæ sanorum homi-

Sanitatis ac Morbi discrimen.

Sanus homo quis.

num latitudines ſeu ſpatia quædam quoquoverſus porriguntur, viſum eſt nobis operæ pretium omnem horum differentiam bipartito diducere, factiſque claſſibus prima eos includere, quibus laudatiſſima conſtitutio corporis obtigit, ſive partium primarum ſpectes temperiem, ſive modulum ac normam inſtrumentorum, aut amborum denique unionem. Videlicet hoſce καθ'ἕξιν, id eſt, ſecundum habitum ſanos appellamus, ſeu quibus firma ſunt nullisque violanda calamitatibus omnia ſemel corporis munia. Ac ſecundus quidem Ordo reliquis aſſignetur, qui ab eorum, de quibus retuli, perfectione multum deficiunt, ac neſcio quid vitii trahunt, quod etſi functiones nondum evidenter convellit ſic debilitat tamen, ut incidentibus vel minimis ærumnis protinus laborent. Et intra has quidem metas omnis Ordo ſanorum eſt. Tametſi comprehenſis differentiis ſua utriusque non parva quoque valetudinis ſit latitudo. Quod namque miſtionis diſcrimina in primorum elementorum coïtione reperire eſt, totidem profecto in omni ſanorum catalogo temperamentorum fuerint ideæ. Tum quoque non ſolum corpora alia aliis magis temperata intemperatave ſunt, ſed etiam in membrorum mutua inter ſe aptatione, alia concinna magis, alia magis enormia. Itaque quis-

Sanorum duplex Ordo. Primus.

Secundus.

Sanitatis ingens latitudo.

quisquis ab inculpata illa ſummaque valetudine paulum modo deflectit, non ob id tamen finibus ejus protinus exciderit. Nempe ut vitioſus ſit, utrumlibet hoc ſubſit oportet, & prompta ab inſalubribus cauſis læſio, & evidens muniorum vitæ impedimentum. Rurſus ex his quos aliquod jam vitium urget, nonnullis id adeo leve eſt, ut a prioribus ſanis, quos optime valere poſui, parvo linquantur intervallo, eoque fit, ut his perinde atque illis conſervari habitus in eodem naturæ ſtatu ſeu bonus debeat. Succedunt his alii longe peïus excepti, quos nimirum vitii magnitudo functionibus imbecilles atque oportunos morbos facit. Suntque in his nonnulli quibus uſque adeo mala crevere, ut tantum non morbum creënt, cujus ordinis ſunt, decrepiti ſenes, & valetudinarii, & convaleſcentes, utique ſi ut nondum penitus finita, ſic in melius inclinata valetudo eſt. Atque hæc, ut res poſtulabat, de ſanorum corporum diſcrimine hypotheſeos loco præfatus. CELSUM noſtrum protinus aggrediar, primumque ponam, poſſit nec ne omnibus ex æquo ſanis propoſita Authoris Sententia accommodari. Sane curioſius rem æſtimanti parum iis quadrare videatur, quos ſecundus Ordo ſupra complexus eſt. Impedit enim hos naturæ vitium quo minus integra manente

Sanitatis vitioſæ duæ notæ ſunt.

Sanitati vitioſæ preſens Autoris Sententia minime convenit.

nente valetudine quibuslibet indulgere rebus possint. Nimirum si proprii corporis incommoda gravate ferunt, qui quæso externorum malorum impetus commodè sustineant. Tum quo tandem jure rejectis Medicorum legibus arbitrio vivent suo, quibus levis interdum error magnæ calamitatis occasio est. Ex quo sciri potest, adeo hos Medicorum imperatis devinciri, ut nihilo aliter atque ægros regi oporteat, illo tantum interposito discrimine, quod quæ ægris collapsa functio est, ea his vacillet, quæque illis mala confertim avelluntur, eadem his paulatim corrigantur. Hæc ista quæ posuimus intuenti manifestum est de iis sanis Authorem hoc loco agere, quos Ordini primo destinavimus. Quam rem cum multa alia, tum ipse quoque Orationis contextus similem veri facit. Neque enim cuivis sano, agendi licentia hæc indulta est, sed illi, ut patet, soli, qui & sanus est & bene valet. Ita profecto, ut sub bonæ valetudinis nomine significata rei differentia firmam intelligas, inculpabilemque sanitatem ac nequaquam otiosa sit, quæ ultimæ Orationi jungitur appendix hominis bene valentis. Ergo quoniam CELSUS noster hoc Volumine, suæ cuique valetudinis tuendæ rationem proponere constituit, recte sane proque rei dignitate ab iis incepisse

Vitiose sani ab ægris parvo discrimine distant.

Quibus Sanis conveniat illud. Sanus homo, qui & bene valet &c.

cepiſſe videtur, qui ſanitate utuntur commodiſſima, nec ullis interea negotiis dediti, alieniſve imperiis mancipati ſunt. Ac parem quidem docendi ordinem in GALENI quoque Libris, quos ille *de Sanitate Tuenda* compoſuit, invenio, nec video, quænam potior ſcribendi ratio eſſe poſſit, quam quæ ab optimis incipit. Age ergo modo exponamus, cur libera iſta vivendi ratio conducere iis cenſeatur, quibus cum vitæ libertatem fortuna, tum natura optimam valetudinem dedere. Unum illud ante omnia ſcire licet, ſuam cuique, ſi optime valet, naturam, in eodem ſemper habitu ſervari oportere. Tum idipſum quoque commodiſſimé fieri poſſe, ſi caveatur ne hanc ex facili, cauſæ externæ violent. Nimirum ſicut optima natura, omnibus ſanitatis intus inſtructa cauſis eſt, ita ejus quoque valetudo nunquam eſſe mala poteſt, niſi ſi extrinſecus incidens calamitas eam fecerit non bonam. Jam nulla Hercules expeditior ad hujus rei proviſionem via eſt, quam ut firmum robur naturæ comparetur ad ſuperandas quæ extrinſecus urgent injurias. At verò hujus rei fructum nulla re alia melius conſequimur, quàm ipſa eorum quæ corpus demutant aſſuetudine. Quippe ita fere ſequitur, ut corpora res ſolita minus afficiat, ejuſque rei cauſa, ipſa

Probe ſanis natura in eodem ſtatu ſervanda eſt. Optima natura unde malè afficiatur.

Conſueta minus afficiunt.

etiam consuetudo vetustissimis sapientiæ Professoribus, quasi alteram quædam habita natura sit, adeo ut insueta res, quæ per se quidem innocens sit, hinc tamen nocens fiat. Ex quo profectò incidit, ut nihil majorem nobis indolentiam ingeneret, quam rerum omnium in communem vitam incidentium congruus usus, ac sic optatissimum provisionis genus sit, ab iis quæ malum minantur, remedia mali petere. Proinde cui commoda valetudo est, solidæque suo stant robore vires hunc profecto decet id memoria altaque mente semper reponere, quod *Euangelium* monet: *Benè valentibus opus Medico non esse.* Tum severissima illa HIPPOCRATIS & GALENI Decreta non tanti putare quanti valetudinem cui minus curiosa istorum observatio, ut rarò prodesse, sic nocere sæpè potest. Audeat igitur quis scrupulosas illas leges abjicere, proque suo potius jure, quam alterius libidine agere, idque ne hoc subinde dicterio feriatur quo nimios illos ἰατρικοφυλάκτας excipere solemus. *Misere omnes vivere qui medicè vivunt.* Cæterum hæc ista agendi licentia, iis hominibus, ut proximè dixi, negata est, quos aut temperatura, aut conformationis vitium male habet. His enim corpus tam variarum rerum usus imbecillum facere potest, non potest robustum. Scilicet ut opti-

Consuetudo altera natura.

Bene valentibus non est opus Medico.

Vita Medicis dedita misera.

Vitiose sanis cur vivendi libertas parum suta sit.

optimè ſanos ſuæ vires ſtrenuè tutantur, ſic hos fiducia ſecundæ valetudinis fallit. Nam ut exemplo res lucem accipiat, impenſe calidis ſicciſque naturis, meraca potio, prævegetus labor, pertinax vigilia, omniaque turbati animi Pathemata, tum ſibi calidi & ſicci graviter officiunt. Rurſus frigidæ potio, longa inertia, largior ſomnus, alimenta humida frigidaque pituitoſos iu morboſam intemperiem præcipitant. Atque hæc incommoda totis corporibus accidunt, nihiloque his leviora ſunt, quæ particulas urgent. Qui namque cruribus eſt ſine modo obeſis, quique rurſus ultra quam par eſt gracilibus citato curſu lædit. Tum qui preſſo macroque pectore eſt, altioribus vocibus periclitatur. Tenues humeros portatum onus, marcentem dexteram jactus diſcus offendit. At verò is cui membrorum obtigit concinnitas (συμμετρίαν Græci dicunt) ſic ut ſingulorum formatio, ut ſitus, ut numerus ipſaque magnitudo ad functiones obeundas affabrè ſint comparata, quibus cæteri franguntur motionibus, his ut nunquam malè afficietur, ita interdum impenſè quoque juvabitur. Ad hæc quemadmodum intemperati ſimilibus ſuæ naturæ cauſis facilè ſuccumbunt, ita temperati contrà ad quælibet moderatè ſe gerunt, cauſisque alterantibus fæliciſſimè reſiſtunt,

Biliosis quæ contraria, quæ item Pituitosis.

Male formati quibus rebus lædantur.

Quadrati nullum non genus motionis facilè ſuſtinent.

Intemperati ſimilibus facile leduntur.

ſic ut vix ulla ipſos tempeſtas expugnet, ac proin liberius ſemper his agere licitum eſt, *omniumque*, ut in Proverbio eſt, *horarum hominibus eſſe*, tum eo magis hanc ſibi ſumere vivendi licentiam, quo breviora ſpatia ab conſummatæ ſanitatis meta porriguntur, ut contrà tanto vivere cautius contractiusque quanto propius ad vitioſam naturam ventum eſt. Etenim intercedunt quædam corpora media ſalubribus & inſalubribus quæ HEROPHILUS *Neutra* vocavit. Ea neque alterutri victus rationi addicta eſſe neque ab utraque nimium ab horrere debent, ſed quaſi curſum inter utrum-libet medium tenere. Oſtendunt hæc quæ propoſui omnia, ac veluti indice monſtrant, quàm non oporteat eos qui rectè valent ullis ſeſe Legibus obligare, aut Medicorum Præceptis uſquequaque parêre. In quam rem etſi ſat multa dixerim, non poſſum tamen non illud quoque jungere. Corpus accuratè ſanum (de quo protinus agitur) ipſum ſibi ipſi omnia invenit proprio naturæ ſuæ impetu directum. Id autem ſic incidere ſciendum eſt. Naturam optimam (quia hæc in temperamenti mediocritate poſita eſt) ſi quæ incidant intemperie nocitura, protinus eadem tum ſentire, tum refugere, eaque de cauſa Doctore non egere, ſed ipſam ſibi abundè eſſe, ſic ut meritò optima vitæ magiſtra cenſenda ſit.

Temperati omnibus reſiſtunt.

Corpora neutra inter ſalubria & inſalubria media quo pacto regi oporteat.

Optimè ſanis propria natura omnia invenit.

Optima natura vitæ magiſtra.

it, Atque hæc teste GALENO loquor, qui *hac natura jam inde ab infantibus instructos tantum* ait *appetere, quantum probe concoquunt, tantumque dormire ac rursum vigilare, tantum exercitari, atque iterum quiescere, quantum corpori sat est.* Scilicet in his generibus modum finemque sibi quisque horum injussus invenit, neque antè quicquam ex his respuit, quam ejus ultra non egeat. Eam loquor naturam, cujus benignitatem, neque desidia neque luxuria vitiarunt. Nam si corpori bono animus dominatur non bonus, eaque occasione natura nuper adeò inclinare in vitium cæpit, ea profectò nulli, si GALENO credimus, ad imitationem proponenda est. Diximus de sanis sat superque multa, proximum est illud quoque de liberis hominibus jungere. Solos hos cùm quidem optimè valent, curiosis illis Præceptionibus Medicorum non devinciri, reliquos autem quibus vitæ libertas periit, multa facere ex observatione certaque lege debere, adeo ut hæc quidem interdum fugere, illa vero ex Artis Præscripto aggredi conveniat, ad profligandas noxas, quas negotiorum turbæ attulêre.

Gal. 2. san. & in Tech.

Gal. 2. sanit. Natura ante bona, post verò depravata nunquam mutanda est.

Hunc oportet varium habebere vitæ genus: modo

Ruri esse, modo in Urbe, sæpiusque in Agro: Navigare, Venari, Quiescere interdum, sed frequenter se Exercere. Si quidem ignavia corpus hebetat, labor firmat. Illa maturam Senectutem, hic longam Adolescentiam reddit.

Vita hominum tot inopinatis casibus subjecta est ut omnes declinasse non sit. Proin ne ubi insueta res molestiam adferat, varium genus vitæ ad valetudinem conducibilius est. Quod Præceptum cùm aliis in rebus tum in aëre assiduè nos ambiente multum potest. Ipse vero aër quantopere corpora demutet, peregrinantium exemplo cognoscere est, qui post longam in Patria moram repentè ad aliud cælum translati, gravissimis sæpe malis oppugnantur, sæpeque ab iis quæ ante fuerant, ex toto vindicantur. Quemadmodum clarissimo id argumento longi morbi docent, quos morbos cùm non tempus, non remedia vicerint, mutatum solum haud rarò funditus tollit. Quoniam igitur tanta aëris vis est, danda opera est, ut quàm minimum ejus nobis occursus sit insolens Nimirum, ut quod sæpe sustinen-

Aëris ingens vis ad mutanda corpora.

Patriæ mutatio longos morbos evincit.

nendum neceſſario eſt, id ubi incidit, facilè ſuſtineamus. Propterea, uti CELSUS præcipit, conſultum eſt, interpoſitis aptè vicibus cuivis cælo aſſueſcere, ac *modo Ruri eſſe, modò ad Urbem redire*, interdum æſtus, interdum frigora ventoſque ſponte experiri, denique nullas non calamitates pro exploratis habere, ne qua re nova præterque ſolitum unquam corpus moveatur. Sæpe enim in vita hominum parvis momentis magni caſus intercedunt. Quin etiam ipſum quandoque mare tentare non inutile eſt, ne horridus ejus nidor & irrequieti colluctantium undarum vortices corpus malè turbent, ſiquando navigandi inciderit neceſſitas. Jam verò miſſis quoque his quieſcere interdum opus eſt, ne cùm præter morem feriandum eſt, inſolito otio corpus torpeſcat, ut abſtineri laboribus interdum non inutile eſt: ita frequentius exerceri utiliſſimum. Habet utique quies ſua privatim haud ſpernenda commoda, ut quæ detentis intus ſanguine, calore, ac ſpiritu concoctionem adjuvat. At exercitatio longe adfert non tantum cumulatoria, ſed præſtantiora etiam bona, quæ San. Tuend. GALENUS tripartitò diſtinxit. Suntque *caloris inſiti augmentum, excrementorum expurgatio, & ſolidarum partium robur.* Ac primò quidem, quod motione calor augeſcat, externi ignis exemplo docetur, quem

Cælo cuivis aſſueſcendum eſt.

Quies quid commodi adferat.

Exercitationis triplicia commoda.

Calor motu excitatur.

quem ventilatio excitat augetque. Possum & silices & quæ his duritie pariæ sunt corpora in testimonium adhibere è quibus mutuò inter se violenterque attritis ignis excutitur. Quod si iste motionis effectus in emortuis corporibus respondet, quanto magis necesse est in viventibus respondeat, seu multo antè calore affluentibus. Jam verò si omnia inter se genera compares, quibus corpus quoquomodo incalescit, deprehendes profectò motum reliquis aliis multum antecellere. Calentes balneæ, Sol, Focus, Acria medicamenta, & si quæ alia ejusmodi sunt, calefaciunt quidem & ista non instrenuè, at ab externo est omnis eorum calor nobis ascitus, neque de proprio principio, sed aliundè accensus, ideoque succos depascitur, solida tabefacit, ac vires consumit. A quibus incommodis usque adeò motus alienus est, ut etiam contraria his efficiat, tum calefactionis initium ab ipsis excitans membris, tum validum reddens attractum eorum quæ convenit in omnem partem corporis digeri, gratoque omnia madore seu salutari quodam rore imbuere, sic ut singulis uberrimo & calore & humore recreatis artubus alimentum citius cùm demutetur tum corpori coalescat. Venio ad secundum genus, quod excrementorum erat expurgatio. Ea verò fit, cum spiritus cita-

Motus reliquis calfacientibus salubritate præstat.

Utilitas motionis.

tatior ſpiracula totius corporis recludens multa vi excrementa per tot venarum receſſus ſecum abripit in habitum, eademque mox tum ſudore tum occulta tranſpiratione digerit. Cujus rei quanta vis ſit ad valetudinem tuendam, is demum norit, qui quotidiana didicit experientia præcipuam morborum partem ab immoderata luxurie excrementorum pullulaſcere. Proximum nunc eſt ſolidorum robur, articulorum & muſculorum quibus præcipuus motionis impetus incumbit. Hac re mirum quantopere corpus duretur, aptumque fiat cuilibet motus generi facile ſuſtinendo. Quemadmodum ſcripſit HIPPOCRATES: *Laborem articulis & carnibus conferre*; contracta nimirum per mutuum eorum attritum duritie. Ex quo protinus etiam incidit, (id quod eodem hoc *Authore* diſci poteſt) ut *laborem aſſueti melius ferant*. Tum ferè id etiam ſequitur, ut ſenes etſi pro naturæ ſuæ imbecillitate leviſſimis erroribus cedunt, Adoleſcentes verò pro virium ingenito robore graviſſimis reſiſtunt, hos tamen inſolitus labor frangat, quem illi, modò huc aſſuêrint, non ſolum ſunt ferundo, verum etiam lubentes ac multa cum voluptate ferunt. Hæc iſta quæ propoſui curioſius æſtimanti, qui quæſo obſcurum ſit, quod CELSUS docuit. *Ignaviæ corpus hebeſcere, labore firmari, illa matu-*

Motus excrementa corporis pellit.

Motus ſolida firmat.

Hipp. VI. Epid. ſ. V. §. 16.

Hipp. Aph. S. II. Aphor. 49.

Senex eundem laborem ſolitum melius fert, quam adoleſcens inſolitum.

ram

ram senectutem, hoc longam adolescentiam fieri. Videlicet ignavia ingenitum nobis calorem minuit, præfocat, extinguit, adeò ut ex hoc protinus & frigidum corpus & imbecillum fiat. Frigiditas excrementa adjicit. Imbecillitas nec regere hæc, nec superare potis est, atque hinc tantorum Ilias malorum emergit, mentis stupor, apoplexia, sopor, destillatio, membrorum cùm torpor, tum resolutio, obstructum hepar, renes, ac lienis, ex hisque aqua inter cutem, cachexia, atrophia, calculus, dysuria, & quid non. Certè quantum incommodi neglectus ex toto motus desesque illa vitæ inertia mortalibus afferat, ex eorum habitu cognoscere est, quos longi carceres arctârunt. Nempe his calor omnis intermoritur, vultui color decorque perit, tum fœdissimo situ corpus tabescit, ac penitus, ut sic loquar, cadaveratur, adeò ut multos constet hujus rei grave periculum vitæ suæ impendio testatos fuisse. Ergo ut ex communis vitæ præsidiis alia aliis convenientia, alia contraria sunt, ita qualiscunque labor omnibus ad sanitatem juxta necessarius est. Non ætas, non corpus, non denique temperatura ulla est, cujus hujus rei neglectus sit indemnis. Nam vel ipsis infantibus suas quoque esse dimotiones videmus ab ipsis, ut autor est GALENUS Nutri-

Ignavia quare valetudini noceat. Morbi ex desidia orti.

Multi otio perierunt.

Labor nulli non necessarius est. Gal. 1. sanit. cap. 10,

ricibus inventas, *in cunis scilicet, in lectu-is pendentibus, & in ipsis suarum ulnis.* Neque erò his reclamat HIPPOCRATES cum ilios perpetua quiete fovet. Etenim oc loco non quavis motione his inter-icit, sed vehementiore duntaxat, quam Medici proprie exercitationem, Græci loco sumpta denominatione γυμνάσιον ppellant. Quo magis ASCLEPIADEM niror, cui exercitationes nihil ad sanita-em conducere placuit, parum utique onsideranti naturæ nostræ cum motu ocietatem, quando nec pueros si con-luseris, prohibeas, quo minus discur-ant ac pullorum, ut ait GALENUS, vitu-orumque ritu lasciviant. Certè id ap-rimè verum existimo, quod idem alias ALENUS proposuit. Nunquam quem-uam ex ipsa in totum desidia adjutum uisse. Quare nihil adeò mirandum est gnavos illos ac sedentarios ventres tot rudelibus morbis consumi, quos pro-imè recensui, ut optimo jure id quis-ue apud animum proponere debeat. Laborem ac Sobrietatem fidissimos esse anitatis custodes, scilicet ille vires ad-icit, hæc superflua circuncidit. Am-orum coitus omnis valetudinis caput ardoque est. Totum istud optimus ille Medicinæ parens HIPPOCRATES hac ententia exhausit. Ἄσκησις τ ὑγιείας ἀκορίη τροφῆς ἀοκιίη πόνων, quod est, *Sanitatis tuen-dæ studium est, comesse ad frugalitatem, & se-*

Hipp. & Epid.

Exercitatio est vehementior motus.

Galenus 1. sanit.

Labor & sobrietas optimi sanitatis custodes.

Hipp. VI. Epid. s. IV. §. 41.

Sanitas omnis duabus rebus conservatur.

ſedulò laborare. Ecquid ergo ſalutari hæc Præcepta capeſſere etiamnum dubitamus, quid luxuria & inertia perditi externas delitias tanto impendio tam toque opere concupiſcimus, quando im emptæ dapes abſtinentia, perennes fo cus proprius corpori calor eſt.

Prodeſt etiam interdum Balneo, interdum Aquis frigidis uti: modo Ungi, modo idipſum negligere:

Eodem hæc iſta ſpectant, quò ea quæ ſuprà comprehenſa ſunt, nimirum u rerum quàm maximè variarum aſſuetudine corpus duremus, aptumque vita uſibus reddamus. De Balneo pluribu hoc loco agere, non ſatis cauſæ putavi quòd illud ferè videam ſeculo noſtro præteriri. Multòque minus de Unctonibus dicam, quæ tantum non tota exolevêre. Illud jure mirari poſſe videor, aut quænan adeò ſupina noſtrorum hominum fuerit inertia ut tam ſalubribus utriuſque valetudinis præſidiis ſuperſederint, aut certè quænàm Veterum iſta fuerit curioſitas, qui uſque adeò iis ſeſe addixerunt, ut ne cœnare quidem cuiquam niſi loto, unctove fas eſſe duxerint, eamque vivendi legem

adeò

adeò religiosè observarint, ut ab ea ne Senibus quidem esse licuerit immunibus. Sic enim in Odyssea canit *Homerus*. *Ut lavit sumpsitque cibum det membra sopori*. Namque hæc justa Seni. Quod calidæ ac potabilis aquæ balneæ iis parum curæ fuerint qui in Septentriones spectant, ex eo fit quòd his ipsi minus habeant opus, tum quia pauculum colligunt acris fumidique excrementi, tum quia temperamento sunt minus sicco, propter quas duas causas calidi lavacri præcipuus vsus est, ut ne dicam etiam non leve periculum refrictionis his esse protinus è balneo egressis. Itaque ut commodorum quæ idipsum largitur non egent sic incommoda quæ affert, tantum sentiunt. Obscurior causa est cur Italis & Græcis lavationis ferè usus omnis interciderit, quum hæc ipsis olim tanto studio sit tentata, neque jam nunc cælum aut corpora alia sint quàm quæ tum fuêre. Sed quid non designat in diem crescens animorum mollities seculique nostri gravis inertia, utique quia passim & otio diffluitur ac ventri magis curando, quam vàletudini studetur. Videlicet ita naturæ omnium nostræ comparatum est, ut libenter ea negligamus præcepta quæ sedulitatem exigunt. Quanto autem præstabilius fuerit majorum studia æmulari qui sanitatis atque ἐυεξίας ergô, publica etiam condidere

Cur Balneæ Populis septentrionalibus neglectæ.

Ignavia nostrorum hominum quanta sit.

didere gymnasia atque lavacra, quorum usu corpus & firmum reddebant, & superfluis omnibus repurgatum. Sed ut nihil non (Authore *Flacco*) damnosa imminuit dies, ita pristinæ hujus industriæ ne vestigium quidem ullum hodie superest. Quoniam adhunc locum perventum est, non alienum videtur vires balnearum, & post has unctionum quoque exponere. Ergo veteres calidis lavacris utebantur, ad dissipanda supervacua tertiæ concoctionis, & ad corpora tum calefacienda tum humectanda. At frigidæ natationem alias adhibebant, ut vires augescerent pulso in viscera calore, alias cutis densandæ gratia, quo communitum corpus esset contra ambientis nos aëris injurias, ac tertiò, ad ardores corporis abolendos. In qua re efficacissimam esse frigidæ piscinam GALENUS affirmavit, adducto de iis quos Sol exussit, exemplo. Accedimus, inquit, ad frigidam ne loqui quidem præ linguæ & faucium ariditate valentes, totumque corpus stipulæ ritu siccum habentes. At egressi è frigida illico omnia pro naturæ habitu recipimus, nec febrili amplius calore vexati, nec siccitate afflicti, promptequeloquentes, ac plurima sitis parte levati. Hæc ille. Porrò in frigida lotione hæc fere antiqui observabant. Primum ne qua de causa corpus esset imbecillum, in

Balneæ calidæ ad quæ conferant, & ad quæ frigidæ.

Gal. 10. Meth.

in quo nimirum infirmus calor frigidi elementi violentam qualitatem ſuſtinere potis non eſt, neque impedire, quo minus promptè ea in corpus irruens viſcerum aliquod violet. Secundo eos quoque á frigido lavacro removebant, quibus ætas nondum penitus adoleverat, idque ne pulſis intro ſuccis habitus tardaretur incrementum. Tutiſſimum autem frigidis undis mergi cenſebant mediis ætatibus corporibuſque ἐυσάρκοις. id eſt, juſta carnis mole præditis (Latini *quadrata* nominant), utique ſi æſtas eſſet totaque cutis frictionibus antè præcalfacta. Cæterum calida lavatio ut minore periculo, ſic majore ferè cum fructu adminiſtratur. Tenuia enim acriaque excrementa quæ ſubter cutem occuluntur, foras digerit, ad hæc quæ vehementius inaruerunt membra humectat: quæ obriguere, emollit: quæ tenſa fuêre, relaxat. Hiſque nominibus dolores graviſſimos placat, & laſſitudines diſcutit, itemque calore, diſtractionem alimenti in corpus Græcis dictam ἀνάδοσιμ promovet. Humectatione ſomnum accerſit, utroque corpulentiam & ἐυεξίαμ parit. Neque verò ignoro haſce tam eximias ſolii dotes (ſi quis ubi non expedit, lavetur) maximis incommodis obſcurari conſueſſe. Nam quoniam omnia in corpore laxat funditque ob id ingenitum calorem mi-

Quibus frigida utilis.

Lavacrum calidum quid præſtet.

nuit, appetentiam dejicit, humores commovet, fluxosque reddit, ex quo incidit, ut si qua pars sit admodum debilis, in eam protinus superfluorum impetus fiat: Tum si cruditas aliqua primas venas visceraque obsidet, semicoctus humor sub calore liquetur, in omnemque venarum propaginem deducatur. Et de lavatione quidem satis dictum putamus, proximumque est ad unctiones transire, quibus inter sanitatis præsidia non infimus locus debetur. Siquidem iis corporibus optimè succurrunt, quæ quoquo modo consumpta humectationis egent. Quia verò cum quadam pertractione membrorum fiunt, moderatè hoc quoque nomine calefaciunt. Perungebantur veteres potissimum á gravi labore, scilicet ut quæ nimium in corpore inaruerant, humescerent: quæque tensa aut rigida fuerant, emollirentur laxarenturque. Interdum & à calenti solio idem ipsi tentabant, ne receptus in carnes humor, obstructa per pinguitudinem cute protinus digereretur: tum ut recens lotis id veluti quoddam esset munimentum ad propulsandas ambientis aëris injurias.

Lavacti calidi usus quando noxius.

Vnctiones ad quæ conferant.

Nullum cibi genus fugere, quo populus utatur: Interdum in convictu esse, interdum

dum ab eo ſe retrahere : Modo plus juſto , modo non amplius aſſumere : Bis die potius quam ſemel cibum capere, & ſemper quamplurimum, dummodo hunc concoquat.

¶ Putaverit quis hoc CELSI præcepto Medicinæ partem, quæ de ſalubri victu agit, labefactari, nihilque ad ſanitatem intereſſe, hoc genus cibi potioniſve ſumatur an aliud, niſi longo olim jam uſu compertum & GALENI teſtimonio comprobatum eſſet multos eximio corporis ſtatu homines , quos fas erat incolumes ad ultimam uſque duraſſe ſenectutem , ob unicum victus errorem quotannis ferè gravi aliquo morbo jactari. Quo profectò incommodo nec ipſemet potuit carere GALENUS, qui ſe refert cùm adoleſceret, victitaſſe diſſolutius, ex eoque non ante laborare anniverſaria febricula deſiiſſe, quàm circiter octavum jam & viceſimum ætatis annum emendatiorem victum Parentis hortatu eſſet amplexus. Adeò apparet non ita ſentire CELSUM, ut temerè, quibus lubitum eſt eduliis quovis tempore ſine ordine, ſine delectu atque modo utamur. (Iſtud enim impudentis paraſiti, non tanti eſ-

In victu commiſſus error, multos anniverſariis morbis implicat. Galeno diſſolutior vict. morbum attulit.

Qui intelligenda sit proposita Autoris sententia.

set Medici consilium). Quin potius sic ipsum præcipere, ut quisquis rectissimè valet, sese cum quadam moderatione ad cuncta genera ciborum, qui populo sunt usui, comparet, idque ea de causa, ne offendatur, si quando aliqua adactum necessitate insolitis rebus saturari oporteat, Illud Præceptum probè duntaxat valentibus CELSUS applicans plus justo arctasse videatur, quando accuratius id æstimanti appareat opinione latiùs patêre, ipsisque interdum intemperantioribus corporibus non tantùm optimè constitutis accommodari jure posse. Nam si vel temperatissimus quisque sæpe usque adeò sumpto liberalius meraco læditur, cum neque ventriculus ejus liquoris in asperitatem, neque acres fervidosque habitus caput unquam, experiri antè consueverunt, quid Arii Peripatetici casum bibita præter morem frigida miremur, qui (referente GALENO) cùm gracilis natura esset atque ore ventriculi frigidissimo, ideoque curiosè semper à frigido potu sibi per sanitatem temperasset, fortè in febrem lapsus, atque à Medicis supra consuetudinem potare gelidam aquam jussus, haud ita multò post animam efflavit. Jam verò quisquis in urbe indulgenter habitus conquisitissimis ferculis indies ventrem explevit, moxque aut fortuito aut aliqua denique necef-

Historia Arii Peripatetici frigidam præter solitum bibentis.

Gal. lib. de consuetudine.

neceſſitate ab deliciis avulſus, ad ruſticorum olera leguminaque tranſit, qui quæſo non ringatur, & ut inquit HORATIUS, *Solos felices viventes clames in urbe.* Adſtipulatur his illud HIPPOCRATIS. *Conſueta longo tempore, etiamſi deteriora ſint, inſuetis minus moleſta eſſe conſuêverunt*, lib. 2. Aph. 50. Adjicitur diſſuetudinis hujus tædio, malæ etiam concoctionis periculum. Nam quæ quisque ferè faſtidit, ea ventriculus minus alterat. Omnia ergo ſanis tentanda, ut omnia commodius ferant. Nam ſicuti cibus quisque demutatur ſecundum qualitatem, ita viciſſim id quoque corpus à quo alteratur, utcunque afficit, alteratque. Ex quo incidit, ut inter corporis naturam & aſſumptum alimentum major indies ſimilitudo ſeu quædam cognatio naſcatur, inde adeò ut qui cibus initio erat veſcentibus ingratus, longo tandem uſu fiat ſuavis. At verò magna cura opus eſt, ne valetudo hac iſta licentia fiat deterior. Quare ſciendum eſt (ut modo præcepi) moderatione quadam hic opus eſſe, neque cuiquam quantumvis firmo pro ſua libidine quævis appoſita vorare licere. Eſt autem moderatio quam ſecutus autor, videtur aptiſſima, quoties neque diutius iſta quam par eſt tentantur, & tamen aliquoties adhibita non omittuntur, ſic ut non tantum cibi voluptatem,

Inſolitus victus ſeu bonus ſeu malus eſt, naturæ moleſtus eſt.

Cibus & à corpore alteratur, & id ipſum alterat.

Quali moderatione in variando victu opus ſit.

ſed ſalubritatem quoque commendet rarior uſus. Ejuſque rei cauſa conſultum eſt, non uno in victus genere diu perſiſtere, ſed aptis vicibus à lenibus cibis ad acres, ab acribus ad lenes, à vino ad aquam aut zythum, ab his ad vinum tranſire, convivari interdum, at ſæpius contractè vivere, rarius plus juſto, ſæpiſſimè non amplius aſſumere, poſtremo nihil non tentare, ne quid per neceſſitates nobis ſit nimium inſolens. Quemadmodum enim ſumma quandoque eſt in eo pernicies, quod auxilii cauſa inventum eſt, ſic contra quæ alias vehementer obſunt, ea aliter aliterque tentata, ſæpe auxilii vicem exhibent, ut in hac ipſa re, ubi victus genus modumque in pejus novare interdum permiſſum eſt, ejus ſpe commodi ut urgente neceſſitate cum omnibus quis oblectetur eduliis, tum nullis eximiè lædatur. Porrò autem quare bis die potius quam ſemel capere cibum oporteat, haud difficilis ratio eſt. Nam quoniam ventriculus per ſeveriores inedias exinanitus labefactatur, excrementaque (ut GALENO placet) totius corporis, niſi cibo ſubventum ſit, recipit, tum venæ quoque conſumptis nimium ſuccis, ſuam quoque inopiam invitæ ſentiunt, protinus fit, ut alimenti concoctio omnis intus fruſtretur, quandoquidem id & ventriculus infirmus malè alterat, & ve-

Bis die ſumptus cibus utilior eſt.

Quæ incommoda adferat inedia.

Gal. 6. ſanit.

Gal. li. de facult. naturalib.

venæ ſanguinis inopes, imperfectum antè tempus excipiunt, Scitè enim GALENUS particulas in trahendo nutrimento cum famelicis equis comparavit, qui pabulum ex ipſis etiam mandibulis unus alteri certatim eripiuut, in qua inquit pugna fortior potitur victoria, ut in hac ipſa accidit re. Nam hepar cum intus alimentum eſt, totis viribus ad trahendum inſurgens ventriculo non egrè eripit, quod hunc onere moleſtat. Ut autem utrobique tempora nimium præcipitant, ſic ambo hæc viſcera optato alterum chylo, alterum chymo fruſtrantur: Ventriculus quidem, quia alimentum non ſatis diu retinuit: Hepar vero, quia ante tempus attraxit, ſic ut imperfectum id in probos poſtea ſuccos convertere nequeat. Ergò quò & calor inſitus qui ſuccis fovetur, maneat integer, & cruditatis amoliatur periculum, ſatius eſt bis per diem eſſe. Tum illud quoque obſervatione dignum eſt, ut quoties eſtur, tantùm ſemel ponatur cibi quantum plurimum concoquendo ventriculus eſt, idque primum ne pecudum more ad inexplebilem vorandi cupiditatem aſſueſcamus, quod & illiberale & homine indignum eſt: deinde ne uno cibo intus ſubſtante, novus ſuperingeratur? Ita enim omnis concoctionis lex ordoque evertitur, ventriculo ex novæ rei appulſu recluſo, tum per-

Trahentes alimentum particulæ famelicis equis perſimiles.

Concoctio quare poſſit longiorem famem evertatur, idque tam in hepate quam in ventriculo.

Cibus quaque comeſtionis vice quam plurimum poteſt concoqui, ſumendus eſt.

perficere id quod priùs intus erat cessante, ac sic omnia pariter corrumpente. AVICENNA scrupulosius notare studens qualia tempora cibo legerentur, *post sextam & decimam quamque horam edendum censet*, sic ut dapes duorum dierum intervallo ter ponantur. Ea res cùm parum secura, tum per quam difficilis observatu est. Primum enim quisnam his se legibus impunè obstringat, cùm tot indies nos circumveniant incommoda, quæ vetant atque impediunt quo minus liceat eundem ponendi cibi tenorem perpetuò servare. Interdum enim cùm nolis, comesse bibereque necesse est, sæpeque cùm maxime velis, abstineri. Tum quis verò sustineat sæpe de die & stertere & cibo carere, noctu verò curare negocia, eamque temporis particulam epulando consumere quam parens Natura quieti laxandisque mortalium animis dicavit. Meminisse profectò Principem oportuit, non ideo nos vivere ut edamus, sed ut vivamus, edere. Quæsitum est ab nostris hominibus, debeat nec ne Cæna frugalior Prandio, an vero esse liberalior. Estque ingens de hac re pugna suis utriusque innixa Autoribus, non his modo quorum nomen in obscuro est, sed clarissimis quibusque memoriæ nostræ viris. Ex iis plerisque omnes reperias qui oppido quam inartificiosè id argumenti

Avicennæ ratio in ponendo cibo rejicienda est.

Avic. lib. Canticorum.

Vtrum cæna an prandium conveniat esse liberalius.

menti verſarunt, ſemel finientes ac veluti Edicto ſtatuentes, plus minuſve aut prandendum aut cœnandum eſſe nulla poſita corporum differentia. Ego vero ut non eadem omnibus corpora nec vitæ inſtitutum eſt, ſic nec victus normam eſſe oportere exiſtimo, judicoque ejus rei cauſa opus hac eſſe limitatione. Quicunque capitis imbecillitate ac deſtillationum vitiis ſæpius urgentur, quique corpus univerſum ac præcipuè ventriculum nacti ſunt ſubrigidum, atque ob id plus juſto excrementoſum, parcius omnes ut cœnent, neceſſe eſt. Nam etſi ſomnus concoctioni auxilietur, impedit tamen ſuperfluorum vacuationem, quorum vis longè maxima in comprehenſis corporibus per noctem coit. Neque vero mirum ſit id incommodum ſomni occaſione incidere, ut qui detento circa ima præcordia calore atque ſpiritu, omnia naturæ effluvia comprimit. Neque enim cùm quis ſoporatur, aut alvum dejicit, aut urinas reddit, multoque minus inutilem capitis ac ventris pituitam excreat. Tum ob nocturnæ auræ frigora, & gemini caloris ad interna receſſum, ipſa quoque corporis difflatio minuitur, quantumvis per hæc tempora ſudores plerumque ſint effuſiores, quum ſcilicet toto corpore excrementis admodum oppleto, id duntaxat quod in ſubcutaneis locis eſt, ſub craſſi

Quibus parca cœna utilis ſit.

Somnus effluvia naturæ ſiſtit ac prona excrementa accumulat.

Sudores quibus per nocturnum ſomnum ſint effuſiores.

craſſi madoris ſpecie foras exundat, non valens (ut de die fit) tenuari atque inſenſibili tranſpiratione evaneſcere. Iſt hæc quidem ſuperflua quæ comprehenſa ſunt omnia dormientibus intus cunctata cum nullas non partes onere laceſſunt, tum eas quæ ſuapte natura magis ſunt excrementitiæ, plus cæteris premunt. Eſtque ex earum numero prima, ipſe ventriculus & poſt hunc caput. Illius cruditatem ex larga cœna contractam denunciant poſtridie cùm ſurgitur gravitas, inflatio, ructus ac multus pituitæ ſcreatus: Hujus oppletionem, dolor, pondus, ſenſuum torpor, deſtillatio, ac nocturnæ tuſſes arguunt. Quippe noctu quàm maximè cibus effumat, effervescentibus caloris acceſſu viſceribus, craſſoſque halitus ſupra in caput inſtar foci ejaculantibus, qui protinus halitus loci frigiditate illic concreti, neque concoqui ab infirmo capite poſſunt, neque ſubſtantiæ ejus aſſimilari. Ex quo incidit, ut mole ac pondere laborantes ſuo confeſtim in ſubjecta loca deorſum verſus ſidant, proque varia decubitus fortuna, modo gravedines, modo raucitates, & his pejores tuſſes, interdum diarrhœas aut vomitus, neque rarò colli dolores creent. Tum hæc iſta incommoda, tum quæ proximè narravimus, vigilantibus omnia fiunt leviora. Nam interdiu partim aëris Sole illuſtrati

Ventriculus & caput citiſſimè excrementis per ſomnum opplentur, & quare.

Deſtillatio unde & quæ pericula adferat.

Vigilia promovet corporis diffiationem.

ti potentia, partim ob communis vitæ munia difflatio (ſingulare excrementoſis auxilium) vehementior eſt, id quod cum aliis ex rebus tum hoc quoque argumento diſcitur, quod vigiles citius dormientibus eſuriant. Nam ne illud quidem ab HIPPOCRATE dictum ratione caret. *Vigilia vorax.* Eos hactenus homines loquor qui ſummæ libertatis compotem vitam degunt. Contra enim qui exatlandis quàm maximis laboribus totos dies ſumptum exercent ſuum, ſicuti paleſtritæ, magnorum operum fabri, fullones, foſſores, meſſores, & id genus hominum robora, quibuſcunque etiam ſubjaceant valetudinis incommodis, ſemper tamen prandere frugalius, cœnare plenius debent. Maxima enim ubique concoctionis habenda ratio eſt, ne qua re, cum ea fieri cœpta eſt, interpelletur, id quod tum facilè incidit, ubi copioſum alimentum labores excipiunt. Quisquis vero jam reliquorum hominum eſt, quem neque negotioſa vita, neque ſupra poſita corporis vitia impediunt, cœnare is & copioſius & valentius alimentum tutò poteſt. Sunt namque cœnæ duo maxima ad juvandam concoctionem adminicula, quies & ſomnus, quibus tertium quaſi ἐξ ἐπιμέτρου jungitur, longius temporis intervallum quod inter cœnam poſtridianumque cibum interponitur. Atque hoc

Hipp. VI. Epid. S. W. §. 39.

Negotioſis hominibus contractius prandium nunquam non convenit.

Detractis negotiis ac ſupra comprehenſis naturæ vitiis, ſemper in genere largius cœnandum eſt.

Cœnæ tria ſunt ad concoctionem adminicula.

Gal. 7. Meth.

hoc consilio freti Veteres cum Romani tum Græci (quorum corpora minus erant excrementitia) tenuissimé prandere, largiter vero cœnare consuêverant.

Sed ut hujus generis exercitationes cibique necessarii sunt: Sic Athletici supervacui. Nam & intermissus propter aliquas civiles necessitates ordo exercitationis corpus affligit: Et ea corpora, quæ more eorum repleta sunt, celerrimè & senescunt, & ægrotant.

Athletarum cibus.

¶ Athletæ multo olim valentissimoque cibo viscera saginabant, idque vastitatis roborisque corporei quærendi studio, ut tanto paratiores ad exactum illud exercitii genus venirent, quod ipsi κατασκεύην appellabant. Instituto hi à salubris legitimæque Gymnastices Professoribus differebant, quibus laborum finis proponebatur actionum corporis vigor, ut contra Athletis validum roboris incrementum quædamque seu pancratica valetudo, qua freti, quam plurimos adversariorum prosternerent. Eratque ipsis ad hanc rem tanto sæpe viriumi

Finis laborum Athleticorum.

rium connixu opus, ut omnes propemodum (referente GALENO) è paleſtra tandem redire cernerentur, claudi, diſtorti, fracti, aut aliqua ſaltem particula mutili. Jure igitur CELSUS hujusmodi labores expulit, idque non tantum quod intermiſſus horum ordo corpus affligat, ſed multo quoque magis, quod ipſi quantumvis etiam continentur, nunquam per ſeſe valetudinem non convellant. Siquidem plenos tum vaſorum diruptionibus, tum obſtructionibus: Itemque febri, apoplexiæ ac ſubitæ præfocationi opportunos reddunt. Inanes vero conſumptis ſolidis tabefaciunt ac præcipites in ſenectam recta agunt. At in his medios homines, utrolibet incommodo oppugnant, tum juſto vehementius eos ſiccando, tum venarum ruptionibus obnoxios reddendo. Nihilo his leviora ab Athleticis cibis pericula ſunt, ut qui copia ac viribus ingenitum nobis calorem extinguunt ac veluti ſtrangulant, non ſecus quam aut ellychnii flammam delet affuſum ipſi copioſius oleum, aut pyram ſuffocat aggeſta ſtipataque ſuper ipſum nimia lignorum congeries. Neque vero illud repugnat, quod perpetuo carnis ſuillæ, panis ac vini uſu grande concoctionis robur ventriculus acquirat. Quippe ſub hoc commodo multa latent incommoda. Nam alimentum etſi accurate con-

Athleticos labores Celſus jure condemnavit.

Athletarum cibus quo modo noceat.

Alimentum natura non malum, copioſius tamen ingeſtum, calorem inſitum opprimit.

confectum venter dedit, venæ tamen ejus copiam impatienter ferunt, sic ut quantumvis id εὔχυμον sit, omnique ex parte sincerum, luxu tamen non genere noceat. Autor enim GALENUS est, probatissimi succi edulia, quæque plurimum præbere alimenti possunt, si copiosius vorantur, calorem opprimere naturalem ac (quod magis mirum sit) frigidis morbis initia præbere. Documento meracum est, quod etsi succum gignit corpori (si quid aliud) maximè familiarem, augendæque caloris substantiæ convenientem, refrigerat tamen si sine modo potetur, Simileque veri est impulsum hac causa HIPPOCRATEM fuisse, quod tot modis cibos Athleticos, habitumque sit insectatus. Is enim habitus etsi speciosior & coloris decorisque plenior est, non ob id tamen satis tutus est. Nam cum hoc affecti homines, in eodem statu nequeant consistere, sed nec porro oppletis jam vasis procedere, ferè retro quasi ruina quadam revolvuntur. Jam ut hæc valetudinis detrimenta mittamus, quis non intelligit quam ipsa quoque mens Athletis ex hoc genere victus hebescat, rebusque gerendis fiat inidonea, ut quæ crassissimo sanguinis vapori tanquam putido cœno immersa, neque erigere sese neque extra sordes aciem efferre valeat. Quo magis rectè id vulgo jactari

Gal. 2. de caus. morb. Vinum immodicè sumptum, frigidos morbos parit.

Hipp. lib. 1. Aph. 3. Athletarum habitus periculosus.

Athletarum animus hebes.

ctari existimo. Perquàm difficilem esse crassi ventris & subtilis animi copulam.

Difficilis copula crassi ventris, & subtilis animi.

De Concubitu.

Concubitus vero neque nimis concupiscendus, neque nimis pertimescendus est. Rarus, corpus excitat; frequens, non numero sit, sed natura, ratione ætatis, & corporis, scire licet, eum non inutilem esse, quem corporis neque languor, neque dolor sequitur. Idem interdiu pejor, tutior noctu: ita tamen, si neque illum cibus, neque hunc cum vigilia labor statim sequitur.

¶ EPICURUS (quod maximè mirum videri potest) omnem Veneris usum sustulisse legitur. DEMOCRITUS autem usque adeò habuisse hanc exosam, ut parvam esse epilepsiam dixerit. Illud GALENUS jure ut vanum repudiavit, lucu-

Epicurus & Democritus.

Venerem expulerunt. Gal. in Tech

culentissima oratione adstruens, concubitum & utilem sanitati, & necessarium esse, causamque ejus rei proponit exuberantiam seminis humani, quod æquo diutius intus retentum, transire ut ipse ait in venenum solet. Docent hoc atrocissimi casus quibus uterque sexus hinc oppugnatur, convulsio epileptica, insania, subita præfocatio, πνὶξ ὑστερικὴ, syncope cardiaca, animi deliquium, & si quæ his similia sunt alia. Ergò cùm tanta pericula neglecta Venus adferat, prætium operæ facturus videor, si hujus congruum usum cuique corpori accommodem, idque ab iis ortus hominibus, quibus hæc res esse putatur apprimè conducibilis. Eos esse & usus & ratio docuit qui aut ex suæ naturæ vi, aut propter intermissam Venerem multo semine affluunt, præcipueque si firmi sunt adolescentes, si solito toro privati, si juvenculæ vividiores, magisque si adultior his jam ætas accessit. Quòd si præter hæc calida ipsis humectaque natura est, non citra gravissimas & corporis & animi noxas venereis amplexibus abstinent, ut non injustè PLATO hæc corpora esse simillima dixerit arboribus plus æquo fructiferis. Porrò siccis nocentissima Venus est, magisque si pariter etiam frigent Pauculum enim seminis ejusque subrigidi his inest, cujus crebra vacuatio cor-

Pericula seminis justo diutiùs retenti.

Quibus Venus sit utilis.

Venus quibus adversetur Corporibus.

corpus reddere magis frigidum ſiccumque poteſt, non poteſt vegetum. Atque hæc de corporum naturis, Ætates mediæ præcipueque ea quæ etiamnum floret Concubitum omnes haud moleſtè ferunt. Noviſſima ſenectus omniſque pueritia aut malè fœcunda aut penitus infœcunda eſt, quare his ætatibus quia minus roboris ſubeſt, Venus inimica eſt. Ut maximas commoditates ad ſanitatem Venus adfert, ſi & moderatè & in loco admittitur, ſic rurſus perniciosiſſima eſt iis quipulcherrimas ejus dotes libidine corrumpunt. Etenim nulla res vires impenſius frangit immodico Concubitu. Profunditur namque hîc ſincerior humorum particula, caloris, ſpiritusque vitalis pleniſſima, cujus jactura tanto magis quam effuſus ſine modo ſanguis corpus afflictat, quanto ſemen illo calidius, atque elaboratius eſt. Atque hinc ſciri poteſt, quam rectè CELSUS præceperit *Concubitum nimis neque concupiſci, neque timeri à firmis hominibus oportere.* Multum cum omnibus in rebus tum in Veneris ludo mediocritas poteſt. Hæc ipſi quoque parenti rerum Naturæ fuiſſe ſtudio videtur, quòd à prima origine neque ſemen nobis pauciſſimum infudit, ut ejus excretio vix neceſſaria ſit: Neque rurſus tanta ejus mole nos oneravit, ut aſſiduo Concubitu ſit opus. Ergo is ſi rarus eſt cor-

Venerem quæ ætates benè quæ malè ferant.

Nihil æquè ut Venus vires affligit, & quare.

Natura mediocrem ſeminis quantitatem nobis largita eſt.

Venus rara Corpus excitat, frequens ſolvit.

pus excitat: Si frequens, solvit. His utili profusa materia corpus infirmat, illa dempta dumtaxat quæ copia gravabat, erigit, vegetum id ac magis virile efficiens, tum ipsam quoque mentem componens, ita, tristitia, metu, aut simili aliqua animi ægritudine emotam, ut hoc nomine ARISTOTELES non perperam judicarit, Melancholicis salubrem usum Veneris esse. Melancholicos Philosophus vocat, quos atræ bilis affectus exercet: Non item eos, quibus propter temperamenti frigiditatem & siccitatem proximè diximus Concubitum adversari. Itaque his Venus magis subvenit, qui sine probabili causa tristari incipiunt atque timere, tum in latebras sese abdere hominumque conspectum vitare, quos ideo Græci μελανθρώπους nominaverunt. Videlicet ejusmodi generis hominem sibi visum GALENUS narrat assiduo metu excruciatum, ne Athlas cælo impar sustinendo oneribus cederet, ipseque una cum eo ruinis succumberet. Eo ut non minùs vesanum, sic longè miseriorem ætate sua extitisse. CELSUS memoriæ prodidit, cui prædiviti quidem existenti famem tamen oppido quàm stultè timenti, ut vanis metus levarentur, subindè falsæ hæreditates nunciabantur. Verùm his fortè Melancholicis Elleboro ac vinculis potiùs quàm Venere opus sit: Longeque

Venus Melancholicis utilis.

Historiæ Melancholicorum.

Gal. 3. de locis aff. cap. 6.

Quibus Melancholicis Venus accommodatior.

que hæc iis futura eſt innocentior, qui etſi etiamnum utcunque ſapiunt, ad μελαγχολίας tamen ſymptomata vehementer inclinant, qualem GALENUS 6. *locorum affect.* proponit, qui cùm uxoris obitum acerbè ferens, multo luctu ſeſe conficeret, protinuſque amiſſa cibi cupiditate, ad hæc quæ retuli ſymptomata vergeret, non antè ſeſe in ſanitatem vindicavit, quàm ad fœminæ conſuetudinem rediſſet. Ac tantus quidem fructus eſt, quem rarus ſpondet Concubitus. Huic periculi magnitudine frequens veluti ex oppoſito reſpondet. Nam Corpus effœminat, laxum id, enerve, frigidum, ſiccum, imbecilleque efficiens, ut non ſit quod magnopere quis miretur ex hoc fonte tot tantaque mala ſcaturire, apoplexias, lethargos, epilepſias, altos ſopores, cœcitates, tremores, paralyſes, ſpaſmos hiſque omnibus tædioſiores podagras, chiragras, coxendices, quæque his paria ſunt arthritidis tormenta, quorum juxta Poetas Bacchus eſt Pater, & Genitrix Venus, quemadmodum græcum habet Epigramma Λυσιμελὴς Βάκχος καὶ λυσιμελὴς Ἀφροδίτης Γεννᾶται θυγάτηρ λυσιμελὴς ποδάγρα. Quoniam ad frequentem Concubitum perventum eſt, ſcire licet, hunc non eſſe numero æſtimandum, quoties ſcilicet aliquis id opus expleverit, ſed ex natura ſeu viribus hominis finiendum.

Quæ incommoda immodici Concubitus.

Bacchus Podagræ pater, nutrix Venus.

Frequens eſſe Concubitus quo modo intelligendus.

dum. Intereſt enim non quot Veneris exercitæ ſint vires, ſed quæ ætas, quæ vires, quæ Corpora ſint. Nam ſi firmus ſenex, juvenis imbecillus eſt, quid miri ſi idem ſubindè Concubitus caneſcentem erigat, florentem debilitet, tum huic fuiſſe frequens, illi rarus dicatur, utique ſi is rarus eſt, qui Corpus non ſolvit. Siquidem ut non omnibus Venus juxtà inimica, ita nec ſalutaris eſt. Proin frequentem Concubitum non numerus, ſed Corpora faciunt. Quemadmodum enim (Autore GALENO) nonnulli ſunt, quos protinus à juventute Venus facit imbecillos, ita alios reperias, qui niſi ſæpiſſimè coëant, capitis gravitate, inappetentia, concoctionis difficultate (hanc Græci δυσπεψίαν, illam ἀνορεξίαν vocant) præcordiorum dolore ac febribus affliguntur. Porrò certam ſtatamque Veneris menſuram cuique tum ætati tum naturæ præſcribere, haud adeò facilè factu eſt, cùm propter inexhauſtam atque omni propè dixerim numero majorem particularium multitudinem, tum quia GALENUS Autor eſt, quod nec ſcribi nec dici poteſt, id in unoquoque quantitatem eſſe. Itaque ne CELSUS hoc ſcrupulo nos impeditos relinqueret, experimentum ab ipſo ſenſu depromptum dedit, cujus indicio ductuque omnem Veneris modum in unoquoque inveniamus. Scire inquit licet

Alios negleta Venus, alios tentata offendit.

Quibus notis Veneris modus aut nimietas deprehendatur.

cet eum Concubitum non inutilem esse, quem Corporis neque languor neque dolor sequitur. Quam observationem nec ipse præteriit silentio GALENUS, eam esse haud inidoneam, Venerem scribens, quàm nulla virium infirmitas excipit, utique si quis solito levior factus ac meliùs Spiritum trahere videatur. Et quidem Veneris modum jam explicuimus. Superest tempestivum ejus usum exponere. Ea multis de causis tutior esse noctu creditur. Primùm quòd propter intermissa negotia sufficiens tum sit quies. quæ lassatos hac contentione artus recreët, quæque utero ad tenendum conceptum præsidio sit. Secundum est, quòd ut Corpus Venereis caloribus relaxatum, circundatis ipsi per quietem tegumentis optimè contra nocturnæ auræ afflatus communitur, sic interdiu subitò aëris frigore facilè excipitur. Adde quòd de die proclive sit periculum cruditatis utique horis pomeridianis, confecto nondum quod intus est alimento. Quippe omnem cruditatem cùm quivis violentior motus, tum venerea contentio exasperat, eoque fit ut si cui de die prolificandi incesserit cupiditas, satius sit antè cibum id facere ipsum, atque interposita qualicunque quiete paulum quid comesse, quod nec concoctu difficile, nec mole ventriculo grave sit. Neque enim protinus ju-

Arte med. cap. 24.

Venus cur per noctem tutior.

Venus motusque omnis alius cruditati adversatur.

Venus diurna ante cibum exercenda.

Venus nocturna inutilis, quam vigilia aut studia excipiunt.

Quæ tempora Veneri exercendæ captanda sint.

xta venerem cibus rectè ponitur. Nam si is paulò antè datur, ab accensis membris antè tempus attrahitur: Si pòst, & tum quoque in hiantia mesenterii vasa facillimè abripitur, sicque cruditas utrinque movetur. Jam verò ne noctu quidem sat tuta Venus est, quam vigilia ac lucubrationes excipiunt. Geminatur enim sic corporis afflictio, naturaque primùm venerea contentione defessa, ac mox vigilia nocturnisque fracta studiis tot ærumnis impar est sustinendis. Cæterum ut rem omnem finiamus, ea esse tempora Veneri aptissima perhibemus, quibus alimentum in ventre atque jocinore percoctum est, quæ res in ultimam fortè incidet noctem, ipsamque si mavis Auroram. Antequam quisquis in Cypridis palestram descendet, fieri nequit, ut cruditatis periculum ullo modo effugiat. Quo minus etiam opinio probari PAULI ÆGINETÆ debet, qui nescio qua fretus autoritate quove impulsus consilio, locum Veneri tribuerit à cibo & ante somnum. PROTINUS (inquit) *à coitu somnum capienti, lassitudo solvitur.* Atqui (ô bone) hanc ego lassitudinem pusillam judico, eam quæ Venerem vel temperatissimam nunquam ferè non sequitur, parvoque disperit momento, postposita Corporis quiete, quæ horis antelucanis nobis etiamnum cubantibus durare potest. Hæc ista

Error Pauli Æginetæ. *Lib. 1. ca. de Venereis.*

iſta identidem quies, opem, roburque utero abunde ſufficit, ut is quàm minimo negotio (deëſt namque Corporis motus) acceptum maris ſemen ſuis tunicis undique apprehendat includatque. Quin & ÆGINETÆ opinionem una hac ſententia HIPPOCRATES exploſit. *Labor, cibus, potus, ſomnus, venus, omnia ſunto mediocria.* Sic enim & unico epitheto ſingulorum modum, & ipſo orationis ordine convenientia tempora ſenex expreſſit.

Hipp. VI. *Epid.* I. VI. §. 6.

Hæc firmis ſervanda ſunt, cavendumque ne in ſecunda valetudine adverſæ præſidia conſumantur.

¶ Aurea hæc eſt, ſuoque digniſſima Autore Sententia, qua docemur, ne dum rectè valemus, oppido quam rigidi ſimus Medicarum præceptionum obſervatores. Quin potius varia genera rerum per ſecundam valetudinem ſectemur, quò in adverſa earundem uſus, & adjumenti plus, & moleſtiæ minus adferat. Eſtque hæc oratio ſeu epilogus quidam eorum quæ ſuperius ſcripta fuere. Neque verò ignoro, aliam quoque præter hanc dari præſentis loci interpretationem poſſe. Scilicet ca-

vendum esse per secundam valetudinem, ne ea præsidia consumantur, hoc est, inutiliter usurpentur, pereantque quæ adversæ valetudini dicata sunt. Scilicet minimè convenire, ut qui commodissima utitur valetudine, sanguine per venam misso vacuetur, aut epoto pharmaco perpurgetur, sed nec statam aliquam tenuantis dietæ formulam anxiè observet, aut id genus aliquid eorum peragat, quæ ad malè valentes inventa præsidia sunt. Siquidem optimo Corpori (de quo hic penitus agitur) quia omnium rerum symmetria quædam inest, nihil aut apponi debet aut adimi, quin contra potius in pristino id naturæ suæ statu conservari postulat. Jam verò si sanguis naturæ creditur thesaurus, adhæc, si sano corpore præditi Medicamentis purgati cito exolvuntur, tum si nimis constitutum atque exquisitum victum tantopere in sanis HIPP. insectatur, quis porrò dubitaverit ista omnia per firmam valetudinem, ut nulla necessitate, ita non nisi maximo cum virium detrimento usurpari unquam posse? At verò hæc ista interpretatio sit ne priori anteferenda, an minus ducenda genuina, neque posse facilè decerni neque permagni referre existimo. Proin cùm utraque æquè sit utilis, suum cuique liberum esto de hac re judicium.

Temerè in sanos sumuntur quæ ægrotis debentur remedia.

Hipp. 2. Aph. 36. §. 1.

Aph. 5.

CA-

CAPUT II.

Quæ *ſtomacho* imbecillis ſervanda ſint.

Et imbecillis ſtomacho (*quo in numero magna pars Urbanorum, omneſque penè cupidi literarum ſunt*) *obſervatio major neceſſario eſt: Ut, quod vel Corporis, vel loci, vel ſtudii ratio detrahit, cura reſtituat. Ex his igitur, qui benè concoxit, manè tutò ſurget: Qui parum, quieſcere debet; &, ſi mane ſurgendi neceſſitas fuerit, redormire. Qui non concoxit, ex toto conquieſcere, ac neque labori ſe, neque exercitationi, neque negotio credere.*

Definitis omnibus quæ pertinent ad firmæ liberæque ſanitatis curationem, CELSUS ea præcepta protinus jun-

junget, quæ vitioſo ſeu corporis totius ſeu unius particulæ ſtatui debentur, idque ſumpto ab ſtomachi imbecillitate initio. Stomachi appellatione id Græcis communiter ſignificatur, quod ipſi propria aliàs voce ὀισοφάγον ac Latini *gulam* nominant, omnem illum cibi meatum, qui ori & ventriculo interjacet. At CELSUS illum καταχρηστικῶς hoc loco, ut (alias ſæpiſſimè) pro toto ventriculo, tametſi & interdum (ut ſemper GALENUS) pro ejus tantùm ore uſurpavit. Cæterum hujus partis tutandæ eo nobis cura major eſſe debet, quo ejus offenſa graviori cùm tædio tum periculo univerſum Corpus exercet. Eſt namque ventriculus primum concoctionis ciborum inſtrumentum, & omnium compagis humanæ partium quoddam ſeu commune promptuarium, cui ſi quis error circa munus concoquendi ſemel accidat, ejus illico particeps fit & reliquum Corpus. Scilicet ſupra naturæ vires eſt, ut bonus in hepate ac venis ſanguis inſtauretur, malè coctis in ventre epulis, hoc ipſo, quòd unius concoctionis vitium alterius robore nunquam corrigatur. Quod verò ſtudioſos literarum imbecillus ſtomachus potiſſimum exerceat, hæc eſſe cauſa putanda eſt, quoniam intempeſtivioribus ſtudiis (ſive hæc protinus à cibo, ſive uoctu fiant) plus æquo va-

Stomachus quid.

Stomachi vitia quanti ſint.

Stomachus cur ſtudioſis imbecillus.

vacant, tum quia dulcedinis disciplinarum gratia libris continenter affixi, necessariæ ad sanitatem exercitationis usum ferè negligant: Hinc enim coïre intus pituitam: Hinc stomachum affluentium excrementorum multa saburra onerari necesse est, quandoquidem hæc ista pars (sicut GALENO visum est) ut primùm semel labefactata est, protinus recipit superfluam universi Corporis materiam. Eadem insuper calamitas complures etiam oppidanos afflictat, ut qui ob rerum omnium affluentiam dissolutiùs victitant, otioque (re omnium perniciissima) torpescunt. Ergo id genus hominibus omnibus CELSUS edicit, ne antea manè surgant, quàm pridianam cœnam ventriculus subegerit. Rectè enim semper negotia postponuntur concoctioni, quam quies, multoque hac magis somnus promovent, scilicet dormientibus, quia motionis sensûsque instrumenta ociantur, calor spiritusque penè omnis in penitissimis occulitur præcordiis, omnia ibidem, quæ concoctionis egent, perficiens, suoque veluti numine tutelari nulla non naturæ opera collustrans. Sanè hunc caloris ad interna recessum ipse indicat spiritus, qui per somnum trahitur & frequentiùs & altiùs. Ex quo sciri potest, rectè id ab HIPPOCRATE positum fuisse, *Vigilans exteriùs calidior,*

Gal. 6. san. Stomachus debilis recipit totius superflua.

Somnus & quies adjuvant concoctionem.

Hipp. 1. Epid. IV. §. 33.

dior, intus frigidior: Dormiens contrà. Hæc ista paulò accuratiùs consideranti mirum videri desinet, quod CELSUS præcipit, tantisper absque omni negotio esse quemque oportere, imò si licet, etiam dormire, donec ventriculus in totum suo munere sit perfunctus. Nam quis unquam dubitavit laborem cruditati adversari quietem certissimum auxilium esse, quatenus sub hac alimenti concoctio, sub illo distributio magis vigent?

Ante exactam ventriculi concoctionem, non esse negociandum.

Qui crudum sine præcordiorum dolore ructat, is ex intervallo aquam frigidam bibere debet, *& se nihilominus continere. Habitare verò ædificio lucido, perflatum æstivum, hybernum Solem habente: Cavere meridianum Solem, matutinum & vespertinum frigus; itemque auras fluminum atque stagnorum; minimeque nubilo cælo, Soli aperienti se committere, modò frigus, modò calor moveat: Quæ res ma-*

ximè

ximè gravedines destillationesque concitat. Magis verò gravibus locis ista servanda sunt, in quibus etiam pestilentiam faciunt.

§ Improbam ventriculi concoctionem ructus arguit. Hic si aspero quodam acore fauces perstringit (ὀξυρεγμία Græci nominant) frigidis causis innectitur, estque vaporosus quidam spiritus ab invalido calore intus genitus, subindeque per os suprà explosus. Dixi invalidum calorem, ejus primùm respectu, qui penitus oppressus victusque cùm sit, summam parit cruditatem: Quoniam potis non est cibos extenuare, neque dissolvere, neque conficere, nedum halituosos indè spiritus excitare. Jam verò qui calor nimius est, adeò omnia quæ ventriculo comprehenduntur, exurit tabefacitque, ut ne tantillum quidem reliquum faciat idoneæ ad crassi frigidique vaporis generationem materiæ. Nimirum qui hîc ructus supervenit turbidus quidam, siccus fumosusque flatus est, propter vehementem caloris intemperiem (ut GALENUS ait) & paucus, & durationis non longæ. Tametsi non ignorem hunc quandoque ructum pertinaciorem evadere, utique si

Ructus malæ concoctionis index.

Ructus acidus quid, & quomodo moveatur.

Ructus fumosus. *Gal. 6. Sympt.*

si flava ab jocinore bilis in ventriculum mittitur, aut si quæ adsumuntur edulia, sunt multi nidoris, ut allium, radicula, cepa: Seu facillimæ alterationis, ut lac, oleum, ovum sorbile, & similia, quæ fervidus ventriculus protinus extorret, vitiatque. Cæterùm (ut ad rem propositam veniamus) de istiusmodi ructus genere, minimè intelligenda *Authoris* hæc oratio est. Nam quam hoc loco ipse molitur retinendæ intus materiæ concoctionem, ea nidoroso ructui penitus futura est inutilis. Scilicet quæ hunc movet materia, quoniam neque ullo naturæ beneficio fieri salutaris neque in integrum restitui potest: qua via primùm licet, infra supravec exterminanda nullatenus (firmato frigida stomachus) intus cohibenda est; idque ne venas semel ingressa benignos quoque succos sua putrescentia contaminet. At verò acido ructui nulla hujusmodi opus vacuatione est, rectiùs concoctio adhibetur, quæ id quod parum exactè alteratum est, perficiat. Nempe hoc fretus consilio GALENUS materiam acidi ructus medicamine διαπτειῶν πιπίρεων, concoquit, fumosi ἱερᾶς πικρᾶς usu expurgat. Acidum ructum eum intelligas oportet, qui ab infirmo nascitur calore, sive initium imbecillitatis cruda fecerint edulia, sive humoris qui ibi coïit natura, sive nuda etiam eju

Quem ructum Celsus hoc loco proponat.

Gal. 1. loc. affe. 1

ejus partis intemperies. Loquor hæc pituitæ causa, quæ ex capite in ventrem distillavit, quæque corruptione perdita non rectè intus tenetur: Spem enim concoctionis omnem effugit. Quis igitur jam non videt sub crudi ructus appellatione eum denotari, cui GALENUS acidi nomen tribuit, quod certè crudo magis conveniens propriumque est? Quoniam, ut proximè dixi, calor parum validus cibos hîc quodammodo dissolvit, at non omnino conficit, ex quo flatus moveri crudos naturale est. Sic profectò ut in aëris incidit tempestatibus, qui aër si per hyemem Boreali frigore riget, aut rursus æstivis horis sub flagranti Canicula æstuat, pacatus omnino visitur, nubibus ac ventis in totum carens, idemque contrà mediis inter has constitutionibus nimbis, ac flatibus turbatur. Sed hæc posuisse sufficiat de propositi symptomatis natura: quare ejus jam nunc explicandum remedium est. Ac primo quidem illud jure quis mirabitur, quo modo potui sumpta frigida, frigido ventriculo subveniat, cùm indubitatum tritumque Medicis axioma sit, contrariorum usu contrariis remedia dari. Adhæc si GALENUS in porrigenda Frigida usque adeo cruditatem horruit, ut ne iis quidem, quos ardentissima febris extorret, eam ante concoctionem indulserit, quanto

Ructus crudus idem quod acidus.

Gal. 6. Meth.

majore reverentia metuque ſanis crudi-tate vexatis largiare, quibus talis præ-ſidii neque tam anceps eſt occaſio, ne-que tam urgens neceſſitas. Quid ergo? Errare potuiſſe CELSUM in tanta re credimus? Minimè Hercule. Nam quis unquam antiquorum virorum ſcripta tu-to condemnavit, utique cùm in his quæ in ſpeciem falſa ſunt, ea ſæpe diligens inquiſitio rectaque ratio non ſolum probabilia facit, ſed etiam firmiſſimo veritatis robore ſolidet? Ergo CEL-SUS Frigidam hoc loco potui dat, non quidem continenter, atque ſæpius inter cibos (ut fit) bibendi gratia, ſed per intervalla duntaxat. Sed qualia tem-pora huic rei legi, aut quanta hæc eſ-ſe intervalla expediat, quoniam ipſe Author non junxit, æquum eſt nos id partim ex artis præceptis eruere, par-tim ex aliis hujus viri ſcriptis (ſi qua fieri via poteſt) conteſtatum facere. Frigida, inquit AVICENNAS, inani ven-triculo perniciosa eſt. Idem & ratio oſtendet, ſi quis ejus potionis naturam curioſius intueatur. Nam cruda cùm ſit ac vehementi frigore aſpera, inanem ventriculum protinus offendit ſeu ner-vaceum, ipſumque ſuaptè natura frigi-dum, nec ullo jam cibo adverſus crudi elementi vim communitum. Cujus quo-que rei periculo adjicitur præſens ven-triculi cruditas, quæ ſola prohibere u-

Frigidæ potio quomodo crudo ructui ſuccurrat.

Frigida cur inani ventriculo noxia ſit.

ſum

ſum aquæ poteſt, utique ſi inter cibum potionis quotidianæ vice ſumitur. Sed ipſum fortè præſtiterit audire CELSUM, qui laxitatem ſubfrigidi ſtomachi curaturus, ſic inter cætera loquitur. *Legere clarè oportet, ambulare*, pila armiſve exerceri, non aquam, ſed vinum calidum jejunis bibere, uti poſt cibum frigidis potionibus. Adeo apparet quocunque te verteris, frigidam (ſi unquam hîc ea dabitur) non niſi protinus à cibo rectè dari poſſe, idque non tam ſedandæ ſitis (quæ hîc ferè nulla eſt) quam adſtringendi firmandique ſtomachi gratia. Verùm ne ſine validiore pondere argumentorum nova condere dogmata, ac παραδοξοποιός, eſſe nonnullis videar, non dubitabo partim probabili ratione, partim authoritate Antiquorum Medicorum uti, quibus id quod adſtruo, perſuaſum Lectori efficiam, utique cum non deëſſe ſciam, qui diverſum ſunt opinati. Sed agedum, à quonam rectius ordiamur, quam ab ipſo noſtro CELSO, qui luculentiſſimis verbis (ut modo retuli) hanc rem confirmavit? Tum proximis ab hinc locis eandem repetit, ſaturis conſulens, ſiquidem meliorem optent concoctionem, ut frigidæ poculo ſumptas dapes includant. Extat alius in eodem *Authore* locus, ipſo meridie clarior, qui velut indice rem omnem hanc common-

Lib. 1. Cap. 8.

Frigida urgente crudo ructu poſt cibum, porrigenda.

Lib. 1. Cap. 3. fat. de vomit.

ſtrat. Scribitur ille de ventriculi imbecillitate, quæ pituitæ vomitum ſecuta eſt. Illic cùm primùm *Author* tenacem craſſumque humorem Hyſſopi, Radiculæ, & ſimilium uſu tenuerât deterſeratque, protinus citato vomitu pituitaque exempta infirmitatem ventriculi correcturus, tum panem heſternum, tum vinum auſterum, & meracum, itemque carnes aſſas cibumque omnem ſicciſſimum poſuit, ac noviſſimè poſtque omnem comeſtionem tres aquæ frigidæ Cyathos bibendos eſſe præcepit. At miſſa faciemus, ſi voles, hæc omnia, potius (ne fortè uni errori fidem ſimilibus erroribus quæramus) HIPPOGRATEM atque GALENUM duo Medicinæ lumina ſuper hac re conſulturi. Ergo GAL. *primo Sanitatis Tuendæ* adeò Frigidæ potum à cibo non reformidavit, ut ipſis etiam pueris indulſerit, utpote inexhauſta ſemper cruditate propter aſſiduam voracitatem gravatis. Quippe huic malo ideo data à cibo frigida medetur, quod arctatis circum epulas ſtomachi villis calorem includat brevique in ſpacio coërceat, unde is protinus acceptis viribus invaleſcens cruda quæ intus ſunt omnia promptius edomat, & ad chyli perfectionem demutat. Adeo apparet ut vix unquam quicquam, ita ne hoc quidem à vulgò temerè dici. A frigido potu calidum ſanguinem inſtau-

Frigidam Galenus ipſis etiam pueris à cibo conceſſit.

Frigida quomodo crudo ructui medearur.

ſtaurari. Sanè quantas vires adſtringens hæc frigidæ vis cum ad cruditatem tum ad crudos Ructus ſanandos obtineat, iis non obſcurum eſt, qui id genus ſymptomatis nôrunt non tam alimenti concoquendi imperfectionc quàm ventriculi ejuſque potiſſimum oris laxitate accidere conſueſſe. Scilicet humectarum atque pinguium rerum à cibo uſus maximè (ſi quid aliud) id genuS ructus movet. Quod in hoc, quo dixi modo, is præcipuè fieret, ſequeretur, in nullius non ventriculi concoctionem perpetuo incidere hunc oportere, quatenus parvis initiis cibus omnis ad legitimi chyli perfectionem accedit. Atque haſce tam eximias frigidæ dotes vetuſtiſſimus Autor HIPPOCRATES duobus his verbis exhauſit. *Aqua vorax.* Cæterùm magna cura opus eſt, ne eo luxu frigidum ventriculo cruditate vexato ingeratur, ut invalidas caloris in eo vires opprimat, quod fieri proclive eſt, ſimilibus cauſis ſimul in unius affectus incrementum conſpirantibus, ventriculi nimirum intemperie, & frigidæ qualitate. Neque enim hæc per ſe acido ructui ſuccurrit, ſed (ut proxime dixi) ex accidente compreſſis ſcilicet ventriculi tunicis. Hoc dempto, quis unquam dubitavit ad comprehenſi ſymptomatis ſanationem calidis tum eduliis tum poculis uti? Quo modo POLYBUS vi-

Ructus crudus quomodo fiat.

VI. *Ejud. Sect.* IV. §. 39.

vinum meracum largius hîc esse bibendum Author est. Constat enim, inquit, ventriculum imbecillitatis frigorisque vitio cibum concoquere non posse. Ex quo etiam loco sciri potest, non nisi ultimo cibo frigidam aquam salubriter dari, tum cùm ejus est & urgentior necessitas & securitas major. Etenim intus substantibus epulis multo maxime ventriculo ad munus concoctionis viribus opus est, quæ vires (ut toties dixi) frigidæ poculo juvantur. Neque subest interea ullum refrigerationis nimiæ periculum, utpote aqua moderate sumpta, ac ventriculo calentibus tum ferculis tum potionibus egregie communito. Sed his abunde ut puto expositis, proximum est ad præcordiorum transire dolorem, quo substante inutilem frigidam CELSUS voluit. Hic dolor si ructui acido jungitur, ab ea moveri solet, quæ corrupta intus pituita est, erosis (ut GALENO placet) per hanc ventriculi tunicis. Jam quia putris hic humor nulla caloris insiti inergia fieri bonus potest, rectius citato vomitu ejicitur, quam firmato per frigidam stomacho intus tenetur. Quod si comprehensum ventriculi pathema affectus aliquis inflammationi similis invexerit, tum quoque frigido potu (nisi erysipelas sit) supersedendum est, ut quæ ejus mali concoctionem tardare po-

Frigida dolentibus præcordiis cur inutilis. *Gal. 6. sanit.*

poteſt, non poteſt juvare. Et quidem de frigida plus ſatis, cujus facultatem eo latius explicuimus, ut ſtudioſus lector intelligat, quanta ſæpe rerum fœcunditate polleant breviſſimæ atque in ſpeciem ſimpliciſſimæ veterum Autorum ſententiæ, quarum profecto elucidatio neſcias an plus exigat judicii, quam obſervatio ferat utilitatis. Tranſeamus jam nunc ad Quietem, ſecundum crudi ructus auxilium. Ipſa detentis circa penetiſſimas vitæ ſedes, ſanguine, calore, ſpiritu, ad crudæ quæ intus eſt materiæ concoctionem non parvo eſt adjumento. Qua profecto commoditate motio ſubſtante cruditate caret, ſemicoctos eliquans humores, ac magna vi in extimas membrorum partes quoquoverſus impellens: Unde obſtructiones, febres, ulceraque pullulare neceſſe eſt, juxta illud HIPPOCRATIS. *Ulcera erumpent, ſi impurgatus laboraveris.* Tum ipſe quoque GALENUS *complures ſibi viſos* narrat *cruditate humorum impeditos, qui dum quieſcerent, nihil ſentire ſe profiterentur, ac inſolatu aut lavacro accenſi, multoque magis labores aggreſſi illico alii inhorreſcere, alii rigere, multique febricula premi cernerentur.* Porro, his ita definitis, ſupereſt, Aërem domicilii addamus, ubi eum verſari oporteat, qui parum accurate concoquit. Ac primo quidem quod ad ejus pertinet qualitatem hunc

Quies crudo ructui opitulatur.

Motus cruditati inimicus.

VI. *Epid. Sect.* V. §. 50. V. *de causomatum Sympt.*

Qualis aër cruditari ſit idoneus.

esse CELSUS vult temperatum, sic ut neque frigore corpus stupefaciat, neque calore exurat. Ejusque rei causa Author cavit, ne quis sese meridiano Soli aut Matutæ Vesperique frigoribus exponat, tum ne, cùm nubilum cœlum est, Soli repentè se ostentanti objiciat. Sicuti enim quævis temperata (qualiacunque tandem ea sint) concoctionem crudorum juvant, ita quæ vehementiùs, vel calent, vel frigent, hanc pervertunt. A calido quidem cruda liquescunt, fluxaque fiunt, tum hinc per corpus omne diffusa obstructiones exilibus mesenterii vasis ac visceribus inferunt. A frigido autem eadem hæc magis incrudescunt, & concoctioni fiunt rebelliora. Sic quoniam utrinque ab extremis vitium est, rectè medium tenetur, ac domus deligitur, quæ per flatum æstivum fenestris receptat Solem hybernum. Cujus rei commoditatem neque ipse præteriit silentio GALENUS, his præcipiens quos cruditas malè habet, ut *ædificium legant, quod hyeme caleat, ac frigeat æstate.* Atque hæc de aëris qualitate. Substantiam esse convenit tenuem lucidum, atque purum, qui omnibus ex æquo naturis juxta salutaris est, utpote spiritus nostri substantiæ quam reficit simillimus. Itaque fugiendus is erit, qui ex profundo specu pestilentem auram spirat, aut qui editis un-

Ut temperata quævis cruditati, præsidio, sic intemperata nocumento sunt.

11. *Meth.*

Quis aër omnibus æquo naturis prosit.

Quis aër fugiendus.

ındique montibus cavo inclusus loco ɔutrescit, omnique afflatu ventorum :aret, tum qui stagni aut paludis tetro ıalitu iufectus, aut proximi fluminis ɔccasione nebulosus est. Quo magis :rrare vulgares constat, qui auræ salu-ɔritatem spatiosorum amnium vicinia metiuntur. Sicuti enim amæni decur-:entium aquarum adspectus oculos mul-:a detinent voluptate, ita contrà u-:ramque valetudinem maximis sollici-:ant incommodis. Verique simile est, ıon admodum quenquam sub eo cælo valere posse, quod nebulosum, quod :rassum, quodque redditis ab humecto :lemento vaporibus impurum est. Vi-lelicet præcipua aëris dos serenitas ɔutatur, ac proin præstare creditur ru-ticus urbano, agrestis pratensi, medi-erraneus maritimo, montanus palustri, errestris fluviali, siccus pluvio, sudus ıebuloso, meridianus matutino, diur-ıus nocturno. Porrò quæ proximè :omprehensa sunt auræ vitia, ut non-quam non sunt cruditati molesta, ita um quoque penitus fiunt pernitiosa, :ùm inæquales cœlo tempestates impe-ant, sic ut illud modò caleat, modò rigeat, ac modò sudum sit, modò rur-us obscurum. Nempe hæc aëris varie-as concoctionem crudorum turbat, in-que salubrioribus natura locis destilla-iones movet, in gravibus ipsam quo-

Aër propter vicinum flumen insalubris.

Aëris præcipua dos serenitas.

Aër in constans quid noceat.

Destillationes quo modo & quando maximé fiant.

qæ excitat pestem. Destillationes urgent, ubi capitis superflua vi frigoris genita concretaque, superveniente fusa calore diffluunt, aut cùm eadem hæc calore priùs tenuata ab incumbenteque mox frigore stricta in subjectas capitis sedes (seu spongiæ per manum humor) exprimuntur. Quos casus tum demum incidere compertum est, cùm Auster ac Boreas in vicem spirant. Ille cerebrum excrementis opplet, hic eadem exprimit, aut certè quæ Boreas priùs quadam quasi congelatione stupefecit, Auster fluxa reddit. Pestilentia fit, cùm propter hanc tempestatum inconstantiam tota aëris substantia vitiatur. *Ubi enim eodem die* inquit HIPPOCRATES *modò calor urget, modò frigus, autumnales morbi in proximo sunt*, in quorum profectò Catalogo Epidemiæ (nam in his & pestis est) facile primas tenent.

Pestilentia quando fiat. *Li. 3. Aph. 4.*

Scire autem licet, integrum corpus esse, quum quotidie manè urina alba, dein rufa est. Illud concoquere, hoc concoxisse significat.

Vrina super hepate ac venis significat.

Commonstratis hactenus tum notis tum remediis ejus cruditatis quæ ventriculo concoquenti accidunt, digredi-

:ur jam CELSUS ad declarationem
:undæ concoctionis quæ in jecore ac
nis absolvitur. Ut autem ventriculi
ſpoſitionem ructus arguit, ſic hepatis
venarum urina. Quid enim fidelius
ɔncoctionis modum ipſis annunciet ex-
ementis, quæ in unoquoque altera-
onis inſtrumento coire conſuêrunt?
ɔſa verò Urina aquoſum hepatis ac ve-
oſi generis ſuperfluum eſt, quod ſic à
nguinis maſſa ſequeſtratur. Ejus hu-
ioris quantum corpori ad ſuccorum a-
adoſim inutile ſuperfluumque eſt, id
cava vena renes venis emulgentibus
eu manibus quibuſdam attrahunt, at-
ue hinc deinceps per ureteras in ve-
icæ cavum propellunt, ubi mole au-
tum aut alioqui mordaci qualitate af-
ectum, recluſo eo qui in veſicæ collo
ſt transverſo muſculo foras eliditur.
Adeò apparet Urinam nihil aliud quàm
ſanguinis quoddam colamentum eſſe,
eoque haud dubia fide affectionem he-
patis ac vaſorum (non intervenienti-
qus locorum ureticorum vitiis) indica-
re poſſe. Quo magis in febribus pu-
tridis (utique ſi nihil abditæ contagio-
nis ſubeſt) Urina contemplanda eſt,
tum quia hi morbi affectiones quædam
ſanguinis Venarum ſunt, tum quia GA-
LENUS affirmavit, *eorum quæ in profundi Corporis occuluntur penetralibus, nullum eſſe nec manefeſtius nec evidentius ſignum unica uri-*

Vrina, à ſanguinis maſſa quomodo diſcernatur.

Vrina ſanguinis colamentum.

Vrina in putridis febribus ſpectanda eſt.

IV. Galen. de ſanit.

urina. Ergo in hoc genere excrementi; quoniam hæc ferè ſpectari conſuêrunt: ſubſtantia, moles, color & contenta, viſum eſt operæ prætium ex ſingulorum animadverſione docere, quæ urinæ ſpecies integritatem concoctionis annunciet. *Laudatiſſimam* GALENUS cenſuit, *cui ſupra mediocritatem ſubſtantiæ juſtumque modum fulvus ſeu ruffus color, & hypoſtaſis alba, levis, & æqualis acceſſit.* Non meminit hæc omnia CELSUS ſolo coloris boni præſagio contentus. Ferè enim ſequitur, ut is comprehenſis indiciis jungatur. Et quis quæſo ſanus adeò curioſè iſta omnia quotidiè ſcrutari in urina ſuſtineat, cùm abundè ſit unicum attendere colorem, qui mejentibus primum datur ob oculos, quique ſi albus eſt, concoquere naturam: Si ruffus, concoxiſſe ſignificat? Priorem cave intelligas ex toto album, qualis in aqua viſitur & in eorum urina, quibus liberaliora pocula venas onerârunt. Iſte enim color ſummæ cruditatis argumentum eſt. Videlicet ubi inſitus hepati calor adducto per meſaræas chylo nondum evidens aliquod alterationis veſtigium impreſſit, vixque fieri cœptum eſt αἱματώσεως rudimentum, neceſſe eſt, ut quicquid humoris per id tempus inelaboratæ alimenti maſſæ deteritur, aquoſum id crudumque eſſe, ac ne tantulæ quidem particeps bilis, quæ ipſi ſplen-

Vrina optima quæ. IV. de ſanit. tuend.

Vrina alba cœptam concoctionem, ruffa perfectam ſignificat.

plendorem fulvique colòris gratiam onciliet. Eſt enim hic humor ex ſeſe il niſi aqua ſive ad colorem ſpectes ſi-e ſubſtantiæ modum, quæ ambo nun-uam ipſi demutantur, niſi aut bilis aut lterius humoris ſeu materiæ acceſſu. Ut quidem in rectè valentibus ut plu-imùm unica eam colorat bilis, ut quæ ro ſua tenuitate promptè unà cum ſe-o ad renes diffluit, ejuſdemque ſucci nerito fit, ut in nobis urina tum ful-eſcat tum acris appareat. Igitur o-nnis urinæ bonitas atque ἐυχροΐα in ca-igata conſiſtit ſuccorum ac proin fla-æ quoque bilis productione, eſtque ad-ò quidam veluti gradus, juxta quem radum plus accipiunt tum humores ru-imenti, tum urina fulvi coloris, ſic ut uo tempore inchoäta in jecore conco-io eſt, hujus quendam ſeu characte-em protinus urina monſtret, tum non-ihil quoque de ſuo albore amittat, ac-epta qualicumque bilis particula. O-turque ſubindè color ex albo ruffeſ-ens Græcis ὠχρολευκὸς appellatus, qua-m arte, puto, feceris, ſi aquæ lym-idæ Sextario croci ſcriptulum miſceas. Hæc craſis colorem propoſitum oſten-et, cui apud Romanos nullum eſt in-itum nomen, ideoque CELSUS ipſa e coactus, album dixit, quod etſi ve-ementer dilutum eſt, ruffedinis tamen rincipia quædam accepit. Ut pri-mùm

Vrinam bilis coloratat.

Vrina bonitas ex proba hæmatoſi eſt.

Cujuſmodi colorem Celſus album dixit, qui cœptæ concoctionis index eſt.

mùm verò ad ulteriorem perfectione
ſuccos alterando jecur perduxit, utiq
plus bilis urinæ affunditur, quaten
plus ejus in ſanguinis maſſa ineſt, pr
tinuſque color exurgit exactè inter A
bum & Ruffum medius, Latini *Pallidu*
id Græci ὠχρόν appellant. At perduc
ad umbilicum concoctione, nonus
urina color efflorescit, quem GALENI
πυῤῥὸν HIPPOCRATES κιῤῥὸν, CELSU
ruffum, *Linacer fulvum* nominaverunt
eſtque hic omnium teſtimonio atq
confeſſione probæ concoctionis infall
bilis index. Procedit verò ſemper ha
iſta colorum gradatio unà cum incr
mento concoctionis, adeò ut ſupere
coctis ſuccis rurſum excipiat flavus, a
que hunc deinceps rubeus ob flavæ ſc
licet bilis affluentiam igneſcens. Pri
Græcis ξανθὸς, alter ἐρυθρὸς eſt appell
tus. Sed GALENI de hac re ſententia
proponere, ſatius eſt. Is ſic habet *pr*
mo criſeωn. Ὅσον δὲ ἐστὶ τὸ πωῤῥὸν ϗ ξανθῷ λε
κότερον, τοσοῦτον ἐκεῖνο τὸ ὠχρόν Ὅσον δ' αὖ
παλιν ἧττον λευκόν ἐστὶ τὸ ξανθόν ϗ πυῤῥῷ, τ
σοῦτον τοῦ ξανθοῦ τὸ ἐρωθρόν, quod eſt *Quan*
tum autem ruffus color albedine ſuperat fl
vum, tantum pallidus vincitur à ruffo. Ru
ſus quanto minus albedinis ſortitur flavus ru
fo, tanto quoque minus flavus rubeo. Hæ
ille. Porrò ad rem pertinet noviſſ
hunc quem CELSUS probatiſſimæ u
rinæ colorem ſtatuit, non ita perpe
tuum

Color pallidus.

Color ruffus, probæ concoctionis index.

uum esse, quin sæpe pro cibi, protio-
is, ætatis, temperamenti, propositi
itæ, regionis, temporis, anni & si-
nilium rerum differentia aliàs paulò al-
entior, alias ad flavum inclinatior
ppareat, qui nihilo minus optatæ con-
octionis index esse certus potest.

*Ubi experrectus est aliquis, paulum intermittere; de-
inde, nisi hyems est, fovere os
multa aqua frigida debet. Lon-
gis diebus meridiari potius an-
te cibum; sin minus, post eum.
Per hyemem potissimùm totis
noctibus conquiescere. Sin lu-
cubrandum est, non post cibum
id facere, sed post concoctio-
nem.*

¶ Quisquis alimentum ventriculo e-
xisse, jecurque suo probè fungi officio
consulta urina manè comperit, proti-
nus è lectulo surgere, paulumque inter-
mittere seu interquiescere à vitæ nego-
tiis debet. Quod ita præcipitur, ut ce-
rebrum (cujus vires somno obrutæ ac
quasi sepultæ jacuêre) paulatim sese ad
novas actiones erigat, utque missi non
im-

Manè peracta ventris concoctione surgendum est.

impetu, at lento motu ſpiritus motionis ſenſuſque inſtrumenta jam tum excrementis feriatione collectis impedita, placidius permeent, diducant, repurgent, ac ſic functionibus reddant accommodatiora. Quibus ritè peractis non inutile eſt multa Frigida Os eluere, unde mirificè cerebrum firmari deprehenſum eſt, coacto intus auctoque in capite calore, ſic ut hujus beneficio ac robore, qui per noctem ibi coîerunt, ſuperflua tenuari pellique foras contingat. Eſt tamen hoc auxilii genus ita temperandum, ne pari per quævis tempora luxu tentetur. Nam cautiùs eo utendum, imò fortè prorſus abſtinendum erit, ſi hyems eſt, ſi cerebrum impenſè frigidum, ſi fauces propter imbecillitatem recipiendis fluxionibus opportunæ ſunt, ſi denique ipſa aura aſperrimo frigore rigens, idve genus alia circumveniunt, quæ crudi elementi occurſum excipienti palato viciniſque locis periculoſum reddunt. Etſi non diffitemur id Præceptum non ita eſſe perenne, quin pereat interdum, utique ſi neque diſſuetudo reclamat, neque copioſa adhibetur aqua. Porrò Meridiari, quod eſt ſomnum meridianum capere, iis apprimè conceſſum eſt, qui huc aſſuêrunt, tum quibus bona noctis anteactæ pars ducta inſomnis eſt, magiſque æſtivis menſibus, quum dies ut pro-

Experrectis Os eluendum frigida.

Quibus tutum ſic Meridiari & quo anni tempore.

productiores, ita ad meridiandum magis idonei ſunt. Nempe quoniam per hæc tempora genuinus calor ſub æſtuoſo cælo plus juſto diſſolvitur, corpusque ſupra modum inareſcit, non malè his incommodis ipſo occurritur ſumno, cujus ope tum calor antè per habitum ſparſus, intrò rediens colligitur, tum corpus compreſſis naturæ effluviis humectatur. Oportunius autem antè cibum meridiatur, quia tum corpori deeſt, quod nocentem ſomnum diurnum facit, ipſum ſcilicet alimentum, Quamquam plenioris humectationis gratia non inutile fore crediderim, ſi quis antè tantulum aſſumat idonei cibi, quantulum ventriculus ſub ultimum ſomnum probè confectum reddat. Notum enim eſt, ſomno jejunum corpus conſumi, id quod æſtate adverſiſſimum eſt. Quòd ſi fatur aliquis de die ſomno ſe dederit, huic profectò alterutrum ferendum eſt, aut ſeptenas circiter horas continenter dormire, aut concoctionem experrectus turbare. Primum ignavi hominis, alterum valetudinem negligentis eſt. Illi tempora ſuperſunt, huic malè legunur. Neque enim, cùm præproperè surgitur, ad umbilicum ducitur concoctionis munus, ſed cibi crudi pars in caput exhalat, pars ventriculum onere & quidem inutili premit. Unde protinus capitis ac præcordiorum dolores,

Meridiandum ante cibum.

Somni pomeridiani incommoda.

ac tensiones fiunt, junguntur que his ὀ-ξυρεγμίαν & ventris sonitus & nauseæ, & corporis mentisque torpor, & si quæ his paria sunt somni pomeridiani tædia. Jam verò si ante cibum meridiandi facultatem negotia sustulerunt, & meridiari tamen animus est, haud abore videatur post ipsum id facere Meridiem, cibo priùs modicè gustato, potissimum, si corpus insuper intemperie sicca imbecillum est. Et quidem hæc observatio æstati debetur. Per hyemem consultum est missis lucubrationibus totas noctes conquiescere, quò tanto accuratiùs cibus conficiatur, qui id temporis valentior concoctionique magis rebellis, & cumulatior est. Si qua tamen lucubrandi necessitas est, prima in fieri noctis particula cautum est, idque ne cruditas moveatur raptis è præcordiis ad mentis arcem spiritibus vitalibus. Proin severiora studia rectiùs capessimus à somno subque ipsam auroram, cùm spiritus animales quiete instaurati, crudisque cibi vaporibus jam non ampliùs impediti, quin & copioso vitalis auræ à corde venientis afflatu recreati, ad res cognoscendas mentis quàm felicissimè inserviunt. Quapropter studiosos literarum hoc loco monitos velim, ne saturi altioribus animi intentionibus sese dedant, quæ nihilo minus concoctionem turbare quàm veho

Hyeme totas noctes conquiescendum est.

Qua noctis particula lucubrandum sit.

A cibo laxandus animus est.

vehemens corporis motus ſolet. Quin potiùs quædam animi quaſi laxamenta quærant, quibus natura corporis delinita, longè cùm citiùs tum exactiùs confectum dederit, quod intus eſt, alimentum.

Quem interdiu vel domeſtica, vel civilia officia tenuerunt, huic tempus aliquod ſervandum curationi corporis ſui eſt. Prima autem ejus curatio, Exercitatio eſt, quæ ſemper antecedere cibum debet: in eo, qui minus laboravit, & benè concoxit, amplior: In eo qui fatigatus eſt & minus concoxit, remiſſior.

Perdificile eſt Authore GALENO, *eorum tueri ſanitatem, qui privatis negotiis aut civilibus ita deſtinentur, ut nullam ſui corporis gerere curam poſſint.* Quapropter hos vel inſigniore intemperie (quæ tamen morbo vacet) affectos idem Autor ne traducere quidem ad meliorem naturæ ſta-

Difficilis ſanitatis tutela, quam negotia impediunt.

ſtatum dignatur, utpote qui propoſitam vivendi normulam perpetuò ſequi per occupationes nequeunt, maleque audire faciunt remedia, quæ rectè uſurpantibus non infrugifera fuêre. Hortatur eos homines CELSUS, ne ita attentè vel ſua vel aliena curent negotia, ut nihil interea proprii corporis ſalutem reſpiciant. Multum cùm ad animi voluptatem, tum ad ſanitatis tuitionem exercitatio poteſt. Nam & nativum calorem facultatis omnis autorem exauget, & corpus univerſum onere excrementorum levat. Quo minùs mirum eſt, degentes ruri Agricolas, Oppidanis magis firmos ac vitales eſſe. Iſtius ſiquidem rei facultatem præſtant labores, quos ipſi opere ruſtico faciundo in dies exhauriunt. Eſtque hujus rei tanta vis, ut valetudinis incommoda, quæ multa agricolas propter victus errorem circumveniunt, ſola minuat excludatque Exercitatio. Certè immenſa Gymnaſtices utilitas effecit, quod antiquitus ad curandam ſanitatem nihil ea habitum ſit prius, quodque eam ſcripto celebrarint vetuſtiſſimi quique Medicinæ Authores HIPPOCRATES, DIOCLES, PRAXAGORAS, GALENUS, ipſeque Ariſtotelis gener ERASISTRATUS. Ergo ſua cuique amplectanda Corporis Exercitatio eſt, non tantùm ut commodiùs verum etiam longius vivat, eaque non

Exercitationis facultas. Ruſtici cur magis vivaces ac ſani Oppidanis.

non

non nisi ante cibum esse utilis potest, quemadmodum ante CELSUM parens HIPPOGRATES docuit, his verbis: Πόνοι σιτέων ἡγείσθωσαν, id est, *Labor Cibum antecedat*. Cujus quidem Præcepti ratio ex ipso motionis effectu colligitur. Nam si paulò validior motus (quem exercitationem vocamus) eorum quæ in alto sunt abdita corpore, distributionem ad extima promovet, quis dubitet hunc corpori gravem fore, si qua cruditas ventriculum, jecur, venasve ex inelaborato alimento obsidet? Neque enim semicocta liquescere, ac quoquoversus in habitum corporis ferri expedit, sed potiùs intus decet manere, viscerumque robore alterati, & in sanguinem non improbum verti. Idcirco priusquam estur, exercitandi summa opportunitas est, tum scilicet, cùm cibus bis jam secundum totam alteratus substantiam est, ac jam denuo cibandi tempus instat. Simul verò & Alvi & Vesicæ onera si quæ premunt, per hæc tempora priùs Levanda sunt, ne quid ex his motionis calorisque vi tenuatum, in venas atque corporis molem feratur. Sanè propositi temporis nota ex urina petitur: Quæ si ruffa plus minus apparet, & optatum duplicis concoctionis finem, & commodum exercitationis adesse principium commonstrat. Hunc temporis articulum quisquis laborando

Exercitatio ante cibum adeunda. v. *Epid. s.* IV. §. 53.

Alvus & Vesica, ante exercitationem levanda.

Exercitationis apta tempora ex Vrina petuntur.

non attigerit, necesse est, ut si infrà est, cruditate venas oneret: Si suprà; succos solidasque partes tabefactione violet. Atque hæc dixisse de exercitationis oportunitate sufficiat. Ideoque proximum est, ut quis ejus esse per omnia debeat modus; videamus. In eo, inquit CELSUS, qui minùs laboravit, & bene concoxit, amplior ea esse debet, partim quia tutior utiliorque est, cùm quis probè concoxit, partim quia ei minùs futura molesta est, qui parum laboravit. Rursus qui minùs concoxit & fatigatus est, duplici itidem nomine prævegetum respuit exercitium, tum ne cruditatis obstructionisque occupet periculum, tum ne corpus antè fessum, ac mox valentiore motu exagitatum penitus defatigetur. Siquidem afflicto, ut dici solet, non est ingerenda afflictio.

Suus cuique exercitationis modus servandus.

Commodè verò exercent, clara lectio, arma, pila, cursus, ambulatio, atque hæc non utique plana, commodior est. Siquidem melius ascensus, quoque & descensus, cum quadam varietate corpus moveat; nisi tamen id per quàm imbecil-

lum

um est. Melior autem est sub Divo, quàm in porticu; melior, si caput Patitur, in Sole, quàm in Umbra; melior in Umbra, quam Parietes aut Viridaria efficiunt, quàm quæ Tecto subest, melior Recta quàm Flexuosa.

Enumerat jam CELSUS ea genera Exercitationum, quæ valetudini sunt accommodatiores. Ex his aliæ alias atque alias partes magis permovent, alii tota æqualiter corpora. Ac Pila quidem Palmaria cæteris exercitii generibus longè antecellit, quatenus summa cum placiditate atque optima motionis proportione, sineque omni eo periculo quod aliis exercitationibus non infrequens est, universi corporis membra permovet, indeque adeò fit, ut & Pueris & Senibus, ipsisque convalescentibus (GALENO judice) non sit inidonea. Cumque celer cursus grandis alicujus vasis diruptionem minetur, ac voces aliæ confertimque emissæ pulmoni totique thoraci negotium facessant, cumque insuper meditatio armorum complures mutilet claudosque faciat, nostra profectò pila adeò est ab hisce incommodis aliena, ut si qua imminent,

Exercitationum genera ac vires.

Pila aliis exercitationibus prævalet.

De usu parvæ sphæræ.

etiam arceat. Licèt enim in hoc genere lusus (ut GALENUS dixit) pro cujusque arbitrio labores aliàs remittere aliàs in summam vehementiam intendere, modò membra simul omnia, modò alia præ aliis studiosius movere. Ac quas omnes spherulæ dotes seu prærogativas accedit, quòd nulla sit alia exercitatio, quæ animum æquè vegetum æque alacrem, majoreque delinitum voluptate efficiat, Ideoque illud PLATONIS non possum non probare: *Nunquam rectè Corpus exerceri sine Animo, neque Animum sine Corpore posse.* Quid multis? Hic iste pilæ lusus unus instar omnium est, omni ætati, omni fortunæ, ac negotio juxtà commodus, ejusque rei causa usque adeò fuit GALENO commendatus, ut de eo singularem composuerit Libellum, qui *de Usu parvæ Spheræ* inscribitur. Sed ad Claram Lectionem veniamus. Hæc partes omnes respirationi inservientes exercet, utique si cum ingenti fit intonatione seu quodam vocis fragore. Tum namque iteratis sæpe vicibus spiritus intrò ductus magno impetu magnoque pectoris conamine, continenter effertur, ex quo incidit, ut non solùm partes respiratoriæ incalescant, pandantur, ac repurgentur, sed illæ etiam quæ juxtà sunt, ipsæque ante omnes ventriculus, cui idcirco robur parari si imbecillus est, multa jam expe-

Pilæ prærogativa.

Clara lectio quid commodi afferat.

perientia ac CELSI testimonio creditum est. Cæterùm Armorum Meditatio corpus quidem totum, uti pila exercet, at motus habet justo vehementiores, cursus, ambulatio, permovent quidem magis corporis inferiora, at motus hæc habet placidiores, ille planè vehementes. Cursus robustis, Ambulatio infirmioribus corporibus accommodatior est. Hæc paulò reddetur vehementior si asperis fiat locis, sic ut iteratò aliàs superare Colliculos, aliàs per declivia se præcipitare necesse sit. At CELSO quidem ea magis probatur Ambulatio, quæ sub dio fit, quàm quæ in Porticu, quoniam illic puriore aëre corpus perflatur, Adhæc melior in Sole exercitatio est quàm in Umbra. Sic enim corpus solaribus radiis citiùs incalescit, ac patefactis cutis spiraculis promptior excrementorum fit exitus. At verò si caput præ imbecillitate ferre vim Solis nequeat, facileque effumationibus tentetur, tum utique præferenda fuerit Umbra ea quam viridaria aut parietes sub Jove faciunt, non item quam tectum à cælesti aura secludit: Illic namque Aër purus atque illustris, hîc crassus, putidus, ac quodam veluti situ immundus est. Porrò quòd ambulatio deterior sit flexuosa, quàm quæ recto fit tramite ac processu, hæc esse causa putanda est, quòd ob spirituum animalium

Arma quam vim habeant, itemque cursus, & ambulatio.

Quod genus ambulationis salubrius sit.

in cerebro oberrationem ſeu quandam vertiginem caput turbetur, eoque modo exercitatis tædium motionis quam ocyſſimè ſurrepat. Finem hic de ambulatione dicendi facerem, niſi id reſtaret explicandum, cur eadem hæc ſi aſperis ſit locis, corpori admodum imbecillo ſit inutilis. Qui locus ut rectiùs intelligatur, illud ante omnia ſcire convenit, ac certiſſimæ regulæ loco habere, motionem omnem viribus corporis perpetuò parem eſſe oportere. Itaque ſi hoc imbecille eſt, ut moderatis placidiſque agitationibus firmatur, ſic gravibus elangueſcit, ejuſque rei cauſa ſit, ut qui robuſta Adoleſcenti ac Juveni labor eſt utilis, idem Puero, Seni, Convaleſcenti, vehementer officiat. Neque vero id tantùm de totis corporibus, ſed de ipſis etiam privatim particulis ſentiendum eſt. Nam quem ex levi cauſa. vertigo, epilepſia, lippitudo, deſtillatio, tonſillæ, angina, & id genus morbi tentant, iis profectò exercitationibus omnibus læditur, quæ caput fatigant. Tum eum qui cruribus parum valet curſus debilitat, cui preſſus thorax eſt, vociferatio periculoſa eſt, quem brachii robur deficit, jactus diſcus enervat. Id loquor genus motionis quod paulò validiùs eſt, quodque Græcis γυμνάσιον, Latinis exercitatio appellatur. Nam quod lene placidumque eſt, im-

Deambulatio aſpera, imbecillis contraria.

Generale omnis exercitationis Præceptum.

Lenis motio imbecillis idonea.

becillo tum corpori, tum particulæ
eò non officit, ut etiam magnopere
osit. Quin etiam motionis hic pau-
nmodo intendere sæpe permissum este
ique si neque præsens morbus, neque
propinquo senecta est. Ægrotanti-
s enim particulis & Corporibus Sene-
entibus quoniam exigua vis est, aut
ies integra, aut motio nonnisi levis,
onea sunt. Ac proin non sine causa
ELSUS hoc loco monuit perquam
becillum esse corpus oportere, cui
pera ambulatio sit nocitura. Posui-
us ea genera exercitationum, quæ sa-
s ad curandam valetudinem sufficiunt.
uæ verò his violentiora sunt, non tam
ercitia quàm opera vocanda sunt, ut-
ote cum quis humum fodit, segetes
etit, vites putat, remigat, arat, sa-
t, iter facit, discum jacit, onera
ægrandia gestat, luctatur, consertis
m alio manibus depugnat, aut simile
iid operis aggreditur, quod vires af-
tim exhaurit. Meritò autem CEL-
US ista omnia, quoniam nimis vio-
nta sunt, præteriit, ad palestritas ea
jiciens quibus maximi roboris osten-
tio prior tuta corporis valetudine est.
tsi non diffiteor pleraque operum ho-
um non penitus hominibus firmis de-
rectanda esse, quin potiùs haud rarò
lurimùm credam valere ad articulos
nusculosque firmandos. Id quod GA-

Ægris atque longævis, aut quies aut non nisi levis motus idonea sunt. Exercitationes simul & opera.

LE-

Gal. gravia interdum opera ruri exhausit. 11. de Sanit. Tuend.

LENUS optimè perspiciens, ipse sese hu jusmodi laboribus nonnunquam duravit quoties inter Agrestes (ut ipse refert per hyemem aut ligna finderet, au hordeum in pila contunderet, ac de gluberet. Verùm meminisse conveni hanc rem firmis hominibus non nisi ra rò prodesse, semper imbecillis nocere.

Exercitationis autem ple rumque finis esse debet su dor, aut certè lassitudo, qua citra fatigationem sit; idque i psum, modò minus, modò ma gìs faciendum est. Ac ne hi quidem, Athletarum exemplo vel certa esse lex, vel immodi cus esse labor debet.

¶ Exercitationem omnem (ut pro ximè dixi) corporis viribus parem esse decet, quare ab illa protinus desisten dum, ut primùm hæ laborare cœperint Laborant vires si post effusissimos sudo res contractamque lassitudinem ultr quis exercitetur. Cæterùm novisse o portet lassitudinis nomine non idem CELSO atque GALENO significari Hic enim fieri eam scribit per nimia exer-

Labores quando finire oporteat.

Quid lassitudo, quid fatigatio Celso Galenoque sit.

ercitationes plus justo siccatis calfa-
sque articulis & musculis, ideoque
nfluentis eò cùm excrementi humo-
n tum partium liquamenti infartu
peditis, dolentibus, atque ad motum
ris. Illud verò symptoma iis tan-
n, qui sinistrè exercentur accidere
nsuesse idem GALENUS *de San. Tuenda* *De San. Tuend.*
thor est. At totum quidem hoc
ELSO fatigatio est, habeturque las-
ido id fessorum artuum pathema, sub
o leniter quis dolet, quodque finitis
oribus quàm mox ultro perit, & o-
ibus ritè exercitatis accidit. Et hæc
sufficiant, qui de voce controver-
n movent. Quod ad sudorem perti-
, in ipsa etiam re proclivis error
Multos namque videas, vel pro-
r aquosi humoris redundantiam, vel
am corporis texturam ad primos
sque labores effusissimo sudore dif-
re, quibus ob id tamen finis exer-
di non protinus est imponendus.
t alii quibus contrarias ob causas
tandem sudor perrumpit, cujus lar-
r effluxus corpus consumit. Ergo
cernere inter varia sudoris genera
venit, scireque quem corporis na-
, & quem laboris nimietas magis
dat. Et quidem qui motionis initio Quis sudor exercitio finem imponat.
rtim effluit absque ulla corporis las-
one aut vividi coloris detrimento,
anè humecto excremento corpus sca-
tere,

tere, aut perſpirabilem admodum ha
bitum, aut utrumlibet oſtendit, nequ
antè laboribus finem præſcribit, quà
ejus jam in effluendo impetus deficer
guttæque frigidiores nec calido illo v
pore ampliùs fumantes emanare, tu
color decorque perire, corpus detum
ſcere & ad motiones ſegnè fieri cœp
rint. Neque Hercle notas has, don
venerint, expectare convenit, ſed pri
quàm occupent, antevertere. Eo aute
temporis articulo porrò ire, neque l
borare deſinere prorſus alienum eſt, qu
niam metus eſt ne conſumpto corpo
tabes occupet. Cujus rei notam ip
etiam HIPPOCRATES in Epidemiis pr
poſuit, ſic loquens. *In Exercitationib
ſignum extenuationis ſudor ſtillatim efflu
veluti ex tubis canalibuſque manans, vel co
cidentia ab extuberatione.* Cæterùm qu
ſuus cuique corpori modus in exerc
tando ſervandus eſt, prout habitus,
tas, natura, & conſuetudo ferunt, n
ſine cauſa junxiſſe CELSUS videtu
modò minùs laborari, modò magis
portere. Neque enim omnibus omn
labor juxtà commodus eſt, ſed qui m
dicus bilioſo confert, idem pituitc
adeò non prodeſt, ut difficilem ſæ
cruditatem utque obſtructionem con
liet. Ac rurſus, qui huic gravis co
ducit, illi perniciosus eſt, adeò ut i
hoc & tabeſcere corpus, & febres m

VI. *Epid. ſ.* III. §. 13.

Non omnibus idem laboris modus convenit.

ri periculum sit. Quemadmodum e-
n pituitosus graviori labori est fe-
ndo, ita huic vix aliud genus exer-
cii convenit, quàm ambulationis, e-
quæ adeò quoque sit placida, ut ne
oris quidem nomen mereatur. Nem-
calidis siccisque naturis solas com-
unis vitæ actionem abunde esse ad cor-
oris exercitationem GALENUS scribit,
cùm quis in foro indies observatur,
cessarios, fana, scholas, theatra, æ-
otos adit, aut domi ipse suæ quid re-
m meditatur, quo vires corporis ne-
iicquam convellantur. Quæ vitæ of-
cia HIPPOCRATES in comprehensis
orporibus adeò ab omni lassatione vo-
it, esse aliena, ut ne tantillum qui-
em videantur ab consummata quiete
fferre. Ipse in *Epidemiis* sic loquitur.
alidis naturis refrigeratio, potus aquæ, quies
ilia sunt. Quæ posthæc CELSUS de
thletico labore subjungit, ea suo lo-
o abundè disputata superius sunt.

Gravis labor pituitoso, deambulatio lenis biliosо conducibilis est.

v. *de Sanit. Tuend.*

v. *Epid.* s. IV. §. 34.

Exercitationem rectè sequitur, modò Unctio, vel in Sole, vel ad Ignem; modò Balneum, sed in conclavi quàm maximè & alto & lucido & spatioso. Ex his verò neutrum sæpe fieri oportet; sed sæpius al-

alterutrum, pro corporis natu-ra. Posthæc paulùm conquie-scere opus est.

Exercitationis partes tres. Prima.

¶ Tres erant antiquis partes Exercitationis. Prima Frictiones continebat (Græci τρίψεις appellant) quibus levitec corpus eousque pertractabatur, donec floridus quidam color per cutem omnem diffunderetur, idque eo ipsi factitabant instituto, ut aptior habiliorque homo esset ad subsecuturos labores. Quippe Frictionis beneficio metus obstructionis atque diruptionis vasorum tollebatur relaxato nimirum recluſoque habitu tum superfluis attenuatis ac fusis, ipsis denique solidis calfactis ac præmollitis. Nempe ejus rei causa frictio hæc veteribus præparatoria vocabatur, proque varia corporis affectione, modò cum oleo, modò sicca administrabatur, idque linteolis tota primùm cute, donec incalesceret duriter celeriterque perfricta, ac protinus oleo, si videbatur, nutrita. Omnis autem frictionis hanc esse vim HIPPOCRATES Author est, quòd quæ dura est, corpus cogat: Mollis solvat, multa extenuet, pauca impleat. Secunda pars exercitationis summus ille erat Motionum Vigor (Græci ακμὴν dicunt, sub quo spiritus intenditur, sudorque calido vapori mistus ubertim pro-

Secunda.

Tertia.

promanat. Noviſſima omnis exercitationis ritè factæ pars ipſa fuit, ut Author eſt GALENUS. Apotherapia, ea quam hoc loco CELSUS ab oculos ponit. Tota hæc olim intra unctiones ac balneas erat, tametſi compreſſus ſpiritus huc quòque agente inter mortales GALENO ſpectârit Balnea excrementa membris eximunt, ſiccata humectant, tenſa remittunt, durata molliunt, eoque modo defeſſa ſanant. Unctiones tum hæc quoque præſtant, haud ſegniter, tum adductos in habitum ſuccos oblita cute includunt. Quanquam verò Athletas, fabros, meſſores, bajulos & ſimiles grandium operum magiſtros, laſſitudo & pejus & frequentius exerceat, quàm qui ſuæ ſpontis cùm ſint, ſoliuſque valetudinis ergò labores adeunt, modum ſibi finemque in exercitando certum conſtituunt, non inconſultò tamen hi quoque Apotherapiæ fructum captabunt, ſi non ob metum laſſitudinis, at certè excrementa purgandi gratia. Jam verò ut hæc res quàm curioſiſſimè obſervetur, perpetuum tamen in omnibus non eſt, finitis laboribus ungi pariter ac lavari. Rarenter ambo noſtris hominibus conveniunt. Appulis atque Græcis quandoque etiam neutrum, ſæpiſſimè utriſque populis alterutrum, prout corpus eſt aut naturaliter affectum, aut labore

Balnearum atque unctionum Apotherapiarum vis.

Apotherapia nulli non poſt labores tentanda eſt.

ſiccatum. Inter has res probè adminiſtratas, ſecuturaque mox fercula CELSUS quietem interponit, ut ejus beneficio & aſcitus ab labore fervor paulatim in membris conſopiatur, & fatiſcentes corporis meatus conſidant. His enim ita antè cibum proviſis, efficitur ut pòſt neque cruditas neque obſtructio venis moleſta ſit.

A labore aliquantiſper conquieſcendum, antè quàm cibus ſumatur.

Ubi ad cibum ventum eſt, nunquam utilis eſt nimia ſatietas: Sæpè, inutilis nimia abſtinentia: Sæpè, ſi qua intemperantia ſubeſt, tutior eſt in potione, quàm in eſca. Cibus à ſalſamentis, oleribus, ſimilibusque rebus meliùs incipit. Tum caro aſſumenda eſt, quæ aſſa optima, aut elixa eſt Condita omnia duabus de cauſis inutilia ſunt, quoniam & plus propter dulcedinem aſſumitur, & quod modò par eſt, tamen ægriùs concoquitur. Secunda menſa bono ſtomacho nihil nocet,

cet, in imbecillo coacescit. Si quis itaque hoc parum valet, palmulas, pomaque & similia meliùs primo cibo assumit.

¶ En quàm concinna orationis serie omnem victus rationem CELSUS expediat. Nam animadversis omnibus quæ pertinebant tum ad arcendam cruditatem ventris atque venarum, tum cujusque exercitationis administrationem, protinus ad cibos venit, ut quibus esse convenit post illa omnia secundis. Nunquam inquit, utilis est nimia satietas, qua penitus naturæ vis consumitur, oppresso cibis calore, adjectisque corpori supra modum excrementis. Sæpè (addit) inutilis nimia abstinentia, seu quæ salutares corporis succos depascit, arescentibusque nimium solidis seniles annos ante tempus invehit. Arguunt hoc symptomata, quæ indies supervenire longiori inediæ conspicamur, cujus notæ sunt, Colliquatio solidorum, exustio succorum, vigiliæ, inquietudines, καρδιωγμοὶ, pertinaces alvi & vesicæ retentiones, hisque omnibus atrociores febres cùm ardentes tum hecticæ, atrophiæ, marasmi, spasmi comitales, & si qui his similes sunt morbi, quorum vis omnibus machina-

Satietas quid noceat, quid nimia abstinentia.

Symptomata inediæ severiori supervenientia.

mentis auxiliorum ſuperior eſt, ut non injuriâ quis poſſe dubitare videatur, debeat necne plenitas levior inanitione cenſeri. Sanè ita ferè in quaque re fieri ſolet, ut natura utcunque affluentiam, peſſimè egeſtatem ferat, ſicut in hac ipſa, ni ſallor, re. Nam copia alimenti incommodet licèt venarum ſuccis, inopia tamen, ut hoc ipſo quoque malo non caret, ſic membra pariter ſolida violat. Adeò apparet plurimum ſemper intereſſe, utrum ſuperans an deficiens materia læſerit. Quanto enim expeditior ratio eſt, morbos plethoricos cacochymicoſve concoctione ac vacuatione extenuandi, quam ſolidorum ariditatem genuina humectatione corrigendi, tanto profectò levior ſatietas nimia frugalitate credenda eſt. Idque apud HIPPOCRATEM quoque inveniò, qui in adverſa valetudine tolerabiliorem errorem juſto plenioris dietæ, quàm nimis contractæ exiſtimavit. Videlicet in his quæ ſuperant, eſt quod morbus demat: In his quæ deſunt, non eſt quod ipſum morbum ferat. Cæterum intemperantia, ſicubi incidat, quòd durior in potione ſit quàm in eſca, cauſas non leves habet. Primùm enim certa res eſt, pocula citiùs in venas & in extimos corporis artus penetrare ipſis cibis. Quippe hi avidiùs ſumpti ſi intus concoquuntur, non niſi ſimplicem (modò boni

Natura meliùs fert copiam, quàm inopiam.

Li. 1. Aph. 5.

Error nimis tenuis dietæ gravior, quam qui nimis plenæ eſt.

Intemperantia in cibo levior, quam in potione eſt.

boni ſint) adjiciunt plethoram : Si computreſcunt, uſus docuit ſæpius hos vomitu aut cita alvo præoccupari, quàm in venas ire, quò tamen ſi fortè penetrent, ſuccos quidem qualicunque corruptela laceſſunt, quæ tamen non adeò ſit cacoëthes, ut vel malignitate par, vel ſanationis facilitate iis ſuperior vitiis ſit, quæ concitare luxus poculorum conſuevit. Nam vinum ſub quo nomine pocula ſignificamus, largius ſumptum bis eſſe noxium conſtat, tum quod ocyſſimè venas oppleat, tum quòd ſua vi ac qualitate (quæ certè violentiſſima eſt) nervoſa in nobis corpora feriat, & principum partium robur violet, ſub qua calamitate hepar ac cerebrum cæteris membris & citiùs & graviùs affliguntur. Atque hinc tantus ſubindè malorum acervus coit, febres ardentes, hydropes, cachexiæ, inſaniæ, ſpaſmi, apoplexiæ, tremores, arthritides, paralyſes iiſque ſimiles morbi, qui fidos illos patris Bacchi Myſtas interdum trahere non ceſſant donec præcipitent. Quid, quòd ferè minor in cibo ſubſit repletionis occaſio, quàm in potione. Nam dapibus expleti homines vorare ulterius naturæ ductu recuſant, at vino graves magis magiſque novis cali cibus incumbunt, ac de poculorum certant magnitudine, creſcente nimirum potandi cupiditate à vini potentia ad

Vinum juſto liberalius ſumptum, quid noceat.

Vini largius ſumpti incommoda.

Intemperantiæ minor in cibo occaſio quàm in poculis eſt.

calidum ſiccumque ventriculi ſubſtantiam alterante. Atque ſic (ut PLINII verbis utar) bibendi conſuetudo auget aviditatem. Id quod tum multo maximè incidere compertum eſt, cum pocula intus corrumpuntur. Quippe hoc ſymptoma inexhauſta quædam comitatur ſitis, qualis eos urgere aſſolet, quibus aqua cutem ſubiit. Hujus enim pars in ventriculi ſpatium rejecta, quia corrupta eſt, tam inextinguibilem ſitim accendit, ut quò plùs ſint potæ, plùs ſitiantur aquæ. Putaverit aliquis illud HIPPOGRATIS nobis adverſari, Ῥᾶον πληρῶσθαι ποτῷ ἢ σιτίῳ. i. *facilius eſt re opleri potui quam cibo.* Sed id non ita habet. Nam hoc Aphoriſmo repletionis promptitudo, non periculum ſignificatur. Videlicet poculenta cibique humentiores, ut promptiùs & venas intrant, & cocoquuntur nutriunturque ſic meliùs aridos vacuoſque homines ſeu analeptica præſidia reficiunt: De his namque vel ipſo atteſtante GALENO, ſuum hunc Aphoriſmum HIPPOCRATES ſcripſit. Diximus de cibi ac potionis menſura, proximum eſt, quis eorum eſſe debeat ordo, proponere. Ergò ſic omnis menſæ inſtituenda ratio eſt, ut facilia concoctu duris, alvum laxantia, adſtringentibus, citò in corpus penetrantia tardè permeantibus, elixa aſſis, mollia duris pinguia macris, atque humida ſiccis ordi-

Bibendi conſuetudo auget aviditatem.

Objectio. *Lib. 2. Aph. XI.*

Solutio.

Quis ordo ciborum ſervandus in menſa ſit.

ordine priora ſint. Proin rectè CELSUS ſuam menſam à ſalſamentis auſpicatur atque oleribus: Hæc enim alvum lævigando, illa abſtergendo magis ſolvunt. Sumptis his ſolidus apponitur cibus, caro ſcilicet elixa vel aſſa, ſive ea ſit piſcium, ſive volucrium, aut terreſtrium denique animalium. Et inter hæc quidem omnis noſtri authoris menſa eſt. Nam condita ille non ſine cauſa expulit, ut quæ ægrè conficiuntur, ſuccumque ferè generant non bonum. Parentur ea hodie ex diverſorum animantium carne, alias minutim inciſa, alias integra, ac dulcibus obruta juſculus additiſque unà aromatis, & uvis paſſis, & prunis & zacharo & butyro, ejuſque generis aliis ſaporum illecebris. Coquuntur interdum ſub ſqualido furni calore cruſta piſtoria comprehenſa, interdum in olla ſuprà operculo, curioſè obſtructa: Et ſic ſuper prunam infervente. Hoc iſtud piſtorium opus penitus vitioſum atque inſalubre eſt, utique ſi ejus generis inditur caro, quæ difficilis craſſique ſucci eſt, qualem producit omne animal quadrupes domi natum, omnis grandis fera, quales ſunt capræ, cervus, aper: Ex volucribus omnis grandis avis, quales ſunt cygnus, & anſer, & pavo, & grus: Omnis bellua marina, ut cete, bos, canis: ex fluviatilibus piſcibus, anguilla,

Condita rejicienda ſunt.

Alimenta craſſi ac valentis ſucci.

ſalmo, & ſi qui his non impares ſunt. Itaque hæc genera ex æquo omnia, cum vix unquam per ſe ſanis proſint, tum ſic apparata multo maximè nocent, partim quòd ſub præfocante ſqualidoque ignis fervore ſuperexcocta, difficulter intus ſubiguntur, partim quòd dulcedinis cauſa vorentur majore cum voluptate, adeò ut ſi vel ex propriæ ſubſtantiæ natura ſæpe non ſint mala, luxu tamen operoſoque apparatu fiant non bona. Quid enim non deſignat δέλεαρ τ' παντῶν κακῶν ἡ ἡδονή. Modo dixi ſumpta carne aut elixa aut aſſa, removeri menſas oportere: nam quæ ſecunda noſtris hominibus in uſu eſt, prorſus, ſi quidem valetudini conſultum velis, explodenda eſt, γαστρίμαργοι enim iſti poſtquàm omni genere cupediarum ſeſe jam abundè expleſſent, eſſetque fames omnis exempta, irritare gulam novis artibus novaque ingluvie ſtuduerunt: Quoque honeſtiore titulo ſuam hîc intemperantiam tegerent, ſecundas menſas excogitarunt, quibus bellaria ac dulciaria ponerentur. Utique in tanta rerum varietate facilè futurum indicaverunt, ut paulùm ex ſingulis deguſtando, gulæ facerent ſatis. Perditiſſimi me Hercle epulones, quorum ſtomachus quæ reſpuit, ea ne mens quidem ceſſet concupiſcere. Adeò ineluctabilis eſt ventris ſervitus, ubi animus ſemel cupi-

Secunda menſa noſtri ſeculi explodenda eſt.

cupiditate se devinxit mala. Bellaria hoc seculo aliter aliterque parantur. Quicquid artis in Apothecariis, quicquid in coquis industriæ est, totum id hîc semel effunditur. Veniunt placentæ, ex fructibus, pingui caseo, ovis similagine, largôque butyro ac sacharo confectæ. Veniunt marcipanes, cremor lactis, amygdalatum venit, & ipsum purum sacharum, idque in alicujus fructus, animantis, alteriusve novæ rei speciem curiosê fusum, eo (opinor) instituto, ut non solùm gulam suavio deliniat, sed ipsos etiam oculos pascat. Sed hujus secundæ mensæ veteribus incognitæ inventrix inexplebilis nostrorum hominum luxuria est. Sequitur altera quam CELSUS proponit, ex fructibus constare. Sub hac nunc & luxuria & error est. Nam cùm antiquitus mos obtinuisset, ut ultimo cibo stomachus adstringente quopiam bolo firmaretur, eaque ratione fercula ad ventriculi fundum pressa subsiderent, tum ipse intus calor undique inclusus, strictisque ventriculi villis coërcitus, exactiùs quæ assumpta erant demutaret, sic ut nulla ructus aut inflationis aut fluctuationis relinqueretur occasio, nostri profectò majores id non perperam frusto adstringentis pomi factitarunt, quorum studium hujus seculi homines ut non sectarectentur modò, sed etiam (si

Bellaria.

Secunda mensa veteribus usitata.

Luxus nostrorum in secunda mensa fructibus ornanda.

Diis placet) superarent, quæsitis toto orbe fructibus adornare secundam mensam cœpere, pomis, pyris, cerasis, moris, prunis, uvis, ficubus, palmulis, castaneis, mespilis, juglandibus, & ipsis qui vix edendo sunt, fungis, multisque id genus aliis gulæ irritamentis, quibus hodie divitum mensæ splendent, non tam ad stomachum firmandum (quî enim hæc omnia promiscuè vorata firment) quàm ostentationis aut voluptatis aucupio. Ergo rectè

Secanda mensa cur intus coacescat.

CELSUS secundam mensam in imbecillo stomacho coacescere scripsit. Nam acoris (qui non nisi diminutæ concoctioni supervenit) hæ adferri causæ possunt, fructuum istorum intempestivus usus, luxus, varietas, succique eorum cùm frigiditas tùm ad concipiendam labem promptitudo. At bono stomacho, utpote pro suo robore noxia superanti, ut hæc rerum diversitas interdum non est gravis, sic nunquam non est inutilis. Omnes enim uno ordine fructus præcipuæque fugaces, seu temporarii (Græci ὠρόιους vocant) ultimo cibo vorati nocent, nisi si qui sint admodum adstringentes, & ii tamen oppidò quàm parcè gustati.

Post multas potiones, quæ aliquantum sitim excesserunt,

nt, nihil edendum est: Post tietatem nihil agendum. U- expletus est aliquis, faciliùs ncoquit, si, quicquid assum- it, potione aquæ frigidæ in- udit, tum paulisper invigi- t, deinde bene dormit. Si uis interdiu se implevit, post bum neque frigori, neque æ- ui, neque labori se debet com- ittere. Neque enim tam fa- le hæc inani corpore, quàm pleto nocent. Si quibus de usis futura inedia est, labor nnis vitandus est.

¶ Qui fercula plusculis potionibus ndiunt, ii vix possunt optata ambo- m concoctione non frustrari. Siqui- em innatant cibi, sic ut eos, refe- nte GALENO, ventriculi corpus pro- er interpositum humorem minimè ontingat. Proin hæc regula severis lis Bacchi cultoribus unicè observan- a est, ne vino graves mensam petant. am si sola pocula id damni naturæ ent, ut ea vix longo pòst tempore de- fun-

Post pocula cibus no- xius. VII. Meth.

fungi ſuccorum concoctione poſſit: quanto magìs id eveniat, neceſſe eſt, ſi cibus etiam ſuperingeritur, qui & per ſe faceſſere negotium ventriculo poteſt: & jam tum crudus cruda cum potione in venas meare. Quæ profectò res innatum calorem adeò vehementer afflictat, ut is in coctionis munere nequaquam emicet, ſed devictus poculis epuliſque cedat. Neque enim ineruditè GALENUS calorem nobis ingenitum cum igni, flamma, & cibos poculaque cum hujus fomentis comparavit. Idem enim innato calori uſuvenit, quod igni, quem intermori ac ſæpe prorſus interire conſpicamur cùm nimia obruitur lignorum ſtrue, aut certè ea præfocatur materia, quæ tum qualitate ipſum enecet, tum flammam ægrè concipiat. Porrò quoque poſt ſatietatem nihil ſit agendum, ſuperioribus locis demonſtratum eſt, ubi concoctionem quiete gaudere, ac motu turbari propoſuimus. Quo magis falluntur, qui vel pranſi vel cœnati (quoniam id temporis vires magis conſtant) curſibus, ſaltibus, venationi, luctæ pugilatui aut id genus aliis corporis ſtudiis vacant, cùm hinc concoctio ſumpti recens alimenti turbetur, initiaque graviſſimis valetudinibus præbeantur. Neque enim his patrocinatur, quòd ea res non protinus noxas inferat: Nam tandem ubi cauſæ mali magnitudine cre-

Analogia noſtri calotis cum ignis flamma, & alimenti cum ejus fomentis.

Poſt ſatietatem nihil agendum.

Error eorum qui ſe à cibo exercent.

evêre, eo graviùs lædit, quo diutiùs a femina intus occuluit. Quemadodum GALENUS narrat iis qui intemestivè exercentur, causas indies seu iædam seminaria gravium morborum crescere, tandemque magna valetunis jactura in perniciosos effectus empere. Quæ posthæc Author de po- frigidæ jungit, ea superiùs abundè sputavimus, estque hic locus instar nnium unus, qui nostras ibidem ratioes facit non modò similes veri, sed missimo solidat communitque arguento. Hausta frigida paulisper anteiam cubetur invigilandum est, ne asto mox somno multa fiat crudi vapos in caput exhalatio, ipsis nimirum ulis circa supernam regionem ventrili hærescentibus, nec dum ad imum us fundum demersis. Et hæc quidem enatis observanda sunt. Pransis ve- magna cura opus est, ne frigori, ne tui aut labori sese objectent. Frigus mque justo vehementius undequaque corpus & tracto spiritu, & transratione cuticulari transmissum ingeto calori impedimento est, quo mis probè quod intus est alimentum nficiat, & in salutares venarum sucs demutet. Scilicet frigidum nulli se functioni habetur utile, quare ne ncoctionem quidem eo unquam adjuri posse certum est nisi ex accidente, cùm

Sumptis epulis non protinus dormiendum.

Pransis frigus, æstus, favor, vitanda sunt.

Frigidum ex se nulli functioni utile est.

cùm aut ſtricto in unum ventriculo
intro vadit aut denſata undique cute:
intrinſecus incidit, genuinum calore
intus coërcitum adauget. Quæ duo no
ipſum tamen ante efficere poteſt, quà
ubi moderate incidit: Nam contra
calorem viribus ſuperet, jam non ſe
lùm ſuperficiem corporis afficere, ſe
intrò etiam ſeſe abdere, ac penitiſſim
quæque viſcera ſua qualitate perſtri
gere conſuevit, idque adeò ſæpe valid
ut multos etiam frigore fuiſſe enecte
conſtet. Nam & proceras arbores i
emori cernimus, omnemque exiguum
gnem ſub dio expoſitum protinus extin
gui. Neque verò mirum videatur o
curſum frigidi aëris graviorem ſempo
à cibo eſſe, quo tempore præcipua cald
ris ac ſpiritus vitalis pars ad præco
dia receſſit, quorum tum præſidio ſe
benigniſſimo numine privata extrem
neque ſat validè vim gelidi elemen
frangunt, neque quo minùs ea ad vit
lia penetret, impediunt. Nimirum a
iſtiuſmodi refrictionis incommodo,
eos qui frigida perluuntur GALENUS in
munes redderet cutem priùs omnem, d
nec ea penitus caleret, multorum m
nibus perfricari jubebat, id ſcilicet v
ritus quod imparatis ad frigidam acc
dere ſolet, ſcilicet ne cruda ejus ſu
ſtantia aut certè vis per muſculos id
neo calore deſtitutos trajecta, qua
mo

Multi ex frigore animam amiſerunt.

ɔx ad viſcera adſpiraret. Quod ſi
uæ facultas ita expeditè haud præ-
mita extrema penetrat, quid non aë-
faciat, quæ tenuiori vehitur ſub-
to, eoque non tantùm per cuticula-
meatus, ſed trachæam quoque ar-
iam in corpus eunte. Jam verò haud
nore ſtudio ipſe quoque æſtus vitan-
s à cibo eſt, tum quia ventriculi ro-
r laxando diſſolvit, tum quia inſitum
lorem ex imis præcordiis in cutem e-
cando per halitum diſſipat, quibus
cauſis nil mirum concoctionem pro-
beri. Quòd vero labor ſaturis etiam
iciat, quia ſuperiùs abundè declara-
m eſt, ſupervacuum ſit hoc loco re-
tere. Magis ad rem pertinet dubitan-
cauſam multis adimere, cur tria hæc,
gus, æſtus, labor, plus inani cor-
ri quàm repleto noceant. Putaverit
quis locum hunc ἄντεχνον eſſe nedum
ELSO dignum. Nam quis neſcit ina-
corpus intus foriſque caloris ac ſan-
inis inopia fluctuare, ejuſque rei cau-
protinus ſub valido frigore graviſſi-
è lædi, tum æſtu atque labore peni-
s collabaſcere, & ad immedicabilem
lidorum ariditatem perduci. Quip-
hæc iſta pericula contemplatus HIP-
ɔCRATES: *Iis quos fames præter ſolitum*
hauſit, eodem die, & frigore, & æſtu,
ɔoreque interdicendum eſſe cenſuit. Id-
ɪe apud AVICENNAM quoque (ſi qua
ejus

Vtrum frigus, æſtus, labor magis inani, quam pleno noceant.

De victa aut. text. XVII. §. 1.

ejus viri apud doctos Authoritas est
luculentissimis verbis memoriæ prod
tnm invenio. Leviori semper pericu
plenum corpus exerceri quam vacuum
Quo magis falluntur, qui ideo laborem
æstumque minus nocere inani putann
quoniam omnis huic desit contrahenc
cruditatis occasio. Talis namque anim
adversio recta non est. Utique temn
rarium est, gravioribus se malis im
plicare, ut vitentur leviora, ut in ha
ipsa re, ubi plus ponderat dissipa
corporis periculum, quàm quæ pr
pter cruditatis fugam securitas est. Nu
que ignoro quosdam dicere, ob id s
turis inimicum frigus esse, quòd sub ho
extrema calore privata malè afficia
tur. Sed ne hoc quidem sat probè e
iam animadversum est. Quid enim i
commodi, si sola extrema, partes pl
nè ignobiles, algeant. Omne peric
lum in eo vertitur, quòd non calent
bus externis, interna citius frigescan
Quòd si hæc mala saturis incumbun
quid te quæso sperandum de vacuis e
quibus externa internaque omnia cal
ris sanguinisque penuria. Adeò app
ret, frigora, æstus, labores, ut amb
bus corporibus nunquam prodesse, i
graviùs semper inani quàm pleno noc
re. Quid ergo? Exorbitasse a ve
CELSUM dicimus? Minimè Hercul
Quippe propositis duobus contrar

aa

alterius extremi nomen pro medio ipsorum is Autor usurpàvit. Etenim plenum & inane ambo sub eodem genere posita extremè à se invicem dissident, quorum medio nullum latini nomen dederunt, ideoque CELSUS pro antiqua illa dicendi brevitate periphrasi abstinuit, id corpus inane vocans, quod inter hoc & plenum intervenit medium. Scilicet hoc ipsum per æstus ac labores neque crudis infarcitur, ut saturum: Neque contabescit ut inane ac famelicum, tum nec frigore quoque æque ut hæc ambo, feritur, deductis nimirum in corpus omne jamdùdum succis, nec ipsis interim visceribus vacuis, sed de his satis. Superest nunc famis atque laboris συζυγία, quæ cur valetudini molesta sit, ipsa re patet. Utrumlibet enim ex sese corpus exhauit, ac proin facto congressu, etiam abe consumit, quod & antè CELSUM hoc Aphorismo nos docuit HIPPOCRATES. *Ubi fames, laborandum non est.*

Inane corpus quodnam Celsus voeet.

Inediæ ac laboris gravis copula. *Lib. 11. Aph. 16.*

CAPUT III.

Obſervationes quædam, prout res novæ accidunt, & prout corporum genera & ſexus, & ætates & tempora anni ſunt.

Atque hæc quidem penè perpetua ſunt. Quaſdam autem obſervationes deſiderant & novæ res, & corporum genera, & ſexus, & ætates, & tempora anni. Nam neque ex ſalubri loco in gravem, neque ex gravi in ſalubrem tranſitus ſatis tutus eſt. Ex ſalubri in gravem prima hyeme: Ex gravi in eum, qui ſalubris eſt, prima æſtate tranſire melius eſt.

Animadverſis in genere omnibus quæ circa cruditatem, cælum, exercita-

citationes, cibum, potionem ſomnum, vigiliam & id genus alia cùm ſpectare, tum obſervare quæque oporteat, poſt hac CELSUS & de his ipſis paulò ſubtiliùs magiſque particulatim diſſeret, & nova inſuper capita junget, quorum pleraque comprehenſis generibus affinia, alia aliena ſunt, perquam tamen neceſſaria ad valetudinem curandam. Quorum ſimul omnium varius uſus Autor oſtendet, prout novæ res incident aut corpora, ſexus, ætates atque tempeſtates anni ferent. Novæ res ſunt, quæ extrinſecus corpori ſupra conſuetudinem accidunt, quarum ſumma haberi ratio debet, ne temerè admiſſæ valetudinem convellant. Orſus autem CELSUS ab aëre eſt, ejus eſſe mutationem periculoſam ſcribens, etiam tum quoque cùm ex gravi tranſitus fit in ſalubrem. Cujus profectò rei cauſa cenſenda eſt innovata Conſuetudo, quæ nunquam non eſſe moleſta naturæ ſolet, quatenus ab inſuetis major paſſio corporibus ſemper ingeritur, ut contra aſſueta quia naturæ cognata ſunt, haud ita validè nos afficiunt, eoque nomine Conſuetudo priſcis illis Philoſophis quaſi altera quædam natura putata eſt. Jam verò ſi juxta HIPPOCRATEM *maximæ mutationes corporis maximè morbos pariunt*, quid non mutationes faciat aër qui perpetuò nobis circumfunditur, corpuſque uni-

Novæ res quæ dicantur.

Aëris mutatio periculoſa.

Conſuetudo ſubitò mutata, naturæ moleſta eſt

Conſuetudo altera natura.

3. *Aph.* 1.

versum indefinenter ad suæ qualitatis indolem demutat, de sanis hæc intelligas, oportet. Nam contrà in malè valentibus plerumque quod consilium negat, necessitas extorquet. Nam si longa ægrotatio ægrum conficit, utique sub qua neque sanitas in propinquo, neque exitium est, sæpe ad convalescendum, peregrinum cælum non modò non grave, sed & necessarium est. Videtur hoc usus ipse docuisse in morbo comitiali, apoplexia, tabe, hydrope, quartana & id genus longioribus malis, quorum sanationi ferè plus opis solum mutatum quam medicamenta ferunt. Atque hæc teste etiam HIPPOCRATE loquor, qui *terram in omnibus morbis longis mutari oportere* in Epidemiis docuit. Ergo ita sentiendum est. Mutatam subitò cùm aliarum rerum tum aëris consuetudinem, sanis semper difficilem ægris ubi malum postulat, utilem, sine necessitate perniciosam esse. Quòd si ipsis jam valentibus aliqua necessitate cælum mutandum est, satius fuerit ab aëre frigido humidoque ad contrarium prima hyeme, & vicissim ab hoc ad illum prima æstate transire. Sic enim omnis intemperiei excessus optimè cavebitur. Cæterùm diu multumque super hoc loco meditatus nondum conjectura assequor, quidnàm CELSUS sub gravis loci appellatione intelligat. Si pesti-

Lib. VI. *s.* V. §. 36.

Quibus temporibus ad quæ loca migrandum sit.

peſtiferum vult ut ipſe hujus libri capite partim ſecundo ubi de crudo ructu agit, partim omnium poſtremo uſurpavit tolerabilis utcumque videatur ſententia. Nam ad hunc locum commigrare (ſi ita res poſtulat, prima hyeme præſtat, eundemque rurſus prima æſtate protinus relinquere. Nimirum calores maximum ad excitandam peſtilentiam momentum habent. Certè ita *Julius Cæſar* in Comment. de Bello Civili gravis loci appellatione uſus eſt. Videturque hæc iſta locorum apud CELSUM diſtinctio ab ipſo etiam CICERONE obſervata, qui ſic lib. I. de Fato loquitur. Inter locorum naturas quantum interſit, videamus alios eſſe ſalubres, alios peſtilentes. Atqui exoritur hinc nova ſtatim difficultas de tranſitu gravis loci in ſalubrem, quæ CELSUS periculoſum eſſe decernit, quod profecto extra omnem fidem eſt, ſi quidem grave reputes qui peſti ſit opportunus. Nam hunc vitare ut nunquam periculoſum, ita perpetuò neceſſarium eſt, eò quòd in hac lue (utique cùm totius ambientis vitium ſequitur) nullum neque optatius neque expeditius remedium ipſa ſit fuga. Quin etiam ipſe ſibi repugnare CELSUS videretur qui ſic aliàs loquitur. Peſſimum ergo cælum eſt, quod ægrum fecit, adeò ut in id quoque genus quod

Peſtilentiæ optimum remedium fuga.

natura pejus eſt, in hoc ſtatu ſalubris mutatio ſit. Fortè obſcuritatem exuet oratio, ſi locum & ſalubrem & gravem æſtimemus, elementarium aëris qualitatum non totius ſubſtantiæ reſpectu, ſic ut is ſalubris habeatur, qui ſiccus in primis eſt, in calore frigoreque attemperatus: Tum gtavis ſit, qui immodicè calet & in altera primarum qualitatum oppoſitione, plus juſto humectus eſt. Ac ſic quidem hactenus tutior foret ex uno loco ad alium ea tranſeundi ratio quam CELSUS proponit, niſi iterum hîc ſermo claudicaret ſi quando gravem eſſe locum contingat ratione frigidi humidique exceſſus, quem locum prima hyeme ingredi periculoſum eſt, ex hoc quòd comprehenſi climatis aër cum hyeme conſimilis in qualitatibus ſit exuperantiæ. Quid veri in hac re ſit, haud facile divinatu eſt, proin nodum hunc ſi non explicaſſe, ſaltem oſtendiſſe nobis ſat erit. Tametſi id his difficultatibus ſuperſit effugium. Si periculum mutatæ repentè ſedis per ſe intelligas, non loci in quem tranſitur reſpectu, neque comparatis inter ſe noxis quæ ab auræ vitio & ejus inſueto ſubitoque occurſu oriuntur, ſic ut qui ex gravi loco in ſalubrem tranſit, propter inſuetudinem lædatur, etſi hunc fortè graviora pericula maneant ſub eodem cælo moratum.

Ne-

Neque verò ex multa fame nimia ſatietas; neque ex nimia ſatietate fames idonea eſt. Periclitaturque &, qui ſemel, &, qui bis die cibum incontinenter, contra conſuetudinem, aſſumit, Item, neque ex nimio labore ſubitum otium, neque ex nimio otio ſubitus labor, ſine gravi noxa eſt. Ergo, cùm quis mutare aliquid volet, paulatim debebit aſſueſcere.

¶ Sanus ægroto poſitis aliis id interest, quòd illi vitium, ſi quod eſt: Magis paulatim, huic confertim dematur. Etenim qui morbo jam opprimitur, is moram in mutando vitio recuſat: At quibus etiamnum ſanitas morbuſque in ambiguo ſunt, eorum vitium tempus ut facit, ſic etiam ſolvit. Quod fieri oportere ſciendum eſt, ad excludendam novæ inſolitæque rei moleſtiam. Ea verò moleſtia in ægrotantibus non tanti putatur, quanti morbi depellendi neceſſitas, quæ magnitudine ſuperat eam quæ ſub lenta mutatione eſt, ſecuritatem.

Sano rectiùs ſenſim, ægroto affatim vitium adimitur.

Consuetudo repentè mutata sanis obest. 12. Meth.

tem. Ergo sanis omnis consuetudinis subita mutatio contraria est, idque non solum, ut GALENUS Autor est, quum præter naturam corpora afficiuntur, sed in ipso quoque ad naturalem statum reditu, quemadmodum in iis luculenter apparet, quibus antè vehementer refrigeratis, ac mox ad flammam properantibus, digiti manus præcipuæque circa unguium radices graviter dolent. Hanc naturæ molestiam non tantum qualitatum activarum repentinus occursus, sed aliarum quoque rerum infrequens usus adfert. Nam ut à victu ordiar, ex longo piscium esu ad carnes, & à vini potu ad aquam aut cerevisiam difficilis est insolitus transitus. Itemque ex laborioso vitæ genere ad otium venire, aut contrà ab inertia ad negotio citò reverti naturæ grave est. Quod si istarum rerum quæ in loco usurpatæ non officiunt, subita mutatio nocens est, quanto futura nocentior aliarum, quæ nunquam valetudini prosunt, nimiam dico satietatem atque inediam ex quibus hæc necessario alimento corpus privat, illa crudo infarcit. Quanti verò hæc incommoda sint, eorum exemplo discitur, qui plenum victus genus aliqua calamitate parco commutarunt, ut qui in castris aut obsessa urbe omnibus antè defessi malis ac diutina fracti inedia, hincque protinus ad summam

Victus subitò novatus nocet.

am affluentiam rerum omnium redu-
i, difficillimis interdum morbis con-
muntur. Jam quoque non solùm pec
tur ubi juxta inediam protinus satie-
s est, sed ubi rectus etiam ordo in su-
endo cibo negligitur. Sunt enim sta-
quidam ordinatique naturæ motus
rca proprias actiones, sic ut unum
iodque concoctionis organum semel
e die cibo refici suetum, tantum ex
oc fibi in usum nutritionis reservet,
suos intra sinus seu pretiosum quod-
m κειμήλιον recondat, quantum abun-
e est ad proximi solitique cibatus ven-
ra tempora. Videlicet ita longus u-
s unico paitui ventriculum assuefecit,
si sæpiùs hunc dapibus infarcias, ve-
ementer in concoctionis munere sis of-
nsurus, quatenus *solitus non est* (ut in-
uit HIPPOCRATES) *bis tumescere, aut
cibos coquere.* Rursus quicunque pran-
ere soliti, prandio se præter morem
stinent, naturæ vires infirmant ac cor-
s plus justo biliosum reddunt, quo fit
Autore HIPPOGRATE, protinus ma-
habeant, ac pigri ad quodvis opus
nt, quin & urinæ subindè his viri-
s calidæque reddantur cumulata in-
s per inediam bile, alvique durentur
cato, & anadoseos vi & caloribus o-
to παροχολοις verò τὰ ἄνω os amarescat
rdialgiæ accidant, oculi excaventur,
mpora palpitent, extimaque corpo-

Vicissitudo edendi mutata naturæ gravis.

De victu a. cut. s. xv. §. 7.

Quæ noxæ præter morem impransis accidant. Vict. acut. s. xvi. §. 1.

ris frigeſcant. Atque his urgentibus propter omiſſum prandium ſymptomatis, ſi cœna ſuccedet, Author HIPPOCRATES eſt, ne tum quidem mala leniri conſueſſe, ſed acidum ructari præcordia gravitate, ventrem liquida dejectione exerceri. Terruit CELSUM veſcendi modus ac viciſſitudo repentè mutata. At nos non ſolùm iſta movere, ſed & cibi mutatum genus debent. Nam permagni intereſt quo quiſque cibo ſit uſus, & ad quod genus tranſeat. Nimirum, quibus eduliis longo jam olim tempore corpus alitum eſt, ea repente non abſque periculo liquuntur. Adhæc tutiùs ſemper à pravis ad meliora tranſitur, quæ tamen novatio adeò eſſe præceps poteſt, ut præſtiterit ſolita mala retinuiſſe. Ex hoc enim incidit, ut qui pauperculi oleribus, leguminibus radiculis & id genus pravæ notæ alimentis ſuam indies inopiam levant, nihil propter aſſuetudinem offendantur, iidemque rurſus ad ſplendidi viri menſam bona ſemel fortuna admiſſi, domeſticum olus ſomnient, inſolitoſque rerum bonarum uſus gravatè ferant. Atque hinc ſciri poteſt, hoc iſtud mutatæ in victu conſuetudinis præceptum latiſſimè, patêre, neque in dictis tantummodo generibus locum ſibi vendicare, verùm etiam in iis omnibus quæ corpori quoquo modo accidunt, ut ſunt

Non ſolum veſcendi modus atque ordo, ſed cibi etiam genus nocet repentè mutatum.

Pauperculi non offenduntur pravo cibo propter aſſuetudinem.

t somnus, vigilia, repletio, inani-
, & quæ nominatim Author posuit
tus & quies. Nempe corpora labo-
us insueta, quies repentè excipiens,
lta cruditate aut plethora onerat.
rsus si exantlare gravissima opera
tinus cæperint qui otio priùs diffluere, fieri planè nequit ut de vasorum obstructione vel diruptione non pelitentur. Ergò quò omnis noxa in mmutato rerum comprehensarum ucaveretur, præceptum quoddam in r conclusionis ex commemoratis geribus collectæ CELSUS proponit, ulatim dicens assuescere quemque dere cùm mutare aliquid volet. Id ve, Doctore HIPPOCRATE, didicit, qui EPIDEMIIS sic loquitur. *Contraria sim adhibere oportet atque interquiescere.* im *acutorum*, idem evidenter testan reliquit, ubi præter solitum imansos ita reficit. *Vitato* inquit *frigore, ore, labore, parciùs solito cænent, cibus- sit humentior, potus ne sit aquosus, neque nor quàm ingestorum ratio postulat. Poidie parcè prandeant, ut accessione paulan crescente ad consuetudinem redeant.* Eanm mutandæ consuetudinis legem GAENUS quoque in obeundis laboribus setus videtur, *à levissimis jubens motiobus semper auspicandum esse, sensimque eas laugendas, dein diem unum & item altem interponendum, & in otio versandum.*

Motus & quietis subita mutatio periculosa.

Lib. VI. s. 11. §. 47. Mutatio omnis de vict. s. XVI. §. 1. paulatim fienda est.

Præter solitum impransi quomodo reficiendi. Comment. in Epi. Col. cit.

Il-

Illud fateri jure possumus, nihil penitus in proposita re aut CELSUM aut GALENUM reperisse, quod non antè à vetustissimo Autore HIPPOCRATE Aphorismo comprehensum sit. *Multum & repente vel vacuare, vel replere, vel calefacere vel refrigerare, aut alio quovis modo corpus movere periculosum est. Omne enim nimium naturæ inimicum est: Paulatim verò quod fit, id tutum est, cùm aliàs, tum maximè, ubi ab uno ad aliud facienda mutatio est.*

§1. l. 11.

Omnem etiam laborem faciliùs vel puer vel senex, quam insuetus homo sustinet. Atque ideo quoque nimis otiosa vita utilis non est; quia potest incidere laboris necessitas.

¶ Multùm cùm omnibus in rebus, tum in ferendo labore consuetudo potest. Ejus rei argumentum longè efficacissimum est, quod cùm Pueri ac Senes propriæ naturæ ratione ad omnes voluntarias actiones sint ineptiores, Adolescentes autem multò aptissimi, hos ta-

Pueri & senes solitum laborem ferunt, quo insolito juvenes frangunt.

nen insoliti labores frangant quos il-
modò huc assuerint susque deque fe-
ıt. Nimirum ita sanè fit, ut otiosis
iculi musculique pigrescant atque
sic loquar) enerventur, laboriosis
ò diutina exercitatione mutuoque at-
tu durentur. Ac proin *consueta mo-*
(Authore etiam GALENO) *non so-*
minimè lassat, sed delectat quoque, ut
ıtrà si insolens est, protinus tum
plicet, tum fatigat. Denique quid
æso consuetudo non potest, quæ non
corporis modò curationem, verum-
am ad fingendos animos ipsius instar
turæ est. Quare hujus rei sedula o-
rvatio nescio quid salubris doctrinæ
vitam componendam adferat, scili-
ut quisque statim à teneris annis po-
rgatis fortunæ ludibriis, animum ad
tutis bonarumque artium studium ad-
gat quæ duo ut & beare suum pro-
lorem, & decorare certò possunt, ita
ıgiore usu hexin parere, & in ipsam
nsire naturam solent. Ut perquàm
ienter FABIUS dixerlt, *consultum esse*
initio statim optimis assuescere.

Inertia motionis instrumenta enervat, labor firmat. Consuetudo nihil non potest. Γνωμὴ.

Si quando tamen insuetis
aliquis laboravit, aut
ulto plus, quàm solet, etiam
qui assuevit, huic jejuno

dor-

dormiendum est; multo magis si etiam os amarum est, vel oculi caligant, aut venter perturbatur. Tum enim non dormiendum tantummodo jejunum est, sed etiam in posterum diem ita permanendum, nisi citò id quies sustulit. Quod si factum est, surgere oportet, & lentè paululum ambulare. At si somni necessitas non fuit, quia modicè magis aliquis laboravit, tamen ingredi aliquantum eodem modo debet.

Lassitudo quid.

Lassitudini somnus medetur.

¶ Symptoma quod succedere laboribus solet, aut immodicis aut inusitatis lassitudo est (κοπὸν Græci nominant) calfactis scilicet supra justum articulis & musculis, sicque nimium tum siccatis tum excremento intra hæc attractis præpeditis. Huic affectui siquid aliud somnus opitulatur, non solùm, quia fessi

à labore membra quiete recreat, ve-
ı etiam quia arefacta humectat, ri-
ula emollit, impedita excrementis
rat. Ac primum ne illud quidem
HIPPOCRATE dictum ratione caret. Li. 2. Aph. 48.
corpus laborare cœperit, quietè lassitudi-
protinus levari. Quòd si id quies fa-
, quanto magis necesse est Somnus
iat, qui sicuti cum illa ἀνάλογος est,
ad isthæc omnia longè est efficacior.
namque in hunc usum nobis à natura Somnus cur à natura tributus animantibus fit.
outus est, ut spiritus animales jugi à
ebro defluxu circa motionis volun-
iæ munus insumpti reficerentur. Id
nque ex eo constat, quòd post gra-
excercitia proclivitate quadam na-
æ ultra cum ad somnum feramur tum
iùs dormiamus, sic ut præsentissi-
m contra pervigilia remedium in u-
o sæpe labore positum sit, quemad-
dum HORATIUS hoc metro innuere Somnum labor conciliat.
us est. *Trans Tyberim nanto, somno qui-*
est opus alto. Atque hæc à quiete fes-
artubus commoditas accedit. Ne-
e hac levior censeri debet, quæ so-
ıi beneficio integritas concoctionis Somnus quo modo concoctionem juvet.
. Dormientibus enim calor spiritus-
e vitalis inaugescit, atque intus cir-
munus concoctionis distinetur, quo
ut omnia naturæ effluvia sistantur,
eliusque subindè alteretur, quicquid
ventre ac primoribus venis crudi in-
alimenti: Quas sanè causas, nil mi-
rum

rum si totius humectatio sequatur. Jam si quid motivis organis liquamenti aut crassioris humoris insedit, id quoque per hæc tempora tenuatur, subigitur, æquatur, & ad exhalandum fit idoneum, qui fructus (ut patet) omnis ab exaucto per somnum calore procedit. Ipse calor viribus jam tum omnibus expeditus, liberè agit, seseque agendo confirmat augetque, ad nulla ampliuus motionis organa distractus. Videlicet ut multa actione facultates voluntariæ minuuntur, ita naturales contrà invalescunt. Rursus ut hæ dormientibus validiùs, & vigilantibus segniùs agunt, ita illæ è diverso per somnum magis fieriantur, & vigilibus in assidua sunt functione. Porrò dormiendum hîc jejuno potiùs quàm saturo est, idque ne natura ad conficiendum ventriculi alimentum distracta, tardiùs resolvat, quoque articulis musculisque lassitudinis affectum intulit. Neque verò hæc ipsa natura (quum in fatigatis suprà propriis vires sit afflicta) satis commodè utrique vacabit officio, & concoquendo exceptum ventriculo alimentum, & æquando discutiendoque id excrementi quod per vehementes labores ad organa motionis tractum, ibidem impegit. Quandoquidem insitus nobis calor (quem naturæ etiam nomine dignamur) admissis in ventrem epulis paulo minus omnis ad

Lassatis non est à cibo dormiendum.

Cibo in stomachum recepto, calor intrò fertur.

ad ima penetralia corporis recedens, extrema deserit, suoque afflatu seu numine aliquo tutelari privat. In quibus tamen extremis cum lassitudinis affectus potissimum figatur, fieri ægre potest, ut à cibo dormientibus quicquam fatigatio levetur. Ut Somnus labore fessis nunquam est inutilis, ita tum demum salutaris habetur, ubi corpus natura calidum ac siccum est, ut quod tanto liberaliori eget humectatione, quanto graviùs semper labore offenditur. *Omnibus* enim *ex siccitate laborantibus Somnus* (Authore GALENO) *maximè idoneus est*, sicut Vigilia contrà apprimè inimica. Qua re adductus CELSUS existimavit majore fiducia dormire à labore jejunum posse, si os amarum est, si oculi caligant, aut venter perturbatur. Indicant enim signa hæc cumulatam in vasis bilem inque ventriculi spatium effusam præ exercitationis nimietate fuisse, qui nimietas non ægrè calidis siccisque corporibus accidere solet. Ergo os amarescit, quoniam hujusmodi sapor bili flavæ proprius est, eumque ventriculus gulæ totique intus ori communis tunicæ meritò impartit. Oculi autem caligant, cum qui ex bile resolvitur halitus è stomacho ad caput subvolat ac falsis imaginibus visivos spiritus intus ludit. At alvus fusa redditur depresso ad intestina amaro excre-

Somnus exsiccatis utilis, Vigilia inimica.

7. Meth.

Signa effusæ in ventriculum bilis.

mento, quorum vim excretricem sua istud acrimonia provocat ac veluti stimulo suppungit, Sanè his apparentibus notis, neque lassitudinis affectu sub prima quiete discusso, non tantummodo jejunis (ait CELSUS) dormiendum est, sed in posterum quoque diem permanendum, ut omni ratione ac via corporis humectatio quæratur. Quanquam tamen severitatem illam Veterum in jejunando non usquequaque semper hie oporteat sectari, quin potiùs modùm aliquem propositis rebus adhibere, ne corpus immodicis siccatum laboribus, & nutrimenti subindè fluctuans inopia, non solùm nullum ex somno humectationis fructum percipiat, sed contrà potiùs indè penitus tabescat. Cujus rei gravissimum Authorem habemus HIPPOCRATEM, qui sic ait. *Somni jejunum attenuant, humidum quod inest vacuantes.* Siquidem hac sola ratione corpus humectari ex somno contingit, quòd hoc durante ea quæ parum cocta ventri vasisque supersunt calor validiùs edomet, & in utiles succos partiumque nutrimenta fœliciùs convertat. Id quod minimè futurum est corporibus supra modum inanibus: Nam tum deficiente venas sanguine, illa per somnum excoqui immodiceque arescere solent, ali humectarive non item. Quippe non alia via eos sæpe in habitus symmetriam

Li. 2. de dieta. f. 37. §. 1.

Somnus jejunos extenuat.

triam vindicamus, qui nimia carnis atque adipis mole onerantur, quàm somno à laboribus matutinis & ante cibum imperato. Ergo si extenuationis periculum ex hoc genere somni defessis corporibus impendet, satiùs utique fuerit pauculum quid atque humidum priùs cœnare, ac tum demum somno se dare. Talis enim cœna quia concoquitur faciliùs, haud æquè diu naturæ operam distinet: Quia verò pleniùs humectat, meliùs quoque ariditatis per motiones contractæ vitium corrigit. Porrò soluta per quietem lassitudine, surgere convenit ac lentè paululum ambulare, ut placida hac membrorum dimotione impacta ipsis superflua somnisque jam ope tenuata commodiùs exhalent.

Communia deinde omnibus sunt post fatigationem cibum sumpturis, ubi paulùm ambulaverunt, si Balneum non est, calido Loco, vel in Sole, vel ad Ignem ungi, atque sudare: Si est, antè omnia intepida-

pidario residere: Deindè, ubi paulum conquieverunt, intrare & descendere in solium, tum multo oleo ungi, leniterque perfricari; iterum in solium descendere: Posthæc, os aqua calida fovere, deindè frigida. Balneum his fervens idoneum non est. Ergo si nimium alicui fatigato penè febris est, huic abundè est, loco tepido demittere se inguinibus tenus in aquam calidam, cui paulum olei adjectum sit: Deinde totum quidem corpus, maximè tamen eas partes quæ in aqua fuerunt, leniter perfricare ex oleo, cui vinum & paulum contriti salis sit adjectum.

¶ O-

¶ Omnibus exercitatione defessis humectatio salubris est. Ipsa (si sub otio ac somno arefactionis vitium non conquievit) unctionibus quoque ac temperatis balneis rectè quæritur. Magnas hæc ista vires ad levandas solandasque lassitudines sortita sunt. Nam solidis plus justo siccatis salutarem madorem immittunt, durata emolliunt, tensa relaxant, ideoque ab omni dolore vindicant, tum quæcunque subcutaneis in locis coiërunt tenuia ac fuliginosa excrementa foras per cutem exigunt, & proclivitatem somni qui paulò post cibum vehementer sit profuturus, inducunt. In quibus penè omnibus plus unctione valere balneas intelligendum est. Cæterùm novisse oportet, hæc ista præsidia non nisi cibum sumpturis conducere, saturis verò cruditatis atque obstructionis causam præbere. Qua namque ratione succos permovent habitumque corporis accendunt, eadem profectò & crudum alimentum huc è primis venis ante tempus pertrahunt. Quod incommodum ut effugeret HIPPOCRATES, eos *lavatione prohibebat, qui non longo ante tempore vel ptisanæ cremorem sorpserant, vel quippiam biberant.* Sed agedum fatigatorum hominnm curationem prosequamur. Ac primùm quidem deficiente Balneo, non male conveniunt Unctio atque Sudor, illa ad ri-

Balneæ dulces & Vnctiones fatigatis utiles.

Balneæ & Vnctiones saturis officiunt.

De vus. acut. s. 32. §. 3.

rigeſcentium tenſarumque partium emollitionem, hic ad fumoſi excrementi vacuationem accommodatior. Fieri verò iſta oportet in Sole aut ad ignem, ut horum ope illorum vis atque energia juvetur. Sudores tamen non expedit eſſe effuſiſſimos, ne quid ſecum benigni humoris exigant, quod cum nulli utile, tum pernitioſum quoque defatigato eſt. Verùm ſi balneæ ſuppetunt, non alienum erit & his etiam laſſatos uti, ut quæ ad propoſitos ſcopos per omnia ferè ſint unctione potentiores. Sed harum vires atque partes exponere operæ prætium eſt, ut conſtet quæ in ſingulis generibus animadverſio neceſſaria fatigato ſit. Ergo balnei partes, ſi quis curioſiùs æſtimet, quinque apud antiquos Scriptores reperire eſt.

Balnei partes quinque. Prima.

Ex his Tepidarium prima erat, ædificium concameratum omnique ex parte, ne quà pateret, occluſum, ac ſiccis ab igne redditis vaporibus calens. In hoc balneis uſuri tantiſper verſabantur, donec habitus calore aſcito rareſceret, idque ne imparati in calidum poſteà ſolium deſilirent. Hoc enim errore horror movetur denſatis ſubitaneo calore cutis ſpiraculis, actiſque violenter per muſculos acribus excrementis. Quæ incommoda facilè cavebuntur, ſi antè calentes undas æqualis per totum corpus calor diffundatur, cujus beneficio, ma-

materiæ vacuandæ liquescere, cutis meatus patefieri, aspera, lævigari, tensaque laxari possint. Sequitur secunda balnei pars priore ferè per omnia similis, nisi impensiùs hæc ferveret, eoque nomine ἀπὸ τ ὑποκαίειν Græcis ὑπόκαυστον, CELSO, CALIDARIUM, aliis LACONICUM appellata est, eratque sudoribus fusiùs evocandis dicata, GALENUS decimo Therapeutices, Tepidarii ac Laconici discrimina confudit, quoniam sola ferè caloris intensione ac remissione, non re ipsa dissident. Succedit his tertia pars, calentis ac dulcis aquæ lavacrum aliàs Solium appellatum, eratque vas aut cisterna calidis undis impleta. Ea non uno nomine juvat. Nam partibus si siccatæ sunt utilem madorem impartit, si refrigeratæ ascititio calore mediocritatem temperamenti reddit, adhæc excrementa vacuat, & somnum accersit. Proxima lavacro Piscina Frigidæ quarta balnei pars erat iis potissimùm corporibus subveniens, quorum intererat humorem balnei potiùs quærere, quàm caliditatem. Nam omnem intemperiem abigit à lavacro antè contractam, tum molem corporis densat, ac veluti communit, quò minus externis injuriis fiat opportuna. Mox verò ipsa quoque naturæ virtus ab hac densatione cutis invalescit, intrò pulsis, calore, sanguine, spiritu, efficacissimis na-

Secunda.

Tertia.

Quarta.

naturæ adminiculis. Quæ ſanè cauſa eſt, quare eos cernamus, qui ſeſe frigida decenter perluerunt, plus appetere, meliùs concoquere, ac minus ſitire. Reſtat ultima balnei pars, quæ tota movendis ſudoribus erat deſtinata. Sic enim ſuperflua ea meliùs exhalabant, quæ calor primo frigidæ appulſu intrò fugatus, ac mox ab imo rurſum corpore acceptis intus viribus emergens ſecum in habitum vexerat. Eliciebatur ſudor partim Quartæ balnei partis uſu, partim multa veſte univerſo corpori circumdata. Et quidem intra hæc omnis balnei adminiſtratio antiquitus erat, tametſi non idem omnium uſus ſemper erat neceſſarius, ſed ſuus cuique corporis affectioni proprius, peculiarem in ſingulis generibus obſervationem exigens: Quemadmodum in ipſis quoque fatigatis fieri ſolitum eſt. Igitur his (Authore CELSO) non inutile Tepidarium eſt, idque iis de cauſis quas proximè propoſui. Hîc ubi aliquantiſper cunctatum eſt, intrare & deſcendere in ſolium convenit, quod ſit aut temperatum aut mediocriter calens. Nam hoc & excrementa commodè vacuat, & partes labore ſiccatas humectat, & incenſas grato refrigerio demulcet, idque aquæ in habitum ingreſſæ merito, quæ depoſito ibidem adventitio calore quam mox ad naturam quæ refrigerans eſt,

Quinta.

Balneum quo modo fatigatis adminiſtrandum.

:, redit. Fervens verò balneum fati-
.tis adverſiſſimum eſt. Scilicet hos
balneas deducimus non tam vacua-
onis alicujus gratia, quàm ut emollia-
r ac madeſcat quicquid in corpore
nmoderatiùs exaruit. Proin qui ſeſe
rventibus in balneis elixant, non ſo-
m his commoditatibus non fruuntur,
d nova etiam ſibi mala conſciſcunt.
empè corpus antè laboribus accenſum
:torretur, totaque undequaque denſa-
cute nec madeſcere partes ab humo-
balnei poſſunt, nec excrementi quod
tus latet, quicquam emittere. Et-
iim nihilo ſegniùs aqua fervens, quàm
igidà adſtringit. Poſthæc jam ſolio
;reſſos hos non ſine cauſa CELSUS
ngit: Nam hoc modo, ſolida labore
:cata madeſiunt, & hiantia cutis ſpi-
menta pinguetudine infarta fideliùs
tinent, quicquid inter lavandum re-
:ptæ fuerat in corpus aquæ. Tum
item perfricuiſſe etiam leviter corpus
ter unguendum juvat, ut eò àltiùs o-
um in carnes demittatur, fructuſque
imectationis ſit uberior. In quem fi-
:m vel ſecundò balneum repetere
ELSUS non dubitavit. Peractis his
ovendum os aqua primùm calida, dein
igida eſt, illa quidem ad præmunien-
as fauces, ne ſucceſſura mox frigida
iclentur, hac verò ad caput lavacro
irefactum contra ambientis injurias

Solium fervens fatigatis contrarium.

Unctio fatigatis utilis.

Fatigatis os frigida à balneo fovendum.

durandum, ambo ad levandam ariditatis moleſtiam, quæ durante lotione in ore contracta eſt, elatis nimirum ec ferventibus ab commoto ſanguine vaporibus. Jam ſi fatigatis caloris ſiccitatiſque vitium improbi labores adeò grande fecerint, & ejus rei cauſa tantùm non febris ſit, tùm profectò aut iis id duntaxat partibus admovendum, quæ longiùs ab hepate cordeque abſiſtunt. Quippe metus eſt ne ſi ferventis aquæ vis aut ſubſtantia præcordia attingat, febrem moveat. Rectiùs ergo tales, ut CELSUS præcipit, loco tepido in calidam aquam inguinibus tenus demittuntur: Quoque is humectationis fructus largior ſit, non abs re & olei paulùm aquæ inditur: Sic enim humor & magis refrigerat, & diutiùs in membris inhæreſcit. Poſthæc corpus inungendum eſt, lenta pariter adhibita frictione, addendumque oleo ſalis momentum ut qua nimia licèt calfactionis occaſione laſſitudinis affectus quàm maturrimè ſolvatur. Conſultò autem hic frigidæ lavatio, quæ quarta balnei pars erat, præteritur, tùm quòd fatigatis, adeò naturæ vires laborent, ut frigidum non ſufferant, tum quòd balneo relaxatum corpus ac ſuccis exinanitum, ſed & plurima tenellæ carnis atque adipis portione privatum ſit, ut hinc vitæ principia crudi frigidique e-

Frigidæ lavatio defatigatis inutilis.

le-

ementi illapsu promptè feriantur. Sunt
iamque hæc ista pericula omnibus iis
communia, quorum viscera laboribus,
media, vigilia, aut tabido aliquo affe-
ctu extenuata non sat muniminis reti-
nuere adversus irruentis frigidi vires.
Quanquam tamen GALENUS satis con-
fidenter ipsos etiam hecticos frigida la-
varit, præstabilius esse ratus in frigi-
dæ intemperiei discrimen eos conjicere
quàm in marasmum labi sinere. Quip-
pe si in eum jam res rediit locum, ut
ibidem, minima, periturus, qui sic la-
borat, æger videatur, nisi temeraria
quoque via fuerit adjutus, deficiant ve-
rò alia quæ salutem spondeant remedia,
satiùs esse GALENUS putavit anceps au-
xilium experiri quàm nullum, multa-
que in præcipiti periculo rectè fieri pos-
se, alias omittenda. Ipse dccimo The-
rapeutices in hunc ferè sensum loqui-
tur. Quemadmodum hectica febre con-
sumpti, ubi ad balneum accedunt, nisi
in frigidam sint dimissi, nihil juvantur,
ita gravissimè iterum offenduntur, si
frigidæ vis aut substantia omnino inte-
gra ad viscera pertingat. Cæterùm
GALENI hæc medicatio ut non opti-
mum, sic tamen secundum remedii ge-
nus adhibet, ipsaque adeò quoniam
nihil aliud est quàm præsenti malo a-
liis malis, sed minoribus remedia dare,
non usquequaque fatigatis hominibus
se-

Hecticos Galen. cnt in frigidam deduxerit. 10. Meth.

ſectanda eſt, ut quibus hæc deſunt, a
ſi ſunt, uno (ut alias CELSUS ai
die finiuntur. Nares acutæ, collap
tempora, oculi concavi, frigidæ a
res, cutis circa frontem intenta, re
quaque monſtrorum hecticorum ſpeci
Ac proin licitum quoque eſt cùm Il
vioribus tum ſecurioribus auxiliis co
tractos ab labore ardores tollere. Ja
quoque ut laſſatis frigida poſt ſoliu
natatio, ita & ſudor noeent. Exig
tur enim per cutem, quicquid dulciu
undarum lavacrum ſolidis immiſerat.

Fatigatis ſudor inutilis.

Poſthæc, omnibus fatigatis aptum eſt, cibum ſumere, eoque humido uti; a qua, vel certè diluta potion eſſe contentos; maximeque ea quæ moveat urinam. Illu quoque noſſe oportet, quòd e labore ſudanti frigidæ poti pernitioſiſſima eſt: Atque etiam cùm ſudor ſe remiſit, itiner fatigatis inutilis. A balne

quo-

uoque venientibus Asclepiades nutilem eam judicavit. Quod n his verum est, quibus alvus acilè, nec tutò, resolvitur, uique facilè inhorrescunt: Perpetuum in omnibus non est, ùm potiùs naturale sit, potione æstuantem stomachum refrigerari, frigentem calefieri. Quod ta præcipio, ut tamen fatear, ne ex hac quidem causa sudanti adhuc frigidam bibendam sse.

¶ Quibus succi præter modum accensi attenuatique sunt, maximum iis inquit GALENUS remedium est, humidum nutrimentum, quare id fatigatis quoque commune est, qui quoniam plus æquo dissolvuntur, citò refici postulant: Quia verò debilitantur, cibo facilis concoctionis egent. Utrumlibet optimè humecto confit alimento, ut quod

7. Meth. Fatigatis humectum nutrimentum idoneum.

quod ad concoctionem ſui non tantum ac ſi ſolidum eſſet exigit à natura robboris, nec tantum moræ ad corporis nutritionem. Quæ cauſa eſt, cur laſſatis non modò cibus humidus, ſed & diluta potio conducant. Etenim meeraca etſi plus diluta nutrit, labore tamen accenſis quia calet inimica eſt. Aqua uti intrepide poſſunt juvenes bonæ habitus (ἐὐτάρκεις Græci dicunt) idque eo ſemper confidentius, quo magis earn potare ſoliti ſunt. Cæteris diluta pocula aptiora ſunt, ex aliquo genere vini urinas moventis διυρητικόν Græci nominant. Hoc enim expeditè venas permeat, ideoque citiùs vacuatos reficit. Adde quòd minus etiam calefacit ac putria biliosaque ſuccorum purgamenta per urinas exigit. Porrò frigida ut immodicè laſſatis perquàm rarò prodeſt, ſiquidem nunquam non pernitioſa eſt iis, qui hanc profluentibus etiamnum ſudoribus bibunt. Patefactis enim undique in corpore meatibus, facillimè ad viſcera transit quicquid in ventrem crudæ potionis ingeſtum eſt, ſic ut hæc eadem nec quicquam nativi caloris robore edomita fractaque primo ſtatim impetu principia vitæ perenneſque illos naturæ fontes impetat, omnia violenter ſua qualitate percellens. Videtur hoc ipſe quoque uſus docuiſſe, quoties hepatis atque lienis hinc violati occaſione hydrops aut

Fatigatis quæ potio conveniat.

Frigida potui data ex labore ſudantibus pernitioſa.

ut nervoſorum corporum affectu con-
ulſio, tremor, dyſpnæa & ſimiles mor-
i gignuntur. Porrò itinere defeſſis
tiam tum frigida nocet, cùm ſudor ſe
emiſit. Nam his diutina itatio vires
ttrivit, ſimileque veri eſt, multum
arnis mollioris, adipis ſanguinis &
pſius denique genuini caloris periſſe,
uibus detractis præſidiis ventriculus,
epar, lienis, totaque precordia ir-
uentis frigidi injuriis cædunt. At ve-
rò extra periculum ſunt, qui balneas
egreſſi, frigidam aquam finitis ſudori-
bus hauriunt, utique ſi bona ſunt cor-
poris habitudine præditi, neque exte-
nuationc affecti, neque ſenio debilita-
ti, magiſque ſi conſuetudo non uſque-
quaque reclamat. Horum etenim viſ-
ceribus maximi muniminis ſeu tutiſſimi
præſidii loco ipſa nativi caloris abun-
dantia eſt, quæ ſanè facit, ut non ſo-
lùm non noceat frigida, ſed augendis
naturæ viribus etiam vehementer inſer-
viat, idque extincto penitus ardore,
quem ſolium viſceribus intulerat. Ni-
mirum recreatæ hinc ſolidæ particulæ
ipſeque antè omnes ventriculus, proti-
nus & accuratiùs alimentum conco-
quunt, & promptiùs, ſi quæ putria in
iis excrementa coiërunt, excludunt.
Porrigere loco frigidam cùm ſit expe-
ditiſſimum artis medicæ gnaro, tum im-
perito difficillimum eſt, ut in propoſi-
ta

Itinere feſſis potus frigidæ inutilis.

Frigidam à balneo haurire non eſt alienum.

ta re, ubi tantis aquæ dotibus tam
ſunt quæ ex oppoſito reſpondeant vitii
quando hæc cùm non oportet, aut
iis quibus inutilis eſt hominibus bibb
tur. Nam ſi cruda putriſve materia v
nas habitumque obſidet, ſic ut hom
vel labores aggreſſus, vel lotus, item
que Solis ardoribus objectus illico i
horreſcat, temperandum à frigidæ po
tione eſt, ſeu quæ obſtructiones vena
rum adauget, ſuccoſque malè cocto
crudiores facit. Jam ſi tumor aliqu
præter naturam (dempto eryſipelate
aliquod viſcerum exercet, nec tum quo
que utilis eſſe frigida poteſt, quando
quidem hæc, ut HIPPOCRATES teſta
tur, *frigida partiumque craſſarum eſt, o
idque & ægrè concoquitur, & tarde permee
at*, ut nihil mirum ſit, ſi illapſas loco
affecto materias altius implicet, & a
ferendam concoctionem faciat rebellio
res, utique ſi tumore jecur aut lieni
premitur, quibus præcipuè viſceribu
quia exilia vaſa obtigêre, à frigida ne
gotium fieri, eodem Authore HIPPO
CRATE diſci poteſt. Addam his &
tertium genus, quod jure tamen omnium
eſſe primum oportuit, ſcilicet totius
aut partis alicujus principis imbecilli
tatem Etenim quæcunque profutura
ſemel frigida eſt, naturæ noſtræ viri
bus inferior ſit neceſſe eſt, ex quo adeò
fit, ut itinere fatigatis, gravi labore
fra-

Frigidæ potui quæ reclament.

Victus acutorum. xxx. §. 11.

Frigida quibus inutilis.

fractis curis, vigilia, atque inedia confectis, diutina ægrotatione jactatis, decrepitis, infantibus, tum (si ad partes spectes) propter imbecillitatem ventriculo ad diarrhæam, hepati ad hydropem, lieni ad schirrum, intestino ad colicos dolores, ac præcordiis ad dyspnæam propensis poculum frigidæ omnibus ex æquo inimicum sit. Siquidem hæc intrò semel per os demissa, aut à natura ut superetur, aut hanc ipsa protinus superet, necesse est. Ideoque si ventriculo quæ hæc primum, intrat tenendi vis adeò sit imbecillis, ut quicquid assumptum est aliàs imperfectum, aliàs ne concoqui quidem cœptum protinus diffluere per alvum sinat, quis dubitet hoc rerum statu frigidum obesse, tum quod partis infirmitatem sua qualitate adaugeat, tum quod nutantes in fluxum materias strictis superioribus ad anum impellat, præcipitetque. Scilicet frigiditatis est, corpora quibus incumbit, pressare ac velut manu stringere. Quomodo & medicamenta frigida supra pectus foris imposita, fluxionem sanguinis per tussim rejecti incitant, compressis nimirum ab horum qualitate pulmonum vasis. Porrò ASCLEPIADES *inutilem à balneo frigidam* censuit. Quod, quamvis pleraque ejus viri præcepta secutus est CELSUS, recte tamen damnavit. Neque

Frigida alvo fusæ inimica.

que enim bibitæ aquæ periculum in ipſo balneo, ſed in corporis loti ineptitudine vertitur. Nam detractis modò enumeratis incommodis quid præſtabilius, aut quid magis naturale eſt, quàm æſtuantem ſtomachum gelida potione refrigerari. Scilicet mutatio omnis fit à contrario atque in contrarium. Et ſunt etiam contraria remedia contrariorum. Æquè profectò ut naturale quoque fatebimur, frigentem ſtomachum calida potione juvari.

Solet etiam prodeſſe, poſt varium cibum, frequenteſque dilutas potiones, vomitus, & poſtero die longa quies, deinde modica exercitatio.

Alimentum tribus de cauſis intus conputreſcit.

¶ Corruptionis ciborum tres ſunt primæ ſeu generales differentiæ. Una fit per proprios ventriculi morbos. Altera à vitioſis, qui intus coïerunt, humoribus. Tertia alimenti ſequitur vitium, quoties in ejus quantitate qualitate aut veſcendi modo delinquitur.

Cibi copia modica.

Exuperantem quantitatem, ventriculi calor ſuperando non eſt, quare protinus ab ea is ſuperatur, æquè profectò ut ab immoderata lignorum copia flamma ignis;

gnis tum obruitur tum etiam tota deletur. Inepta qualitas in excedente potissimum caliditate aut frigiditate, tum universæ substantiæ pravitate spectatur, quæ omnia ingenitum nobis calorem impediunt, quò minùs cibos possit suo robore edomare & in utiles succos alterando convertere: At in modo vescendi peccatur, si aut præpostero ordine aut nimia varietate alimenta assumuntur. Quippe non potest concoctio non vitiari, quum facilia concoctu duris, pinguia macris, ac laxantia adstringentibus postponuntur. Tum quæ nimium varia sunt fercula contrariisque inter se qualitatibus pugnantia, ventriculus neque arctè suis tunicis apprehendit neque pari concoctionis proportione alterat. Alia enim aliis citiùs, alia tardiùs conficiuntur, quæ promiscuè omnia inter se coëuntia mistaque, facilè computrescunt atque omnem concoctionis legem subvertunt. Ergo tribus hisce ventriculi noxis maximum promptissimumque remedium vomitus est, quo id quòd naturæ incommodat, extra corpus elidunt. Nam si quod intus alimentum est, copia sui malè habet aut alioqui computruit, nullo certè modo melius succurritur. Nunquam enim prava malè pelluntur, sæpe bona haud tutò retinentur, quoniam periclitari hæc non expedit, ne nimio luxu

Cibi inepta qualitas.

Cibi sumendi ordo præposterus, aut nimia varietas.

Vomitus corrupto intus alimento aut corrumpendo utilissimus.

ventriculi vim laceſſant, ueve caloris noſtri deſtituta afflatu, vitientur, ac ſic tandem venarum excepta oſculis, benignos etiam ſuccos contaminent. Quæ de cibo diximus, eadem de ſimili quoque potione intelligenda ſunt, ut
Lib. 1. c. 33. rectè *Æginetam* ſcripſiſſe arbitrer, maturum *vomitum ſaluberrimum eſſe temulentiæ remedium.* Porrò quoniam propoſitis ventriculis affectibus cruditas neceſſariò copulatur, conandum omnibus erit ut concoctio fiat, ad cujus facultatem multis abundè eſt longiuſcula quies, & poſt hanc modica corporis exercitatio. Illa calorem intus coërcitum in concoctionis officio tenet, hæc eundem excitat abſque crudorum tum liquatione, tum in habitum raptu.

Si aſſidua Fatigatio urget, in vicem modò aqua, modò vinum bibendum eſt, raroque balneo utendum. Levatque laſſitudinem etiam laboris mutatio; eumque quem novum genus cujuſdam laboris preſſit, id, quod in conſuetudine eſt, reficit.

cit. Fatigato quotidianum cubile tutissimum est: Insolitum contrà, lassat. Quod enim contrà consuetudinem est, nocet, seu molle, seu durum est.

¶ Fatigatio (quæ quidem exercitiis supervenit, quæque excedens quædam ac pertinacior esse lassitudo creditur) nihil aliud est, quam tristis quidam sensus corporis immodicè exerciti, accensis nimirum articulis atque musculis, idque nervaceis horum fibris aliàs vehementer tensis atque siccatis, aliàs excremento sibi circumfuso præpeditis, adeò ut motis particulis molestus indè sensus alicujus seu ulcerationis, tensionis vel contusionis quasi phlegmones oriatur. Tensio nudam ferè siccitatem labore contractam, ulceratio excrementi membris infixi qualitatem: Contusio, copiam magis sequuntur. Jam id excrementi quod influxit si tenuè est, facilè discutitur, tum balneis, tum sudationibus. Si verò crudum, crassum, plurimumque est, resolvere id non usque adeò proclive est, ex quo lassitudo in vetustatem incidit, ideoque assidua CELSO nominatur, altiùs scilicet par-

Assidua fatigatio quando fiat.

ticulis immerso excremento. Urgetque hoc pathema ea potissimum corpora, quibus aut plethora aut succorum cruditas subest. Quemadmodum

6. Epip. s. 3. §. 47.

rectè dixit HIPPOCRATES, *nequaquam à cibi parsimonia lassitudinem fieri.* Itaque propositum symptoma, quia cruditatis soboles est, frustrà aut balneo, aut alio quopiam calfaciente remedio oppugnabitur, ut quod particulas priore labore accensas gravius etiam inflammat & materias ipsis impactas (quia concoctione nondum tenuatæ, æquatæ atque subactæ sunt) minimè elicit, sed permovet duntaxat, quò fit ut hinc lassitudinis sensus quàm maximè adaugeatur. Jam si per hæc tempora intus quoque latet (ut ferè fit) succorum vel crudorum vel putrium illuvies, quis hîc non sibi temperet à balneis, quarum vi noxia hæc ad ægrotas particulas tra-

4. sanit.

huntur. Cavit religiosè GALENUS, ne cùm pariter & lassitudo urget, & venæ crudis succis refertæ sunt, ea quæ extra sunt, intrò vocemus: Neu quæ intus sunt, foras. Ergo omnis diutinæ lassitudinis remedium unica in concoctione positum est, quam concoctionem non parum ipsum adjuvat vinum, utpote ingenito nobis calori similitudine substantiæ accommodatissimum, ut ne dicam interim, perquàm idoneum id esse ad corrigendam siccitatem, quæ solidis

Concoctio lassitudinis assiduæ remedium.

Vinum lassatis aliquot nominibus utile, aliquot inutile.

lidis particulis propter ſuperfluos labores contracta eſt. Sed ut nihil penè omni ex parte beatum eſt, ita & hîc quoque inter tot vini commoditates, unicum hoc intervenit incommodum, quòd (quia diureticum id eſſe convenit) crudos putreſve humores ad motionis organa ſecum abducat, ac ſic fatigationis propoſitæ ſymptoma exaſperet. Videlicet hac permoti cauſa iis quoque vinum omne ac præcipuè diureticum circuncidimus, quos jam nunc podagræ, chiragræ, coxendices aut id genus alterius arthritidis dolores tenent. Nihilo vino melior aqua ſic fatigato corpori eſt, utpote cruda planè exiſtens atque omni naturæ functioni ex ſeſe inutilis, cumque diu circa præcordia cunctetur neque in corpus eat, reliquum eſt, ut eos qui hîc abduntur malè cocti humores, adaucta cruditate reddat pejores. Quòd ſi vel celerrimè ad articulos penetraret, ne ob id tamen eorum ſanare affectum quiverit, quin potiùs debuerit in venis hærere, omniaque cruda ſua qualitate pertinaciter adſtringere. Quid igitur inquies factu opus eſt? Dicam: Si viciſſim modò aquam, modò vinum potui des, ſic ut hujus vim atque impetum illa tardet, ſimulque vinum inter tot venarum ductus ſeu in via moratum ſuccos nequaquaquam concitet, ſed potiùs iis qui-

Aquæ incommoda.

bus distinetur locis opem ad concoquendum impartiat, planè rem feceris, ac voti fueris compos. Neque verò perinde erit, si in vicem alternationis hujus aquam vino mistam præbeas. Ista enim amborum per tota crasis efficit, ut quæ priùs simplices essent à vino meraco noxæ, per lymphati usum protinus geminentur. Hoc enim non solùm crudos humores secum ad extima vehit, verum etiam materias organis impactas motivis validiore frigore, quàm aqua pura adstringit. Nam hæc etsi plus vino diluto refrigerat, lentè tamen fertur in corpus, totaque priùs devicta nostro calori est, quàm eò pertingat: At contrà vini substantiæ toti immista tanquam acceptis ab hoc alis frigida crudaque ocyssimè ad extrema penetrat. Atque hinc vel ipsius vulgi experimento deprehensum est, sitim quæ corporis totius ariditatem sequitur, citiùs vino lymphato, quàm syncero fonte levari. Et multis vehementi ardore afflictis hydropisis initium attulit aqua vino mista, quos eas aliàs sola non læsit. Sed missis his, ad sequentia fatigationis auxilia veniamus. Hanc itaque CELSUS levari mutatione laboris scribit, id quod minimè obscurum est, functiones intuenti musculorum, qui cuique motus differentiæ privatim inserviunt. Siquidem alii membrum

Sitis citiùs vino diluto quàm pura aqua sedatur. Fatigatio usu novi laboris levatur.

brum extendunt, alii reflectunt, alii obliquè intorquent, alii aliis motionibus cient. Itaque planè fit, ut qui diu fuere exerciti, tum optimè ferientur, cùm contrarii laborant. Proin lassitudinis haud sola perpetuò quies, sed & nova interdum lassitudo medela est. Quemadmodum qui ab extentis diu brachiis dolent, ab iisdem contractis protinus solamen remediumque mali sentiunt. Æquè profcto, ut POLYBUS eos quoque jussit, qui ex cursu laborant, luctari, & vicissim currere, quos lucta fatigavit. Id autem lassationis lenimen efficacius erit, si prior labor insolens, secundus in consuetudine fuit. Consueta enim sicuti naturæ sunt magis affinia, ita melius citiusque nos reficiunt. Ac proin fatigato ne molle quidem cubile idoneum est, si duro insuevit.

Fatigatitio una alteri medela est. De victu I. diotarum.

Proprie quædam ad eum pertinent, qui ambulando fatigatur. Hunc reficit in ipso quoque itinere frequens frictio: Post iter, primum sedile, deinde unctio; tum calida a-

qua aut balneo magìs interiores partes, quam ſuperiores foveat. Si quis verò exuſtus in ſole eſt, huic in balneum protinus eundum eſt, perfundemdumque oleo corpus & caput: Deinde in ſolium bene calidum deſcendendum eſt, tum multa aqua per caput infundenda, priùs calida, deinde frigida. At ei, qui perfrixit, opus eſt in laconico primùm involuto ſedere, donec inſudet; tum ungi; deinde lavari: Cibum modicum, potiones meracas aſſumere.

Fatigatis itinere quæ conveniant.

¶ Qui iter facit, huic inferiora corporis magis laborant, ut quæ onus totius corporeæ molis ſuſtentant, ac porrò

ò transferunt. Itaque ſi hic laſſitudo ncidit, curandum eſt, ut quæ partes imia itatione inaruerunt, emoleſcant: temque reſolvatur, ſi quid acrioris ex- rementi iis inhæreſcit. Utrumque hoc rebra frictione confiet, in ipſo etiam, i opus eſt, itinere adminiſtrata. Tam- etſi hoc auxilio efficaciora ſint unctio atque balneum, quæ non niſi poſt abſo- lutum iter commodè tentantur. Antè tamen arrepto ſedili conquicſcendum eſt, ut defeſſa membra utcunque hac feriatione recreentur, utque contractus in his per itinera ardor placetur ſopia- turque ante calentis tum balnei, tum unctionis uſum. Cæterùm hæc iſta la- vatio quantum ſiccatis articulis hume- ctatione confert, tantum rurſum laxa- tione incommodat, quæ laxatio ipſo- rum firmitudini contraria eſt. Ergo (ut CELSUS monet) ſatius erit ſuperiora corporis magis quàm inferiora calidis undis fovere. Facientibus iter, ut non alias obſervanda, ita duo hæc impri- mis vitanda ſunt, ardor ſolis, & immodicum frigus. Sol namque ſi ju- ſto vehementiùs æituat, ſudore corpus exhaurit, creſcenteque ejus virtute, tan- dem etiam denſat, & inſtar corii ſqua- lens aridumque reddit. Simul vero & acrium pariter excrementorum tranſpi- ratus impeditur, ex quo febris aut dia- riæ aut putridæ metus eſt. His abo- len-

Facientibus iter, ardor ſolis, & fri- gus nocent.

lendis incommodis nihil æquè conducc bile, ut temperatum balneum eſt: Hu mectat enim areſcentes particulas, ,, adſtrictas relaxat. Quò verò idem bal neum humectando diutiùs ſufficiat, per fuſio quoque olei per totum corpus acc hibetur, quæ ſupra propriæ humectaa tionis beneficium, id inſuper commco di adfert, quòd obſtructis pinguetudi de cutis ſpiraculis carnes fideliùs retti neant quicquid à balneo benigni madco ris acceperunt. Omnis per itinera ſoo le exuſtornm noxa periculumque in im modica corporis ſiccitate vertitur, cu jus profligatio tanti habetur, ut non dubitarit CELSUS prioris balnei, atque unctionis madorem vel calentiſſimis balneis intra habitum includere, longè fatius eſſe ratus, qualemcunque ardorem fatigato corpori conſciſcere, quàm remediis parum efficacibus fructum humectationis ſinere perire. Etenim propoſiti corporis refectio in àppoſitione ejus conſiſtit, quod defluxit, quæ profectò evenire nequit cute nimiopere laxa. Adſtringi igitur denuo hæc poſt temperati balnei atque olei uſum, ferventiore ſolio debebit, cùm præſentiſſimo tum unico ad hanc rem præſidio. Nam ipſa re patet adſtrictionem omnem longo itinere debilitatis periculoſam eſſe quæ frigidis materiis quæſita eſt, multoquə maxime frigida

aqua,

aqua, quæ vehementia ſuæ qualitatis ex terna internaque corporis omnia facilè violat, multo nimirum ſqualore ac vacuitate imbecilla. His itaque proviſis, capitis quoque habenda ratio eſt, ut cui radii ſolares præ cæteris partibus negocium faceſſunt. Id enim quia carne utcumque nudatum eſt, & in alto corpore poſitum, facilè ſuccorum halitus jam Sole inflammatum tum admittit tum attrahit. Ergò ſtudioſe lavare id poſt ſolium expedit, primùm quidem calida, dein frigida aqua. Illa quidem tum ad humectandum, quod in ipſo nimis exaruit: Tum ad diſſipandum, quod ab imis præcordiis eò ſublatum acris vaporis eſt: Ac tertio, ut cerebrum calore quopiam præmuniatur adverſus illapſuræ mox frigidæ impetum: Hæc autem frigida infunditum partim ad comparandum cerebro robur compulſo ſcilicet intrò calore ejus nativo, partim abolendi ardoris gratia, qui ardor à Sole, à lavacro, calidæque aquæ perfuſione erat aſcitus. Quo etiam inſtituto ÆGINETA ad hunc modum Sole aduſtis inter cætera ſuaſit, *ut vultum, manus, & crura gelidis undis irrigarent.* Porrò vehemens in itinere frigus corpus longa motionis perſeverantia & laxum & invalidum ut facilè ita & periculoſè penetrat. Ideoque hunc protinus qui ſic refrixit moderatè calfa-

Capiti Sole exuſto quomodo proſpiciendum.

Lib. 1. C. 4.

Curatio ejus qui perfrixit in itinere.

facere donec insudet, properandum ee
præterea ungere, cutis meatus frigco
ad strictos calentibus undis patefacerr
ac sic tandem modico quidem cibo,
sæpiùs oblato, meracisque potionibo
nativum calorem ambientis qualitate aa
flictum refocillare.

Is verò, qui navigavit, ea nausea pressus est, si multam bilem evomuit, vel abstinere cibo debet, vel paulum aa liquid assumere. Si pituitam acidam effudit, utique sumere cibum, sed assueto leviorem: Si sine vomitu nauseavit, vel abstinere, vel post cibum vomere.

S. IV. Aph. 14. Vomitus navigantibus perutilis.

¶ Quòd navigantibus turbetur corpus HIPPOCRATES in Aphorismis Author est. At quòd hujus turbationis occasione vomitus fiat, ipsa re patet. Neque enim his tranquillo, sed turbulento duntaxat mari cietur, quum crebris fluctuum ictibus navis succussatur.

Ma-

Magno autem valetudinis commodo hic vomitus si moderatus est, erumpit: Nam ventriculum & post hunc veluti consecutione quadam reliquum corpus superfluorum onere levat. A vomitu parum alimenti gustandum est, quò faciliùs id ab labefacto inter vomendum ventriculo superetur, quoque minor sit ad vomitus iterationem proclivitas. Quippe notum est, sàtura semper ventre promptiùs quàm famelico vomi. Itaque si quis hîc multam bilem extudit, cibo abstinendus est, aut certè minimum quid ejus assumet. Nam ut iste humor stomachum magis quàm acida pituita laxat, sic vomitioni opportuniorem facit: Unde fit, quòd effuso hoc frigido excremento, etsi solito levius, omnino tamen edendum quid esse CELSUS præcipiat, contraque fit post ejectam bilem, ubi cibus etsi minus quàm illic requiritur, negligitur, quia majore periculo præbetur. Quippe studiosè cavendum est, ne per longam vomitionis perseverantiam stomachi vis collabascat, ac benigni quoque succi non tantum excrementa vacuentur. Jam si irritus navigantibus ad vomendum sit conatus, quod pathema nauseam inanem dicimus, non perperam cibo caretur, idque ne ventriculus excrementis imbutus, probæ nutritionis commoda corruptis epulis frustre-

Vomitus pleno quàm vacuo promptior.

ſtretur. Quanquam non penitus alii num ſit, plenius quid eſſe, ac mox di inceps evomere, ut qui ventriculo pu tris inſedit humor, unà cum cibo ex tundatur.

Qui verò toto die, vel in vehiculo, vel in ſpectaculis ſedit, huic nihil currendum, ſed Lentè ambulandum eſt. Lenta quoque in balneo mora, dein cœna exigua prodeſſe conſueverunt.

Seſſione fatigatis quomodo ſubveniendum.

¶ Qui diutina ſeſſione laſſantur, iis muſculi qui crus movent, otio obrigeſcunt, quare paulàtim inflecti calfierique Lenta ambulatione debent, ut ad priſtinum habitum redeant: Nam hos ſi violento motu cieas, periculum eſt ſolidarum partium quampiam ruptum aut convulſum iri. Ergo pluſcula in balneo trahenda mora eſt, ut eò magis quæ obtorpeſcunt, emolliantur. Opus verò tenui cœna eſt, tum quia corpus ſedentibus minùs diſſipatum eſt, tum quia naturæ calor longiore otio utcunque elanguit.

Si

Si quis in balneo æstuat, reficit hunc ore exceptum, & in eo retentum acetum. Si id non est, eodem modo frigida aqua assumpta.

¶ Acetum quoniam facultate frigidum est, ardoris à lavacro contracti molestiam solatur, ore diutiùs contentum? Nam etsi multas partes acres calidasque obtinet, frigidæ tamen in eo excellunt: Unde præsentius id remedium calidis affectibus quàm frigidis est. Ac notatu dignum est, quòd ore id oporteat contineri. Quippe hæc pars præcipuis visceribus consentit, cerebro quidem per foramen colatorium, ac latentes substantiæ corporis meatus. Ventriculo autem communis tunicæ meritò quæ simul huic interiorem substantiam condit, simul omne intus os vestit. Jam verò sic refrigerato ventriculo proclive est, ea quoque quæ juxta sunt viscera in suæ consensum affectionis pertrahere. At pulmonibus, cordi, septoque transverso os consentit, ducti intrò spiritus occasione, ipsoque in itinere aceti facultate obiter refrigerati. Neque isti liquori par esse

Aceti vis.

Os omnibus penè visceribus consentit.

virtute frigida cenſenda eſt : Nam hujus qualitas craſſiore ſubjecto, illius contrà longè tenuiſſimo includitur, quò fit, ut quàm ocyſſimè ſuprà infraque ad commemoratas particulas adſpiret. Equidem rectè à GALENO ſcriptum arbitror, omnium quæ novimus poteſtate refrigerantium acetum longè eſſe tenuiſſimum, Atque ad hunc uſque locum CELSUS res novas, aëtem, exercitia, cibos, & quæ his paria ſunt, latiore ſermone tractavit : Poſthac autem eorum omnium obſervationem ac varium uſum, pro differentia naturarum ſeu corporum ætatis, temporum anni, affectarumque ſeorſim particularum ad calcem uſque libri proſecuturus.

10. Meth. Acetum omnium tenuiſſimum eſt.

Ante omnia autem ſcire convenit naturam corporis: Quia alii graciles, alii obeſi ſunt; alii calidi, alii frigidiores; alii humidi, alii ſicciores; alios adſtricta, alios reſoluta alvus exercet. Rarò quiſquam non aliquam partem corporis imbecillam habet.

¶ Sa-

¶ Sapienter à SOCRATE præceptum eſt γνῶθι σεαυτόν quæ ſententia corporis quoque naturæ accommodari non tantum animo poteſt. Nam quid illiberalius, quàm quid hæc cujuſmodique ſit corporeæ molis fabrica quam circumferimus, neſcire. Cumque nonnulli propenſiſſimis animis in res incumbant quam plurimas atque maximas cognoſcendas, eoque ſtudio omnem ætatis partem conſumant, qui quæſo hos non pudeat, omnia ſcire cum velint, ſui ipſorum oblitos eſſe, propriæque naturæ cognitionem ignorare, eam ſine qua valetudo neque proſpera tueri, neque profligari adverſa commodè poteſt. Equidem hanc Medicinæ partem quæ de humani corporis natura tractat, omnibus literarum cupidis atque ingenio non malo natis ſcitu neceſſariam arbitror, utpote cujus contemplatio & multæ utilitatis & inexhauſtæ cujuſdam dulcedinis eſt. Qua re impulſi vetuſtiſſimi quique Philoſophi paucis ante HIPPOCRATEM ſeculis hanc quoque ſcientiam agitarunt, ex quibus clariſſimos, PYTHAGORAM & EMPEDOCLEM, & DEMOCRITUM fuiſſe accepimus, ſic ut & ſapientiæ ſtudium, & rerum naturæ contemplatio ſub iiſdem Autoribus nata ſint. Ergo quoniam de corporis natura dicere propoſitum eſt, ſcire licet ſub ejus appellatione multa

jucunda naturæ.

vulgò significari, quorum pleraque hoc loco veluti πάρεργα sciens prætereo, ac Grammaticæ Professoribus disputanda relinquo, ea tantùm daturus significata, quæ sunt ex nostræ artis usu. Primùm itaque omnis memoriæ clarissimi Medici eorumque facilè Princeps HIPPOCRATES, naturam vocarunt universam illam substantiam atque crasim calidi, frigidi, humidi, sicci, quæ ex omnibus Mundi Elementis justa inter se lege coëuntibus consurgit: Estque hæc corpori humano cum cæteris animantibus ac plantis communis. Quippe sua cuique rei genitæ natura est, ideoque à Græcis φύσις est appellata ἀπὸ τ̃ φύειν, quod est nasci. Confit autem ex dicta elementorum crasi communis illa hominum natura inter certos fines seu gradus primarum qualitatum humanæ speciei proprios inclusa, quæ nunquam non est calida & humida. Talia nempe omnia esse animantia GALENUS dixit, quæ plusculo sanguine affluunt. Jam quoque in ipsa hominum specie propositæ crasewς non idem perpetuò est modus: Nam in mistione modò hoc, modò aliud elementum alia superat, aut ab iisdem superatur, sic ut pro qualitatum primarum temperatura alii calidi, alii frigidiores, alii humidi, alii sicci, aliique εὔκρατοι, id est, probè attemperati sint. Porrò ex legitima hac elementorum mi-

Natura quid.

Communis Hominom Natura.

miſcella, quidam veluti genius conſurgit ſingulorum temperiem atque indolem nactus, ſuffultuſque naturali ſolidarum partium humido tanquam vinculo ac baſi totius corporeæ compagis, quæ & ipſa quoque ex elementis conflata eſt. Eſt autem hic genius Autor omnis naturalis functionis, quatenus principiorum naturæ vires habet. Vocaturque cùm à ſapientiæ Profeſſoribus, tum à Medicis alias calor naturalis, alias ipſa quoque natura. Quemadmodum GALENUS memoriæ prodidit, naturam animantium nihil aliud eſſe quàm calidum innatum, quod ſemini inexiſtens corpus ab initio efformavit, auxit, & ad finem uſque vitæ enutrivit. Hoc integro calido, ſanitas, afflicto morbus dominantur, ejuſque rei cauſa pro ipſa ſæpe facultate id quoque uſurpatur. Sicuti verò duplex habetur caloris naturalis acceptio (alter enim Inſitus eſt, quem jam nunc propoſuimus, alter Influens in corde genitus atqne hinc in omne corpus ſparſus) ita & uterque pariter naturæ nomen pro loquentium uſu accepit. Siquidem ad corporis loca aliquo doloris morſu percita naturam accelerare dictitamus, calorem intelligentes vitalem copioſo ſanguine ſtipatum, ut id quod nocet, depellat. Eſt enim nihil aliud hæc natura quàm vitalis ille calor continenter à cor-

Calor naturalis Natura appellatur.

Calor naturalis duplex.

Calor vitalis quid.

corde ſeu perenni fonte ſcaturiens, ac puriſſimo vectus ſpiritu in totum corpus quoquoverſus dimanans cæleſtique inſtructus facultate vigorem incolumitatemque omnium operationum conſervans. Itaque hujus quoque caloris opus eſſe perhibemus quod corpus in aëre quantumvis temperato actu calens ſentientibus occurrat, quodque epulis intrò in corpus receptis, tum ſomno oppreſſis metu perculſis febriculæ acceſſione rigentibus, frigidaque aſperſis interna magis caleant, externa minùs. Et contrà lætitia exultantibus, ira accenſis, pudore ſuffuſis, ſolio egreſſis, tota cutis vivido calore efflureſcat. Ac tot quidem ſunt apud Medicos vocis naturæ acceptiones, quibus ea quoque non perperam jungetur ſub cujus nomenclatura paſſim occulta ſeu Arcana Proprietas ſignificatur, quæque extra omnem mentis humanæ captum poſita, ſola noſci experientia poteſt. Cuilibet (inquit GALENUS) corpori proprietas quædam temperamenti ineſt, quæ huic quidem naturæ ſit conſentiens, ab alia autem diſſentiens, unde fieri arbitror, quod ut vulgò dicitur, tot ferê ſint Palata, quot Homines. Alii namque caſeum, alii butyrum, plerique bubulam, plures ſuillam, alii aliud cibi genus aut appetunt magis aut faſtidiunt, ac (quod magis mireris) nonnulli

Proprietas arcana, etiam natura dicta.

3. Temper.

Palatorum diverſitas.

nulli etiam deleteriis innoxiè vescuntur, ut anus illa quam GALENUS refert Atheniensis, cui soli quæ omnibus exitio Cicuta est, ne per aliquot quidem annos esitata nocuit. Hanc reconditæ naturæ in victu proprietatem GALENUS sexto Sanit. Tuend. luculenter expressit. Duplex est inquit victus genus, unum quod secundum simplices qualitates, aliud quod secundum totam substantiam conveniens est. Illo utimur quando intemperiem mutare consilium est, hoc sola experientia discernitur. Hæc ille. Sanè tanta vis latentis hujus naturæ est, ut etiam rationis expertes animantes, ad ea quærenda pabula incitet, quæ sibi sunt magis idonea, jumenta nimirum ad herbas, leones luposque ad carnem, & id genus pecudum unumquodque ad familiares sibi escas: Atque hinc tanta subindè exoritur naturarum contrarietas, ut quod uni animanti erat non ingratum, id ipsum alteri non bruto solùm, sed etiam homini interdum lethale sit. Cicuta namque homini venenum, Sturno nutrimentum est: Ferrum Struthiocamelum reficit, cæteris animantibus inutile est: Elleborus homini pharmacum, coturnici conveniens esca est. Atque abdita hæc incomprehensibilisque naturæ vis in usu aliarum penè rerum omnium non tantùm in victus differen-

Duplex victus genus, unum secundum simplices qualitates, alterum secundum Occultam Proprietatem conveniens.

Naturarum in vescendo diversitas.

tia ſpectatur. Pertinetque ad Medicum omnium hominum proprietates noſſe, aut certè ſi id perdifficile eſt, ut quam plurimorum nôrit. Sunt enim qui omnem Medicinam horrent, nonnullis contra gravis ejus nidor etiam voluptati eſt. Sunt quibus per inciſam venam vel primus quiſque exiliens cruor leipothymiam adfert, ſunt quos ne vicenæ quidem ejus effuſæ unciæ exaniment. Hanc certè naturæ appellationem GALENUS I. ad Glauc. uſurpavit, docens non ſolùm communem omnium hominnm naturam, ſed & cujuſque propriam noſſe Medicum oportere. Habes jam omnia rerum genera, quæ naturæ vocabulo continentur. Itaque his cognitis, promptius poſthac erit conſtituere, quid cuique homini adhiberi, quid detrahi, quid immutari aut conſervari expediat.

Medico noſcendæ ſunt hominum proprietates.

Tenuis verò homo implere ſe debet, plenus extenuare, calidus refrigerare, frigidus calefacere, madens ſiccare, ſiccus madefacere. Itemque alvum firmare is, cui fuſa; ſolvere

vere is, cui adstricta est. Succurrendumque semper parti maximè laboranti est.

¶ Irrefragabile tritumque Medicorum axioma est: *Omnia similibus conservari, contrariis aboleri.* Ex quo colligere est, hæc corporibus vitiosis, illa valentibus admovenda esse, Quæ tamen lex ut in morbis perpetua, ita per sanitatem egens limitationis est. Multos enim in sanorum numero reperias, quibus similium usus morbosam intemperiem consciscit, tantum abest, ut pristinum naturæ statum conservet. Sed ut istarum rerum discrimina omnibus nota sint, sciendum est, primam propositi axiomatis particulam in iis tantùm observari oportere, qui aut absolutè temperati, aut saltèm non admodum calido humidove intemperati sunt. Nusquam enim rectè frigiditas (ut proxime docebitur) aut siccitas servantur, quòd hæ qualitates nostris principiis ex toto repugnent, interitusque mortalium causæ sint. At calidis humidisve hominibus, si suà cuique intemperies secundum naturam est, cur talis non merito conservetur? Cur verò nutritio (quæ assimulatio quædam est nutrientis,

Conservatio similibus, curatio contrariis perficitur.

Frigiditas, siccitasve temperamenti nusquam rectè servantur.

Nutritio quid.

in id quod nutritur) non fiat ab iis, quæ & qualitate & tota ſubſtantia ſimilia ſunt, quum talis ſemper materia corpori debeat apponi qualis defluxit? Quippe hac nos impulſi ratione pueris lac, vinum dilutum, calidaſque lotiones: Adultis verò panem atque carnem, at ſenibus meracum præbemus. Ac ferè hiſce omnibus uſuvenit, ut appetitus non impar fit cibi potioniſque qualitati. Semel diximus de iis nos hactenus agere, quibus naturalis imperies non eſt admodum inſignis. Nam contrà ſi quàlitatum luxus adeò crevit, ut ſanitatii vehementer incommòdet, tum utique contrariis (abſente quuntumvis morbo) intrepidè pugnandum eſt, idque ne ſimilium uſu exceſſus temperamenti exeat in immenſum, ac morbo corpus exerceat. Cadit autem idem hic exceſſus potiſſimum in eas primi ordinis qualitates quæ cæteris efficaciùs agunt, ſuntque hæ (teſte ARISTOTELE) caliditas & frigiditas. Earum ergo alterutra ut primùm ſine modo invaluit, neceſſaria protinus contràriorum erit uſurpatio. Facilis enim hic eſt ad morboſam intemperantiam lapſus. Atque hæc iſta HIPPOCRATE atque GALENO Authoribus loquor, quorum hìc 6. *Sanit Tuendæ* eadem hæc ſub iiſdem penè verbis ſcripſit, ille *Libro de victu acut.* luculenta oratione docuit ſic eſſe inſtituendam dietam,

Vehemens qualitatum exceſſus contrarium victum exigit.

Victus contrarius ſit calori & frigori, idque corporis ætatis temporis anni.

am, ut calori ac frigori contraria sit ratione habitus, ætatis, & temporum anni. Nec unquam defuit qui huic animadversioni respondeat, successus. Nam hyeme calidum, æstate frigidum vitum majore valetudinis commodo amplectimur, tum Senibus meraco potio, juvenibus diluta accommodatior est, corpora biliosa frigidis, pituitosa calidis feliciùs nutriuntur, Senes æstate, juvenes hyeme tutiores sunt. Et inimicior adolescentibus æstas, hyems longævis est. Vix dignum admonitione putamus, quòd hoc loco cùm calidos contrariò victu alimus, non id nos calidum notare quod secundum naturam est, sed quod ascititium naturæque repugnans est, hoc namque (quod aboleri debet) juvenes magis pollent, illo (quod servandum est) pueri ac proin his moderatè calida, illis frigida convenientiora sunt. Duplex hoc calidum HIPPOCRATES quoque scriptum nobis reliquit. Nam cùm *Aphorismorum volumine* sic ait. *Qui crescunt, plurimum habent calidi innati:* Id calidum expressit, quod à semine ortum prorsus benignum naturale, omniumque operationum efficiens causa est. At in EPIDEMIIS aliud calidum notavit, ita loquens, Θερμοκοίλιοι, id est, *ventre calidi, frigidæ carnis & graciles, hi conspicuis venis & iracundiores sunt.* Et idem eodem libro: *In*

Calidum duplex.

Lib. 1. Aph 14.

VI. Epid. s. IV. §. 45.

§. 34.

ca-

calida natura, refrigeratio, potus aqu quies. Hoc ſanè calidum igneum prec ſus eſt ſqualidum, febrile, ac natu ex toto contrarium, maximeque in m bis viget, ubi æſtas, ubi temperatu biliosa atque ætas virilis eſt. Atq hîc (ut proximè dixi) contraria vict ratione pugnandum eſt, ne ſimilium limentorum uſus temperamenti vitiu in immenſum efferat. Quæ res (ut m dò retuli) non minore cura in frigid quoque obſervanda eſt. Nam hæc m bis cæleſti illo calore afflatis ex to contraria ſunt, ejuſque rei cauſa nul functioni (ut GALENUS ait) prodeſſ nulliſque rebus genitis (ut ARISTOTE LES) unquam miſceri niſi ex acciden conſuêrunt. Porrò in intemperantia labi humiditati non adeò proclive e ut quæ qualitas ſuperioribus ignavic eſt atque ad patiendum magis quàm gendum comparata, indeque protinu fit, quòd pueris humida convenian ſeu nullum intemperiei diſcrimen m nantia, quatenus humiditas ipſis omn ſecundum naturam eſt: Adde quod c ptime quoque talia inſerviunt, tum co poris humecti nutritioni, tum incre mento. Quam rem ſagax natura per ſentiens lac matris in uſum humentis a limenti ipſis præparavit. Hæc ip nimirum humiditas genituræ atque ſan guini primis noſtræ vitæ initiis maxi

Frigiditas temperamenti ſempet abolenda.

6. Sympt.

Frigiditas ex ſe nobis inutilis.

Humiditas ſimilem feré victum poſcit.

ıè affinis familiarisque est, tantoque
ınpensius ejus fruitione pueri juvantur,
ıanto generationis suæ primordiis sunt
ropiores. Porrò etsi constat præhu-
ıidos natura homines magis esse lon-
ævos: Ac sanitate, ubi ætate jam pro-
esserunt, inconcussa plus cæteris frui,
ſus tamen venire interdum potest, ut
ısce quoque humoris nimietas utcun-
ıe extenuari postulet, utique si cor-
ıs fluxionum, putredinis ac redundan-
æ vitiis facit opportunum. Tum e-
ım non veritus GALENUS est, usu plus-
ılæ exercitationis, frequentis antè ci-
ım balnei, medicaminum purgantium,
ıureticorum atque errhinorum tempe-
ımenti luxuriem reprimere. Idipsum
: in quibusdam fieri mulieribus plus
ısto pituitiosis oportet, ut quibus hu-
ıida intemperies facilè in morbum ex-
escit, unde fieri arbitror, quod PO-
YBUS victum his omnibus ac potissi-
ùm cum utero gerunt, simpliciter sic-
ım instituerit, utique si non ultima
ınt imprægnationis tempora, cùm in
ıa muliere duo grandia simul corpora
ıntinentur. Itaque conceptionis ini-
o tenuans siccansque victus ratio satis
ımmoda est, eò quòd tum corpus ex-
ementis non uno nomine gravetur,
ıando & menses præter solitum defi-
unt, & pauculum nutrimenti in no-
elli fœtus alimoniam insumitur. Jam

Humidi magis vitales.

Humiditas quandoque corrigenda.

6. Sanit.

De victu Idiotarum.

Mulieribus gravidis quando humidus victus inutilis.

ve-

verò quod ad temperamenti ſiccitat
attinet, vix ſcio an uſquam ea deb
ſervari. Eſt enim per ſe naturæ pr
ſus adverſa, primaque ſecum morta
tatis noſtræ ſeminaria trahit, ac pr
quæ occupat corpora in præcocem
nectam præcipitat. Quò magis GAL
NUM miror, cùm is *ſexto volumine Sa*
tatis Tuendæ qualitates proponeret, q
victum ſemper contrarium exigunt,
lidi & frigiditati non protinus adm
xuiſſe & ſiccitatem, quæ nihilo illiss
innocentior, nec in ullo corpore a
ætate rectè ſervatur. Quippe nullo
rum caſu ſicca ſiccis rectè foventur,
ve hominis temperamentum ſive æt
tem, ſeu anni denîque tempora ſpect
Quis enim unquam per æſtatem juve
bilioſus, quis ſenex melancholicus p
Autumnum ſiccis tutò eſt uſus, ſive h
rum unumquodque per ſe ſubeſt, ſive
mnia pariter coëunt, tum ſive inge
intemperantia ſive levior eſt? In cali
(inquit idem ille) frigidaque intemp
rie, contraria ſemper dare expedit.
ſi ſiccius quodvis membrum efficias, n
hil manifeſtè læſeris. Probat vero ha
rem per modum nutritionis, quam e
ſcribit ejus quod nutrit in id quod n
tritur aſſimilationem, idque ut perquà
rectè diſerteque protulit, ſic quod ſic
(ut ipſe colligit) citiùs ſiccis uniant
quàm humida, neque conſentaneum r
tio

Siccitas ſemper inutilis.

Galeni incuria.

ioni neque fide aut GALENO dignum ſt. Nam cùm nihil antè nobis queat ſſimulari, quàm per concoctionem a-tum nutriendo corpori redditum ſit, equitur, ut quo quæque materia minùs acilè concoquitur, eo tardiùs quoque ſſimiletur. Concoquuntur autem lon-è faciliùs humida ſiccis, quòd his na-ura ad recipiendam alterationem re-ellior, illis promptior ſit. Ideoque enes, & hecticos, & longa invaletu-line exhauſtos, & aliqua animi ægritu-line tabeſcentes, humido alimento cum ptimè tum celèrrimè reficimus. Scio quidem talem corpori debere ſubſtan-iam apponi, qualis defluxit, ut priſti-us naturæ ſtatus ſervetur. At hîc non ervare habitum, ſed in meliùs mutare tudendum eſt, id quod ſimiliùm uſu ad-o non conſequaris, ut priorem etiam iccitatis intemperantiam auxeris. Ne-que his etiam repugnat vulgatum hoc Medicorum placitum. Similium uſu anitatem omnem conſervari. Id enim ita in temperatis corporibus fieri cer-tum in intemperanter ſiccis aut frigi-dis, quantumvis leviter ſic affectis non uſquequaque tutum eſt. Nam ut vel maximè detur idipſum licere primo qua-litatum ordine intemperatis ſeu qui mi-nus facilè in exceſſum intemperantiæ la-buntur, non video ſanè, qua via quis duo hæc incommoda effugiat. Primo, quo-

quoniam corporum & causarum salubrium par esse excessus gradus debet, quis ita amussim singulorum inter se modum comparet, quando vis rerum necessario corpus alterantium sæpè temerè nobis etiam imprudentibus, etiam invitis exeat in immodicum, cujus rei occasionem cùm in cibo ac potu corrupti seculi hujus mores, tum in aëre infinita tempestatum varietas præbent. Alterum incommodum est, quod non vulgares modò, verum etiam ipsos sæpe rei medicæ artifices sui fugiat temperamenti modus, ut absurdum sit ita anxiè ubique similia studere metiri, patente latissimo contrariorum campo, quibus non subest error tam aut faciliss aut periculosus. Quid enim gravioris noxæ siccis hominibus paulò quid crebriores attulerint potabilium aquarum balneæ, quid liberaliora vini diluti pocula? Quid effusior animi Lætitia? quum his contrà salsa lavacra, vinum meracum ac potens, solicitudines etsi leviter incidant, tædii tamen periculique plenissima sint? Adeo apparet parum roboris in iis intemperantiæ servandæ Præceptis inesse, quæ GALENUS partim *sexto Sanit. Tuendæ*, partim *tertio Technæ* proponit, eaque magis otiosa disputatione agitari, quàm consistere usu posse. Ergo sicci rectiùs semper humidis insistent, quorum usu caveatur, nec

ne quod indies in corpore indeſinenterque ſicceſcit, minùs properè ſiccetur. Eſtque hoc præceptum ubique perpetuum, ſeu vehemens corpora ſiccitas, ſeu levis occupet. Quid enim: Si humiditatem (quæ quidem naturalis ſit) ſemper tueri ſeu præcioſiſſimum naturæ theſaurum jubemur, quo tandem rerum ſtatu oppoſitam ipſi ſiccitatem non corrigere fas erit. Neque Hercle video quidnam hîc GALENO noſtro prætexam, quoniam is *Libro de Sanitate Tuenda* varius eſſe ipſeque à ſe diſſidere videtur tot modis ſiccitatem corporis infectans, eamque eſſe referens, cujus culpa omne genitum corpus mortale ſit. Jam ipſos quoque natura ſiccos peſſimè ſemper excipi ſolere eodem volumine propoſuit, ſcilicet quod temporis ſpatio ſeneſcentibus accidit, id his ſtatim ab initio contingere. Sed miſſa in præſens hæc fortè aliis temporibus reſervabimus. Siccitatem longè reddit formidabiliorem juncta frigiditas. Amborum enim coitus rectiſſima ad præcox ſenium via eſt. Proin quum hæ qualitates junctis viribus corpus oppugnant, tum profectò ſi unquam alias, contrariis confidenter inſiſtendum eſt. Infelicem hanc copulam luculenter in ſenibus videre eſt, quos idcirco calidis humidiſque indefinenter fovemus. Etſi enim iis per ſanguinis vaſa multum indies fluctuat a-

Senes calidis & humidis reficiendi.

quosi excrementi, adeò ut hoc per urinas, per nares oculos ac palatum effuso corpus in speciem humectum sit, solidæ tamen partes grandi siccitatis vitio jactantur. Superflua igitur hæc (ut GALENUS docet) educere oportet, solidas autem ipsas calefacere atque humectare, id quod rectè quis vino præstiterit, & meraco simul & diuretico. Sanè excrementis modò narratis intentum fuisse POLYBUM credibile est, cùm victum senibus institueret sicciorem, quod ejus scriptum fide careret, nisi ejus respectu rei quam diximus legatur. Quamquam enim senes ob immodicam vim pituitæ ea sæpius cogantur assumere quæ siccent & incidant, revertendum tamen his Authore GALENO sine mora ad humectantem victum est. Atque his ita definitis, remanet illa quam initio posuimus incolumis stataque nec ullis disputantium machinis violanda regula: Sanorum probam temperaturam similibus servari, intemperiem verò calidam aut humidam, quæ non valde efficax sit, & his quoque iisdem quæ vehemens, eaque omnis contrariis extenuari semper oportere. Dico, quibus cuique factu sit opus, non ignarus tamen idipsum haud perpetuò propter externa impedimenta fieri posse. Si quidem ita GALENUS sentit, ut omnium sanorum intemperies aut per otium aut

5. Sanit.

Quale vinum senibus utile.

De vict. Idiot.

5. Sanit. Generalis totius victus regula.

5. Sanit.

fec

feratur, aut ſervetur propter negotia. Proin qui ſic occupationibus diſtringuntur, ut in mutando temperamento ſingula ſuo peragere tempore nequeant, iis priſtina retinenda intemperies eſt, atque omni ejus demutatione ſuperſedendum. Ergo plenus, ſi à negotiis vacat, ſeſe extenuabit, tenuis implebit, calidus refrigerabit, frigidus calefaciet, madens ſiccabit, ſiccus madefaciet. Porrò non ſine cauſa CELSUS maximè laboranti ſeu imbecillæ ſollicitus eſt, utpote quæ cæteris citiùs ac pejus ſemper afficitur, idque tam ab internis quam externis ærumnis. Facilè enim recipit quicquid natura ſuperflui humoris ſeu inutile ſibi onus in eam excuſſerit. Quinetiam GALENUS Author eſt ſæpe abſque omni ſuccorum noxa ſolam partis imbecillitatem gravis inflammationis cauſam extitiſſe. Atque hactenus CELSUS in genere docuit, id eſſe immutandum quod naturæ modum excedit. Poſthæc verò exponet, quibus præſidiis unumquodque eorum corrigere genus oporteat.

Temperamentum per occupationes non mutandum.

Particulæ imbecillæ maximè proſpiciendum.

De causis quæ implent corpus.

Implet autem corpus modica exercitatio, frequentior quies, unctio, &, si post prandium est, balneum, contracta alvus, modicum frigus hyemes, somnus plenus & non multum nimis longus, molle cubile, animi securitas, assumpta pen cibos & potiones maximè dulcia & pinguia, cibus frequentior, &, quantum plenissime potest digerere.

Gracilitas quid & unde contrahatur.

¶ Gracilitas (quæ deficiens quædam nutritio est) contrahitur aliàs ab intemperie sicca, cui modò frigiditas sociatur, aliàs ab imbecillitate facultatis tum distributivæ, tum nutricis. Proin iis illa remediis probè curabitur, quæ

& humectant & alimenti in corpus distractionem (ἀνάδοσιν Græci dicunt) vimque partium nutricem juvant. Ad quorum omnium facultatem apprimè confert modica corporis exercitatio ut quæ sanguinem ex penitissimis visceribus in extimas venas ac summam corporis molem quoquoversus effert sine valida ejus dissipatione, unde efficitur ut habitus faciliùs capax ex oblato cibo novæ materiæ sit. Id siquidem modico labori proprium, immodico negatum est, quoniam hic quantum adjuta anadosi prodest, tantùm vicissim nimia nocet dissipatione, quæ gracilibus ex toto contraria est. Nempe his implere habitum, non extenuare propositum est, idque sanguinem bonum (ex cujus abundantia omnis confit corpulentia) in corporis molem trahendo, tum vim firmando nutricem, simulque ut quàm minimum ejus quod attractum est, exhalet prospiciendo. Quæ omnia ut consequeretur GALENUS non solùm modicam exercitationem, sed & frictiones, perfusiones, verberationes, picationes, gracilibus particulis adhibebat, fœlicique eas eventu in symmetriam ac naturalem habitum vindicabat. Ad easdem res & moderata quies confert, qua durante, ut succorum instauratio melior, ita minor quoque corporis difflatio est. At moderata

Quæ corpus impleant.

Exercitatio modica.

Corpulentia ex multo fit sanguine.

12. Meth.

Modica quies.

quies esto, ne non distracto in venas alimento, ejus fruitione corpus frustretur. Nam hac ratione multos opinione citiùs emacruisse & experimenta & GALENUS testantur. Efficacissima gracilibus ex unctione medela est. Namque hæc cum molli adhibita frictione multam sanguinis vim in carnes attrahit, pinguetudineque sua cutis obstruit spiramenta iterque claudit, quo id quod eò succi pertractum est, promptè alioqui diffletur. Ad quam rem pication quoque non tantùm unctione GALENUS utebatur, eoque se rèfert præsidio multos ἀτροφήντος paucorum spacio dierum carnibus implesse. Tanto namque pication cæteris maciei remediis præstat, quanto fideliùs intra habitum id quod affluxit sanguiuis, includit. Sequitur posthæc balneum à cibo adhibitum, in quo maximum extenuatis repositum adjumentum est. Primùm enim membra quæ siccitate rigescunt, id mollit: Et quæ connivent, recludit, ad hæc calorem toto habitu movet, cujus ope celer nutrimenti pridem elaborati nec dum tamen in nutritionem interiorum insumpti, attractio, promptaque assimilatio fiunt: Postremo omnibus grato perfusis humore incrementum siccitatis tardat. At magna cura opus est ne longiore in balneo mora corpus consumatur. Sed neque hoc silentio quin

6. Epid. Gomment. Unctio.

Picatio.

5. Sanit.

qu

que prætereundum, non esse tempestivam lavationem, quæ cibum protinus excipit. Nam metus est ne hæc ista nimia maturatio cruditatem obstructionemque visceribus ac vasis conciliet. Permotus est hoc incommodo Princeps AVICENNAS, ideoque non antè in balneum deduci macros jubet, quàm epulis ad unguem à ventriculo confectis. Sed nec ipsum præteribo GALENUM, qui etsi ad maciei depulsionem tantopere balneas à cibo commendat, periculi tamen nos etiam atque etiam commonefecit, quod exilibus mesenterii ac jecoris vasis ab obstructione impendet. Succedit balneo dura alvus, ideo macilentis non leve præsidium, quòd sic totus penè oleti mador in venas abeat, vix tantilla ejus portione cum arida ventris saburra ad alvum demissa. Medetur insuper gracilibus modicum hyemis frigus, ut quod dissipationem corporis cohibet absque valida succorum ad interna pulsione. Quod quidem beneficium immodico frigori negatum est, quoniam gracilibus habitum penitus minuit, constrictis intrò in corpus succis, ut ne dicam etiam vehementi hujus qualitatis potentia facilimè hîc interna violari. Sequitur implentium ordine somnus, is qui plenus sit, ac neque nimium longus neque brevis Pleno namque corpus affatim humectatur, crudis

Non statim à cibo gracilibus lavandum.

Dura alvus

Modicum hyemis frigus.

Somnus plenus.

omnibus vi concoctionis in probum san-
guine conversis. At longo calor insi-
tus emoritur, cruda accumulantur, im-
peditaque succorum anadosi corpus nu-
tritione frustratur. Perbrevi concocti-
probè fieri cœpta interrumpitur, sicc
que humores instaurantur ad felicem
nutritionem inidonei. Adeò apparet
nullum gracilibus conducere somnum
posse, nisi plenum. Porrò molle cu-
bile his quoque subvenit, emollito a
relaxato inde habitu, ideoque ad mul
tam vim sanguinis recipiendam adpa
rato. Sicuti contra durum cubile cu
tem adstringit, & succos quo minùs fa
cilè ad carnes ferantur, impedit. Ita
enim omnium nostrum comparatum na
turæ est, ut sese ad res jucundas ea ex
plicet, quoquoversus circa ipsas extem
sa, rursusque refugiat omnia, quæ ali
qua contristatione molesta sunt. Qua
profectò causa est, quòd ex asperarum
rerum contractu corpora densescant
molliantur verò fundaturque ab iis, qua
rum voluptuosus gratusque occursus est.
Adnumeratur gracilitatis auxiliis &
animi securitas, quatenus in omne cor-
pus naturam longè lateque diducit ex-
plicatque. Naturam voco, sanguinem
calorem, atque spiritum, quæ per ina-
mœnas illas sollicitudines in profundum
corporis demersa squalido ibidem calo-
re marescunt, totumque subindè cor-
pus

Molle Cubile.

Animi securitas.

pus in ſuæ affectionis conſenſum pertrahunt, ut optimè dictum hoc à *Sapiente* ſit. *Animus gaudens ætatem floridam facit. Spiritus triſtis exſiccat oſſa.* Sequuntur ordine dulcia & pinguia, quæ quoniam ſubſtantia nobis ſunt perquam ſimilia, ocyſſimè pleniſſimeque nutriunt, ac corpus in tumorem attollunt. Quippe omnium eorum quæ nutriunt communis Autore GALENO dulcedo eſt, ſuntque ob id dulcia naturæ ſemper acceptiſſima, ut contra guſtui inſuavia ac naturæ ingrata, amara, acria, acida atque auſtera. Atque hinc adeò fit, ut dulcia reliquis citiùs viſcera obſtruant, & venenis miſta ſumentis exitium accelerent. Siquidem avidè hæc à natura propter ſubſtantiæ quandam veluti cognationem expetita, celerrimè in venas abripiuntur. Quid, quòd humidum id naturale radicitus nobis inhæreſcens, quo ſolidæ partes corporis ſeu baſi ſtabiliuntcr, prorſus dulce pingueque apparet, ita profectò ut oleaceæ eorum dejectiones atque urinæ teſtantur, quibus ob hecticas ſeu ardentes febres ſolida liquantur. Cæterum quòd cibus & plenus & frequens vehementer nutriat, ex iis eſt, quæ ipſa re patent. Rectè tamen CELSUS adjecit, quantus pleniſſimus poteſt concoqui. Nam ſi alioqui copia ſuperat ventriculi vires jam non implere corpus, ſed ſæpe etiam ex-

Proverb. 17. v. 22.

Dulcia & pinguia.

4. Symp.

Dulcia citò obſtruunt.

Cibus plenus & frequens.

tenuare assolet, dejecta antè concoctionem per alvum esca, aut si hæc fortè intus retinetur, generato inde sanguine ad probam nutricationem inidoneo.

De his, quæ extenuant corpus.

Extenuat corpus aqua calida, si quis in eam descendit, magisque si salsa est: In jejuno balneum, inurens sol, & omnis calor, cura, vigilia, somnus nimium vel brevis vel longus: Lectus, per æstatem, terra; hyeme, durum cubile; cursus, multa ambulatio, omnisque vehemens exercitatio, vomitus, dejectio, acidæ res & austeræ, & semel in die assumptæ epulæ,

& vini non perfrigidi potio jejuno in consuetudinem adducta.

¶ Aquæ calidæ contraria inter se sunt officia, & implendi corpus & extenuandi. At non eodem utrumque fit tempore, nec in subjecto similiter utrobique affecto. Nam initio corpus implet, pellectis in habitum succis tum profectò, cùm his intima viscera etiamnum affluunt. At multo post eadem lotio corpus quoque extenuat, quatenus plus dissipat succorum, quàm trahit. Neque enim viscera plus sanguinis à se divelli sinunt, utpote prioris balnei tractu vacuata, ac proin ipsa quoque succorum egentia suam inopiam strenuissimè tutantur, quo fit, ut cum nihil ex his venit, & lavatione tamen non abstinetur, habitus certè universus concidat, exinaniaturque: Cujus rei gravissimum testem habemus HIPPOCRATEM, qui sic in Epidemiis loquitur. *Quæ pars calidis undis fovetur, primùm tumet, post gracilescit.* Ergo ubi corpus extenuare consilium est, id continenter lavandum tantisper erit, donec quod priùs intumuit, subsidat, longeque expeditior hæc fuerit vacuatio, si aqua fit salsa, ut quæ in siccando est mul-

Aqua calida aliàs implet corpus, alias extenuat.

VI. Epid. S. 3. §. 48.

l. ad Glauc. multo potentissima, adeò ut GALENUS quendam sibi visum adfirmet, qui falso innixus judicio hujusmodi lavationis usu ita habitum sui corporis siccârat, ut tandem difficillima consumptus tabe perierit. Posthæc extenuat & balneum jejunis administratum, eodem modo, quo superiùs demonstravimus inanibus visceribus per calidas lotiones corpus consumi. Jam quod inurens sol habitum minuat, siccetqne documento sunt ii quibus in eo diutiùs apricatis tota cutis subjectaque huic proxima caro arescit, instatque lori dura ac strigosa redditur, tametsi id sit non tam caloris quàm siccitatis illi annexæ opus. Atque hic immodici duntaxat Solis effectus est: Nam contrà qui mediocriter calet, fundit humores, cutem lenit, ac subjectam ipsi carnem solito reddit molliorem. Ventum est ad curas, sub quarum appellatione omnia perturbati animi pathemata complecti plenioris doctrinæ causa non alienum est. Singulæ enim horum ita ut curæ, hominem conficiunt. Ejus generis sunt, tristitia, timor, ira, ipsaque quavis Erynnide pejor invidia. Nam rectè habet Epigramma. *Livor tabificum malis venenum. Intactis vorat ossibus medullas. Et totum bibit artubus cruorem.* Et *Julius Cæsar malè natos, invidos* notans, *cavendum* dixit *à macilentis*, qualis Brutus erat, qui ipsi tan-

Balneum jejunos emaciat.

Inurens Sol extenuat.

Cura corpus conficit.

tandem lethali vulnere latus hausit. Sed agedum harum rerum causas exponamus. Omnes animi affectus unà cum animo ipso in corde residere apud Philosophos in confesso est. Animo autem ad affectus commodè exserendos depromendosque spiritus vitalis ut idoneum instrumentum inservit, calore uberrimo sanguineque purissimo tamquam præsidiario milite semper instructus, estque hujus spiritus officium præcipuum animo seu potentissimo corporis Monarchæ continenter assistere, ac modò foras confertim erumpens, modò intrò in suam veluti arcem sese recipiens omnibus ejusdem animi passionibus famulari. In mœrore, tristitia, metu, idem spiritus ad cor vadit, ubi imbellis animus velut cavea clausus terrentis rei occursum effugit, eoque fit, ut timentibus ac mœstis extrema frigeant. Contrà verò in ira spiritus cor petens collectis ibidem viribus confertim sese foras ad summa corporis effundit, idque eo, ut ait GALENUS, motionis modò, quo calor revocatur iis, qui frigida loti sunt. Duplex enim cùm his, tùm iratis motus est. Primo enim spiritus ad sedem animi revocatur, aversati rei bilem moventis indignam præsentiam, eodemque temporis articulo extrema pallescunt. At paulò post impellente animum judicio, spiritus penè omnis ebul-

Animus ejusque affectus in corde consistunt.

Spiritus vitalis officium in affectibus animi.

5. Symp.

ebullienti ſanguine fervidoque calore tanquam auxiliariis copiis ſtipatus, affatim foras ad cutem emergit, ut id ſcilicet perſequatur quod mens ultione dignum exiſtimat. Jam verò quid de invidia dicam, qua ne Siculis quidem Tyrannis inventum majus tormentum eſt. Hæc alterius virtute ac læto rerum ſucceſſu excitata ſpiritum ad cordis ſpecum adſciſcit, ubi malis incurſibus furiatus animus ſuos ſecum dolores noctes dieſque evolvit, multum in hoc ſpiritus inſumens, neque quicquam ejus in extimum ferri corpus ſinens. Ideoque fit ut ſicut invidorum animus infernali caligine horridus eſt: Ita vultus quoque totuſque habitus cadaveroſo pallore fœdetur. Omnibus hiſce animi emotionibus commune eſt, quod interpoſito ſpatio corpus extenuent, tametſi omnes eodem id non faciant modo, nec efficacia pari. In timore enim ac mœſtitia (quæ nullo alio inter ſe differunt, quàm quod hic lentus, illic celer ſit motus) ſpiritus vitales ad ſuam ſcatebram refluunt, ubi compreſſi marcidoque calore incenſi tabeſcunt, ex quo corpus frigidius tandem ſicciuſque reddi neceſſe eſt, depaſcente nimirum ſqualido febrilique calore (nativus enim tum indies intermoritur) inſitam cordis humiditatem, quod deinceps viſcus ſuæ affectionis conſenſu reliquum corpus

Per invidiam quid ſpiritus patiatur.

Animi turbati pathemata corpus omnia extenuant.

Triſtitia ac metus quomodo hominem conſumant.

pus afficit. Siquidem mœstis, Authore GALENO acrimonia potius caloris, quàm abundantia inest. At verò, ira (si quidem ea perseverantior est) corpora extenuat diversa penitus ratione. Nam cum hæc sit juxta PLATONEM seu ebullitio quædam sanguinis circa cor, vehementius corpus inflammando dissipat. Nempe in hoc pathemate calor neque intus, ut in timore fit, occulitur neque ibidem emarcet: Sed contrà potius juxta fontem caloris primum exardescens quàm mox ex imis precordiis foras ubertim erumpit, seseque quoquoversus in omne corpus diffundit. Ideoque rectè GALENUS dixit irascentibus caloris abundantiam inesse, & ob id nunquam quemquam ex hoc pathemate animam amisisse. Cæterum invidia medullitus cor exedit, ubi malus animus rerum se augentium imagines assiduè versat, per quas actiones spiritus squalido incensus calore, ipsum quoque cor & posthoc universum corpus marcidum reddit, sic ut tandem omnis ipsi color decorque pereat. Qui verò curis altioribusque mentis cogitationibus conficiuntur in iis spiritus è vitæ principio ad mentis arcè correpti multaque ibidem functione accensi, primò quidem cerebri substantiam, mox verò cor, ac tandem ipsum quoque corpus reliquum per mutuæ sympathiæ legem hectico squa-

1. Ad Glauc.

Ira quid & quo modo extenuet.

1. Ad Glauc.

Invidia cur aliquis macrescat.

Curæ quomodo corpus tabefaciant.

ſqualore obterunt, actioneſque naturæ omnes evertunt. Rectè enim GALENUS ſcripſit συμπάσχειν ἀλλήλοις ἁπάσας τᾶς διηκούσας τὸ ζῶον δυνάμεις. Poſſet his jure addi res ſoliciti plena timoris amor, quo vix ſcio, an quicquam magis hominem conficiat. Nam ſpiritus vitales variis modis oppugnat exercetque, modò iras excitans, modò vanos timores fingens, interdum invidia, ſæpe odiis immortalibus animum excrucians. Quin etiam ipſam impetens mentem, inſaniæ, dementiæque cauſam præbet. Quid multis? Omnia ſurſum deorſum in corpore agitat, ut nil mirum ſit, tantopere hinc aliquem contabeſcere. Atque hæc de animi emotionibus dixiſſe ſufficiat. Sequuntur in extenuantium ordine, vigiliæ, nec ſine cauſa Nam vigiles ſenſus quia nunquam eſſe poſſunt otioſi, quieſcente quantumvis corpore, ſpiritus primùm animales, atque hinc conſequutione quadam vitales etiam multo uſu obterunt, tabefaciuntque. Adhæc vitalibus ſpiritibus jugiter in cerebrum aſcitis perfectio, tum chyli in ventriculo, tum chymi in hepate ac vaſis labefactatur. Suprà namque demonſtratum eſt hunc vitæ ſpiritum ad concoctionis integritatem perquam neceſſarium eſſe. At verò imperfectam concoctionem, nulla ſequitur proba nutritio, ut quæ tota in aſſumpti alimenti aſſi-

Amor Vene-reus extenuat.

Vigiliæ hominem emaciant.

assimilatione posita est, cumque nihil coalescere corporis substantiæ possit, nisi plurima subactum victumque alteratione, corpori alendo factum sit idoneum, quid miri, si frustratam concoctionem extenuatio membrorum sequatur. Neque alia ratione, somnus quoque, si vel nimium brevis est vel longus, corpus emaciat, quàm quòd concoctioni incommodet, juxta illud HIPPOCRATIS. *Gravis vigilia, potus cibosque tum crudos tum incoctiores reddit: At ea quæ in contrarium fit transmutatio, corpus dissolvit* &c. De duro cubili suo loco dictum est. Eademque ratio habetur de lecto per æstatem terra, tametsi id cubationis genus tutius fuerit Græcis atque ultimis Italis, quam nostræ regionis incolis. Quòd autem vehemens exercitatio corporis molem atterat, & suprà abundè monsttatum est, & ab HIPPOCRATE in Epidemiis, his verbis approbatum. *Extenuario, cursu, luctatione, multis celeribusque obambulationibus efficicur.* Adhæc cur vomitus & dejectio idem possint, ipsa re notum est. Ambo enim hæc ex genere sunt maximarum corporis vacuationum. Adde quòd necessum planè sit, digestioni alimenti in corpus assidua ventris dejectione minui, assuefacientibus nobis nutritionis instrumenta, quæcunque continent ea statim pessum impellere.

Somnus nimium brevis aut longus extenuat.

De vict. acut. t. 24. §. 27.

Vehemens exercitatio, corporis molem atterit.

VI. s. 3. §. 7.

Sic enim neque urina commodè fieri, neque ali corpus cibo potest. Porrò acidæ res atque austeræ ob id extenuant, quod ut jam pridem dixi, ad nutriendum sint ineptæ. Idem possunt & rariùs assumptæ epulæ, ex quibus scilicet parcior est succorum proventus. Novissimum hoc ordine locum habet, vini neque energia, neque facultate per frigidi potio jejuno in consuetudinem adducta: Hæc enim corpus cùm per halitum, tum per urinas digerit.

Cum verò inter extenuantia posuerim vomitum & dejectionem, de his quoque propria quædam dicenda sunt. Rejectum esse ab Asclepiade vomitum in eo volumine, quod de Tuenda Sanitate composuit, video: Neque reprehendo, si offensus eorum est consuetudine, qui qnotidie ejiciendo vorandi facultatem moliuntur. Paulò

etiam

etiam longiùs processit. Idem purgationes quoque eodem volumine expulit. Et sunt hæ perniciosæ, si nimis valentibus Medicamentis fiunt. Sed hæc tamen submovenda esse, non est perpetuum: Quia corporum temporumque ratio potest, ea facere necessaria, dum & modo, & non nisi cum opus est, adhibeantur. Ergo ille quoque ipse, si quid jam corruptum esset, expelli debere confessus est. Ita non ex toto res condemnanda est. Sed esse ejus etiam plures causæ possunt: Estque in ea quædam paulò subtilior observatio adhibenda.

¶ Optimo jure CELSUS errorem notat ASCLEPIADIS qui vomitionis atque dejectionis usum sanis ademerat, non alia fortè permotus causa, quàm quod nonnullis hæc ista usurpantibus, gravis quandoque orta noxa sit. Istud verò quam sit iniquum judicium, nemo non videt, qui venæ quoque sectionem, exercitium, balneas, unctiones, & id genus salutaria utriusque valetudinis præsidia fuisse sæpe perniciosa reputat, non quidem suapte ipsorum natura, sed utentium errore. Sanè id pro lege putare, quod rarò evenit, hominis parum circumspecti est, quæ verò rerum abusus vitia profert ea ipsis tribuere rebus, etiam imperiti est. Neque verò obtinere ASCLEPIADES si viveret, unquam posset, quod nulla sanis incidat, vomendi purgandive corpus necessitas, cùm tanta sit temperamentorum vis, tanta eduliorum varietas, tot ab aëre, motu, quiete, somno, vigilia cæterisque id genus rebus alterationes nos indies circumveniant, afficiantque, ut fieri planè non possit, quin sæpe ex assidua horum omnium consuetudine, vitium aliquod in ventre, aut in ipsis venarum succis vel imprudentibus nobis succrescat, quo si quid jam semel imbutum facessere negocium naturæ cœpit, cur non liceat infrà suprave excludere? Quasi verò hanc vacuandi

Vomitus temerè ab Asclepiade rejectus.

cuandi licentiam non ſolum Medicinæ lex rectaque ratio nobis permiſerit, ſed ipſa etiam non monſtravit natura, quæ ſæpiùs in ipſis quoque ſanis abſque pharmaco noxios humores modò per os, modo per alvum ſuapte ſponte ejicit. Neque verò illud HIPPOCRATIS ASCLEPIADI ulla in re patrocinabitur. Qui integra ſunt corporis valetudine medicationes ægrè moleſteque ferunt. Sed neque illud quicquam arguerit. *Elleborus ſanas habentibus carnes periculoſus.* Iſte enim Aphoriſmus de iis ſcriptus ſanis eſt, quos nullum urget cacochymiæ vitium: His enim vomitum, aut purgationem commodam eſſe nemo qui ſapit, putat. Quanquam ſi vel maximè vitium valentibus aliquod ſubeſt, ne ob id quidem convenire elleborum cenſemus longè ſynceriore materia medicaminum reperta catharcticorum quæ partim energiæ placiditate, partim compoſitionis fœlicitate ut majore fructu, ita periculo minore, quod corpori ſupereſt, demunt. Ideoque Barbarorum ſcholis Benedicta ſunt appellata. Ergo ob id vomitus ſanis prodeſt, quòd ventriculo ſordes, tum pituitoſas, tùm biliosa seximat. Cujus vacuationis quantus ſit fructus, ipſum ventriculi munus oſtendit: Quod ſi in aliquo ſit diminutum, totius illico corporis nutritionem fruſtrabitur. Scilicet nec hepati nec ſo-

Li. 4. Aph. 16.

Vomitus quare utilis. Suam quæque particula concoctionem tantùm perficere, non alterius emendare potis eſt.

ſolidis membris proclive eſt χυλῶσιας vitium corrigere, quatenus unaquæque particula concoctionem expedire duntaxat ſuam, non item alterius emendare nata eſt. Jam vero & tota ſæpe corpora non unicum ſemper ventriculum vomitus expurgat, cùm aut potentibus emeticis cietur, aut fortuito ab ipſa provocatur natura, ſanguinis totius colluviem (ut per febrium criſes fit) in ventriculi cavum effundente.

Vomitus totum etiam corpus vacuat.

De Vomitu.

Vomitus utilior eſt hyeme, quam æſtate: nam tum & pituitæ plus, & capitis gravitas major ſubeſt. Inutilis eſt gracilibus, & imbecillum ſtomachum habentibus, Utilis verò plenis & bilioſis omnibus, ſi vel nimium ſe replerunt, vel parum concoxerunt. Nam, ſive plus eſt, quàm quod conco-

qui

qui possit, periclitari, ne corrumpatur, non oportet: Sive jam corruptum est, nihil commodius est, quàm id, qua via primum expelli potest, ejicere. Itaque ubi amari ructus cum dolore & gravitate præcordiorum sunt, ad hunc protinus confugiendum est. Idem prodest ei, cui pectus æstuat, & frequens saliva, vel nausea est; aut sonant aures, aut madent oculi, aut os amarum est. Similiterque ei, qui vel cœlum, vel locum mutat; hisque, quibus, si per plures dies non vomuerunt, dolor præcordia infestat. Neque ignoro, inter hæc præcipi quietem, quæ non

ſemper contingere poteſt agendi neceſſitatem habentibus : Nec in omnibus idem facit. Itaque iſtud luxuriæ cauſa fieri non oportere confiteor : Interdum valetudinis cauſa rectè fieri experimentis credo. Commoneo tamen, ne quis, qui valere & ſeneſcere volet, hoc quotidianum habeat.

Vomitus unde & quæ vacuet. 6. Sympt. Ventriculi proprium excrementum cur pituitoſum.

¶ Vomitus educit (Authore GALENO pituitoſa, bilioſa ac ſeroſa excrementa quæ tum in ventriculo genita, tum aliunde in ipſum ſunt derivata. Primo itaque ventriculum, ſecundariò ac quadam veluti conſecutione univerſum etiam corpus exinanit. Proprium ventriculi excrementum pituita eſt, partim quia nervacea frigidaque ejus partis ſubſtantia eſt, partim quia omnium prima ſuſtinet rudimenta ciborum, ubi veriſimile eſt crudas frigidaſque ſordes magis coire quàm in reliquis concoctionum officinis. Ergo ut vomitus nunquam non ſublevat ventriculum pituita

tuita gravem, ita tum præcipuè juvat, cum tempus hybernum ſuperantis materiæ luxuriem fovet. Tum enim & cælum frigore, & cibus luxu magnam ventriculo ad cruditates feneſtram patefaciunt. Atque hac re (ut Author eſt GALENUS 5. de uſu part.) permoti veteres vomitum à cibo alii bis, alii ſemel duntaxat in ſingulos menſes per hyemem cieri jubebant, quo pituita videlicet omnis ex ventre pelleretur. Ea enim paulò longiùs intus morata computreſcit, ventriculi tunicas erodit, & caput vitiatis halitibus tentat. Neque verò his repugnat HIPPOCRATES, *æſtate ſuprà, hyeme infra purgandum* docens. Hoc enim Aphoriſmo eum humorem notavit, qui ex omni undequaque corpore in aliquam ventris regionem defluit, qui verò ibidem genitus inſedit, non item. Quippe hujus derivatio pro communi vacuationis lege per os ſeu proximiorem locum molienda eſt. Græci iſtud παροχέτευσιν appellant. Ejuſque rei teſtis HIPPOCRATES ſic loquitur: *Supra ſeptum transverſum dolores purgationis egentes per ſuperna purgandum eſſe ſignificant, qui verò intra ſunt per inferna.* Hæc ille: At verò influentis in ventrem humoris impetus, quacunque ultro pro more ſuo effertur, eò ſequendus eſt juxta illud HIPPOCRATIS. *Quò natura inclinat, eò ducere convenit.* Ergo ut æſtate bilis &

Cur hyeme vomendum.

Frequens antiquis per hyemem vomitus. Li. 4. Aph. 4.

Li. 4. Aph. 18.

Humoris fluentis impetus ſequendus.

Lib. 1. Aph. 3.

hyeme pituita magis toto corpore luxuriant, ita hîc dejectio, illic vomitus (si quidem humor ad ventrem è venis aut ultro repat, aut medicina ducatur) promptiora sunt. Bilis enim pro sua levitate facilè sursum evolat, ut pituita contrà pondere laborans suo ad ima fidit. Tametsi hæc ista motionis lex sæpe fallat, ac neque semper bilis sursum vergat, neque deorsum pituita. Nam Eudemo Philosopho (ut refert GALENUS) suprà pituita, infrà bilis. Paulo Rhetori contraria via exuberabant. Propterea ne qua restet erroris in purgando occasio, præstare arbitror humoris vacuandi impetum non tam ratione investigasse, quàm ipso didicisse experimento. Atque hæc quidem temporibus atque humoribus in vomendo observatio debetur. Corporum vero non parva quoque habenda ratio est. Neque enim omnibus juxta aut utilis est aut proclivis vomitus. Conducibilem CELSUS ait plenis ac biliosis, quod ut probe intelligatur, paulo latiorem exigit explicationem. Plenos itaque AUTOR intelligit carnosos, ut alias significat sic inquiens, *Tenuioribus magis sanguis, plenioribus magis caro abundat.* Nimirum corpulentia carnosa (est enim & altera adiposa) à calido humidoque contrahitur. Ideoque in primo ortu calor thoracem dilatavit, humor multa

Quibus vomitus utilis.

Lib. 2. cap. 10.

Corpulentia duplex.

ta carne intexuit, ut hoc nomine commodus facilisque vomitus fiat. Siquidem id plenis natura inest, quod HIPPOCRATES alias in difficulter vomentibus arte quærebat pluscula, *eos quiete et copiosiore cibo ante vomitum humectans.* At vero hujus præsidii necessitas tum multo maxima est, cùm quid stomachum gravet, seu pravus aliquis humor, seu corruptum aut corruptioni proximum alimentum hanc partem obsederit. Proin rectè CELSUS tum demum his esse vomendum dixit, cùm sese nimium replerunt aut parum concoxerunt, simul indicans & facilitatem vomitionis & opportunitatem. Videtur his refragari HIPPOCRATES sic inquiens. *Ægrè vomentes, & modicè carnosos infernè purgato, devitans æstatem:* Cujus Aphorismi interpretationi, neque GALENUS neque ejus commentatores fecerunt satis. Ille cur æstas hic observari debeat, duntaxat exposuit, cur mediocriter carnosis vomitus noceat, dissimulavit. Hi vilissimorum mancipiorum instar ab domini vestigiis ne latum quidem (ut ajunt) culmum discedere ausi transeunter ejus scripta tanquam canis Nilum delibant, neque ponere quod ab eo Authore præteritum, neque amplificare, quod nimis contractum est sustinent. Ergo μέσως θερέκας (sic enim HIPPOCRATES loquitur)

Li. 4. Aph. 13.

Quando convenientior vomitus.

Li. 4. Aph. 7. Hipp.

Locus difficilis ejusque explicatio.

καὶ δωσκμέας, id est, utcunque carnosos unaque difficulter vomentes intelligemus ipsos apprimè pituitosos, ac deinde aliqua ex parte melancholicos. Pituitosi enim propter humiditatem temperamenti carnis quoque bonam portionem non tantùm adipis habent, tametsi ea caro neque adeò firma, neque adeò multa ut simpliciter carnosis sit, ac proin his facilis, illis vomitus difficilis jure censetur. Pituitosos intelligo non φλεγματιάς τὰ ἄνω, seu stomacho tantummodo tales, sed toto corpore. Nam prioribus quoniam pituita circa stomachum multa redundat, per os seu locum viciniorem rectiùs purgatio quæritur. Nempe eo nomine hyeme quoque utiliter vomi suprà demonstravimus. Aliis verò καθόλου pituitosis, cùm propter stomachi firmitudinem thoracisque angustiam, tum quia nulla humoris supernè vacuandi necessitas est: (totius enim corporis inutilis pituita rectius infrà purgatur) vomitus omnis inidoneus est. Jam verò melancholicorum nonnullis (naturæ frigiditate efficacia siccitatem superante) habitus utcunque attollitur, sic ut in speciem carnosi viderentur, nisi lividus eos color, nigrumque capillitium ac tenues venæ proderent. Et ii quoque reliquorum melancholicorum exemplo difficulter vomunt, tum quod humoris acidi occa-

Frigidis pariter & humidis vomitus inutilis.

Melancholici ægrè vomunt.

occasione firmus his stomachus sit, eoque minus ad vomendum pronus, tum quod melancholia omnis suapte impetu ad inferna potiùs sidat, ut ne dicam etiam cunctos uno ordine melancholicos pressiore pectore esse, ideoque de ruptione alicujus in eo vasis ubi vomunt periclitari. Supersunt modò biliosi, qui cur non ægrè vomant, proximè dicetur ubi de gracilibus agemus. Biliosos intelligas oportet, non solùm toto corpore, sed etiam τὰ ἄνω duntaxat πικροχόλους, qualem Paulum Rhetorem fuisse suprà retulimus, ob pravam scilicet meatus biliarii in ventriculum implantationem plurimum indies bilis suprà per os effundentem, cætera tamen pituitosum. Hic nisi vomitu amarum excrementum antè extudisset quam cibum caperet, nullum concoctionis fructum sentiebat. Cùm horum πικροχολῶν, tum reliquorum omnium symptomata, seu notas quasdam quibus ii noscantur, CELSUS in præsentia proponit Ac primum quidem ructus amari, unà cùm præcordiorum dolore (καρδιωγμὸς Græcè dicitur, gravitateque excrementi biliosi ibidem redundantis acrimoniam sequuntur. Iisdem de causis pectus æstuat, & frequens tenuisque saliva & nausea est, quæ duo jam jam in foribus esse vomitum denunciant, præsertim oborta jam capitis do-

Signa picrocholorum.

Signa vomitionis mox futuræ præsaga.

dolore ac vertigine agitatoque labi inferiore. Cæterùm ut semper quali cunque nausea vomitum antecedit, it non usque sequitur vomitus nauseam

Nausea inanis unde fiat.

Quoties enim præ tenuitate altiùs im mersi ac veluti imbibiti humores ven triculi tunicis sunt, aut alioqui propte lentorem tenacius affixi, nausea inanis irrita, seu quæ absque vomitione fit: movetur, & ipsa quoque sub hac Auto ris comprehensa regula.

Aurium sonitus. Lachrymæ.

Aurium verò sonitus & obortæ oculis lachrym fiunt, subvolante è stomacho sursum versus bilioso halitu, qui acris admodum mordaxque cùm sit, haud alite quam fumus ab igne redditus aut acri vapor ab inspecta cæpa resiliens oculos pungit, roditque ut hinc exprimi lachrymas nihil adeò mirum sit. Idem quem diximus halitus per aures subinde foras elapsus auditus organon obiter verberat, tinnitumque facit non dissimilem ei quem ædunr pulsata templorum æra.

Oris amaritudo.

At os amarescit ob continuitatem substantiæ faucibus cum ventriculi interna tunica communis, ejusque rei causa haud raro compertum est, contenta in ventriculo multa bile vel dulcissima quæque maximè amara esse videri. Atque hactenus de biliosorum symptomatis, satis superque quorum

Li. 4. Aph. 17.

præcipuam partem HIPPOCRATES hoc Aphorismo complexus est: *Non febrili*

tanti

tanti cibi fastidium, cordis dolor, vertigo tenebricosa, & oris amaritudo, purgatione per superna opus esse significant. Sequitur mutatus aër, qui tum demum vomitionem non inutilem facit, quum ad contrariæ temperaturæ loca fit transitus. Aliud enim hîc cælum, alius cibus aliaque sæpe vivendi norma, omnes corporis actiones innovat, ex eaque re orta in venis turbatio ac nescio quid insoliti tumultus, interveniente naturæ opera, inutiles, si qui sunt humores à bonis sequestrat, quos humores subinde vomitus (tum quia subsunt hi, tum quia permoti fluxui auscultant) summo cum valetudinis commodo exhaurit. Juvat vomitus & hos insuper, quibus is plusculis diebus præter morem intermissus est. Tum enim præcordia dolor exercere consuevit, superfluis in ventriculo retentis eumque tum qualitate seu stimulo, tum copia seu gravi pondere molestantibus. Huc enim vasorum illuviem natura pro consuetudine pellit, aut certè ventriculus intra se cumulatius gignit purgari vomitione suetus. Hactenus quibus corporibus vomitus idoneus sit proposuimus, proximum est quibus incommodet, id quoque jungere. Existit hoc loco quæstio subdifficilis, manifestaque inter HIPPOCRATEM atque CELSUM pugna, quæ ut incolumi utriusque viri authoritate

Vomitus cœlum mutanti utilis.

Vomitus salutaris iis qui hunc præter morem neglexerunt.

Vomitus quibus noxius.

ritate dirimatur, non inutile fuerit paulò altius rem omnem inſpicere. Vomitus omnis depravata ventriculi expulſio eſt ingentique fit fibrarum ejus transverſarum connixu, ut quæ ſtringendo ſurſum verſus materiam per os extundunt, ideoque hic expulſionis modus quia naturæ repugnat nunquam fieri niſi ventriculo malè affecto poteſt. Quomodo enemata (referente GALENO) aliquando per os rejecta ſunt ac per lethales volvulos ipſum etiam oletum. Ut enim ventriculi tunica interna rectis fibris toti gulæ atque ori contiguis cibos trahit, ſic externa transverſis contexta fibris, quemadmodum deglutionii quoque inſervit, ita vomitum ſola perficit, nullis ſubſtantibus quæ in os trahant fibris. Ideoque faciliùs eſt devorare aliquid quam revomere. Quæ omnia ſi ita habent, quis dubitet vomitum non poſſe citari abſque valida non ventriculi ſolum, ſed & pectoris ſediumque quæ juxtà ſunt concuſſione, eaque de cauſa ſtomacho invalidis ac pectore gracilibus ſummopere (ut CELSO viſum eſt) adverſari, ſeu his alicujus vaſis diruptionem, illis imbecillitatis incrementum minitantem. Non reclamat his HIPPOCRATES, ſic inquiens. *Graciles & ad vomendum faciles ſuperne purgare convenit.* Nam is Autor *bilioſos* hoc loco inaudit, non item eos qui

Vomitus quid, & quomodo fiat.

Enemata per os reddita, itemque alvi fex.

Lib. 4. Aph. 6.

qui vel aliqua occasione extabuêre, vel à prima origine temperamentum frigidum siccumque sortiti sunt. Ambobus enim his pectus macrum pressumque est, ut periculum sit non modò difficilem vomitum fore, sed etiam aliquod sanguineorum vasorum diruptum iri. Eos enim ut hoc Aphorismo excluderet HIPPOCRATES illam adjecit ad graciles appendicem. Et facile vomentes. Tales verò sunt ante omnes biliosi, præcipueque quos πικροχόλους τὼ ἄνω appellamus, consumpti verò ac melancholici, minimè. Ideoque HIPPOCRATES duos alios Aphorismos eodem penè orationis contextu rectè junxit. Ex his alter sic habet: *Obnoxios pthisi suprà ne purgato.* Alter iste est: *Melancholicus infrà vehementius purgabis.* Nemin his materia ad inferna magis sidit, quare eo etiam arte ducenda est. Adhæc temperamenti vitio gracile pectus rigidum arctumque natura ab initio finxit, adeò ut hos vomere cogere planè absurdum sit. At verò bilis propter lenitatem minimo negotio per os extunditur, unde fit, ut perquam eruditè alibi CELSUS ita scripserit. *Vomitus ut in secunda quoque valetudine sæpe necessarius biliosis est, sic etiam in his morbis, quos bilis concitavit,* Ineptiunt hîc plerique Neotericorum, cùm inter natura graciles & eos qui vi morbi sunt

Li. 4. Aph. 8. 9.

Li. 2. cap. 13.

tales discernunt, illis vomitum utilem, his inutilem decernentes. Næ isti me Hercle parum intelligunt, quam nihil intersit ad vomitus difficultatem naturave quis gracilis factus sit, an morbo, modò semel gracilis sit. Eadem est inquit GALENUS providentia acquisiti affectus, & naturalis intemperiei. Itaque si propter ingeniti frigoris siccitatisque exuperantiam thorax ab ipso ortu naturæ emacruit, aut tum quoque bonus, post tamen tabido affectu consumptus est, quæ (te quæso) res vomitum hic inidoneum, illic idoneum fecerit, substantibus utrobique causis, quæ vomitioni adversantur, iisdem. Sed hoc est istorum acumen qui hodie inter scriptores palmam affectant, quique nulla necessitate ambages secuti emendicatis hinc illinc absque studio atque arte scriptis magno conatu magnas nugas dicunt. Sed his valere jussis, ad rem redeamus. Peracta vomitione rectè quies imperatur, cujus beneficio componantur turbati in corpore succi, afflicteque inter ejiciendum particulæ abegestisque oblæsæ materiis refocillentur. Neque verò luxuriæ causa vomere cotidianum habere convenit. Hoc namque robur ventriculi solvit corpusque plus justo exinanit ut nil mirum sit, eum qui sic continuat neque valere neque senescere admodum posse.

Post vomitum quid agendum.

Qui

Qui vomere post cibum volet, si ex facili facit, aquam tantum tepidam antè debet assumere; si difficilius, aquæ vel salis, vel mellis paulum adjicere. At, qui manè vomiturus est, antè bibere mulsum, vel hyssopum esse, aut radiculam debet, deinde aquam tepidam, ut suprà scriptum est, bibere. Cætera, quæ antiqui Medici præceperunt, stomachum omnia infestant.

¶ Medicamenta ἐμετικα, id est, vomitum cientia pro actionis robore atque infirmitate in triplici sunt differentia. Quædam enim adeò blandè leviterque solvunt ut ventriculum ac loca quæ juxta sunt, quàm minimum lacessant, cujus generis aqua tepida est, per se potui data, aut si quis ob vacuandæ materiæ lentorem ægrius vomat, quæ par-

Triplex vomitivorum differentia.

Blanda emetica.

particeps ſit modici ſalis ſeu mèllis ut tanto nimirum efficacius affixas ventriculo ſordes detergat. Ad hunc ordinem ſpectant hordei decoctum, ficus recentes, oleum crudum extremis digitis aut penna in gulæ caput demiſſum, ipſumque hauſtum hydræleum. At ſecundæ claſſis emetica aliquanto his ſunt potentiora, quapropter junioribus mediocria nominantur, ut quæ modum quendam in ſolvendo obtinent, neque ita ſunt invalida, ut ſuperius comprehenſa, neque rurſus ita violenta, ut quæ poſtremò mox ordine ſequentur. Ejus generis habentur radicula, atriplex, ſive ſemina horum ſumes ſive radices. Semen anethi, naſturtii, erucæ, melonum, radix betonicæ, & cucumeris ſativi. Tertio ordini adſcribuntur uterque elleborus, nux vomica, ſuccus corticis ſambucini, radix cucumeris agreſtis, & hujuſmodi, quæ ſimul omnia actionis ſuæ vehementia ſtomachum ſubvertunt. Proinde rectiùs CELSUS emeticorum quæ ſanis uſui eſſe poſſunt, duplicem ordinem proponit: Primoque ea collocat, quæ & mitia ſunt, & facilè vomentibus præbentur, qualis aqua tepida eſt tum ſyncera, tum mellis ſaliſve pauxilli particeps. Secundum autem ordinem ea tenent quæ potius manè vomituris conceduntur, ut radicula ex oxymelite ſumpta, mulſum, decoctum

Mediocria.

Violenta.

Emeticorum juxta Celſum duplex ordo.

Primus.

Secundus.

ctum hyſſopi, & id genus alia permulta quorum facultate humores tenacius ventriculo affixi diſſecantur abſtergunturque, ut epota paulò pòſt tepida, minore negotio exigantur. Id ſe comperiſſe in quodam ÆGINETA narrat, qui cum indies inappetentia ac nauſea laboraret ructumque inſuper acido atque præcordiorum inflatione (quia pituita in ventre coierat) aſſiduè torqueretur, *ſumpta* (inquit) *ex aceto mulſo radicula incredibilem vim ejus humoris evomuit, atque ita protinus ſanitatem recuperavit.* Porrò quoquot præter hæc ſunt emetica priſcis illis Medicinæ Autoribus uſurpata (in quorum claſſe primas ferè tenebat Helleborus) omnia ſanis fugienda, ægris non niſi per morborum maximas neceſſitates & in aliorum defectu remediorum præbenda ſunt. Etſi enim magnas ea ſæpe vires oſtendant in morbis longis ac febre carentibus (ſicut in Epilepſia atque Inſania Helleborus) ſuſpectus tamen uſus iſtorum omnium eſſe debet. Quemadmodum optimè alias CELSUS dixit. *Iſta non ſemper ægrotis prodeſſe, ſemper ſanis nocere.*

Lib. 1. c. 41. Hiſtoria cujuſdam vomentis pituitam.

Violenta antiquorum emetica ſanis fugienda, ægris rarò ſumenda ſunt.

Lib. 2. cap. 13.

Poſt vomitum, ſi ſtomachus infirmus eſt, paulùm ci-

bi, ſed hujus idonei, guſtandum; & aquæ frigidæ cyathi tres bibendi ſunt, ſiquidem vomitus fauces exaſperavit. Qui vomuit, ſi manè id fecit, ambulare debet, tum ungi, deinde cœnare: ſi poſt cœnam, poſtero die lavari, & in balneo ſudare. Hinc proximus cibus mediocris utilior eſt: iſque eſſe debet cum pane heſterno, vino auſtero meraco, & carne aſſa, cibiſque omnibus quam ſicciſſimis. Qui vomere bis in menſe vult, meliùs conſulet, ſi biduo continuârit, quam ſi poſt quintum decimum diem vomuerit; niſi hæc mora pectori gravitatem faciet.

¶ Vo-

¶ Vomitus omnis ſive îs ſumpto pharmaco moveatur, ſive ſponte naturæ erumpat ſtomachum ſemper plus minus convellit. Quare hoc finito ſtudendum roborando ventriculo eſt. Itaque ſumpto priùs modico cibo (multus enim imbecillam facultatem ſuperat) haurire gelidum fontem ad tres uſque Cyathos expedit. Unde laxatum ventriculi os roboretur. Cyathus juxta PALÆMONEM duodecima Sextarii pars eſt. Ipſe ſic ſcribit *Sextarii Cyathus pars eſt, quæ eſt uncia libræ.* Sextarius autem qui octodecim unciarum capax eſt (etſi Romanis Authore GALENO, viginti contineat) duas Cotylas ſeu Heminas facit, quemadmodum idem innuit PALÆMON hoc metro. *At Cotyle Cyathos bis ternos una receptat.* Ex quo ſequitur, ut tres Cyathi quia non niſi dimidiam implent Cotylen, in totum pendeant uncias menſurales quatuor & ſemis quod eſt Acetabuli duplum. Sed definitis his, agendum de aſperitate faucium eſt. Ea inter vomendum contrahitur ab acore pituitoſi excrementi fauces atque omnem gulam ſuprà infraque in ipſo tranſitu percellentis ulcerantiſque, quæ quidem affectio etſi à bilioſo quoque vomitu poteſt excitari nequaquam tamen hujus occaſione in præſens fieri putanda eſt. Nam CELSUS de vomitu hîc agit, qui ventriculo propius eſt, quique

Vomitus ſtomacho moleſtus.

Li. de pond. & menſ. Cyath.

Sextarius.

Cotyle.

Fauces cur vomendo exaſperentur.

genitam in eo pituitam (naturale ſibi excrementum) non bilem ex alto corpore huc confluentem extundit. Huic ſententiæ medicamenta ſubſcribunt, quæ initio hujus de vomitu ſermonis ad expeditiorem materiæ purgationem Author propoſuit, ut ſunt hyſſopus, radicula, mulſum & id genus calida remedia alia, tum incidentia tum abſtergentia. Sed & jam nunc finito vomitu meracum, carnem aſſam, ciboſque omnes quam ſicciſſimos imperat, quæ tamen omnia poſt flavæ bilis effuſionem maximè fuerint aliena. Agedum igitur cauſam ſcrutemur, cur poſt hujuſmodi vomitionem præſcripta remedia conferant. Pituita omnis quæ quidem cocta ſubdulciſque eſt, nequaquam exaſperare loca quæ contingit, ſolet, ſed contrà potiùs quæ ulcerata ſunt, linire, lævigare, ac lento gratoque humore imbuere. Quum verò eadem hæc parum probè cocta acida ſalſave reddita eſt, tum certè Gulam tranſiens facilè exaſperat. Ergo quæ hanc vomitio induxit aſperitatem, quoniam cruditatis ſoboles eſt, quid novi ſi ea poſtulet auxilia quæ concoctionem adjuvant, qualia ſunt tum ambulatio, tum ante cœnam (ſi quis manè vomuit) unctio, aut ſi veſpere id à cæna fecit, poſtridiana lavatio ſudorque in balneo. Duo hæc poſtrema cautius ſemper adminiſtranda ſunt,

Pituita dulcis lenit: Acida aut ſalſa exaſperat.

Gula per acidum vomitum exaſperata quid agendum.

ſunt, ne hinc quæ primis venis cruda inhæreſcunt, liquentur, priuſque in omnem corporis habitum ferantur, quàm facta ſint per maturam concoctionem utilia. Itaque longè majore fiducia calentibus undis corpus perluetur evictis vaſorum cruditatibus: Id quod manè iis eveniſſe credibile eſt, qui heſternæ cænæ vomitu ſublevati tota pòſt nocte probè dormierunt. Minus periculi per cruditates in ambulatione aut unctione eſt. Nam hæc calorem inſitum moderatius excitant abſque vehementi ſuccorum turbatione & in habitum raptu, quæ profectò cauſa eſt, cur hæc vel non interveniente ſomni beneficio veſperi ante cænam ab eo rectè tententur, qui manè vomuit. Ut enim in hoc fortè homine imperfectior etiamnum fuerit concoctio, quam in alio qui per noctem dormivit, ita rurſus rapiendorum in corpus crudotum minor ſubeſt occaſio. Nimirum certa res & calentiore balneo validius ſuccos permoveri, quàm aut ambulatione aut unctione. Jam verò quod ad cibum à vomitu porrigendum attinet, ſcire licet mediocrem illum eſſe oportere, nam multo langueſcens cruditate calor opprimitur, perpauco deficit. At heſternus cibus, caro aſſa, vinum auſterum & meracum ejuſque ordinis alia conducunt, quoniam ventriculi robur firmant (ἐξομαχὰ hæc Græ-

Cibus à vomitu quis utilis.

ci dicunt) frigiditatem minuunt, & excrementitium ejus humorem abſſumunt, his enim ille incommodis po crudas vomitiones urgetur. Sequitu poſthæc de menſtrui vomitus iteratio ne integer HIPPOCRATIS Aphoriſmus cujus interpretationem ſiquis requiriit ex GALENI in hunc locum commentario, ſi volet, petat. Illiberale enim eſſe arbitramur commentarios ſcribere more complurinm Neotericorum, quo non pudet veterum monumenta bonn tot inconditis paginis ad nauſeam usque malè retexere, adeoque miſerè ſtudere alieno potius fuco, quàm propriis dotibus ſpecioſos videri.

De ſal. decer. text. VII. §. 13.

De Dejectionibus.

Dejectio autem à Medicamento quoquè petendi eſt, ubi venter ſuppreſſus parum reddit, ex eoque inflationes, caligines, capitis, dolores, aliaque ſuperioris partis mala increſcunt. Quid enim

in

inter hæc adjuvare possunt quies & inedia, per quæ illa maximè eveniunt. Qui dejicere volet, primum cibis vinisque utatur his, quæ hoc præstant. Dehinc, si parum illa proficiunt, aloën sumat. Sed purgationes quoque, ut interdum necessariæ sunt, sic, ubi frequentes sunt, periculum afferunt. Assuescit enim non ali corpus; & ob hoc infirmum erit: Cùm omnibus morbis obnoxia maximè infirmitas sit.

¶ Compressa diutius alvo dejectio nunquam non necessaria est at non semper utilis, quæ sumpto pharmaco quæritur. Hæc enim tum demum permissa est, cùm aut præsentis aut imminentis symptomatis exigit necessitas. Tantaque sæpè hujus vacuationis vis est, ut non sanitas tueri, non curari morbus abs-

Dejectio pharmaco petita quando utilis.

Maxima fusi ventris commoditas.

absque ejus præsidio commodè possi
Ostendit hoc naturæ in condendis inte
stinis scopus, quando hæc seu canal
quosdam sentinaque ejus ipsa fecit co
luviei, quæ à visceribus totoque venos
genere huc indies derivatur. Quod qui
dem facilè in ipsis perspicere sanis est
in quibus bilis utriusque superflua pro
priis meatibus tanquam ductibus hac vi
foras una cum fecibus effluunt. Lon
geque idem apparet luculentiùs in ægrii
quoties per singulas febrium accessico
nes, multoque magis per acutorum mor
borum criseis natura antecedentis mate
riæ spurcitiem venis exterminat, im
que ventris cavum affatim effundit um
de ea mox vomitu dejectioneve exigitur
Et quam igitur præclaro beneficio Ass
CLEPIADES cùm hæc ista præsidia sui
stulit sanos privavit, quorum neglectu
excrementa intus fovet, & spatio inter
posito gravissimis valetudinibus initii
præbet. Jam verò si vel absque succo
rum labe venter obriguit, ne tùm qui
dem etiam absurdum fuerit commodè
vel cibo vel medicamine dejectionem
moliri. Quippe concoctionis primæ su
perflua æquo diutius intus morata peni
tus arescunt, instarque lapidis duran
tur transeunte paulo minus omni in me
sareias chylo. Adde quod ab iis ad
hunc modum inclusis putrique calore
accensis acres effumationes ad cerebrum

Alvo diutius compressæ quæ superveniant noxæ.

aspi-

aſpirant, unde protinus & capitis do-
lores & oculorum caligines, idque ge-
nus ſuperioris partis mala poſſunt & fie-
ri & increſcere. Cumque hæc alvi tar-
ditas ἀναδόσεως robur, idque aut ob ine-
ptam inteſtinorum formationem, aut
calidam intemperiem hepatis renum ac
medium quæ juxta ſunt ut plurimum ſe-
quatur, planè incidit, ut & ſic affecta
viſcera, & durata alvus mutuas inter ſe
operas præbeant ad malum, viſcerum
quidem intemperie madorem ventris
partim attrahente partim depaſcente. I-
pſis autem alvi fecibus memorata loca al-
tiore inteſtinorum tumore prementibus
ſuoque veluti fotu magis magiſque extor-
rentibus, ut nil mirum ſit quod CELSUS
ſcripſit, ſuppreſſa alvo inflammationes
increſcere. Sive autem Inflammationes i-
ta ut nos intelligas hepatis ſeu renum ar-
dores (φλογόσεις Græci dicunt) ſeu propriè
dictas φλεγμονὰς, id eſt, inflammationes, e-
quidem non magni referre arbitror, nam
pari ratione utrumlibet affectum adſtri-
cta alvus exaſperat. Quid, inquit CEL-
SUS, notans ASCLEPIADIS opinionem,
adjuvare inter hæc poſſunt quies & ine-
dia, quibus nimirum priſca illa ſimplici-
tas quoslibet extenuare ſe poſſe morbos
vanè ſperabat, commodeque in hunc u-
sum inventum à ſe eſſe Diatriton illam
gloriabatur. Erat autem ejus dogma-
tis præcipuus Autor ASCLEPIADES qui
ini-

initio morborum tortoris vicem exhibebat, inedia, luce, vigilia, siti, cubantis vires convellens. Quasi verò hæc ista propositos affectus haud dicam juvent, sed non exasperent quoque: Quando deficiente venas nutrimento, totum ab his chylus ad unguem exugitur, siccataque excrementa, & propter inediam pauca intus cunctantur, sanguis omnis qui vasis supereſt, afflictaque intemperie viscera exuruntur, cæphalalgiæ ac caligines subeunte in caput bilis invalescunt, in summa, robur naturæ consumitur, quò nil priùs nil antiquius cùm aliàs semper, tum in viscerum internorum phlegmonis haberi unquam debet. Sed ASCLEPIADE valere jussio agedum auxilia scrutemur, quis tutò per secundam valetudinem alvus ducitur. Primùm inquit CELSUS cibis vinisque utendum est his quæ hoc præstent, ἐκκοπρωτικὰ intelligit, ac ventrem mollientia, ea quæ nullum peculiarem humorem venis eximere nata sunt, eaque duntaxat possunt quæ intestina ac vias quas vocant communes obsident, educere. Id verò præceptum utinam, hodie tam religiosè ab omnibus observetur, quam est humano generi apprimè salutare. Quid enim non designat perdita impostorum medicastrorum audacia, quid non & nobilium quorundam (si Diis placet) Medicorum cæca confiden-

Quibus auxiliis alvus sanis ducenda.

Ertor vulgarium Medicorum.

dentia tot tantiſque purgationum ma-
hinamentis, non ſine gravi cubantium
lade, ſummaque artis medicæ infamia,
deò ut vulgò jam olim dici cœperit.
ummam eſſe Medicinam non uti Me-
icina, & beatum eſſe ventrem quem
la nunquam intrârit. De ſanis loquor,
uibus citra vitiati humoris redundan-
iam alvus comprimitur. Hæc nam-
ue ſi ſupra modùm ſemel inaruit, quid
ommodius aut denique præſtabilius,
uàm humidis lubricantibuſque cibis ac
oculis, ſqualoris hujus vitium auferre,
c ſic fuſam alvum facere. Nimirum
t facultati inteſtinorum retentrici, ſic-
itas, vigorem addit, ita expultrici
umiditas. Nempe hoc inſtituto, in-
eſtina quæ feces tot impeditas aufra-
tibus tardatura videbantur, ſagax na-
ura mucco pituitoſo intus illevit, ut
jus lævitate fluxum oletum promptius
d anum properaret. At Empiricis,
uorum omnes ſpes opeſque repoſitæ in
ucro medicinæ purgantis ſunt, ſuper-
acanea eſſe hæc videtur obſervatio, ut
ui tum demum mirum quàm ſuperbè
loriantur, ſi quam plurimum tum hu-
us muccoſæ pituitæ, tum tenuis è ve-
is ſaniei detraxerint. Nec verò intel-
igunt effrenatis illis catharcticis ut al-
um quidem egregiè ſolvi, ita benigno
uoque venarum ſuccos detrahi con
ueſſe. Quippe medicamen iis deſtitu-
tum

Siccitas vim retentricem firmat, humiditas expultricem.

Noxæ vehementium catharcticorum.

tum humoribus, quos ad se trahere n
tum est, ipsa etiam sana (ut ait GAL
NUS) invadit, sanguinem atque carn
eliquans. Jam ab huc præclara scill
cet dejectione, omnia tum in corpo
magis siccantur, tum solito pertin
cior, ventris astrictio succedit. Et i
hoc parum sit, hanc iidem boni vi
secundò ducere validioribus medic
mentis parant, quasi per priora paru
profectum sit, sicque ex simplici mall
geminum faciunt, & ut ait FLACCU
Dum vitant stulti vitia, in contraria currun
At fortuna tamen nonnunquam bona
imò ingenita naturæ vis tyrannide
hanc omnem edomat, sic ut subinde se
cundæ valetudinis initium, benefici
corporis, non Medicinæ fiat. Qua r
protinus evenit ut illi tortores servas
homines, cum non occiderint, videam
tur. Flagitiosi me hercle, impostores
quam nequitia perditi cum non suis re
bus frugi esse, non alienis didicerint
præstare in animum inducunt, per fa
cinora incognitas artes agitare, quam
inglorios aut inopes se vivere: Tum
dira potius crudelitate experimenta pe
mortes agere quam salutis humanæ præ
sidem artem per misericordiam didici
se, Invalidæ ad hæc sanguinaria capi
ta sugillanda literæ: Invalidæ (prol
dolor) ad punienda leges, quorum sce
leribus jacentem hodie videmus Medi
cinam

Lib. Quos purg. oport.

De restanda Empirico. rum nequi- cia.

cinam, tot nobis ſudoribus, tot pulcherrimi temporis jacturis: Tanto vigoris corporei, tanto rei hæreditariæ detrimento quæſitam. Beat illos multorum nece obfirmata temeritas, noſtros dolores, & juſtitia querelæ & vindicis impia manſuetudo acerbiores facit. At valeant iſta nequiſſimorum hominum portenta, quorum error (ſi quidem non potius nefas quam error dicendus eſt) ex cauſæ pendet ignoratione, unde ſiſti ventrem contingit: Eſtque hæc inconſiderantia pleriſque etiam celebrium Medicorum frequens, quam ſanos pariter atque ægros ſæpe cum opus non eſt purgationibus excarnificant, quique eò pervenerunt ſtoliditatis, ut non animadvertant quo magis ſic perpurgare corpus ſtudent, eo minus pro ſententia rem ſibi omnem cedere. Nonnulli inquit GALENUS ſumpto pharmaco in præſens gaudent ſi copioſius deſederint: Verum quanto magis ſunt vacuati, tanto his venter ſequentibus diebus magis adſtringitur. Nempe id incommodi ut idem Autor in iis effugeret quibus ſiccitatis occaſione alvus nihil reddit, non validis catharcticis, ſed ſolo per inferiora infuſo oleo alvum citabat. Eo enim (inquit) ſiccum excrementum madeſcit, & tranſitus efficitur lubricus & inteſtinorum tunicæ emolliuntur. Ergo ut CELSI quoque

5. Sanit.

Alvum ſiccatam quo modo Gal. ſolverit.

que consilium non tantum GALENI sequamur contractam alvum rectè laxabimus primum cibis ac poculis ad hoc idoneis, his quæ simul & alant & ventrem molliant, cujus generis habentur pinguia juscula, atque olera, decoctum cicerum rubrorum, jus carnis, præsertim gallinaceæ aut vervecinæ, quæ alias salsa esse alias recens potest, ac modò quidem mellis, modo zaccharis particeps. His accedunt, lac cùm integrum, tum secreto caseo serosum, percolatus ptisanæ cremor cum oleo & melle, primum brassicæ decoctum adjecto oleo vel butyro vinumque dulce & crassum, in summa omnia (ut CELSUS alibi docet) *tepida, dulcia, pinguia, elixa, jurulenta, salsa, diluta.* GALENUS præstantissimum ἐκκοπρωτικόν parabat, ex betaa, lente cum sale & garo. Ista verò omnia ut ventrem permoveant, paulò liberalius sumenda sunt, futura alioquin inefficacia, sic ut pleraque ad libram unam, alia ad sesquilibram, multa binis etiam libris sumere oporteat. Quod si per hæc parum perficitur, tum utique (judice CELSO) veniendum ad Aloën est, quæ ut vires suprà hepar non exerit, ita inter cætera purgantia sola est innocentissima. Quum enim alia cathartica stomachum semper plus minus labefactent Aloë adeò id non facit unum hunc etiam (Authore GALENO) corroborett

Lib. 2. cap. 29.

Aloës eximias dotes.

Lib. 2. cap. 12.

boret. Ejusque rei causa CELSUS alibi præcepit *purgantibus omnibus Aloën perpetuè miscendam esse.* Jam verò si hîc nihil quidem ex toto trahere corpore propositum est at ventrem duntaxat aliqua ex causa tardiusculum provocare, quid optatius quam iis id compleri catharcticis, quorum vis non nisi ventrem attingit, aut siquid porrò tendit vasa tantum mesenterio intexta vellicat. Cæterum novisse hoc loco commodum est, pro vario ventris affectu Aloë utendum esse aliàs lota, aliàs illota. Hæc namque purgat magis, sed roborat ventriculum minus, illa contrà. Quin etiam majore sæpe cum fructu sumetur medicamen Dialoës, id est, ex aloë compositum, Græci ἱερὸν πικρὸν vocant, cujus Author ipse sit GALENUS. Iterum moneo hanc in sanis dejectionem non ita statam esse oportere, quin sæpe ea quoque fiat utilis quæ asperioribus Medicamentis tentatur. Nam ut CELSUS proximè scripsit, & corporum & temporum ratio eam facere necessariam potest. Etenim si cacochymia succos venarum contaminavit, quæ non victu curari, non exercitatione, non balneis, nedum inedia commode potest, quis quæso adeò præfractus, aut denique ita stultè meticulosus, ut id non audeat purgante medicamento tentare, quod aliis fieri posse remediis negatum est.

Aloë purgantibus omnibus miscenda.

Aloë lota plus roborat, sed purgat minus, illota contra.

Medicamen Dialoës.

6. Sanit. Alvi ductio pharmaco petita, nonnunquam sanis necessaria.

Neque enim vehementi malo ſuccurrere niſi æquè vehemens auxilium poteſt. Quid ſanguiniſve redundantis luxuriem extenuare inciſa vena licebit: Ejus verò HIPPOCRATES, ejuſque fidus interpres GALENUS vernalibus horis ſanos quoque non modo ſanguinis onere inciſa vena levare, ſed perpurgare etiam dubitarint, quos propter multitudinem fuſorum humorum anniverſarii catharri, arthritides, hæmorrhoides aut id genus ſimiles morbi exercebant. Atque hæc cum ad præſentis loci illuſtrationem, tum ASCLEPIADIS cauſa loquor, cui nihil ad ſanitatem conducere purgationem placuit. Porrò quod poſthæc CELSUS de nimia dejectionis iteratione docet, quia ejus ipſe rationem abundè explicat, altius hic repetere non ſatis cauſæ putamus.

De his, quæ calefaciunt & refrigerant corpus.

Calefaciunt unctio, aqua ſalſa, magiſque ſi calida eſt; omnia ſalſa, vinum auſterum. Contra refrigerant, in je-

jejuno, amara, carnosa, si post cibum est balneum, & somnus, nisi nimis longus est, & omnia acida; aqua quam frigidissima; oleum, si aquæ miscetur & lotus.

¶ Prosequitur jam CELSUS quem prius instituerat ordinem cum doceret suam cuique naturam cognitam esse oportere, ut hanc vel calefacere, si nimium friget, vel si immodice calet refrigerare tentaret. Itaque calefacientium tractationem jam nunc aggressus, primo loco unctionem ponit, quæ duobus ferè nominibus hanc vim adepta est, partim quoniam calente cum oleo quadamque corporis pertractione administratur, partim quia oblita pinguetudine cute, calorem intus includit, quoque minus succi exhalet impedit, Succedit aqua salsa, quæ communi omnium salsorum lege calefacit, id quod & amaris & acribus juxtà commune est. Sequuntur carnosa, quæ profectò non alio nomine calefaciunt, quam quòd præ cæteris eduliis potentissimè nutriant. Quid enim novum habeatur, calo-

Calefacientia.

Unctio.

Aqua salsa.

Carnosa.

Calor accessu alimenti augetur.

lorem nobis insitum accessu nutrimenti augescere, quum & ignem magis ardere aggestis in eum lignis minimè miremur. Nempe recens succus ex pleno cibo, eoque temperato vel paulò quid calidiore genitus substantiam nativi caloris instaurat affuso solidis partibus, in quibus ille totus in existit novo sanguine, ac spiritibus subinde vitalibus ex ejusdem sinceriore particula recuperatis, ut rectè creditum veteribus sit. Sanguinem esse naturæ thesaurum. Neque verò hæc ita accipias licet quasi ex quovis cibo incrementum accedere calori putandum sit. Nam is contrà à succo lactucæ qui tamen nutriens est, manifestè minuitur. Proin alimentum egregiè calfacturum ejus generis esse debere perhibemus, quod suapte natura calidum est unaque multum sanguinem producit, qualis est animantium caro copioso sanguine præditorum, hæc enim (teste GALENO) omnia sunt calida. Ac tanta profectò carnium in calfaciendo corpore vis est, ut ipsum quoque animum in evidentissimam pertrahat sympathẽam. Si namque (ut GALENUS Author est) animi mores temperaturam corporis imitantur, quid adeò mirum sit homines à crebro carnium esu, ut corpore magis calidos sic animo ferociores reddi. Ostendit hoc Anthropophagorum ac gentium Lybiæ effera se-

Sanguis naturæ thesaurus.

Quodnam alimentum calorem augeat.

Lib. quod animi mores ex.

Carnis usus corpus calidum, animum ferocem efficit.

ſevities, quorum venter crudis hominum artubus & obſcænis onagrorum leonumque viſceribus ſaginatur. Sanè impulſum hac eſſe cauſa PYTHAGORAM exiſtimo, quòd tantopere carnes horruerit. Nimirum facilè is tanta fretus ſapientia perſpexit, ex hoc genere victus mortalium animos efferari, ac neſcio quid pecuinæ atrocitatis induere. Itaque ut rude vulgus ab pecudum eſu abſterreret, haud inſcitè puto, finxit hominum in beſtias Metamorphoſim, poſt fata cujuſque fieri, ejuſque rei cauſa intactas ac veluti ſacras animantium carnes eſſe volens, ſic apud NASONEM exclamat. *Heu quantum ſcelus eſt in viſcere viſcera condi.* Sequitur nunc adhibitum à cibo balneum, quod cur calfaciat diſputatum ſuperius abundè eſt. Succedit vinum auſterum, quod tamen accipiendum non eſt, pro eo quod recentiores eſſe aſtringens, & Græci συπλικὸν dicunt, hoc enim inter cætera vini genera minus calet. Fortè rectiùs hîc auſterum intellexeris id vini, quod potentes habet vires ab HIPPOCRATEque οἰνῶδες, i. vinoſum appellatur, & ὀλιγοφόρῳ opponitur, natumque eſt & caput halitibus ferire, & corpus univerſum incendere. Quemadmodum ſanè auſteri nomine vulgò id ſignificatur, quod rigidum, immite, atque aſperum eſt. Hujuſmodi vina potiſſimum colore ru-

Pythagoras non temerè carnes rejecit.

7. Meta.

Lib. de vict. acut. text. xxv.

bra, ſubſtantia craſſiuſcula ſunt, quale è Gaſconum patria ad nos importatur quod Rhenano albo minus urinam cit, & corpus totum magis inflammat. Et calefacientium quidem ratio expoſita eſt. Nunc de his dicam quæ corpus refrigerant. Incipiam à balneo, quod in jejunio ſit adhibitum. Id præterquàm quod propter inanitatem venarum nullo nutritionis fructu ſolida afficit, ita ad inſuper ſucci diſſipat quod ſubter cutem carnibus inhæreſcens, nondum his ſat probè coaluerat, ſicque humoribus undique conſumptis æquè frigus corpori dominatur, ac ſi quis inciſa vena factus exanguis ſit. Refrigerat præterea jejunos & ſomnus, quatenus alimento probè jampridem confecto atque partibus unito, calor per quietem intus coërcitus omniaque ibidem vacua offendens naturalem ſolidorum madorem, non tantum venarum reſiduum ſanguinem atterit conſumitque, ſed & idem hinc ſubinde calor intermoritur privatus ſcilicet idoneo tum fomite, tum ſubjecto. Sanguis enim hunc reficit, ſolida continent. Optarim hîc aliquanto fuiſſe oculatiores σχολιογράφος atque excudendorum voluminum caſtigatores, quos mendum orationis propoſitæ ſubterfugit. Scilicet in omnibus quæ videre licuit exemplaribus pro eo quod ſcribi de ſomno oportuit, ſi nimis longus

Quæ corpus refrigerent.

Balneum jejunis adhibitum.

Somnus poſt inediam.

Locus mendoſus.

gus eſt, ſupponitur, converſa in diſ-
unctivam, conditionali. Quis enim
neſcit abs quovis immoderato ſomno
ive is famelicum ſive ſaturum tenet,
corpus ſemper refrigeſcere. Confirmat
eam rem HIPPOCRATES ſic inquiens. Lib. de vict. ac tenr. XXIV. §. 16.
*Gravis vigilia alimenta cruda reddit, ut ea
quæ in contrarium fit mutatio corpus diſſol-
vit.* Idemque *Author* ibidem ſic ait.
Somni *jejunum extenuant, humidum quod
neſt vacuantes.* Paria poteſt in jejunio Lib. de Diæta 2. renr. XXXVII. §. 1.
& brevis ſomnus, ſed minus quam lon-
gus efficaciter, proin ille à CELSO
præteritus, hic evidentioris energiæ
cauſa notatus fuit. Ut ne dicam etiam
arò jejunis ita vacuum corpus eſſe quin
ateat in vaſis neſcio quid nondum per-
coctì humoris, quem perficere brevis
omnus, ſuper excoquere atque conſu-
mere longus ſolet. Quæ poſthæc jam
CELSUS refrigerantia recenſet, pars
orum per ſe clara, pars ſuperioribus
n locis enarrata eſt. Unica ſupereſt a-
ua, quæ ſic, ut CELSUS loquitur, Aqua quàm frigidiſſima.
uàm frigidiſſima. Hæc talis eſſe re-
pectivè dicitur ad caloris noſtri vires,
uas ſi illa robore ſuperat & frigidiſſi-
na eſſe, & corpus refrigerare haud per-
eram dicetur. De aquæ perfuſione ac
iſcina loquor, quæ etſi friget, non
emper tamen nos totos refrigerat, quin
æpe etiam ex accidente calefacit, fa-
to caloris propter ejus augmentum ad

extrema recursu, qui fieri recursus, nisi copioso calore intus dominante potest. Ergo senibus, convalescentibus ac longa ægrotatione exhaustis, idque brumalibus potissimum horis, invalidum calorem, occurrens frigida extinguit tantùm abest ut intro compressum in dire iterum in habitum cum auctam faciat. Ideoque in his non catharrhi ea levare, non tetanos, non podagras potest, sicque hæc subinde ut non usque refrigerat, sic istorum respectu corporum, quia nunquam calefacit merito esse quàm frigidissima dicetur.

De his, quæ humidant & siccant.

Humidum autem corpus efficit. Labor minor quam ex consuetudine, frequens balneum; cibus plenior, multa potio; posthæc, ambulatio & protinus cibus adjectus; ea genera escæ, quæ ex locis veniunt

fri

rigidis, & pluviis, & irri-
uis. Contrà ſiccant immodi-
a exercitatio, fames, vigilia,
nctio, ſine aqua calor. Sol
mmodicus, frigida aqua, ci-
us exercitationi ſtatim ſubje-
tus, & is ipſe ex ſiccis & æ-
uoſis locis veniens.

¶ Hujus orationis ſeries in exempla- Locus vi-
ibus ad unum omnibus ita depravata tiatus.
ſt, ut hanc ne ipſe quidem Autor ſi
iveret eſſet agniturus. Sic enim alio-
um habent codices.

Humidum autem corpus ef-
ficit labor major quàm
x conſuetudine, frequens bal-
neum, cibus plenior, multa
potio, poſthæc ambulatio, &
vigilia, per ſe quoque ambu-
latio

latio multa & vehemens, matutina exercitatio, & m protinus cibus adjectus, ea nera escæ, quæ veniunt ex cis frigidis, & pluviis, & riguis. Contrà siccat mod exercitatio, fames, unctio ne aqua, calor. Sol modic frigida aqua, cibus exercitat ni statim subjectus, & is i ex siccis & æstuosis locis v niens.

¶ Sed quam iste orationis contex sit insulsus & à sensu Medico alien nemo adeo rudis est, quin intellig Quo minus Neotericorum incurram prehensionem quòd loeum hunc ita lubito digesserim meo. Nempe duntaxat ordine Medicus est, ac CE SO dignus, POLYBIque verbis u mutuatus videtur conformis. Porrò eorum quæ humectant aut siccant na ra, pluribus agere non satis causæ

Li. de vict. Idiot.

amus, quatenus iisdem ferè rebus aliquis humectatur quibus impletur, ac siccescit, quibus extenuatur. De his tamen nonnulla dicenda sunt, Matutina exercitatio, ubi vehementior est, ob id siccare creditur, quod corpus (modò id ejunio vacuum sit) plus justo dissipet. Nam cum fructum nutritionis, attractis per motionem in habitum succis, membra sentire debeant, non solum eo ipsa frustrantur, sed proprium etiam humorem unà cum affluente sanguine mittunt. Posthæc siccat & cibus longiore post exercitationem tempore sumptus. Etenim hac interposita mora, concidunt oscula venarum propter motionis vim antè hiantia, ideoque nec ita properè nec æquè ubertim, ut alias, iscam trahunt. Nempe hoc instituto PAULUS quoque ÆGINETA, iis quos exenuare studet *balneo jam egressis non protinus cibos offert, sed aliquanto post tempore.* Cæterùm quod unctio sine aqua exsiccet, comparativè scriptum est, ad eam quæ cum ea fit. Sicut enim nulla non unctio quæ communi cum oleo administratur humectat, ita ea id demum facit efficacissimè, quæ adhibitam priùs quam intra habitum includit. Siccantibus adnumeratur, & frigidæ lavatio, tum quia astringendo madorem carnis exprimit, tum quia cutem densando caporem, spiritum, succos, necessaria na-

Exercitatio matutina siccat.

Li. 1. cap. 57.

Frigidæ lavatio cur siccet.

naturæ nutrientis adminicula, ab
tremis intrò violenter in profundum
poris contrudit, ex quo nil mirum
habitum emacrescere.

De his, quæ alvum adstri
gunt & solvunt.

Alvum astringit, labor,
dile, creta figularis c
pori illita, cibus imminutus,
is ipse semel die assumptus
eo, qui bis solet: Exigua
tio, neque adhibita, nisi c
cibi quis quantum assumptu
est, cœpit: Post cibum qui
Contrà solvit aucta ambula
atque esca, motus qui post
bum est, subinde potiones c
immixtæ.

VI. Epid. sext. 6. §. 2. Corpus undique transpirabile est.

¶ Ut corpus (teste HIPPOCRAT
intus forisque transpirabile pervium

eſt, ita mutuus quoque liquorum eſt ex una corporis regione in aliam per omnia confluxus. Hujus occaſione, omnium ſæpiſſimè, alvus ſiſti in rectè valentibus ſolet, translato ſcilicet in venas excrementorum ventris humido. Nempe inter naturales Potentias Retentrix & Attractrix ſemper (Authore GALENO) robuſtiores ſunt in aridioribus calidioribuſque inſtrumentis ſive naturali qualitate, ſive aſcititia ſint talia. De perfectè ſanis loquor, ac nullo in viſceribus inſignis intemperiei, aut formationis vitio afflictis. Etenim quis neſcit alvos quoque poſſe contrahi aliàs à vehementi jecinoris aut renum ardore, aliàs ab inteſtinorum quoque vitio cum naturaliter ea admodum aut ſicca, aut hebetis ſenſus, aut in nimios intorta gyros ſunt, qnin etiam idem ſæpe poterit ab ipſius accidere biliarii meatus obſtructione, aut prava in ventriculum inſitione, nec rarò etiam ab infirma muſculorum qui in ſepto transverſo & abdomine ſunt, actione (nam ii quoque ad celeritatem dejectionis adjuvant) multiſque aliis id genus cauſis, quæ vitioſos corporum ſtatus ſequuntur. At verò rectè valentibus ab iis ferè cauſis alvus adſtringitur quæ ventris humiditatem partim conſumere partim digerere in venas natæ ſunt. In his principem locum tenet exercitatio per quam ac-

6. Sympt.

Alvus unde comprimatur.

Labor.

accensis motionis organis chylus in
bitum corripitur, & undequaque acc
so corpore absumitur. Cæterum
sedile ventrem retineat superioribus
cis demonstratum est. Idem facit
ta figularis seu terra Lemnia, adeo
astringendo potens ut sanguinem un
cumque promanantem retineat, & qua
vis aliam fluxionem compescat, sive
ris illitum sive intrò in corpus sumptu
Ejusque facultatis merito alvum co
primit. Jam quod à cibo immiru
tardus venter pigrescat, ipsa re pa
Vix enim hic ullo pondere excrem
tum intestina premit, quò fit ut hæ
psa gravi saburra seu stimulo carent
suique veluti muneris oblita, lentè
dejectionem levis oneris insurgant. Q
si ita est, quid miri, si simile quo
eveniat à cibo semel per diem assum
ab eo qui bis solet. Sic enim pra
solitum, ut HIPPOCRATES loquitur,
tumescit subsiditque ventriculus, t
etiam κρεμᾶσθαι δοκεῖ τὰ σπλάγχνα,
est, viscera pendula esse videntur cor
pto scilicet in venas omni chylo ip
que subinde fecibus minima mole r
duis ac lapidis instar siccatis. Qu
rectè GALENUM monere arbitror, t
demum pauciora quàm ex proporti
multitudinis ciborum excrementa d
ci, ubi plus ex ipsis transiit in anac
sim. Sequitur exigua potio, quæ q
rn

Sedile.

Creta figularis.

Cibus imminutus.

Cibus non nisi semel per diem sumptus.

2. de vict. acu. text. XVI. §. 5.

6. Sympt.

Potio exigua.

non ſat madoris ferculis adjicit, dejectionem tardat, idque multo faciet efficacius, ſi non ſæpius (ut moris eſt) inter edendum iteretur, ſed tota ſemel à cibo ſumatur: Sic enim oſculo ventriculi innatans nequaquam epulis tota totis miſcetur, ideoque eas humectare quidem potis eſt. Noviſſimum eorum quæ alvum ſiſtunt, quies à cibo eſt, qua fit ut aſſumpta edulia nequaquam concuſſa ſupremo ventri inhæreſcant, minuſque properè ad imum ſidant. Proximus nunc eſt eorum ordo quæ alvum citant, in quibus eſt motus poſt cibum, adeò in hac re potens, ut graves interdum diarrhæas moveat. Porrò aucta pariter ambulatio atque cibus, potiones cibo immixtæ, & id genus alia cur alvum ſubducant, ex eorum patet conſideratione, quæ hanc cogunt. Contrariorum enim ut ſunt cauſæ contrariæ, ita doctrinæ ratio eadem eſt.

Quies à cibo.

Alvum ſolventia.

Illud quoque ſcire oportet, quòd ventrem vomitus ſolutum comprimit, compreſſum ſolvit. Itemque comprimit is vomitus, qui ſtatim poſt cibum

est: Solvit is, qui tarde supervenit.

Vomitus cur compressum ventrem solvat.

¶ Vomitus ob id ventrem solutum comprimit, quòd materias ad alvum inclinantes infernè sursum avertit. Nempe hujus ἀντισπάσεως causa vomitus ab HIPPOCRATE GALENOque in iis probatur morbis, qui inguina, renes, coxas cæteraque ventris inferioris loca exercent. Optimè enim materia quæque revellitur ubi alia parte prorumpens, alia emittitur. Quod præceptum HIPPOCRATES hoc Aphorismo stabilivit. *Longo alvi perfluvio laboranti, sponte vomitus superveniens morbum solvit.* Jam verò quod vicissim compressum ventrem vomitus moveat ex concussione fit intestinorum quorum facultas expultrix ad proprium munus hoc modo excitatur. Ea tamen hæc omnia lege fiunt, quòd qui ventrem compressurus vomitus est, protinus à cibo cieri debeat, qui verò laxaturus longo pòst tempore. Hic enim excrementa ad imum ventris jam antè demersa agitatis vomitione intestinis per sedem seu proximum locum erumpunt, illic verò alimenta priusquam pyloro exciderint, aut intestina majore pondere ad expulsionem sollicitaverint, suprà per os egeruntur.

Hip. li. 6. Aph. 15.

De

De Ætatum varietate.

Quod ad ætates verò pertinet, inediam facillimè sustinent mediæ ætates, minus juvenes, minimè pueri, & senectute confecti. Quo minus fert facile quisque, eo sæpius debet cibum assumere; maximeque eo eget, qui increscit. Calida lavatio, & pueris & senibus apta est. Vinum dilutius pueris, senibus meracius, neutri ætati, quæ inflationes movent. Juvenum minus, quæ assumant, & quomodo curentur, interest.

¶ Fames sic oritur. Quum triplex nostri corporis substantia assidua nativi caloris actione dissipetur, sagax, pro- vi- Fames quomodo excitetur.

vidaque rerum natura ſingulis particulis facultatem protinus ab inito contulit, qua defectum alimenti percipere, aliudque ex proximis unaquæque locis attrahere valeant. Ea verò facultas à penuriæ ſenſu (modò is ſenſus dicendus ſit) oritur, atque naturalis appetentia vocatur, omnibus animantibus atque plantis juxta communis. Jam quia inſenſibilis hæc corporis difflatio (Græci ἀδηλον διαπνοὴν appellant) extremas partes primò exhaurit, (propiores enim cuti per quam exhalatio fit, remotioresque à ſuccorum officinis ſunt) planè accidit ut hæ quoque primæ egeſtatis ſenſu perſtringantur, quare alimentum è proximis locis trahere properant, ac mox illæ rurſus ex ſibi vicinis, hæque deinceps ex aliis atque aliis, ſicque dum undequaque rapto vivitur, ſit ut hoc celeri tractu vaſa ad ventriculum pertinentia tandem exinaniantur, quæ & ipſa tum quoque ejus viſceris tunicas vellicare atque exugere incipiunt. Atque moleſtus hic ſuctionis tractioniſque ſenſus ut primum os ventriculi, partem ſupra omnia ſenſibilem, percelluerit, ipſa ſtatim oritur animalis appetentia, quam inediam ſeu famem appellamus. Declarant hæc longè evidentiſſimè quòd præcipua omnis appetentiæ cauſa ipſa ſit corporis difflatio, quòdque hæc à calore fiat innato, tum quod primariæ cau-

Appetentia animalis.

Inediæ primaria cauſa.

causæ energiam promoveat corporis ad difflationem aptitudo. Ergo quicumque & multo naturæ calore affluunt, & rara sunt mollique corporis textura, ocyssimè inedia urgentur pariterque hanc egerrimè ferunt. Tales apprimè sunt pueri, juxta illud HIPPOCRATIS. *Qui crescunt plurimum habent calidi innati, itaque plurimo egent alimento, alioqui corpus consumitur.* Porrò discernere inter eòs homines oportet, quam citius esuriunt, & quam ab inedia pejus afficiuntur. Etenim perinde non est neque iisdem semper innectitur causis citò à fame lædi. Pituitosi enim celerrimè cibum concupiscunt, quos tamen inedia adeò non offendit, ut magnopere etiam juvet corpore (ut ait GALENUS) ex crudis quos continet succis alto. Rursus tum stomacho tum reliquo corpore biliosi, haud ita promptè quidem fament, cibo tamen non sine noxa diu carent. Adhæc senes tardius quidem esuriunt, inediæ tamen impatienter ferunt, quatenus his qui pauculus supereſt calor emoritur nisi jugi modicaque alimonia seu fomento sustentetur. Juxta illud HIPPOCRATIS *Senibus parum calidi innati inest, & ob id paucis egent fomentis*: Ubi tamen subintelligas, sæpius quoque repetitis. Siquidem ipsorum calor ἀνάλογον est cum imbecilla lampadis flamma, quæ protinus interit, oleo aut justo parcius, aut ub-

Lib. 1. Aph. 14.

Discernendum inter eos quos fames citius urget & quibus pejus nocet.

Inedia pituitosis prompta & utilis.

Biliosis fames & tarda & gravis est itidem & senibus.

Loc. cit.

Inedia quibus maximè infesta sit.

uberius idque confertim affuso. In summa hos inedia maximè debilitat, qui ob corporeæ texturæ raritatem facilè dissolvuntur, ut pueri, quique temperamenti calidi occasione promptè inflammantur, ut juvenes, & quam propter naturæ imbecillitatem celeriter deficiunt, ut senes. Hæc intuenti omnia quo quæso obscurum sit inediam, ut CELSUS docet, facillimè à mediis sustineri ætatibus. Sub mediis ætatibus ipsos comprehendimus adolescentes qui jam annum quintum & vicesimum, nondum tricesimum sextum excesserunt. Nempe hi præterquàm quod increscere jampridem desierunt, inter reliquarum ætatum homines planè sunt medii. Itaque longiore abstinentia non ita dissipantur, ut pueri neque tantopere incenduntur siccanturque quantopere juvenes, neque tam facilè elanguescunt, quam senes. Iterum moneo, hæc ista de inediæ noxa non promptitudine intelligenda esse. Quod quidem senum ac juvenum causa loquor, quos inedia ut pessimè excipit, sic tardè premit: Tum quoque ne pugnare CELSUS cum HIPPOCRATE videretur, qui sic ait. Senes facillimè jejunium ferunt, secundo loco qui ætatem consistentem habent, minus adolescentes, omniumque minimè pueri. Enimverò sic sit, ut quo quis duriore minusque difflabili corporis com-

Quinam omnium facillimè jejunant.

Lib. 1. Aph. 13.

Hippo. in speciem Celso contrarius quoad inediæ tolerantiam.

compage eſt, eo tardius cibum appetat, ideoque juxta præſentem HIPPOCATIS Aphoriſmum *pueri citiſſimè eſuriunt, atque his minus cito adoleſcentes, poſt quos multo quoque minus juvenes omniumque minimè ſenes.* Maximè tamen ſecundum hunc CELSI locum inedia offenduntur (cum pueris) ſenes, atque his minus juvenes, minimeque omnium adoleſcentes. Sed obſtrepent, nobis, ſat ſcio, Neoterici, illos dico qui devotis animis quocunque jure, quæcunque injuria in verba GALENI jurarunt novam hanc eſſe interpretationem clamitantes, & à GALENI commentatione alienam. At hos primum rogo, æqui judices in re controverſa uti ſint, quod ſi non impetro utique nihilo minore audacia illorum ego protervis oppedero vocibus, quam ipſi cognitam oppugnant veritatem. Ergo cur GALENI interpretatio in hunc quem proximè retuli Aphoriſmum minus arrideat, operæ precium eſt, compendio oſtendere. Quoque id fiat commodius, præſtiterit ætatum diſcrimina ſeu alicujus hypotheſeos loco prius exponere ut quid de quaque earum parte ſenſerit cum CELSUS tum HIPPOCRATES, manifeſtum ſit. Ut mundi annique totius ætates quatuor, ſic & hominum ſunt. Prima eſt Pueritia ab ipſo ortu ad quintum ferè & decimum annum porrecta, ſub qua multo cali-

Humanæ vitæ ætates quatuor. Pueritia. Adoleſcentia.

do humidoque corpus affluit. Hanc excipit Adoleſcentia, ubi jam pubes veſtire inguina, & decorare faciem barba incipit, quam vitæ particulam Græci ἥβην & ἡλικιαν μειρακείων CELSUS mediam nominaverunt, eſtque GALENO judice, omnium temperatiſſima. Tertia ætas Juventus eſt, latiſſimè hac illac patens, diciturque Latinis conſtans, Græcis καθεςηκυία eſſe quoniam ſub ea omne incrementum corporis ſiſtitur. Dixi hujus ætatis ſpacia latè porrigi, nam quæ prima ejus pars intra quintum vigeſimum annum, & trigeſimum quintum includitur, viribus florentiſſima eſt, ac Martis Veneriſque Paleſtræ aptiſſima, ſuntque in ea quos Græci νεανίσκους vocant. Plus hi quàm adoleſcentes caloris: Minus humiditatis habent. Secunda pars, quæ ferè intra compræhenſum terminum prioris, & quadrageſimum ſecundum annum eſt, Viros profert, maturis conſiliis, prudentiaque pollentes, Græci ἀνδρίαν, nos ætatem virilem dicimus, eſtque oxuperanter calens & ficca. Finis juventutis omnis παρακμὴν, id eſt, declinantem ætatem habet, ad quadrageſimum nonum annum extenſam. In hac bilis atra dominatur, ea quam exuperans calor ex flava retorridam fecit, acciditque hic, tabeſcente propter defectum humoris calore, corpus refrigeſcere, ſiccumque

Juventus.

ac

ac penitus ſenile fieri. Peſſimo exemplo, omnes propè dixerim. Neoterici juventutem in complures diverſi inter ſe generis partes diſtraxerunt, parum memores ejus ARISTOTELICI, τὰ τῷ μείζόντε καὶ ἥττον διαφέροντα ἀλλήλων, εἰδῶν ἐκ μεταβάλλειν. Nempe ſciſſe hos oportuit ætatum diſcrimina pro totius temperamenti demutatione non ſpaciis annorum circumſcribi oportere. Quis enim neſcit omnem juventutem calere ſiccamque eſſe, tametſi prima ejus pars plus nativi caloris minusque ſiccitatis, novisſima hujus plus minus illius quam media poſſidet. Quod ſi primam temperatam dices, adoleſcentia ea erit non juventus ſi poſtremam frigidam ſiccamque cenſebis, ipſa erit malorum plena ſenectus. Eſto annorum curricula ætates, non temperamenta corporum faciant, at cur ipſi quæſo ſenectam itidem in ſua non diſtraxerunt membra, cur non alteri cuivis liceat longè plures quàm ſex vitæ partes ſtatuere, rerumque multitudine diſcentem obruere. Quippe eſt & pueritiæ ſua infantia, eſt & adoleſcentiæ ſua pubertas ſeu ephebia. Juventa primum νεανίσκους mox viros, postremò declinantes profert. Quin ſenectus & ipſa quoque in totidem (ut mox audies) diducta partes, ætatum differentias in totum decem efficiet. Hæc vitæ ſpatiorum circumſcriptio, non ſo-

Neotericorum error in diſtinguendis ætatibus.

lum inartificiosa, sed in ipsum quod
Li. 1. Aph. 13. peccans HIPPOCRATEM est. Nam ii
sic ea distraxit. Γέροντες ἐωφορώτατα ε
σέιην φέρεσι, δεύτερον οἱ καθεσηκότες, ἡ
μειράκια πάντων δὲ μάγιστα παιδία. Hi
virum seu Præceptorem haud pœnitt
dum cùm alias ferè semper tum
quoque rectissimè secutus CELSU
quatuor ætates, hominum non plu
numeravit. Superest ultimus vitæ t
Senectus. minus Senectus, recta ad interitum
propterque intemperiem corporis
gidam ac siccam, nec non ingravesc
tem naturæ imbecillitatem multis re
ta amaritudinibus. Ejus pars quæ
citer annum 50. ultimæ copulatur
ventuti virens esse dicitur, obeur
etiamnum vitæ muniis par. Græci
hac constitutos ὠμογέροντες appellant,
ratque hæc ipsis ferè vix ad annum se
gesimum, cum jam deficere homines
cipiunt, & corporis pariter atque a
mi officia concidere vitæ omnis ca
strophe, decrepitos senioque confe
continet, Græci hos πεμπέλυς voca
Incipit ab anno septuagesimo, du
que usque ultimum vitæ diem. Et
quidem positis ætatum discriminib
proximus est ad rem propositam r
re. Primum itaque non video cur HI
Parum firma Galeni in libri 1. Aph. 13. interpretatio. POCRATES, ut GALENUS vult sub
pellatione τῶν γερόντων magis ὠμογέροντε
est, virentes senes, quam ἐσχατογ

eu decrepitos inaudierit. Neque enim mile veri est tanti nominis Autorem, el tam malè fuisse sedulum, ut discrinina, ita necessaria præterierit, vel adò denique sui oblitum moris ut partiulam orationis, aliquam adjecerit, qua enectutis pars certa notaretur, quod uidem cùm alias toties, tum evidenissimè eo Aphorismo observavit, qui ic habet, Βράγχοι καὶ κόρυζαι τοῖσι σφόδρα γεροντικοῖσιν οὐ πεπαίνονται, id est, Raucates & destillationes in valde senibus ad maturationem non perveniunt. Jam verò fac intellexerit HIPPOCRATES primos duntaxat senes, at quid porrò causæ GALENUS juvenibus prætexat cur hos clarissima voce HIPPOCRATES declarârit facilus adolescentibus jejunium ferre. Quo errore vix scio an quicquicquam in Medicina magis pudendum, aut indignius HIPPOCRATE sit. Etenim certa res est, consistentes seu juvenes, ut sunt immodicè calidi siccique, tardissimè quidem famere: famem verò difficillimè, hoc est, maxima cum offensa pati. Et quis verò jam non videt quàm parum circumspectè ne dicam verè in hunc Aphorismum illud dixerit GALENUS. Spectatur ejusmodi ferendæ inediæ facilitas in non appetendo, nihilque inde noxæ sentiendo. Ex contrariis æstimatur difficultas. Perstat igitur inconcussa cum CELSI tum HIPPO-

Lib. 2. Aph. 40.

POCRATIS quam nos primi de fame: dimus interpretatio. Neque verò perflua est hæc ista HIPPOCRATIS tc randæ inediæ observatio, quæ ob id eodem Autore mandata literis est, constet cibandi tempora pro corpo necessitate, non semper famis pro ptitudine legi oportere. Quemadm dum enim cibo indigentibus, nunqu non cibus est utilis, sic aliis hunc aventibus dari, appetentibus negarii pe expedit. Nam si ex cruditate ad lescenti pituitoso morbus est, etsi d deratus, inutilis tamen datus cibus; Si bilioso juveni ex labore ac vigilia bris est, ut certa ἀνορεξία, sic cert per ἀσιτίαν periculum est. Hæc eum curatè & scire & discernere oport quisquis eruditè de fame disserere let. Porrò generale omnibus præ ptum CELSUS proponit, ut inedi quo minus innoxiè fert quisque, eo pius cibum assumat. Id verò sanis riter atque ægris juxtà commune Nam tanta hujus rei vis est, ut int dum etiam in medio febris impetu, eti intempesta nocte cibum extorqueat, que exitii metu, quod in propinquo set, ni protinus ægrotis alimento s ventum sit, videlicet duobus ex mal quod magis urget, ad id dirigi curam consilium debet. Tum quoniam cub tis vires servare, nihil aliud quam ips

Maximi usus est Hippocratis Aphorismus 13. Libri 1.

Exhibendi cibi generale præceptum.

rvare vitam eſt, ſequitur ut nullo non mpore is qui deficit, ſit ſuſtinendus. æterum ætate increſcentibus libera- or cibus apprimè utilis eſt, quia co- ioſo hi calore affluunt, rariore cor- oris ſunt textura, & non ſolum nutri- onis ut cæteræ ætates, ſed & auctio- s egent. Quibus nominibus calidæ ioque lotiones his ſunt conducibiles, quæ humectato affatim corpore, præ- roperæ ſiccitatis periculum arcent. ec inutilis quoque hæ ſenibus credun- ur, tametſi alia ratione iis conferant uam increſcentibus. Senes enim quo- iam exuperanter ſicci frigidique ſunt, alida lotio ſeu analepticum ac corre- orium præſidium exigunt. Contra- is namque omnis cum alteratio tum natio perficitur. At increſcentibus idem hæc ut conſervativa tempera- enti convenit. Conſervatio namque milibus qualitate ac tota ſubſtantia au- liis completur. Unicam hic demas oſtremam ſenectam, cui lavacra mi- us ſint idonea. Decrepitorum nempe orpora non ſolum parum colligunt fu- idi excrementi (cui exigendo dulces nde potiſſimum inſerviunt) ſed vires iam poſſident infirmiores, quàm ut alnei laxantis vim ſint ferundo. Qua- ropter TELEPHUS ille Grammaticus in- aveſcente jam ad centeſimum uſque nnum ætate, non niſi bis hyeme, quater

Increſcentes liberalius nutriendi.

Calida lotio cur pueris & longævis utilis.

Gal. 5. ſanit.

ter æstate, ac ter vere. Autumno
in menses singulos lavabat, cæteris m
talibus ea tempestate indies lavare i
tis. Atque his ita definitis, ad vinn
accedamus, quod CELSUS nutile
pueris scribit, nisi sufficienti dilutt
aqua sit. Græci ὑδατῶδες appellant.
opinio maximis innixa rationibus
Ut enim meracum immodicè tum co
sumit tum inflammat tenellum pu
corpus, ita dilutum contrà hujus omn
expers incommodi efficaciter humectt
Sanè constat PLATONEM adeo in puee
vinum horruisse, ut ejus usum ex tro
ipsis circumciderit. Nempe si pott
hic Bacchi liquor ipsi etiam virili aa
mo seu improbus quidam Tyrannus ii
perat, quid non de pueris futurum ssp
res, quorum tenella mens fragili illig
ta corpusculo rebus quàm minimis vv
latur. Idque sanè Grammatici illl
Romani puer evidenti testatus exe
plo est, quem puerum GALENUS narr
solus domi absente præceptore cum
set, vehementius sitisse, cumque de
ciente aqua vinum pervetus à Gramm
tico repositum liberalius hausisset,
gilem illico permansisse ac dein feb
citasse, moxque oborto delirio periis
Ut vinum dilutum pueris ita meracu
utilius longævis est. Esse vero hoc
psum oportet colore fulvum substant
que tenue, ex quo triplex hic fruct
sem

Vinum dilutum pueris aptius est.

Plato vino pueros ex toto abstinendos censuit.

2. Locorum aff.

Meracum senibus accommodum est.

ibus obvenit, felicior nutritio, memorum omnium calfactio, ac ferosi excementi per urinas expurgatio. Jam od astringens vinum est, quodque hementer crassum, tum quod nigrum riter ac dulce est, jocinori, lieni, & nibus obstructionem inferunt, eaque caufa si liberalius sumuntur hydrem atque calculum generant, ut hoc omine senibus quoque futura perniciosint, quos senes nullum juvare aliud num potest, quam quod supra meratatem sit etiam diureticum. Neque erò his ipsis tantum, sed & pueris vi- nocent, quæ crassa sunt dulcia, nec er ætatem sat defæcata, Nimirum & atus ista movent, & exiles vasorum eatus facilè obstruunt. Quod jam omnium postremò CELSUS docet, mius juvenum interesse, quæ assumant, & uo modo curentur, ii facile concent, quibus obscurum non est naturam ulto robore fultam nihil propemodum on posse, imbecillam parvis etiam æumnis succumbere. Illa pollent mais adolescentes, ac juvenes, hac fluctuant ipsi senes. Pueris etsi natura per non est invalida, quia tamen raro luxoque comprehensa subjecto est, nilo magis quam ea quæ senes regit, eroribus par est sustinendis.

Quale vinum jecur lienem, & renes obstruat.

Senibus nullum vinum confert, quod non sit diureticum.

Natura potens magnos casus superat, invalida parvis succumbit.

Qui-

Quibus juvenibus fluxit, ...
vus, plerumque in ...
20. Libri 2. *nectute contrahitur. Quib...*
in adolescentia fuit astricta, ...
pe in senectute solvitur. M...
lior est autem in juvene fusion...
in sene astrictior.

¶ Integer hic est HIPPOCRATIS ... phorismus quem quia prolixo doctoq... commentario GALENUS illustravit, n... satis causæ putamus secundò exponer... ac multorum exemplo nulla necessita... ambages sequi. Quare ad ea quæ ... quuntur, transeundum.

De varietate temporum.

Tempus quoque anni cons...
derare oportet. Hy...
me plus esse convenit; minus...
sed meracius bibere; multo pan...
uti, carne potius elixa, m...
di...

dicè oleribus ; ſemel die cibum capere, niſi ſi nimis venter aſtrictus eſt. Si prandet aliquis, utilius eſt exiguum aliquid, & ipſum ſiccum ſine carne, ſine potione ſumere. Eo tempore anni calidis omnibus potius utendum eſt, vel calorem moventibus. Venus tum non æquè perniciosa eſt.

¶ Spatia omnis temporis pro ſyderum exortu & occaſu Græci metiuntur. Veri enim initium Sol Arietem attingens, finem ortæ Vergiliæ faciunt. Æſtas hic incipiens apparente Arcturo initur. Sequiturque ordine Autumnus, & poſt hunc anni ſenectus hyems, ille Vergiliarum occaſu, hæc inde orſa Æquinoctio verno terminantur. Atque hæc temporum anni apud HIPPOCRATEM, DIOCLEM, atque GALENUM circumſcriptio eſt. At verò ARABS AVICENNAS in definiendis temporibus non aſtra, ſed præſentem intuetur aëris tempe-

Anni tempora quomodo Græci diſtinguant.

Avicennas aliter atque Græci anni tempora notavit.

peſtatem, idque tempus Æſtatem reputat quod exuperanter calidum ſiccumque eſt, id Hyemem, in quo his contraria dominantur, id Autumnum quod ſiccum & in altera qualitatum oppoſitione inconſtans eſt, id denique Ver, quod inter cætera maximè attemperatum eſt. Sanè hæc iſta AVICENNÆ computatio etſi parum eſt Aſtronomica, non videtur tamen uſquequaque rejicienda eſſe nam omnibus ex æquo Gentibus inſeruit, cùm illa contrà quæ apud HIPPOCRATEM atque DIOCLEM eſt, non nisi Græcis atque eorum ſynæcis eſſe uſui poſſit. Etenim frigidis regionibus hyemes productiores, æſtates contractiores ſunt, calidis contrà. Quin etiam ipse GALENUS profitetur anni tempora ab aëris notari tempeſtatibus, non itemque vocum nomenclatura. Juxtaque hanc rationem, non hyemem nobis occidentes facient. Vergiliæ, ſed cælum perſeveranti humiditate ac frigore aſperum. Tum igitur ut CELSUS præcipit plurimum eſſe convenit, quoniam innatus calor, ab ambientis qualitate in viſcera fugatus, ibique multa ſanguinis & ſpirituum copia ſtipatus augeſcit. Comprobavit enim id HIPPOCRATES hoc Aphoriſmo. *Ventres hyeme ac vere natura calidiſſimi ſomnique longiſſimi ſunt, quare et hæc tempora cibi copioſius ſumendi.* Neque verò ſolius caloris ergò plus edendum hy

Anni tempora non voces, ſed cœli tempeſtas facit.

Hyeme plurimum eſſe confert.

Lib. 1. Aph. 15.

hyeme eſt, ſed etiam muniendorum viſcerum cauſa adverſus ſævientis brumæ injurias. Calidis enim multiſque epulis intus incluſis, ventriculus hepar lienis cæteraque corporis penetralia in tuto ſunt. Quod nec HIPOCRATES in EPIDEMIIS ſilentio præteriit, ſic inquiens. *Cibus ac ſomnus viſceribus conferunt.* Sed & POLYBUS hyeme utendum ſuadet copioſo ſiccoque alimento. Sic enim inquit, *præfigido hoc tempore optima valetudine uteris minuſque rigebts.* Quæ profectò cauſa eſt, quòd non ſolum plus eſſe, ſed & meracius bibere conveniat. Id enim nihilo ſegnius atque cibus ab externo frigore viſcera tutatur. Jam quia corpus id temporis partim ambientis, vi, partim voracitate hominum multa pituita oneratur, pocula parciora ac multus panis utiliora ſunt, illa enim minus adjiciunt humoris, hic potenter ſiccat & valentis nutrimenti eſt. Quoniam ad hunc locum perventum eſt, non abs re fuerit panis omnes differentias enumerare, ut conſtet, qui maximè ſalubris, quî noxius ſit. Ergo is paratur ex his frumentis quæ panificia vocant, triticum dico, milium, hordeum, ſiliginem & hujuſmodi. Siliginem voco non puriſſimam illam farinæ particulam, quæ demptis furfuribus ſupereſt, ſed id frumenti genus quòd vulgò Robus, Gallicè du Seigle nominatur.

VI. Epid. ſect. 5. §. 16.

de vict. Idiotarum.

Hyeme meracius ac parcius bibendum.

Panis multus per hyemem utilis.

Ex quibus conficiatur panis.

Panis ex quo frumenti genere probatissimus.

Optimus panis ex tritico est, post hunc ex siligine, uterque alias ex tota farina, quanta est pinsitur, estque omnibus penè familiis maximè frequens. Græcis αὐτὸ, πύρος & συγκόμις appellatus. Post hunc sequitur alius, cui bona furfuris pars non omnis detracta est, vulgò similaceus ac semidalis dicitur. Accedit tertium genus, quod ex sola siligine conficitur secreto per cribrum furfure, unde & siligineus, & vulgò candidus appellatur. Novissimum locum is panis tenet, qui ex puro propemodum furfure pinsitur, detracta farinæ paulo minus omni siligine, estque omnium vilissimus, dictusque ob id furfuraceus ac cibarius. Atque hæc genera panum apud nos hodie omnia sunt in usu, quibus GALENUS quintum genus adjicit, quod ejus ætate ex polline frumenti tenuissimo ad molæ parietem adhærescente indeque multis cum sordibus detersio confiebat. His omnibus ita definitis, saluberrimum panem esse perhibemus, qui ex optimi tritici tota farina confectus, justamque fermenti ac salis portionem adeptus, ac probè subactus moderato clibani aut furni calore percoquitur. Hic enim, non ita imbecilliter nutrire ut furfuraceus neque ita ægrè ad alvum sidere, ut similaceus, neque adeò vehementer obstruere ut candidus solet. Postremum hunc non solum

Panis primum genus. Secundum. Tertium. Quartum.

Panis saluberrimus quis.

Panis candidus vitiosus.

lum propria ſubſtantia, verum etiam àpparatus obſtruentem facit. Nempe piſtores ἄζυμον inflatum ac guſtui (ſi Diis placet) ſuaviorem reddere ſtudentes loco fermenti, ac ſalis peſſimo exemplo plurimum cereviſiariæ fæcis maſſæ affundunt. Adde quod idem panis parum probè ſit piſtus, ex quo vis ejus obſtruens augetur. Quicunque enim panis (ut ait GALENUS) neque fermenti neque ſalis juſtam portionem accepit atque minus accuratè coctus eſt craſſum efficit & glutinoſum ſuccum. qui obſtructiones in jocinore, liene, ac renibus parere ſolet. Atque hæc de panum differentia ac viribus dixiſſe abundè ſit. Quod autem poſthæc CELSUS de carnis elixæ per hyemem uſu præcipit, id eo loco diſputabitur ubi de æſtate agetur. Ventum eſt ad olera, quæ ſi ex frigidis, mollientibuſque herbis ut violis, ſpinachia, mercuriale, atriplice & ſimilibus confiunt, parcius hyeme guſtanda ſunt. At verò non inidonea primo cibo cenſentur, quæcunque in horto naſcentia boni odoris veſcaque ſunt, quale eſt, cherefolium, hyſſopus, betonica, apium, euſraſia, menta, petroſelinum, & ſi quæ his alia non imparia ſunt, utique ſi ſatis quoque acceſſerit momentum. Tum enim non ſolum ſeroſos humores per urinas pellunt, ſed & lentam ventris pituitam,

Olera qualia hyeme ſalubria ſint.

quæ id temporis maximè cumulatur, diffecant, detergentque. Porrò quòd semel duntaxat hyeme cibari expediat, & diffiationis facit exiguitas, & caloris nativi integritas. Rectè tamen CELSUS addit, nisi si minus astrictus venter est. Præstat enim cibo sæpius dato viribus subvenire crebra dejectione periclitantibus. Cæterum qui versus Septentriones incolunt & Orientem Solem fortè hanc per hyemem vescendi normam haud temerè respuerint, tum quia pro ingeniti caloris copia voraciores aliis nationibus sunt, tum quia exinanita semel eorum viscera frigentis auræ intemperie facilè violantur. Prandendum igitur his quoque erit, idque siccum planè, ut CELSUS præcipit, ac sine multa potione, ad minuendum scilicet pituitæ proventum. Qua itidem de causa, tum quoque uti conveniet omnibus calidis, ut vino meraco, thermis, exercitatione, acribus Medicamentis. & hujusmodi generibus aliis, quorum vis calfaciens partim proprii in substantia vehitur, nt meraci, partim tota perpesso aliquid ab iis corpori debetur, ut exercitationis, frictionis, quæ ob id CELSUS calorem moventia nominavit. Venus id eo per hyemem satis commoda est, quod corpus siccet, calfaciatque, idque postremum non vacuari seminis facit occasion

Hyeme rarius edendum.

Hyeme calidis cibis ac poculis utendum.

Venus per hyemem non omnino inutilis.

ſione (ſic enim refrigeraret) ſed proprer contentionem illam quam Venus ciet omnium corporis artuum: Quod quidem & effuſi per id tempus ſudores & invaleſcens ſpiritus teſtantur. Ut rectè dixerit in EPIDEMIIS HIPPOCRATES. Venerem affectibus omnibus pituitoſis opitulari. Tametſi ſæviente ſupra modum bruma aut natura ex morbo plus juſto debili rectè GALENUS Venerem damnet, ut quæ tum corpus facere magis frigidum atque imbecille poſſit, non poſſit vegetum.

VI. Epid. v. §. 39. Venus affectibus pituitoſis utilis.

At vere paulum cibo demendum, adjiciendumque potioni, ſed dilutius tamen bibendum eſt: Magis carne utendum, magis oleribus, tranſeundum paulatim ad aſſa ab elixis. Venus eo tempore anni tutiſſima eſt.

¶ Ver quoniam inter cætera anni tempora optimè attemperatum eſt, rerum omnium in victu mediocritatem quantum in ſe eſt, poſtulat, proin ci-

Ver totius victus poſtulat mediocritatem.

bo hyberno qui plenus admodum erat demendum, ac potioni quæ pauca, adjiciendum est. Dixi, quantum in se est, corporum quorundam causa, quibus id temporis frugalior victus ratio conducibilis est, ad arcendum plethoræ discrimen, quod fusio humorum quæ per hyemen uberius cumulati quasi concreverant, minatur. Ejusque rei causa nonnulli non solum parcius esse, sed etiam Medicamento perpurgari, aut incisa vena sanguinis plenitate levari. Primo vere debent, ne scilicet cum hoc præcipitat, aut certe æstas viget, febris, hæmorragia, pustulæ, catharrus, pleuritis, angina peripneumonia, aut alterius momentaneæ partis alia inflammatio valetudinem turbet. Tum enim (ut alibi CELSUS testatur) quæcunque humoris motu novantur maxime in metu esse consuêrunt. Quæ profectò res fidem facit, non piè solum, ut semper: Verum etiam medicè vernali tempore institutum ab Ecclesiæ Rectoribus jejunium fuisse, quo tempore (si unquam aliàs) moderata abstinentia plærisque omnibus conducit. Venturarum enim id sæpe remedium ægritudinum est. Tametsi non deesse scio, quibus ea victus ratio visa sit inutilis. Atque HIPPOCRATEM (si Diis placet) testem adducunt, qui ventres dixit hyeme ac vere magis calere, ideoque plenius esitandum

Vere nonnullis parcius victitandum est.

Vere sæpe utiliter sanguis mittitur aut purgatur.

Li. 2. cap. 1.

Jejunium vernum medicè quo que non tantum piè institutum.

Error Fuschii, in præscriptione cibi Vernalis.

dum id temporis esse. Quasi verò parum, probè, id quoque nos intelligamus, nec ita, ut res est, putemus. Tale veri convenire jejunium, quale neque nimietate calorem afflictet, neque paucitate superfluis impar sit tollendis, ac proin suum quemque naturæ æquum censorem hîc esse oportere, ne hac scilicet periclitante unquam quicquam jejunetur. Id namque non modò corpori inimicum, sed ipsi etiam ingratum Deo est. Jam verò si corpus per æstatem tot modis diffluens inedia pessimè tum accenditur, tum dissipatur: Si per Autumnum succorum corruptelæ, ac pestilentibus morbis sit oportunum, si denique hyeme rigentis brumæ intemperantia intus forisque citò violatur. Horumque malorum auctarium inanitio imbecillitasque naturæ est, quod tandem tempore jejunare fas erit, si non verno, quum suprà comprehensa desunt incommoda, ac tanta ab hac evacuatione expectantur commoda. *Adventante* (inquit ÆGINETA) *vere, hic quidem vomitionibus alius alvi ductionibus, alius sanguine misso vacuetur.* Quid, tantane admittemus etiam sani remedia, inediam verò reformidabimus, quæ his omnibus, ut minus vehemens ita magis tutum auxilium est. Nec verò illud nos movet sub inedia, ut nullum periculum, ita levius præsidium esse, nec posse ve-

Lib. 1. cap. 53.

hementi malo, nisi æquè vehemens auxilium succurrere. Quasi verò iis qui etiamnum valent tam repentina, tamque effusa vacuatione semper adeò sit opus, ac non sæpius jejunio, exercitiis, balneis, & hujusmodi, quæ paulatim ac placidè, quod naturæ superest demant. Ipsum verò jejunium, aut quia non æquè omnibus propter vitæ intemperantiam acceptum est, aut propter summam plethoræ syndromen parum efficax, nonnunquam misso per venam sanguine, pharmacove dato GALENUS pensavit sæpissimè (ubi copia humorum præcipiti vacabat discrimine) solum imperavit. Non attinebit ulteriore disputatione hujus loci probationem scrutari, si ipsum semel GALENUM luculentissimis verbis ita disserentem audierimus. *Medio autem adhuc Vere, magisque si Æstatis initium in propinquo est, & pauca esse, & ex magno intervallo convenit. Siquidem videntur homines hac tempestate non longe à plethorica affectione abesse propter fusionem humorum, qui proxima hyeme collecti ac densati fuerant.* Hæc ille. At hos tandem refractarios mittamus, quorum voces inscitiæ comes error extuderit an invidia, incertum est. Porrò quod CELSUS adjiciendum esse potioni docet id hyemis respectu intelligas oportet. At dilutius bibendum rectè præcipit. Nam tum ut corpus attempera-

Comment. in li. 1. Aph. 17.

Vere dilutius bibendum.

tius

tius eſt, ita omni qualitatum exuperantia offenditur. Quemadmodum enim reliqua anni tempora, propter eminentem intemperiem contrarium victum exigunt, ita Ver contrà ſuæ temperiei ſimilem, proin tum neque aquam bibere, ut æſtate, neque meracum, ut hyeme, ſed vinum dilutum oportet. Caro autem aſſumenda eſt, propter nativi caloris, quod tum viget robur, & ſucci qui ex hac provenit bonitatem. Illud jure aliquis mirabitur, ecquid CELSUS carnem, in qua plus valentis alimenti, quam in ullo alio eſt. Veri potius accommodârit, quàm hyemi. Neque enim piſcium (ut quidam autumant reſpectu, ſed hyemis loquitur: Nam ſi non hyemis, cujus tandem rei intuitu, magis oleribus, magis potione, magisque ea diluta utendum ſcriberet. Ergo hîc aut aliquis later error aut carnem animalium cicurum & recentium quæ natura humidior eſt, CELSUS cogitavit. Nempe quæ ferarum eſt, quæque falibus durata quoniam potenter ſiccat, & concoctioni rebellior eſt, hyemi profectò convenientior cenſetur. Ventum eſt ad Venerem, quæ ſi unquam alias certè vernantibus naturæ rebus, longè eſt ſaluberrima. Tum namque uberior ſeminis proventus eſt, & corpus multo nativi calòre robore pollet, & ipſum denique tem-

Spinoſus locus de eſu carnis per horas vernales.

Venus durante vere ſaluberrima eſt.

Brura tempore Veris coitum magis appetunt, & magis fœta sunt.

tempus moderatum, placidumque est sic ut corpus venereis caloribus relaxatum neque subito frigore excipiat, ut hyems neque plus justo dissipet, ut æstas, neque verò debilitet, ut Autumnus. Sane hujus temporis commoditatem natura quoque brutorum ostendit, quæ verno tempore, magis tum coitum appetere, tum fœta esse consueverunt.

De diæta ciborum potionumque.

Æstate verò & potione, & cibo corpus sæpius eget; ideo prandere quoque commodum est. Eo tempore aptissima sunt & caro & olus: potio quam dilutissima, ut & situm tollat, nec corpus incen- incendat: frigida lavatio, caro assa, frigidi cibi, vel qui refrigerent. Ut sæpius autem cibo utendum, sic exiguo est.

¶ Æ-

¶ Æstatis temperatura calida admodum est & sicca, quare hac tempestate ab ambiente & corpus validè resolvitur, & innatus calor foras dispersus labefactatur. Quoniam autem multæ difflationis causa copioso quidem nutrimento corpus eget. Infirmus verò calor, non nisi pauca conficit, necessum est, ut cibus & sæpe & exiguis portionibus assumatur. Quæ causa est, quare non solum prandere ut CELSUS monet, sed forte etiam jentare conveniat. Haud enim aliter quam biliosam naturam inedia pessimè afficit. Ita eadem ipsa quoque id anni tempus maximè respuit quod humorem adjicit biliosum. Ac sic de æstivi cibi quantitatem sentiendum est. Qualitas autem ad frigidum & humidum inclinare debet, quo corporis retundat ab aëre contractam intemperiem. Cujus rei causa potio quàm dilutissima, tum quoque commodior est, ut quæ sitim pellit, & corporis ardores mitigat. Durum videatur quod de carnis multo esu scribitur, nam superioribus locis demonstratum est carnosa ante omnia penè ciborum genera, ut plus alere, ita magis quoque calfacere. Fortè offerenda, caro est amplioris nutritionis gratia, cujus maxima per æstatem necessitas est, ac si quod sit nimiæ calfactionis à carne periculum id frigidis oleribus id dilutissi-

Æstate corpus calorque dissolvitur.

Æstate sæpius, at parcius edendum.

Qualitas cibi per æstatem frigida & humida.

Potio dilutissima.

Locus subdifficilis.

tissima potione minuatur. Aut hoc sensu locus hic intelligendus, aut mendo obnoxius est, quod quidem ita esse, non levis ex eo conjectura est, quod uno loco bis carnis Author meminerit. Olerum per æstatem maxima vis est, sive ea ex frigidis mollientibus sive ex acribus diureticis parabuntur: Hæc enim superfluam bilem per urinas exigunt: illa hujus acrimoniam refrigerio minuunt, alvum movent, & corpus humectant. Per hoc tempus frigidæ quoque lavatio multis nominibus confert: nam infracto calore extraneo, nativi integritatem tutatur, adhæc corporis difflationem, quæ tum effusissima est cohibet, pulsis intro succis, cuteque foris densata, ut ne dicam quoque nullam corpori vim à frigidis undis inferri carnibus, undequaque omnibus per ambientem calfactis ac sic crudam, frigidam, ne interna violet prius edomantibus. Ventum est ad carnem assam, quæ an per æstatem præstet elixæ in controversiam venisse apud multos video, habetque suos utraque opinio haud spernendos Authores. Ex his multi sic sentiunt, ut similia semper similibus conservantur, ita corpora quæ rebus incoquuntur humidis fidelius nativam custodire humiditatem, ac proin assas carnes, dum æstas est, elixis seu humentioribus posthabendas esse. Nituntur hi

Olera per æstatem convenientissima.

Caro assa debeat necne elixæ per Æstatem præferri.

hi authoritate duorum Medicinæ columinum HIPPOCRATIS atque GALENI, quorum uterque uno ore assa hyemi, elixa æstati obsonia dicavit. Refragantur istis ARISTOTELES ac CELSUS hic Romanorum Medicorum, ille Græciæ Philosophorum facile princeps. Eorum hæc fuit sententia. Quoniam assatarum carnium superficies omnis ab objectis prunis densatur factaque per ustionem eschara clauditur, ob id naturalem, his succum intus includi, neque per duratos violentiore igne musculos transmitti posse, eoque protinus fieri, ut multo elixis sint humidiores, quibus omnis penè humor in aqua perit, asciturque novus, qui ignavus planè nec coctæ substantiæ proprius est. Utrius verò partis sententia probabilior sit, nec facile, nec tutum dicere est. Cui enim unquam dubia fuit istorum virorum authoritas, cui rursus non perspecta tot hodie rabularum prona ad cavillandum malevolentia. Libuerit tamen vel candidi lectoris gratia meam hic opinionem interponere, idque juris mihi poscere, quod omnibus dari æquum est. Scrutandæ sine ambitione veritatis studio, recta dicenti fidem, erranti veniam deberi. Ergo totus & mente & animo in majestatem CELSI atque ARISTOTELIS intentus, non video neque cur hos danem, neque quid roboris

De sal. duæ text. 1. §. 5. 17.

boris opinioni adferam HIPPOCRATIS atque GALENI, quibus argumentorum penuria undique laborantibus unica hæc superest, ad evadendum via, ut si fortè carnes elixas, ac jurulentas pro eodem habuerint. Jurulentas nostri passim nominant, quæ pingui obrutæ jure supra prunas, diu multumque inferventur. Elixas verò, quæ sumuntur sine jure, sine pinguedine penitus ut coctæ in aqua sunt sinceræ, decocto in ossas primam mensa iusumpto. Jurulentæ humidiores, elixæ sicciores sunt, illæ plus, hæ minus alunt. Ista autem carnium discrimina apud CELSUM quoque invenio in hunc modum scripta. Tum res eadem magis alit jurulenta, quàm assa, magis assa quàm elixa. Et quidem potest istorum virorum ætate, carnis jurulentæ Græcis, elixæ. Romanis usus fuisse. Sed hic prætextus fortè non omnibus fecerit satis, qui de hac re controversiam movent. Itaque contra CELSI adversarios prima hæc constituatur machina, cujus vel ipse fabricator GALENUS est. Nullum eorum corporum quæ elixantur proprium humorem retinere posse. Quòd si verum est, sequitur imbecillas humectandi vires elixis carnibus naturaliter inesse. Ista verò omnia sic accidunt. Quoniam aqua subjectis ignibus fervens in omnem sese carnis partem transmittit, protinus

Lib. 2. Cap. 18.

nus rarefacit, resolvitque nativam ejus humiditatem. Subit verò in vacuata carnis spatia novus mador ab ipsa qua cum decoquitur aqua ascitus, qui quidem diluere utcunque solida potest, at vera implere humiditate non potest. Cæterum assæ carnes nequaquam his subjacent incommodis: Nam arctè fideliterque propriæ substantiæ madorem, servant astricta per ustulationem superficie, quo fit cum intro sumuntur ab his plenius quam elixis corpus madescat. Quid enim efficacius, quid fœlicius, siccitate attrita solida humectet, quàm quod nutriendo id facit. Nimirum si humiditas illa naturalis solidis partibus seu ros quidam circumfusus admodum æstate perit, hanc verò corpori iterum inserere sine nutrimento non est, quis dubitet per hæc tempora, iis potissimum opus esse cibis qui absque vehemente calore vehementes ad solida genuino hnmore reficienda vires possident. Humectat corpus frigidæ poculum, humectat unctio, humectant & potabilium aquarum balneæ, at non perinde fœliciter, ut ova aut gallinaceorum testiculi. Illa ignavum partibus humorem affundunt, quo utcunque cavent, ne properè corpus siccescat, hæc cùm id præstent quoque, tum ejus insuper quod siccitate obtritum est, substantiam eximiè resarciunt. Hanc opem æstivis

mensibus maximè requirimus, quum corpus non tantum arescit, sed immodicè etiam dissipatur. Jam verò quanto præstabilius est siccitatem tardari restituto humido, quam hoc vix adaucta, ne nimium ejus in posterum pereat, duntaxat caveri, tanto utique optabiliorem carnium assarum humiditatem, ea quæ ab elixis venit, credendum est. Quippe suus elixis penè omnis humor periit in coctam unà cum ipsis aquam depositus. Cujus pars superficiei aquæ superinnatat, offis & oleribus parandis dicata, pars in totam decoctæ aquæ substantiam extensa est, cujus occasione jus carnis elixæ tantopere nutriens est. At hic iste humor in assis servatur. Ideoque medici ex eo analepticum auxilium convalescentibus parare volentes, carnem ab igne etiamnum calentem cultello profundis ictibus insecant, ac mox latè circumdatis, si opus est ferramentis pressant, inter quæ protinus roscidus ille liquor ubertim emanat salutiferum extenuatis futurum remedium. Neque verò his repugnat, quod in Anasarca, assatis, in febribus acutis magis elixis utamur. Non enim in his tam nutritionem quàm morbosæ qualitatis alterationem spectamus, adeoque sine aliquo naturæ rictu sub usu alimenti maximam Medicamenti potentiam experimur. Non ita obnixè pu-

Analepticon ex assis carnibus remedium.

Objectio.

Solutio.

pugnandum contrariis in homine ſano eſt, cui ut æſtas functiones nondum vehementer debilitavit, ita calfactionis ſiccationiſque, ſi quod initium aſſa dederint, id frigidæ aquæ potu, id frigidis oleribus adimitur. Ipſa verò in anaſarca aſſis utimur ſeu minus quàm elixa ignavi âquoſique humoris adeptis, qui humor in hoc genere morbi affluentiſſimus eſt. Repetam id quod antè argumentis & ratione & ſenſu ſtabilitis oſtendi, cum ad hujus rei faciendam fidem, tum ad totius diſputationis concluſionem. Elixas carnes aſcititio humore plus humectare, aſſas ingenito, his majores vires ad nutritionem, illis ad alterationem obtigiſſe.

Autumnalis diæta.

Per Autumnum verò, propter cœli varietatem, periculum maximum eſt. Itaque neque ſine veſte, neque ſine calceamentis prodire oportet, præcipuæque diebus frigidiori-

bus, neque ſub divo noctu dormire, aut certè benè operiri. Cibo verò jam paulò pleniore uti licet; minus, ſed meraciuss bibere. Poma nocere quidam putant, quæ immodicè toto die plerumque ſic aſſumuntur, ut ne quid ex denſiore cibo remittatur. Ita non hæc, ſed conſummatio omnium nocet. Ex quibus in nullo tamen minus, quam in his noxæ eſt. Sed his uti non ſæpius, quam alio cibo convenit. Denique aliquid denſiori cibo, cum hic accedit, neceſſarium eſt demi.

Autumni temperatura.

¶ Autumnus natura ſiccus eſt, at in caliditate, & frigiditate varius. Nempè unus ſæpe dies calet, alter friget, interdum eadem quoque die meridies æ-

ſtuo-

ſtuoſus, aurora, nox, Veſpera frigore aſperrima ſunt. Inordinata hæc tempeſtatum varietas Autumnum maximè formidabilem facit. Nam modò calorem perpeſſi humores modò frigus parvo ſubinde momento vitiantur, ex quo Epidimiæ graſſari in populum ſolent. Omnibus enim id periculi juxtà commune eſt, quatenus uno omnes cœlo regimur. Proin rectè obſervavit HIPPOCRATES. *Ubi eodem die modò calor, modò frigus urget Autumnales morbos in propinquo eſſe.* Aliud per hæc tempora incommodum eſt, quod CELSUS ſecundo libro adnotavit, cùm corpus & præterita æſtate, & ſubinde meridianis Autumni caloribus relaxatum, ſubito frigore excipitur, eaque de cauſa cum HIPPOCRATES noſtroque hoc Authore Autumnum perhibemus periculoſum ac morbis exitioſis obnoxium. Is enim ferè diutinis malis fatigatos interimit, alioſque novis morbis ac diuturnis implicat, ſic ut tracta ſæpe univerſa hyeme vix ultimo tandem vere ſaneſcant, quod cùm aliis in morbis fortuitum, tum ferè perpetuum Antumnali quartanæ eſt. Ergo ut inæqualis hæc aëris noxia levior fiat. CELSUS cavet, ne quis ſine veſte, ſine calciamentis prodeat, aut noctu ſub Jove quieſcat. Adjicitur Autumnalis auræ periculo multus pomorum uſus, quæ Græci ὀπῶρας & κυρ-

Autumnum quid reddat periculoſum.

Li. 3. Aph. 4.

Autumnus periculoſus.

Fructus fugaces, seu temporarii.

καρπὸς ὡραιους, nos fructus fugaces seu temperarios appellamus. Hos intemperantius edisse, gravis interdum valetudinis initium facit. Id quod in se ipse comperisse GALENUS scribit: Qui cum nondum puberem ætatem egressus horeis fructibus inter suos æquales præter modum vesceretur, & quotannis ferè ob id febricula aliqua conflictaretur, non ante se rectius valuisse refert, quam defuncto patre jam tum per ætatem plus sapiens solitam victus rationem mutasset. Illud tamen imprimis novisse oportet, non ita poma (ut ÆGINETA existimat) perpetuo nocere, quin sæpius sint quoque extra noxiam. Sunt enim ex his permulta saporis gustusque nomine naturæ gratissima, facillimeque horum succus (sustantia enim tota ferè alvo subtus exit) à ventriculo ac venis concoquitur. Unicum id incommodum est, quod eorum qui per se sæpe innoxius succus est, interdum vel propter nimium luxum, vel ei cui non expedit ventriculo ingestus, nocens reddatur. Sanguinem enim aquosum, tenuemque, ut ipse est, facit, qui sanguis quia citò alteratur, citæ quoque corruptioni opportunus est, ideoque ardentiori exceptus ventriculo bilescit, frigido coäcescit. Æquè profectò, ut lac in calido siccoque ventre biliosum, in pituitoso acidum redditur, non quia tale

Poma ex se. se non semper nocent. Lib. 1. cap. 53.

Poma unde fiant noxia vescentibus.

tale ante ſumptionem fuit, ſed quia abs quavis vehementiore qualitate promptiſſimè demutatur, adeò ut hac de cauſa GALENUS omnes uno ordine fructus Antumnales habuerit, ſucci pravitatem ipſis tribuens. Tametſi quæ poma impenſè ſunt acida ut frigidos oblædere ſemper, ita nunquam calidis nocere depræhenſum eſt. Hic enim ſapor caloris vires ferè ſpernit, imò ſuperat quoque, & ob id ſole aut febri exæſtuantibus ardores minuit, ac ſitim levat. Quæ verò poma ἄποια quæque mitia, aut inter hæc media ſunt, omnia narratis incommodis ſubjacent. Nam quod ab his nutrimenti corpori accedit, cùm ſit humectum, atque ſubtile, promtè in calido ventriculo vitiatur, concurrentibus ambabus corruptelæ omnis cauſis calore ſcilicet, & humiditate unaque etiam ἐξ ἐπιμέτρου accedente totius ſubſtantiæ ad patiendum proclivitate. Sic enim humida calore incenſa celerius putreſcunt. Ideoque rectè GALENUS dixit horæos fructus, ſi in ventre corrumpuntur, ſimiles fieri lethalibus venenis. Poma igitur nocentia, non ſua natura, ſed hominum abuſus facit, qui hæc reclamante corporis natura ingerunt, aut ea etiam aſſentiente, toto die ſic aſſumunt, ut nil ex denſiore cibo remittatur. Vix enim omnibus his ſuperandis abundè eſſe natura poteſt. Sed

Poma acida frigido corpori noxia, calido ſemper utilia.

Pomorum ſuccus facilè corrumpitur.

Poma nocentia abuſus facit.

& ſolidus cibus quia tardè vincitur, pomorum autem ſuccus hoc longè promptius, protinus fit, ut vel immoderatius, vel præpoſtero quoque ordine ſumpta, ex facili ambo ſimul corrumpantur, nihilo ſanè minùs, quam ſi quis intemperantius lac cum ſuilla, aut piſces (ut Germanorum mos eſt) cum bubula eadem ſumere menſa ſuſtineat. Ergo ſic victitantibus poma non per ſe, ſed (ut diſertè CELSUS ſcripſit) conſummatio omnium nocet, ferculorum ſcilicet ac fructuum. Hæc iſta intuenti, manifeſtum eſt, ſic veſci pomis quemque oportere, ne ad hæc ſæpius quam ad alium cibum feratur, tum ne dum iis veſci in animo eſt ſolitam alterius cibi portionem retineat. Huc addas, quod proximo ante hoc capite CELSUS admonuit, poma melius ſemper primo cibo aſſumi: Nam poſt ſumpta coaceſcunt, flatus movent & cibos corrumpunt. Tametſi non ignoramus, ſi quæ valdè aſtringentia ſunt, ea modicè guſtata remotis menſis utilia eſſe ad cogendum roborandumque ventriculi oſculum. Atque hæc de pomis ſufficiant. Reliquum eſt, quæ cibi menſura Autumno conveniat proponere. Hæc duabus ferè de cauſis plenior eſſe debet, primò quod calor proxima æſtate affatim diſperſus, remittente ſe jam aëris fervore, paulatim ad

Pomis quomodo veſcendum.

Autumno cibus plenior convenit, & quibus de cauſis.

ad interna repere, atque ibidem ſumere vires incipit, ideoque cibum magis tum exigit, tum coquit. Secunda cauſa eaque præcipua eſt, incipiens quædam humorum corruptela ab tempeſtatum inæqualitate genita, quæ niſi novo ſæpius chymo contemperetur, protinus in evidentiſſimum putredinis vitium excreſcit. Rectè namque GALENUS ſic affectis humoribus alternatim modò labem purgatione demit, modò novum ac probum nutrimentum affundit, eſtque hæc ab eo curandi ratio ἐπίκρασις appellata. Nec pugnat illud HIPPOCRATIS. *Impura corpora, quò magis nutries, eo magis lædes.* Nam iſtud proditum eſt, de exacta cacochymia, quæ purgationem, non attemperationem poſtulat. Minus hic ſed meracius bibendum eſt, comparatione æſtatis, qua minus Autumnus corpora tum calefacit, tum ſiccat.

πίκρασις. Li. 2. Aph. 10.

Autumno & minus & meracius bibendum eſt.

Neque æſtate vero, neque Autumno utilis Venus eſt. Tolerabilior tamen per autumnum: æſtate verò in totum, ſi fieri poteſt, abſtinendum eſt.

Venus quando potissimè utilis.

¶ Venus id temporis, & salubris & tuta maximè censetur, quum propter caloris integritatem vires optimè constant, ac semen abundat, eaque coetus temperies est, quæ laxatis hac contentione corporibus nullum vel dissipationis, aut refrictionis periculum minatur. Ergo per æstatem tribus de caussis Venus nocet, nam tum & imbecillus calor est, & vehementius corpora diffluunt, ac tertio parcissimus genituræ proventus est. Et quis jam igitur dubitet, concubitu cum æstas est in totum si fieri potest, abstinendum. Idem concubitus Autumno, etsi non perinde gravis, semper tamen inutilis est, tum quia aër corpus arefecit, tum quia calorem ingenitum nubium inconstantia debilitavit.

Venus per Æstatem nocentissima est.

Venus Autumno, non usquequaque conveniens.

CAPUT IV.

De his qui aliqua parte corporis laborant.

Ac primum de his quibus caput infirmum est.

Proximum est, ut de his dicam, qui partes aliquas cor-

corporis imbecillas habent. Cui caput infirmum est, is si bene concoxit, leviter perfricare id manè manibus suis debet; nunquam id, si fieri potest, veste velare, aut ad cutem tondere: Utileque lunam vitare, maximèque ante ipsum Lunæ, Solisque concursum: Sed nusquam post cibum progredi. Si cui capilli sunt, eos quotidie pectere, multum ambulare; sed, si licet, sub tecto, neque in Sole; ubique autem vitare Solis ardorem, maximèque post cibum & vinum; potius ungi, quàm lavari; nunquam ad flammam ungi, interdum ad prunam. Si in balneum venit,

nit, sub veste primum paulum in tepidario insudare, ibi ungi, tum transire in calidarium, ubi sudarit, in solium non descendere, sed multa calida aqua per caput se totum perfundere, tum tepida, deinde frigida; diutiusque ea caput quam cæteras partes perfundere; deinde id aliquandiu perfricare; novissimè detergere & ungere.

¶ Hactenus CELSUS eas affectiones posuit, quæ in totis consistere videntur corporibus, seu illæ intemperiei, seu indecentis habitus vitia essent. Nunc verò prophylaxin aggreditur, quæ cuique privatim membro, si id imbecillum est, debetur. Ex membris alias unicum, alias plura simul imbecilla sunt. Difficilis noxa est, ubi partes alicui trium vitæ principiorum famulantes intemperatæ sunt. Difficilior, ubi ipsa principia contrario inter se temperamento dissident, veluti cum caput friget, hæpar calet. Nihilo hoc levius ma-

Partium imbecillarum prophylaxis.

Pugnantia inter se principum partium temperamenta valetudini incommoda.

malum eſt, ſi non bene ventriculo cum hepate ac renibus convenit. Poſtrema hæc ad calores, ille ad contraria proclivis eſt. Aliorum frigidus Venter bile affligitur, aliorum calidus pituita. Qui ſic afficiuntur homines, maximè, Authore GALENO, valetudinarii ſunt, adeò ut ſi vel ipſum his præfeceris ÆSCULAPIUM, noxam tamen vix ulla arte ſtudioque effugiant, neque admodum eſſe vitales poſſint, aut certè, ſi fortè ſenectam attingant, perpetua invalitudine fluctuent Nimirum ſic ferè accidit, ut quæ uni parti conveniens medela eſt, ea protinus alteri pernicies ſit, ut neſcias alterutri ſuccurrere, niſi alteram lædas. Nam quæ jecinoris ardores abolent, ea frigidum ventrem in ipſo tranſitu violant quæque rurſus huic medenter ea jecinoris intemperantiam, exaugent. Eadem incommoda ſunt, ſi acris ex calido capite ſanies in ventrem defluat, aut ex hoc rurſum craſſus cruduſque halitus in illud tendat. Inde enim in capite ſuperflua coëunt, in ventriculo concoctio ſubvertitur, utrobique pars vehementer debilitatur. Nempe hepate (ſi voles) immodicè calido, ventriculo autem frigente, neutrobique fieri optata concoctio poteſt. Ventriculo enim ante tempus alimentum eripitur. Hepar imperfectum id ac probo faciundo ſanguini ineptum attrahit. In-

6. Sanit. Quinam maximè valetudinarii, ac minimè vitales ſint.

Excrementorum ex una parte in aliam defluxus periculoſus.

Inde adeò longo jam usu compertum est, per hepatis ac renum ardores assidua cruditate ventrem urgeri. Ita prorsus fectò ut mutua in his visceribus permixtio cies sit, quæ esse inter se oportuit beneficio mutuo devincta. Ergo sic affectarum particularum procurationem CELSUS aggressus, à capite incepit, cujus male affecti curatio periculorum ac tædii plena numerari inter difficillimas potest. Capiti enim imbecilla vis obtigit, cùm ad cavendum excrementorum proventum, tum ad proprios affectus discutiendos, quatenus per se suffriggidum, ac longius ab caloris insiti fonte remotum est. Quippe ejus rei incommodum præsentiens parens Natura, plurimos maximosque canales cerebro contulit, quibus id indies expurgaretur, nares dico, palatum, aures, calvæ commissuras, ipsosque aliqua ex parte oculos. Adjicitur affectionum periculo ipse capitis situs. Nam id quia in alto corpore positum est, subjecta loca, superfluorum, quæ multa naturaliter colligit, defluxu promptè afflictat. Indeadeò, ut ARISTOTELES hominem esse quasi subversam arborem dixerit, partem corporis omnium humectissima supra cervices imposita, ideoque hominem præ cæteris animantibus maximè destillationibus urgeri. Scilicet ipse Deus cum prona (ut ait NASO) spectant animi-

Capitis affectus, cur difficiles.

Homo quasi arbor subversa.

nimantia cætera terram. *Os homini sublime dedit.* Sanè hujusce destillationis tanta vis est, ut nunquam non difficiles, sæpe exitiosos quoque morbos inferat. Levissimum malum est, ubi in narium ac palati spatia fluxio decùmbens emunctione spuitioneve extunditur. Hoc minus leve, si oculos, si aureis, aut dentes tentat. Grave admodum est, ubi gulam ac ventriculum impetit. Gravissimum, si larinx hanc asperaque arteria ac pulmones excipiunt. Tum enim si ignavum est, quod influit, vocem violat, si acre, præter hoc exulcerat quoque non tantum has partes, verum ipsos etiam pulmones, adeò ut hinc sæpe gravis oriatur tabes, ea quæ hominem spacio consumit. Si verò in ventrem destillans humor illabitur, appetentiam alias diminuit, alias depravat, ac semper quæcumque assumpta sunt alimenta corrumpit, sæpeque si acris est, ventriculi tunicas erodit, ac diarrhæas movet. Quinetiam longè inferius sidens, jejunium Intestinum, atque colon afflictat, ipsasque interdum mesareias convellit. Hæc mala omnia nemo rectius caverit, quam qui caput seu fontem unde ista scaturiunt, ita communit, firmatque, ut excrementa neque gignat, neque jam genita in commemoratas sedes exoneret. Ergo capitis imbecillitas hæc, ut à multis cau-

Metamorph. Destillationis pericula.

Capitis imbecillitas unica est propinqua causa.

causis, etiam contrariis pendet, ita nam veluti proximam nunquam m consequitur, quæ est proprii caloris i becillitas. Quippe calor innatus v tutum functionumque Author est, q impediri abs quavis intemperie possun Itaque solius imbecillitatis CELSU meminit sine causæ alicujus adjection Nam ea qualiscunque demum fuerii contrariis abolenda est, quemadmo dum ipsemet Author superius satis i insinuavit, quando calidos dixit refrig rari, calfieri frigidos oportere. Tu quarto post hoc volumine luculent docet, permagni referre, quæ causa do lorem moverit, neque perinde esse, in tium morbi calor attulerit, an frigus aliaque auxilia urgente calore, alia fri gore dominante necessaria esse, videli cet præsentes morbos sanare nemo po test, qui unde hi sint, ignoret. Proi idem Author alias monuit, ubi caus quoque mali incognita est videre oporr tere, refrigerantia magis, an calefa cientia leniant, & his uti quæ experimentum approbârit. At verò hîc qua CELSUS proponit auxilia cujus imbecillo capiti æquè convenientia sunt, quia ingenitum ipsi calorem concoctionis Authorem tutantur. Quemadmodum paulò post à nostro CELSO docebitur. Concoctionem omnibus vitiis succurrere, aliis autem calorem, aliis fri-

frigus. Sed illud quoque ante omnia ſcire convenit, non de iis hominibus Authorem hoc loco agere, quos jam nunc capitis mala premunt (horum enim curatio ad Therapeuticen attinet ſanitatis tuendæ profeſſionem excedens) ſed quibus abſque morbo caput imbecillitate vel fortuita, vel naturali urgetur, ſic ut hinc facillimè id ægrotet. Ergò ejus incommodi præcautio ipſius roboratio capitis eſt. Ac robotatur quidem id iis cauſarum ſalubrium generibus, quæ quoquo modo calori ejus, tum tutando, tum augendo inſerviunt. Ille verò hoc deinceps ordine ſequuntur. Ac primum quidem perfricari leviter caput non inutile eſt, ex quo inſitus ipſi calor excitatur, rarefactaque cute, ſi quæ ſubtus hac latent ſuperflua tranſpirant. At verò id fieri non niſi perfecta concoctione oportet, ne cruditas moveatur, quæ caput emiſſis ſurſum vaporibus affligat. Adhæc caput quoque ſi fieri poteſt, nunquam veſte velandum eſt. Nam ſic cuivis aſſuefactum aëri, contra omnes ejus injurias duratur. Etſi id tentare ſæviente bruma parùm tutum eſt, ac perniciosum quoque, ſi aliquo jam morbo caput ægrum eſt. Tum enim undecunque laboratur imbecillitate, morbo, frigore. Atque hæc animadverſio per graviores etiam æſtus neceſſaria eſt.

Quæ caput firment.

Frictio lenis.

Caput imbecillum per hyemem minimè detegendum.

Per velationem intelligas oportet, cu
riosam capitis custodiam multis oper
mentis indulgentius quæsitam. Na
pileolo id leviter integere non alienu
est. Jam verò neque ad cutim tonde
caput expedit, ne capillitii munimi
destitutum ad propulsandas cœli inj
rias, fiat invalidum, tametsi æquè pr
pemodum inutile est, idipsum ingem
pilorum sylva fovere, unde superflu
rum intercipiatur exhalatio. Utile pe
petuò est Lunam vitare, ut quæ vi
nacta est humores commovendi, atq
his loca quæ irradiat, implendi. Qui
pe hæc antè cæteros planetas humi
potissimum elemento dominatur. Na
interpositis temporibus mare modò i
flat, modò contrahit, tum menses
mulieribus commovet, ossium medull
quibusdam in bestiis adauget, cruent
que madore aspergit, nonnullis turba
cerebro insanias affert, quos ob id L
naticos appellamus. Adeò apparet r
ctè id cecinisse *Lucanum. Luna suis*
cibus Thetin, terrenaque miscet. Ergo
hæc præ cæteris mundi elementis aqua
magis permovet, ita in hoc nostro co
pusculo seu quodam μικροκόσμῳ eam pa
tem gravius infestat, quæ reliquis h
midior simul & frigidior est, ipsum
delicet cerebrum, quod si per se ins
per imbecillum est, protinus per asp
rantem Lunam multo humido eoq
tu

Caput debile nunquam ad cutem radendum, ut nec onerandum nimia coma.

Luna capiti infirmo vitanda.

Luna humido elemento dominatur.

turgente oppletur, id quod eorum quoque exempla docent, quibus ſub hac quieſcentibus caput gravatur, & interdum cruor è naribus manat. Porrò nuſquam poſt cibum progredi, ſed quieſcere oportet, ne quis inutilis vapor ex permoto ventriculo ſurſum aſpiret. Jam capillos etiam non alia de cauſa indies pexos eſſe convenit, quam qua caput perfricandum propoſuimus. Præter hæc confert multa quoque ambulatio, tum quia id exercitii genus ſuccos minus turbat, tum quia ſuperfluorum corporis impetum ad inferiora magis avertit, ne quicquam mentis arcem ſollicitans. Supra enim ex GALENO demonſtravimus, ſupernæ partis affectus, inferiorum exercitatione juvari. Fieri verò iſta ambulatio ſub tecto debet, ubi aër & quietior & temperatior eſt, moderatius æſtate calens, atque hyeme frigens. Sol quoniam caput tum incendit, tum excipiendis ſuccorum halitibus exponit, curioſè vitandus eſt. Ἐγκαυσις enim omnis imbecillo capiti ſiquid aliud nocentiſſima eſt, idque poſt cibum præcipuè ac vinum, quæ promtiſſimè id temporis eò ſubvolant. Modò oſtenſum eſt, ſuccorum corporis commotionem infirmo capiti adverſari, ex quo conficitur, unctionem potiorem balneo hîc eſſe oportere, ut quæ hoc minus ſuccos exagitat, nec perinde caput

Dormientibus ſub Luna caput grave fit, & ſanguis è naribus ſtillat.

Sol infirmo capiti inimicus.

Capite imbecillo unctio balneis anteferenda eſt.

put vaporibus laceſſit. Eadem cau
eſt, quare nunquam ad flammam ung
rarò ad prunam expediat. Tepeſce
enim aër ad hæc omnia commodior e
quia minus inflammat. Nec verò all
ſpectat, quod corpus ubi ad balne
ventum eſt, uequaquam ſolio commi
tere tutum ſit, ſed totum poſt modic
ſudores poſtque unctionem per cap
expediat multa calida aqua duntax
perfundi, ut ſic excrementa tranſpirem
turbatis quam minimum ſuccis. Pc
calidæ affuſæ uſum CELSUS primu
tepida, mox frigida aqua per totum co
pus irrigat, quo recluſa ſpiracula d
ferveſcente capitis ardore paulatim c
eant, idque ne ſubſequens frigida vi
lenter intrò ruens cerebrum violet. A
hac caput diutius cæteris partibus c
luendum eſt, ut inſitus ipſi calor ab e
traneo frigore intrò fugatus vires exſ
patione colligat, multoque tandem c
pioſor ad cutim ex alto recurrat, qu
ut quidem citius eveniat, caput po
affuſam frigidam aliquandiu perfric
bitur. His ita adminiſtratis, caput d
tergitur, ne qui toti undique comæ i
hæreſcit mador cerebrum frigòre ta
dem afflictet. Noviſſimè autem eade
pars inungitur, quo fidelius caloris p
frigidam aucti ſubſtantia intra habitu
incluſa teneatur.

Solum infirmo capiti noxium.

Caput debile primum repida, dein frigida aqua lavandum.

Capiti nihil æquè prodest atque aqua frigida. Itaque is, cui hoc infirmum est, per Æstatem id bene largo canali quotidie debet aliquandiu subjicere. Semper autem, etiamsi sine balneo unctus est, neque totum corpus refrigerari sustinet, caput tamen aqua frigida perfundere. Sed cùm cæteras partes attingi nolit, demittere id, ne ad cervices aqua descendat; eamque, ne quid oculis, aliisve partibus noceat, defluentem subinde manibus ad os regerere. Huic modicus cibus necessarius est, quem facilè concoquat; isque si jejuno caput læditur, assumendus etiam

medio die est; si non læditur, semel potius. Bibere huic assiduè vinum dilutum lene, quam aquam magis expedit; ut, cum caput gravius esse cœperit, sit quò confugiat: eique ex toto neque vinum, neque aqua semper utilia sunt: Medicamentum utrumque est, cum invicem assumitur. Scribere, legere, voce contendere, huic opus non est, utique post cœnam: postquam nec cogitatio quidem eri satis tuta est; maximè tamen vomitus alienus est.

Frigida infusa cut infirmo capiti utilis.

¶ Aqua frigida ob id capiti imbecillo prodest, quòd nativi caloris, quem prius intrò pepulit, reverberationem incrementumque efficiat. Inde enim solidis ejus particulis, quibus idem ipse calor inexistit, operationum robur ac-

acquiritur. Cæterùm (uti ſuperius admonui) ſtudioſè cavendqm eſt, ne frigida partis virtutem ſua vi ſuperet. Sic enim longè hæc fit debilior ad ſummam frigiditatis intemperiem redacta. Itaque hoc incommodo ut careatur, præſtiterit non niſi æſtate caput infirmum frigida lavari. Id enim aëris calore ita præmunitum, facilius elementi gelidi vim refrænat: Confertque hæc iſta perfuſio (nequis hunc locum aliqua ex parte claudicare cxiſtimet) tam frigido quàm calido capitis affectui. Siquidem huic aſcitium calorem extinguit, illi naturalem cogendo adauget, in utroque partem infirmam roborat, & adverſus cœli intemperiem omnem communit. Nuſquam igitut hoc negligendum auxilium eſt, adeò ut ſiquis unctus duntaxat balneo abſtinet, etſi corpus nolit, caput tamen frigidis undis irrigare debeat. Jam quod ad cibum attinet, modicè is raròque (ſi res patitur) guſtandus eſt, ita enim concoquitur exactius, & caput minus effumatione laceſſit. Dixi ſi res ita patitur, affecti ventriculi cauſa, qui ſi fortè nimio jejunio bileſcat, protinus cibus ipſo etiam meridie ſumendus eſt. Levius enim hic conceſſi alimenti quàm negati periculum eſt. Nempe Authore GALENO conſtat ventriculum quavis ex cauſa debilem totius venoſi generis

Frigida tam frigido quàm calido, capitis vitio opitulatur.

Capite infirmo cibus parcè raroque offerendus.

6. Sanit.

Ventriculus imbecillus totius corporis superflua recipit.

exciperc immundiciem, quæ si hinc facilè in caput evaporat, non adeo mirum est, maxima inter has partes intercedente sympatheia. Potus vinum dilutum esto ac tenue (Græci ὑδατῶδες id appellant) ne scilicet caput halitu feriat. Aptissimum puto, fuerit, quod GALENUS 5. loc. affect. proponit, tenue, album, & modicè astringens, quale nostrum fortè Rhenanum est, utique si non excoctum ardentiore Sole est. Id enim ventriculum firmat, & caput minimè lædit. Nihilo hoc incommodior, imò longè forsan præstantior sincera esset aqua, nisi hæc melius in ea reservaretur tempora, quibus caput jam ægrotare manifestè cœpit: Nimirum ut sit quo afflictis in rebus confugiatur. Siquidem frigidæ vires infrequens usus auget, propterea quod insueta omnia, ut vehementius naturam afficiunt, ita quas ea contraxit noxas magis efficaciter tollant. Porro vinum meracum ac potens, quod HIPPOCRATES οἰνῶδες HOMERUS αἴθοπα οἶνον vocat, prorsus inutile est, nam capiti, hoc, si quod aliud, apprimè grave molestumque est. Quod scriptio, lectio, cogitatio, & si quæ similis est negotiosa animi, aut corporis actio post cibum noceant, ex spirituum concoctioni destinatorum ad mentis arcem raptu contingit, cui incommodo, tum quoque non ægrè congreditur

Quale vinum capiti imbecillo idoneum.

Aquæ potus capiti infirmo utilis.

Vinum potens languido cerebro inimicum.

Omnis negotiosa actio capiti infirmo inutilis, idque à cibo potissimum.

ditur crudi alimenti evaporatio. Cur item vociferatio à cibo officiat in promptu causa est. Nam agitatis præcordiis concoctio ventriculi, quæ summam optat quietem labefactatur, unde statim ipsum caput vaporibus lacessitur. At vomitus nocet, tum propter capitis agitationem, tum sympatheiæ causa quæ huic cum ventriculo grandium nervorum interventu, longè maxima est.

Vomitus debile caput offendit.

CAPUT V.

De his, qui lippitudine, gravedine, destillatione; tonsillisque laborant.

Neque verò his solis, quos capitis imbecillitas torquet, usus aquæ frigidæ prodest; sed iis etiam, quos assiduæ lippitudines, gravedines, destillationes, tonsillæque male habent. His autem non ca-

put tantum quotidie perfundendum; ſed os quoque multa frigida aqua fovendum eſt; præcipueque omnibus, quibus hoc utile auxilium eſt, eo utendum eſt, ut gravius, cœlum Auſtri reddiderunt. Cumque omnibus inutilis ſit poſt cibum aut contentio, aut fatigatio animi, tum his præcipuè, qui vel capitis, vel arteriæ dolores habere conſueverunt, vel quoslibet alios oris affectus. Vitari etiam gravedines, deſtillationesque poſſunt, ſi quàm minimè is, qui his opportunus eſt, aërem vel loca aquaſque mutat; ſi caput in ſole protegit, ne incendatur, neve ſubitum ex repen-

tino

tino nubilo frigus dimoveas: Si post concoctionem jejunus caput radit; si post cibum neque legit, neque scribit.

Lippitudo Græcis ὀφθαλμία dicta, inflammatio est tunicæ oculorum adnatæ, ab influxu multi sanguinis vel humorum acrium, flatulentorumve excitata. Destillatio Græcè καταῤῥοῦς seu κατάσαγμος appellata, fit, ubi humor fauces ac palatum impetit. Tametsi vulgò cuivis rheumati commune sit catharri nomen, ubi si extima membra, si asperam arteriam ac pulmones invadat, ex illo enim motionis torpor ac paralysis, ex hoc & raucitas (Græce βραγχὸς) & tussis exulceratoque subinde pulmone tabes fiunt. Tonsillæ autem tumores παρισθμία ἀντιάδες vocantur, suntque inflammationes glandium, quæ in fine oris utrinque linguæ adjacent, factæ ab alicujus à cerebro materiæ defluentis incursu. At gravedo (non multum distans à destillatione malum) Græcè κόρυζα appellata, fit, quando crudus humor in nares destillat. Qui ad hæc fluxionum vitia proclives sunt, omnes ex æquo (ut CELSUS Author est, effusa in caput frigida juvantur, idque nulla alia

Lippitudo.

Destillatio. Καταῤῥοῦς ὀφθαλμία.

Raucitas Βράγχος Tonsillæ.

Gravedo κόρυζα.

Capiti destillationibus ob noxio infusa frigida utilis.

alia de causa, quam quod hanc partem, ut supra comprehensum est) ea roboret, communiatque quò minus excrementi vel in sese gignat, vel aliunde recipiat. Nempe ejus imbecillitas unica omnium horum ansa malorum est. Itaque intus quoque in ore non tantum extrinsecus id tentandum auxilium est, fovendumque multa frigida palatum, ut supra roborationis beneficium astrictis undique meatibus, neque caput ad mittendum excrementum, neque compræhensa loca ad excipiendum prona sint, eritque illud majore cura faciundum. Ubi grave cœlum Austri reddiderunt. Tum enim ambientis qualitate caput excrementis maxime conflictatur, juxta illud HIPPOCRATIS. *Auster auditum hebetat, caliginem oculis obducit, caput gravat.* Quo modo GALENUS quoque Romanos catharris opportunos esse scripsit, propter aëris qui ibidem spirat mistam caloribus humiditatem. Porrò quod omnis meditatio animi & corporis catharrosis protinus à cibo adversetur, supra compræhensum est. Jam non hos modo frigida affusa juvat, sed eos etiam quibus dolere vel caput vel arteriæ solent. Siquidem hæc ista mala si adsunt, exasperant, si conquievere, denuo suscitant emissi in caput vapores: Utique si crassi hi crudique sunt, quales venter tum ubertim ejaculatur, cùm quis

Per capitis imbecillitatem fovendum os aqua frigida.

Li. 3. Aph. 5.

Romani catharris obnoxii.

Omnis animi aut corporis actio catharrosis à cibo inutilis.

quis ejus concoctionem intempestivo vel animi cogitatu, vel corporis motu interturbat. Per capitis & arteriæ dolores intelligas oportet, Cæphalæam & Hemicraniam, qui affectus ægrè admodum solvuntur, sæpè assiduè cruciant, interdum intermittunt quoque, sed protinus strepitu, vini, potu splendore luminis, motu, odoramentis aliisve rebus caput opplentibus recrudescunt, quæ omnia Cephaleæ, cum promptiora tum graviora sunt. Porrò catharros declinandi ratio, ex tertio hujus libri capite discenda est. Nam cum hos calida causa nonnunquam moveat, excrementa capitis solvens, fundensque, nemo dubitet quin caput expediat à Sole, ne accendatur, protegere, cumque eadem mala frigus quoque invehat, humores stringens, ac veluti manibus exprimens, res ipsa vetat, ne corpus post repentinum nubilum frigoribus objectetur, Ubi enim sic tempestates variant, periculum capiti infirmo maximum est, ac proin nec loca quidem aut aquas mutare tutum est, utique si contraria inter se qualitate atque indole dissident. Etenim cavendum, ne aut id quod frigore obstupuit, calore fundatur, aut quod hoc fluxum est, illo exprimatur. Jam quod nec saturo caput radi, imò nec seria legere, aut scribere, tutum sit, supra demonstratum est.

Cephalææ frigida subvenit.

Quæ causæ catharros moveant, & quomodo hi arceantur.

Capite catharroso nequaquam aut aquæ aut loca mutanda sunt.

CA-

CAPUT VI.

Ad ſolutam alvum remedia.

Quem verò frequenter citat alvus exercet, huic opus eſt pila, ſimilibusque ſuperiores partes exercere; dum jejunus eſt, ambulare; vitare Solis nimium ardorem, continuat balnea, uugi citra ſudorem; non uti cibis variis, minimeque jurulentis aut leguminibus, oleribusve his, quæ celeriter deſcendunt; omnia denique fugere quæ tardè conquoquuntur. Venatio, durique piſces, & ex domeſticis animalibus aſſa caro maximè juvant. Nunquam vinum ſalſum bibere expedit, ne te-

tenuè quidem, aut dulce, ſed auſterum, & plenius, neque idipſum pervetus. Si mulſo uti volet, id ex decocto melle faciendum eſt. Si frigidæ potiones ventrem ejus non turbant, his utendum potiſſimum eſt. Si quid offenſæ in cœna ſenſit, vomere debet; idque poſtero quoque die facere: Tertio, modici ponderis panem ex vino eſſe; adjecta vua vel olea, vel ex defruto ſimilibusque aliis: Deinde ad conſuetudinem redire. Semper autem poſt cibum conquieſcere, ac neque intendere animum, ntque ambulatione, quamvis levi dimoveri.

¶ Sunt

Remedia lubrici ventris.

Pilæ lusus.

¶ Sunt hæc, quæ CELSUS proponit lubrici ventris remedia. Ac primum quidem pilæ lusus est, omnequam id exercitii genus, quod superiores partes magis cæteris movet. Per hæc enim humoris ad fluxum proni impetus in contrariam regionem avertitur, ipsum scilicet corporis habitum. Idemque præstat ambulatio, sed quæ jejuno fiat stomacho. Nam si cibum hæc excipitur, non modò non comprimit alvum, sed etiam præcipitat. Scilicet per motionem pessum impulsæ epulæ pyloro promptius elabuntur. Nemo existimet duo hæc quæ retulimus auxilia, profluenti jam nunc ventri conducere. Nam quia materias fluentes magis concitant, obid etiam obsunt. Neque enim CELSUS hoc loco præcipit, quo modo mederi malo, sed qno modo occurrere oporteat. Eodemque Authore disci potest, in hoc affectu corporis jam urgente, neque ambulatione, neque frictione opus esse, vehiculo sedisse, aut equo, præstare. Porrò vitandus vehemens omnis insolatus est, quoniam densato habitu materias liquidas in viscera ventremque compellit. Modicus autem Sol non astringit, sed potius laxat, habitum, succosque ab imis præcordiis ad carnes sine vi evocat. Nocent insuper continua balnea, non alio sanè nomine, quam quòd corpus copioso hu-

Matutina ambulatio.

Li. 4. cap. 19.

Sol ardens.

Continua balnea fusæ alvo inimica.

humore imbuant, nutantesque in fluorem materias calore fundant permoveantque. Scilicet ejus rei causa in quovis morbi genere, quem fluxio excitat, rectè balneis abstinetur. Verumtamen quoties fluxio non est, sed timetur, rarius tentata hæc profuisse deprehensum est, quoties absque momentanea corporis madefactione, atque turbatione (rarentur cum adhibeantur) humores versus extremas partes quadam ἀντισπάσεως via, ex imo corpore alliciunt. Sic ut hujus remedii salubritatem commendet rarior usus. Jam quod unctio lenis seu quæ fit citra sudorem, non inutilis sit, respectu ejus scribitur unctionis, quæ ad sudoris eruptionem usque administratur, hæc enim, quia succos turbat nocentissima, illa quia placida est, tuta censetur. Quod autem ciborum varietas vomitum & dejectionem tum requirat, tum facilem efficiat supra eo loco retulimus quo ciborum ratio exposita est. Tum etiam quod idem efficiant, & jurulenta, & ea olera quæ celeriter descendunt. Omnia enim hæc molliendo, alvum citant. At quæ tardè concoquuntur idcirco aliena sunt, quod ventriculus hæc nequaquam vincere potis, pro superfluis habeat, protinusque seu pondus inutile in alvum excutiat. Venationem seu carnem ferinam siccitas u-

Unctio lenis lubrico ventri utilior est.

Cibus varius aut duræ concoctionis adhæc jurulenta & olera alvo fluidæ inimica.

Caro ferarum ventri fluenti utilis, itemque pisces duri.

tilem facit. Hac enim qualitate tenendi vis omnis firmatur, ut contrà humiditate solvitur. Si piscibus quoque vesci animus est, duri sint oportet, idque tum apparatu, ut assi, tum propria natura, qualis anguilla est, qualis salmo & hujusmodi. Neque alia de causa, assata quoque domesticorum animalium caro accommodatior est, quam quia siccior est. Domestica CELSUS rectè dixit, nam quæ ferarum caro est, satis superque per se sicca est, neque assationis admodum egens. Vinum bibere convenit neque salsum, neque dulce: Hoc namque humectando lubricitandoque ventrem provocat, illud radendo. Fugiendum etiam id quod tenue est, nam protinus diffluit, parvasque siccandi vires habet. Utilius propter astrictionem austerum est, quod & plenius aliquanto bibere convenit, ut totis undequaque ferculis immistum nullam non partem intestinorum attingat. Idipsum austerum nequaquam pervetus esse debet, nam id jam tum planè dulcescit. Si postulante re aliqua, mulso utendum est (nam mulsum omne, ventrem movet) paratum id esto ex decocto melle. Istud enim (Authore GALENO) ut magis nutrit, sic & minus alvum subducit. Frigidæ potiones quoniam astringunt, juvant. Plerisque tamen alvum magis impellunt, quos homi-

Assa caro cicurum animalium nimiis dejectionibus idonea.

Vinum quale fugiendum.

Quale expetendum.

Mulsum.

Frigida potio alvo ad fluorem proclivi, utilis.

mines, tertio capite libri hujus notavimus. Siquid cœna ventriculum lacessivit, protinus vomendum est, idque ne malè gratas epulas ventriculus in alvum ejectet, ideoque hujus rei principia maturo vomitu præoccupare, non alienum est. Post vomitum etiam postridie repetitum reficiendus roborandusque ventriculus est, quod cibis exequemur, partim moderatè astringentibus, partim temperatis, unaque concoctu facilibus. Confert igitur modicum panem ex vino aut defruto esse, quæ ut non gravant ventriculum, sic probè reficiunt, tum his adjicere, vel uvam vel oleam oportet, quæ stomachum vomitione laxatum firment. His enim fructibus præsertim immaturioribus haud parva astringendi vis obtigit. Porrò altioribus animi à cibo intentionibus multus spirituum vitalium ad cerebrum accessus, huic rei ventriculi, cruditas, cruditati: Gravamen, gravamini, celeris assumptorum omnium dejectio succedunt. A cibo item quies necessaria est, adeo ut ne levissima quidem ambulatio tuta sit. Nam alimentum alioqui ventri fluenti grave dimoto corpore non potest non ad alvum subsidere. Quies verò in consuetudinem ferendi oneris intestina deducit.

Vomitus à cœna conducibilis.

A vomitu firmandus cibo ventriculus.

Quies à cibo fuso ventri utilis.

CAPUT VII.

Remedia ad Coli dolorem.

At si laxius intestinum dolere consuevit, quod κόλον *nominant, cum id nihil nisi genus inflationis sit, id agendum est, ut concoquat aliquis; ut lectione, & aliis generibus exerceatur; utatur balneo calido, cibis quoque & potionibus calidis; denique omnimodo frigus evitet, item dulcia omnia, leguminaque, & quicquid inflare consuevit.*

De quo doloris colici genere Celsus agat.

¶ Non de eo colici doloris genere CELSUS hic agit, quem laxioris intestini inflammatio, aut facta ab acribus excrementis erosio movet, sed qui causam sequitur frigidam, sive crudus ali-

aliquis vapor inteſtini membranas diſtenderit, ſive etiam præfrigidus humor, qualis ante omnia, vitrea pituita eſt, ſua qualitate violentius perſtrinxerit. Scilicet inæqualis intemperies noviſſimam hanc doloris ſpeciem Authore GALENO efficit, quem idem in ſe ipſe acutiſſimum expertum narrat, Colo vitrea pituita obſeſſo. Neque verò eſt quod magnopere quis miretur tam atroces dolores inteſtinis accidere poſſe: Nam horum tunicæ quia ex villis nervaceis conſtant, exactiſſimum tactus ſortitæ ſunt ſenſum, qui ſenſus ſub hoc morbo adeò ſæpe graviter afficitur, ut multos coëgerit doloris immanitate victos, vitæ ſuæ durius conſulere. Coli dolorem hunc ferè invehunt, frigida tum flatulenta, ipſaque ſubinde Coli inteſtini naturalis, aut fortuita frigiditas. Ad hujus ergo ſymptomatis προφύλαξιν quidnam conducibilius ſit, quam per claram lectionem aliasque exercitationes tum ventriculi tum reliqui corporis totius concoctionem moliri. Quod denique optatius, quam Coli intemperiem calidis, & balneis & eduliis potionibusque infringere, ipſumque corpus, frigidi aëris inclementiæ ſubtrahere, tum ea fugere genera ciborum, quæ dolorem, ſi is non eſt, excitare, ſi eſt, intendere conſuerunt, cujus ordinis omnia habentur dulcia, eo quod ſua na-

De inæquali intemperie. 2. Loc. aff.

Inteſtinis quare dolor adeò gravis accidat.

Quæ cauſæ doloris colici.

Auxilia, quibus Coli doloribus occurritur.

Dulcia Coli doloribus inimica.

natura cum ſunt multum aërea ac ſpirituoſa inflationes movent. Pariaque his ſunt infiandum omnia penè legumina, in quibus facile princeps eſt faba. Cætera quibus inflandi vis ineſt, uſu obſervanda ſunt, utpote omnia jurulenta, omnia pinguia, muſtum, & id vinum cui nihil ætatis acceſſit, tum recens craſſaque cereviſia, ficus virides, uvæ recentes, omnisque caſeus, lac rapæ, bulbi, & ejus farinæ ſexcenta alia.

Inflantia Colo dolenti inimica.

CAPUT VIII.

Quæ agenda ſint ſtomacho laborantibus.

Si quis verò ſtomacho laborat, legere clarè debet; poſt lectionem ambulare; tum pila; vel armis, aliove quo genere, quo ſuperior pars movetur, exerceri. Non aquam, ſed vinum calidum bibere jejunus. Cibum bis

bis die assumere; sic tamen, ut facilè concoquat. Uti vino tenui & austero, & post cibum frigidis potionibus potius.

¶ Stomachus (sub quo nomine CELSUS nusquam ferè non ventriculum significat) aut propriæ intemperiei, aut materiæ in se confluentis vitio imbecillus est. Intemperies, si naturalis est, difficulter eruitur. Quis enim facile mutet naturam, si verò ascititia est, minimo sæpe negotio tolli potest. Molestius est, ubi alienorum humorum appulsu stomachus vitiosus est, longeque pessimum, si in calidum ventrem tenuis pituita irruit, vel in frigidum bilis. Ac supereſt adhuc aliud stomachi malum alias à CELSO descriptum, quo id viscus resolvitur, cibique, ut idem Author ait, tenax non est, soletque sub hoc desinere ali corpus ac sic tabe consumi. Ferè verò hic incidit, ut alimenta minus accuratè concoquantur, quin stomacho potius innatent, nausæamque, vomitum, ructus, inflationes ventris, aut sonitus moveant, tum alvus quoque ut plurimum sistatur propter superioris partis laxitatem ne quicquam compressis ad alvum epulis. Hoc af-

Stomachi imbecillitas unde contrahatur.

Stomachi resolutio.

Li. 4. Cap. 5.

affectus genus nunc CELSUS explicat, aliorum προφύλαξιν, quæ evidentem nudamque ferè intemperiem sequuntur, proxima abhinc sententia expositurus. Itaque ejus qui nunc præ manibus habetur affectus periculum omne in stomachi laxitate vertitur, cui ferè humiditas comes jungitur, mirificè ad quævis laxanda membra potens qualitas. Hanc præter nulla fermè hîc alia intemperies eximiè dominatur. Tametsi promptius hic sit frigiditatis quàm caloris periculum. Quo minus putandum est CELSUM de laborante bilioso stomacho hic agere, cui nimirum alta lectio, pila, multoque magis arma & vinum aliena sunt. Ergo duorum generum hoc capite remedia proponuntur, quorum usu compræhensis malis subvenitur. Primum quod stomachum quoquo modo firmat, sive ingenitum ejus calorem excitando, seu tunicas ejus comprimendo. Secundum genus est, quod excrementitios ventriculi humores consumit. Clara igitur lectio utilis habetur, quod motis thoracis septique transversi musculis, loci proximitate ventriculum quoque permoveat, ex quo insitus ipsi calor augescit, superfluæque humiditatis vitium corrigitur. Post lectionem ordine effectuque secunda ambulatio est, cujus rei causa eo loco enarrata est, quo proposuimus supe-

Stomacho imbecillo idonea auxilia.

Clara lectio.

periorum partium affectus, infernorum exercitatione juvari. Post hæc non male conveniunt, & pila & validorum armorum meditatio, aliudve. Quod genus exercitationis, qua superior corporis regio magis dimoveatur, id enim (ut alibi CELSUS Author est) in omnibus stomachi vitiis aptissimum est. Jam verò quoniam semper ferè aliqua hîc urget cruditas, fugere convenit ea omnia quæ concoctionem tardant. Idcoque frigidæ potio jejunis prorsus inutilis est, ut quæ stomachum crudo frigore plus offendat, quàm astrictione juvet. Ex quo colligi potest, manè potui vinum & facultate & energia calidum rectius dari, quod stomachum suo calore partim ascititio comprimit, partim naturali refocillat, & utrolibet intemperiem ejus, cum frigidam tum humidam delet. Cæterum bis cibum capere expedit eò quod infirma ventriculi vis jugi sustentatione indigeat. Tum nec eo luxu ponendus cibus est, ut onere huic visceri molestus sit. Potui vinum tenue præstandum & austerum. Illud enim infirmum ventriculum minimum lacessit, hoc astrictione roborat Cujus rei fructus ut sit cumulatior non dubitavit CELSUS post ultimum cibum, frigidum quoque poculum præbere.

Pila & armorum meditatio.

Lib. 4. Cap. 5.

Frigida potio jejuno imbecilloque stomacho inutilis.

Ventriculus imbecillus sæpius reficiendus.

Stomachum autem infirmum indicant, pallor, macies, præcordioram dolor, nausea, & nolentium vomitus, in jejuno dolor capitis. Quæ in quo nom sunt, is firmo stomachi est. Neque credendum utique nostris est, qui cum in adversa valetudine vinum aut frigidam aquam concupierunt, delitiorum patrocinium in accusationem non merentis stomachii habent. At, qui tardè concoquunt, & quorum ideo præcordia inflantur, quive propter ardorem aliquem noctu sitire consueverunt, autequam conquiescant, duos trèsve cyathos per tenuem fistulam bibant. Prodest

deſt etiam adverſus tardam concoctionem clarè legere, deinde ambulare, tum vel ungi, vel lavari; aſſiduè vinum frigidum bibere, & poſt cibum, magnam potionem, ſed, ut ſupra dixi, per ſiphonem: deinde omnes potiones aqua frigida includere. Cui verò cibus aceſcit, is ante eum bibere aquam egelidam debet; & vomere. At ſi cui ex hoc frequens dejectio incidit, quotiens alvus ei conſtiterit, frigida potione potiſſimum utatur.

¶ Exequitur CELSVS ea nunc Stomachi vitia, quæ evidens aliqua caloris aut frigoris intemperies invexit. Orſusque à notis eſt, quibus cognoſci utrumlibet genus poſſit. Hæ verò quas retuli notæ, quia ſeorſim unaquæque per ſe poſitæ, pleriſque aliis quoque mor-

morbis nonnullis communes ſunt, copulatim accipi omnes debent, æquè profectò, ut neque ſola tuſſis pleuritidem facit, neque pungens lateris dolor, neque febris continua, neque ſpiritus difficilis, ſed omnia hæc ſimul coeuntia. Et quis igitur non ſuſpiciat ſummum noſtri Authoris in docendo artificium, quis non pulcherrimis fæcundam rebus brevitatem exoſculetur, qua is nobis ſimul bilioſi pituitoſique ventriculi notas expreſſit. Scilicet iſtemos cum priſcis viris omuibus, tum noſtro CELSO ſervatus ſemper fuit. Omnia breviſſimis ſententiis, ſeu quibuſdam aphoriſmis memoriæ prodere, quæ ſedula pòſt animadverſione limitari, ac veluti ſubtilius excoli à viris Medicinæ gnaris poſſint. Igitur pallorem (ut ab hoc primo ordiar) improba fecit αἱμάτωσις, quæ à chylo parum rectè coctoo cæpiſſe initium poteſt. Sæpe enim antè propoſitum eſt, unius viſceris in concoquendo vitium, alterius integritate non caſtigari. Eædem cauſæ & maciem poterunt conciliare, quoniam fruſtrata concoctione, nulla fit bona nutritio, ad hujus enim integritatem illa viam ſternit, quatenus nihil aſſimilari ſolidis poteſt, niſi antè probè alteratum confectumque ſit, ſic ut tota nutritio nihil aliud quàm ipſa ſit aſſimilatio. Præcordiorum dolor contenta intus

Stomachi infirmi notæ Pallor.

Macies.

Præcordiorum dolor.

tus excrementa ſequi poteſt. Nec diſſimilibus cauſis nauſæa ſuccedit vomituſque nolentium, ſeu ſponte naturæ erumpens. Capitis in jejunio dolor, bilioſos potiſſimum exercet, evaporante ad cerebrum bilioſa ſanie, quæ per inediam ad ventrem confluxit. Poteſt idem dolor & pituitoſis accidere, quî tamen non ita ut prior pungens eſt, ſed gravans potius, ac plerunque etiam diſtendens. Atque his ſignis infirmi ventriculi, veluti in conſpectum quendam adductis CELSUS prophylactica ejus auxilia nunc exequitur, ſtatuitque duplicem infirmatis differentiam. Prima intemperiem calidam, altera frigidam ſequitur. In hac præcordia (nequid ſpinoſior orationis contextus improvidum fallat) inflantur. In illa autem propter ventriculi ardorem multa per noctem fit ſitis. In ambobus vitiis (ut curioſè locum inſpicienti patet) ſumptas dapes recenti fonte includere permiſſum eſt. In frigido quidem, quoniam compreſſis ventriculi tunicis, ſimul cibus ab his arctius comprehenditur, ſimul nativus viſceris calor inter coërcitus vires ad concoquendum aſſumit. At verò bilioſo ſtomacho, ut omnia hæc eveniunt bona, ſic illud quoque velut ἐξεπιμέτρον accedit, quòd ſqualidus ille calor quî velut ignis quidam ventriculum extorret, frigidæ potentia

Nauſea. Vomitus ſponteneus. Capitis in jejunio dolor.

Quomodo ſtomachi infirmitas caſtiganda.

Bilioso stomacho quid utile.

tia extinguatur. Proinde sic affecto st macho utile est, tum ungi, tum assid lavari, simul vinum actu frigidum potestate imbecillum bibere, atque à bo magnam potionem per syphone haurire, protinusqne tum epulas, mnesque potiones aqua frigida intee cludere. Scilicet omnia hæc bilico ventriculo eximiè subveniunt. At ff gido idoneum est alta voce legere, mu tumque ambulare, ungi verò parum tile est, lavari noxium. Quis enim m scit cruditati balneas adversari. In trisque, ut proximè dixi, convenie est ultimo cibo, aquæ frigidæ poculum Huic unicum impedimentum est ventee cum facilè, tum periculosè profluem qui si jam nunc urget, aut denique ff turus timetur, utique frigido omni po tu supersedendum à cibo est, quod c ita præcipiatur, eo loco cap. 3. docu mus, quo frigidæ bibendæ ratio expo sita est. Eo fluore venter immodicè c lens rarò tentatur, utpote omnibus a ejus fervore exustis epulis, ac sic m nus ad fluendum propensis. Sæpissim is fluor urget, ubi cibus intus coäcui qui promptè aut vomitu, aut dejecti ne elabitur, tum quia humectus eti mnum est, crudusque ac nequicqua calore adæquatus, tum quia & pond re ventriculo gravis est, & imbecill ter ab eodem continetur. Ejusque r

Stomachi frigidi præsidia.

Stomacho infirmo quid frigidæ haustum impediat.

cau

causa CELSUS tum præcipuè vomitum citat, cum cibus contracto acore vitiosus est. Ex qua concoctionis imperfectione, si frequens dejectio est, abstinendum frigida à cibo est, ut quæ ventrem magis fluidum reddere potest, non potest firmum. Ergo hoc constante nusquam perperam frigidum à cibo bibitur. Adeò apparet hoc CELSI præceptnm calido frigidoque stomacho juxta commune esse. Siquis nostra ætate diversum sentiet, equidem non mirabor, cum ejus notæ refractarios complures extitisse, vivente etiam CELSO constet, qui aquam in adversa valetudine toties potui dari putabant deliciarum causa, non eam merentis exigentisque stomachi. Scilicet quisnam istorum vulgarium Medicorum factum non ilico calumnîetur, si sanior aliquis ac doctrinæ CELSIANÆ studiosior, homini ex stomachi cruditate febricitanti, sumptis idoneis epulis tres frigidæ Cyathos propinet. Quis inquam non protinus deliciarum ægroti patrocinium in accusationem habeat, atque condemnet, non autem stomachum excuset aquam rectè salubrirerque postulantem. Perstringit hac Author sententia eorum Medicorum perversa judicia, qui & aquam & vinum ab ægrotis ferè expeti arbitrabantur, dictitante sic potius luxuria, quam exigente sto-

ſtomacho. Etenim vinum ardentib febribus, aquam cruditatibus adverſa vulgatum tritumque eſt. At verò qq rerum ſtatu fieri hæc iſtis affectibus pcc ſint innoxia, id Hercle ſciſſe non omnibus juxtà proclive eſt. Nempe vv num nonnullis acutè etiam fabricitanti bus HIPPOCATES indulſit. Tum aqq quibus ea judicabatur adverſa, ſæpe in opinatam attulit ſalutem.

Hippocrates acutè febricitantibus vinum quandoque indulſit. Lib. 2. de morb. ſ. 61. §. 17.

CAPUT IX.

Quid obſervandum dolore nervorum laborantibus.

Si cui verò dolere nervi ſcc lent, quod in podagra chi ragrave eſſe conſuevit, huicc quantum fieri poeeſt; exercen dum, id eſt, quod affectum eſſ objiciendumque labori & frigoo ri: niſi cum dolor increvit. Su dio quies optima eſt. Venu

ſem

ſemper inimica eſt. Concoctio, ſicut in omnibus corporis affectibus, neceſſaria eſt. Cruditas enim id maximè lædit, & quoties offenſum corpus eſt, vitioſa pars maximè ſentit.

¶ Arthritis prout varias obſidet corporis partes, alia aliaque ſortitur nomina. Ac Podagra quidem eſt, ſi pedum articuli. Chiragra, ſi manuum, quemadmodum & Iſchias, ſi coxarum laborant. Arthritis dicitur ubi tota æqualiter corpora enervantur. Oritur hoc malum ab articulorum imbecillitate, ſive ea ſit naturalis, ſive aſcititia. Illa à parentum ſemine, hæc victus errore contrahitur. Eſtque hæc imbecillitas antecedens quædam morbi cauſa, quæ articulis dolore etiamnum vacantibus perpetuò manet. Ergo hanc correcturus, infirma membra exercere debet, ſic ut mutuo articulorum attritu inſitus ipſis calor excitetur, ſimul ut durities quædam his contrahatur, ad ſuſtinendas rerum foris occurſantium injurias. Exercitatio pro viribus corporis convenit cuique ſua. Ita profectò ut

Arthritis quid, & quæ ejus ſpecies.

Quæ cauſæ morbi articularis, & quæ prophylaxis.

Exercitatio imbecillis articulis utilis.

ut CELSUS præcepit, exercendum membrum esse, quantum fieri potest. Nimirum senibus quia parum virium superest, non nisi levissimæ dimotiones conveniunt. Juvenes contra utpote majore robore naturæ fulti partem sic affectam laboribus tutò durant. Rectè enim à GALENO scriptum est. Exercitari imbecillis partibus unico seni non licere, reliquos homines eo id confidentius posse facere, quo longius ab hujus absunt ætate. Porrò frigus ob id utile censetur quod calorem articulorum naturalem intrò compellens, adaugeat, quodque hoc modo membra communiat adversus cœli injurias. At nihil horum tentare convenit, ubi dolor increvit. Tum enim pars antè debilis, jamque insuper humorum influxu & dolore exercita ad extremum imbecillitatis pervenit, sic ut per ea tempora labor ac frigus magis imbecillam hanc facere possint, non possint robustam. Sub dio quies idonea est quod nocturni aëris algore ad eum quem retuli modum, firmentur. Tametsi id fortè præceptum Græcis atque Romanis, idque per æstatem accommodatius videatur, quam populis versus Septentriones incolentibus. Venus (immoderatior scilicet) ante omnia fugienda est, nam optimam sanguinis particulam PYTHAGORAS ἀφρὸν & χρηστοτάτου αἵματος vocabat)

Gal. 5. Sanit.

Frigus Arthriticis conducibile.

Venus podagræs & chiragræ inutilis.

bat) detrahit corpusque jam ante imbecillum inducta frigiditate, longè facit imbecillissimum. Quæ profectò causa est quod *articulorum vitia*, ut Author est HIPPOCRATES *nequaquam vel castratos, vel pueros antè fœminæ consuetudinem tentent.* Imminenti autem huic malo nulla via melius quam concoctione occurritur, cujus ope fit, ut omnibus inutiles corpori succos conversis quam minimum excrementi in articulis coëat. Ad hos enim utpote natura debiliores non ægrè demittitur quicquid collecti in vasis superflui est. Subestque huic rei geminа difficultas, tum quod influentes materias articuli promptè admittant, tum quod admissas tardissimè maximoque negocio, rursus excludant. At verò iis corporibus quæ nullis urgentur superfluis, imbecillæ partes semper in tuto sunt. Quam rem ita esse hinc maximè sciri potest, quod non nisi statis quibusdam temporum intervallis, laborent. Nempe si sola (ut inquit GALENUS) infirmitas id efficeret, perpetuò laboraret imbecilla pars, seu cui ægrotationis causa nunquam deesset. Ergo quibus id malum Vere aut Autumno, temporibus ad hoc maxime propensis, revertitur, hos antè curioso victu cavere oportet, ne inutilis materia corpori superfit. *Quidam* (inquit CELSUS) *cum toto anno à vino, mulso, ac*

lib. VI. aph. 28. 29, 30.

Auxilia adversus imminentem podagram.

Concoctio.

6. Sanit.

Lib. 4. cap. 24.

Venere ſibi temperaſſent, ſecuritatem totius vitæ conſecuti ſunt. Quo minus audire delicatulos iſtos oportet, qui libidine perditi, tum vino, indies dapibusque graves, doloris remedium à nobis (ſi Diis placet) expoſcunt. Quaſi verò expeditum ſit, malum tollere perſeverante quæ id moveat, foveatque cauſa. Nimirum ſi hos ſemel juvare coneris, nihilo plus profeceris quam ſi des operam ut non obſtructis fontibus flumen exhaurias, ipſis ſcilicet epulonibus antiquum obtinentibus, nec ſolitæ Veneris amplexus, nec patris Bacchi calices poſtergare valentibus. Quid non, inquit GALENUS turpe ſit propter articularem morbum, hominem ab aliis geſtari, & ſuis ipſius manibus uti non valentem alienis egere, quibus ori cibos admoveat. At hos ventres non ſolum rei turpitudo non movet, ſed nec etiam flectunt immaniſſimi cruciatus, quibus dies noctesque velut ab improbis tortoribus excarnificati contabeſcunt.

5. Sanit.

UT concoctio autem omnibus vitiis occurrit, ſic rurſus aliis frigus, aliis calor. Quæ ſequi qaiſque pro habitu corporis

ris ſui debet. Frigus inimicum eſt, ſeni, tenui, vulneri, præcordiis, inteſtinis, veſicæ auribus, coxis, ſcapulis, naturalibus, oſſibus, dentibus, nervis, vulvæ, cerebro. Idem ſummam cutem facit pallidam, aridam, duram, nigram. Ex hoc horrores, tremoreſque naſcuntur. At prodeſt iuvenibus & omnibus plenis. Erectiorque mens eſt, & melius concoquitur, ubi frigus quidem eſt, ſed cavetur. Aqua verò frigida infuſa, præterquam capiti, etiam ſtomacho prodeſt. Item articulis doloribuſque, qui ſunt ſine ulceribus. Item rubicundis nimis hominibus, ſi dolore vacant.

¶ Functionis omnis corporeæ Au-

Calor omnis functionis author.

thor, ingenitus calor est. Hunc summa cura tueri semper oportet, ut valetudo tum prospera servetur, tum adversa pellatur, qualiscunque hanc demum causa crearit. Non sic calor adventitius aut frigus quibuslibet naturis ac morbis utilia sunt. Per se enim calor non nisi frigidis vitiis, frigus non nisi calidis subvenit. Itaque rectè Celsus docuit calorem aliis vitiis succurrere, aliis frigus. Hoc (inquit) inimicum est seni homini nimirum per se impensè frigido. Item tenui, utpote non satis multa carne adipeque adversus ejus qualitatis vim communito. Obestque præterea vulneri, quoniam id nudatam musculorum substantiam, tum alterando, tum valida strictione dividendo vehementius afficit, nihil alioqui tale effecturum integra existente super musculos cute. Præterea inimicum est intestinis, utero, vesicæ, reliquisque ejus ordinis partibus exanguibus ob ingenitam ipsis frigiditatem, quæ simili qualitate citò crescit in immodicum. Omnia enim paribus suæ intemperici caussis celerrimè afficiuntur. Adhæc frigus, cutem facit pallidam & nigram seu lividam, compulsis ab ejus occursu in viscera sanguine, spiritu atque calore, quæ simul omnia extimo corpori ἐυχρόιαν atque efflorescentiam impartiunt. Quemadmodum enim Sol res omnes quas irradiat, multi splendoris gratia speciosiores facit,

Frigus quibus inimicum.

Frigoris incommoda.

cit, ſic vitalis in nobis calor una cum ſanguine ſpiritùque puriſſimo ad exteriora vectus, floridiſſimo colore cutim commendat, ut contrà abſentibus his, univerſum corpus pallore quodam veluti cadaveratum, decorem omnem amittit, cujuſmodi faciem in iis conſpicari eſt, quos aut brumalis aura aſperrimo frigore exuſſit, aut longior invaſetudo exhauſit. Jam verò non lividam tantum, ſed & aridam cutem frigus efficit, idque partim impedita ſanguinis in habitum commeatione, partim expreſſis, qui ſubtus cutem erant, madoribus. Stringit enim frigus densàtque corpora tanta vi, (ut teſte *Hippocrate*) & *venas rumpere, & tuſſes excitare* ſolitum ſit. Ariditati cutis jungitur durities, idque fit, duobus ferè modis, aliàs univerſa ubique cute aſperata, aliàs duris in ea ortis tuberculis, quæ à frigore quoque excitari poſſe, *Hippocrates* in Epidemiis author eſt: quando nimirum craſſi lentive humores ſubter cutem externo frigore aſtrictam uberius collecti vix tranſpirant, ſed intus coacti in ſcirrhoſa quædam tubera concreſcunt. Proxima nunc eſt de rigore, & poſt hunc de tremore diſputatio. Rigor ſymptoma eſt depravatæ motionis, fitque ab inæquali intemperie calida ſeu frigida, cum materiæ alicujus affluxu, aut ſine hac, violentius

Frigoris violenta potentia. lib. 5. Aph. 24. & VI. Epid. ſ. 3. §. 22.

Frigore cutis dureſcit.

Loc. cit.

Rigor quid & unde fiat.

partes ſenſibiles percellente. Luculenter autem hoc ipſum in intermittentibus tertianis apparet, tranſeunte per muſculos bile, tum etiam in ocioſis quibuſdam mulieribus, quæ vim pituitæ vitreæ nimia deſidia cumularunt. Idemque ſymptoma eos præhendit, quibus confertim fervens aqua aut præfrigida ſuperinfunditur, adhæc, quibus collectos in habitu putres humores balneæ. Sol, Venus, aut quid his non diſſimile commovit. Atque hæ cauſſæ ſi leniores ſunt, horrorem movent, affectum ſola remiſſione à rigore non alio diſſidentem. Tremor ipſe quoque voluntarii motus ſymptoma, ex hujus naſcitur imbecilla virtute, ſic ut ſatis validè neque attollere ea membrum poſſit, neque extentum ſervare. Eſtque hic motus compoſitus ex facultate membrum ſuſtentante & innata ipſi gravitate deorſum id agente. Imbecillitatem hanc (authore *Galeno*) tria inferunt. Intemperies, quam hic propoſuit author, frigida animi pathos, & grave onus. Intemperies, alias una cum materia obſtruens, alias ſine hac conſtringens claudensque occultos muſculorum receſſus, impedit, quo minus expeditè animalis facultas ſpiritu motivo vecta in hos penetret, decentemque motionem cieat. Jam ut intemperies vehemens omnis, ſic frigida quoque nullam non virtutem debili-

Horror. Tremor quid, & quibus ex cauſſis naſcatur.

Gal. 5. de cauſ. ſympt.

bilitat, ut nihil mirum ſit ex ea corpus intremiſcere, quod ſymptoma ſenibus ob id familiare eſt, nec non iuvenibus vehementer refrigeratis, aut cruditate ex vino, multo cibo, aut deſidia vexatis. Iſta enim omnia virtutem obterunt, At pathos animi præcipuè tremorem movet, grandi metu debilem animum exterrente, ut cum quis Imperatorem aut gravem majeſtate Senatum oratione compellaturus, neque mentis officium, neque corporis ſentit. Idemque ſymptoma iis etiam frequens eſt, qui per loca eunt altiſſima viarum crepidine ac præcipiti deſpectu terribilia. Reſtat grave onus, quod non ante inducere rigorem ſolet, quam bajulantis ſuperet robur. Atque hæc quidem de motus voluntarii ſymptomatis dixiſſe ſufficiat. Nunc ad eos tranſibo, quibus frigus præſidio eſt. Hos eſſe *Celſus* invenes affirmat, ſi pleni ſunt ſeu carnoſi, quibus calorem ingenitum frigus ex accidente ſuſcitat, contruſum ſcilicet ad viſcera, copiaque illic ac viribus actum ſuis. Cujus rei cauſſa & erectior (ut Celſus ait) mens eſt, & melius concoquitur, æque profecto ut per hyemem fieri ſolitum eſt. Scitè autem diſerteque admodum *Celſus* dixit: ubi frigus quidem eſt, ſed cavetur. Indicans videlicet id quidem iuvenibus eſſe non inutile, at cavendam tamen eſſe

Frigus quibus conducat.

ejus nimietatem. Quod enim frigus semel profuturum corpori est, viribus ejus superius fit, oportet, alioquin calorem extinguit potius quam auget. Quod præceptum omnibus particulis fuerit commune, quæ frigido juvantur. Ex quo incidit ut stomacho jejuno crudum ructanti, itemque corpori senili, tenui, idque seviente bruma potui data, aut infusa frigida, tum ipsum quoque cœlum inimicum sit. Quinetiam non capiti solum, sed etiam ventriculo infusa frigida conducit modò genuinus horum calor gelidi elementi potentia non violetur. Neque verò facilè in adolescente carnoso æstivis horis violabitur, cujus ventriculo præter has commoditates, dextrà hepar, sinistrà lienis supra cor, ac diaphrama, antè abdomen adsistunt, fidissimi insiti in eo caloris custodes. Cæterum magna cura opus est, ne frigida sua qualitate ventriculum aut præcordia afflictet, quod fieri admodum proclive est, quoties ea asperrima, ac veluti tota glacialis est, quod incommodum diligenter notavit *Hippocrates*, sic inquiens. *Frigida veluti nix, & glacies pectori inimica, tusses movent, venarum ruptiones & destillationes efficiunt.* Jam quod frigidæ infusio articulos jnvet, & id quoque ante Celsum prodidit *Hippocrates* in hunc modum. *Articulorum tumores & dolores*

Sect. 5. Aph. 24.

Loc. cit. Aph. 25.

sine

ſine ulcere, atque etiam podagricos & convulſiones magna ex parte largè effuſa levat, & extenuat, ſolvitque dolorem, quæ res quo modo accidat, ſupra paſſim à nobis demonſtratum abundè eſt. Quod de doloris levamine author ſcribit, id non de arthritide tantum, ſed etiam de quavis alia recenti phlegmone intellexeris. Affluentes enim materias frigida repellit, eoque modo dolorem placat. Poteſt idem & de Eryſipelate dictum putari, itemque de quibusdam deflagrationibus, quæ particulas diffuſo circum circa ſplendenti fervidoque ſanguine exurunt. Batavi á colore Roſam (ni fallor) id malum. *Hippocrates* ἐπιφλόγισμα appellat. Sic enim in Aphorismis loquitur. *Frigido verò in his utendum in quibus ſanguis profluit* etc. & paulo poſt hæc, καὶ ὁκόσαι φλεγμοναὶ ἢ ἐπιφλογίσματα ἐςτὸ ἐρυθρὸν καὶ ὕφαιμον ῥοῦντα νεαρῷ αἵματι. Quippe hoc orto affectu infuſa frigida ardorem afflictæ partis abolet, pariaque in Eryſipelate præſtat, niſi id tamen ſit ulceratum. *Frigidum* enim ut *Parens Medicinæ* docuit, *ulceribus mordax eſt.*

Loc. cit. Aph. 23.

Loc. cit. Aph. 20.

CAlor autem adjuvat omnia frigus infeſtat: item lippientes ſi nec dolor nec lachrymæ ſunt: nervos quoque qui con-

contrahuntur, præcipueque ea ulcera, quæ ex frigore ſunt. Idem corporis colorem bonum facit: urinam movet. Si nimius eſt, corpus effœminat; nervos emollit, ſtomachum ſolvit. Minimè verò, aut frigus, aut calor tuta ſunt, ubi ſubita inſuetis ſunt. Nam frigus, lateris dolores, aliaque vitia: frigida aqua ſtrumas excitat. Calor concoctionem prohibet, ſomnum aufert, ſudorem digerit, obnoxium morbis peſtilentibus corpus efficit.

¶ Conttariarum cauſſarum contrarii (quantum in ipſis eſt) effectus ſunt, Proin quibus frigus inimicum, iis gratus calor eſt. Dixi quantum in ipſis eſt. Nam multis vitiis frigus ſubvenit, quibus calor non obeſt. Propria

pria verò officia caloris ſunt denſa, rarefacere, craſſa attenuare, dura emollire, aſtricta laxare, impactaque tum coquere tum digerere. Quo minus mirum ſit ea omnia facere ipſum poſſe, quæ *Celſus* hoc ordine commemorat. Ergò lippientes, hoc eſt Ophthalmia vexatos calor adjuvat, ſi neque dolor neque lachrymæ ſunt inclinata, nimirum inflammatione ac diſcuſſa, quæ loco affecto coacta inſedit materia. Per dolorem ac lachrymas, morbi cruditas notatut. Ille enim vigorem nondum expiraſſe ac fortè fluxionem quoque ceſſaſſe, hæ nihil coctionis in loco factum denunciant. Quippe ſub hoc lachrymarum nomine tenuem illam ſaniem, quæ ab impreſſis ſedi humoribus exudat, author ſignificavit. A quoſum enim tenueque facilè exprimitur, craſſum verò fixius inhæreſcit. Per hæc tempora ſi quis calidum inflammatis oculis admoverit, hoc nomine peccabit, quod non tantum inſidentis loco materiæ ſit exempturus, quantum novæ eodem atttacturus, utique ſi nondum miſſus ſanguis, aut ducta alvus eſt. Proin fracta nondum Phlegmones vi, ſed & perſeverante etiamnum fluxione reprimentia aptiora ſunt, neque antè calidum ſive fomentum ſive balneum eſſe utile poteſt, quam inutilis nulla corpori ſuperſit materia, totaque

Caloris quæ opera.

Calor lippientibus quando præſidio ſit.

que maturuerit inflammatio. Cujus rei nota ut crassior promanans pituita, sic deficiens dolor lachrymæque sunt. Quippe simile quid hic accidit, quod in coryza ipsaque etiam pleuritide animadvertere est, per quorum morborum initia tenuis humor exit, crudus planè instarque lachrymæ tenuis, post verò adæquata per concoctionem materia, lævis, albus crassusque vacuatur, certissimus & concoctionis & futuræ salutis index. Cocta hæc in oculis sordes. *Celso* pituita vocatur, lachryma non item. Nam alias inter utrunque evidentia discrimina posuit. Jam verò ut calidorum usurpatio vigenti oculorum inflammationi nunquam prodest, ita tum demum perniciosa est, cum acris tenuisque pituitæ cursus in oculos fertur, sub quo casu lachryma fervens multaque profluit, caput calet, à temporibus ad oculos dolor pervenit, nocturna vigilia urget. Tum igitur admotis calidis potius concitatur eò pituita, quàm minuitur, quin & oculus ex hoc plerunque extra intrave rumpitur, ac votum est, ut tantum exulceretur. Non potui mihi temperare, quin locum hunc paulò subtilius excusserim, cum non deesse sciam quibus is visus est, admodum nodosus ac tantum non inexplicabilis. Nunc ad ea quæ ordine sequuntur, veniam. Calor quoniam discutit, relax-

Col. li. 6. cap. 6.

Calor quibus utilis.

relaxatque, distentione nervorum σπασμον Græcè dictam juvat, itemque ea ulcera quæ ex frigore sunt. Idem iis qui colorem decoremque amiserunt ἐυχροΐαν conciliat. Urinam cit, non quidem foris incidens (nam tum magis sudorem digerit) sed intus potius luxurians, quoniam humores tenuat, fluxos mobilesque reddit. Idem si nimius est, corpus effœminat, quia triplicem corporis nostri substantiam dissolvit, idque adeò sæpe validè, ut hinc anima deficiat, viresque ex toto corruant, &, ut ait *Hippocrates*, ταῦτα εἰσι θάνατος. Stomachum solvit, quoniam laxat, nervos emollit, quia fundit. Frigora & calores nihil æquè ut subita variatio facit perniciosa. Sic enim frigus pleuritides creat, quum humores calore antè fusos in latus exprimit. Pariterque strumas excitat, quoties liquata caloribus excrementa & in cutem evocata, adstringit intusque cohibet. Exprimitur enim frigore, quod tenue est, indurescit, in schirrumque degenerat, quod crassum ac dissipationi rebelle est. At calor concoctionem prohibet, quia laxat, id quod de aëre magis, quam eduliis intelligendum est, hæc enim nisi immensè sint calida, concoctionem etiam juvant, ille nunquam ferè non impedit. Adhæc calor somnum aufert, quia consumpto humori succedere siccitatem facit; sudorem

Caloris nimii commoda.

li. 5. Aph. 16. Caloris & frigoris subita alternatio quæ mala inferat.

dorem digerit, quoniam humores tenuat, permovetque, & habitum rarefacit. Obnoxium corpus peſtilentibus morbis efficit, quia putredinem in humoribus ex facili creat.

CAPUT X.

Obſervatio in peſtilentia.

Eſt etiam obſervatio neceſſaria, qua quis in peſtilentia utatur adhuc integer, cum tamen ſecurus eſſe non poſſit. Tum igitur oportet peregrinari, navigare. Ubi id non licet, geſtari. ambulare ſub divo, ante æſtum, leniter; eodemque modo ungi; &, ut ſupra comprehenſum eſt, vitare fatigationem, cruditatem, frigus, calorem, libidinem; multoque magis

magis se continere siqua gravitas in corpore est: tum neque mane surgendum, neque pedibus nudis ambulandum est, minimeque post cibum aut balneum: neque jejuno, neque cœnato, vomendum est: neque movenda alvus; atque etiam, si per se mota est, comprimenda est. Abstinendum potius, si plenius corpus est. Itemque vitandum balneum, sudor, meridianus somnus, utique si cibus quoque antecessit: qui tamen semel die tunc commodius assumitur; insuper etiam modicus, ne cruditatem moveat. Alternis diebus invicem, modò aqua modò vinum bibendum

est. Quibus servatis, ex reliqua victus consuetudine quam minimum mutari debet. Cum verò hæc in omni pestilentia facienda sint, tum in ea maximè, quam austri excitarint. Atque etiam peregrinantibus eadem necessaria sunt, ubi gravi tempore anni discesserunt ex suis sedibus, vel ubi in graves regiones veneruut. Ac si cætera res aliqua prohibebit, utique abstinere debebit: atque ita ab vino ad aquam, ab hac ad vinum, eo, qui supra positus est, modo, transitus ei esse.

Ratio arcendæ pestis in duobus consistit.

¶ Tota hæc de Peste narratio prophylactica est, cujus compræhendi summa sub tribus præceptis potest, primum caveatur, ne qua virum imbecillitas

litas urgeat, dein ne qua ſit humorum ad concipiendam putredinem aptitudo, ac tertio ne noxio recipiendo aëri corpus recluſis nimium poris expoſitum ſit. Nam quoniam hoc mali genus propria quadam antipatheia cor ſpiritusque vitaleis impetit, utique ſedulò providendum eſt, ne his iufirmis contagium corpora occupet. Tum quia præcipua morborum occaſio ſuccorum eſt ad hos aptitudo, curandum eſt, ne quid venis impuræ ſuperſit materiæ. Poſtremò habenda cura eſt, ne habitus qui totus undique perſpirabilis aeri eſt, ſine modo rareſcat, atque malo (ut dicitur) feneſtram aperiat. Hac regula velut in conſpectu adducta, cognitiſque iis generibus quæ vires labefactare, vitiare ſuccos, aut rarefacere corpora conſuërunt, promptum cuique erit perſpicere, quid ſub peſtifero cœlo ſecundam valetudinem, quid adverſam faciat. Ergo ſæviente hac lue peregrinari oportet atque navigare. Nam cœlum nusquam perperam mutatur quod morbum creat. Sed & nulla præſentior peſtilentiæ medela fuga eſt. Hujus ubi nulla facultas eſt, ambulatio ſub dio & antè æſtum utilis eſt. Diſſipatur enim hoc modo ſiquid inutilis materiæ corpori ſupereſt. Tum ungi quoque poſthæc non alienum eſt, nam rarefactus ambulatione habitus pinguedine occlu-

Graſſante peſte peregrinandum navigandumque eſt. Ambulatio. Unctio ſub gravi cœlo utilis.

ditur, ſic ut non promptus in corpus contaminato aëri ſit introitus. Fatigatio, libido, cruditas, frigus, calor, non alia de cauſſa nocent, quam quod, ſuccos vitient, & vires nimium convellant. Si grave eſſe corpus cæpit, continendum id altiſſima in quiete eſt, ne malè conditos humores, turbatio graviori incommodo perdat. Sed nec manè admodum è lectulo ſurgere tutum eſt, quando nondum Sole perpurgatus aër in noctis ac Matutæ vaporibus peſtilentior eſt. Neque verò nudis pedibus (ut moris erat Romanis) prodire convenit, ne quo frigore poſt calorem corpus repentè moveatur, quæ res ad conciliandam peſtem (ut alias propoſuimus) plurimum poteſt, ac veluti viam ſternit, ſoletque tum potiſſimum incidere cum ſumptus cibus calorem intrò revocavit, aut balneum corpora rarefecit. Jam neque famelico, neque ſaturo idoneus vomitus aut ducta alvus eſt. Nam cum turbatis tum diſiectis ſpiritibus vitalibus itemque ſtomacho relaxato, natura patitur: paſſa (ut modo comprehenſum eſt) protinus malo cedit ac veluti manum dat. Ejuſque rei cauſſa ſi venter fuſus eſt comprimendus eſt. Tametſi illud vacuandi jus ut effrenatis pharmacis antiquorum negatum, ſic noſtris longè clementioribus tributum ſit. Nam ſi venis cacochymia ſubeſt,

Quæ res per peſtilentiam fugiendæ.

Vomitus & dejectio ſeviente Peſte inutilia.

ſubeſt, quid vetat quo minus licenter ſine turba hæc auferatur. Si cibus intus computruit, aut contracto acore vitioſus eſt, cur nefas ſit hunc ſuprà infrave extundere, cur non ejus colluviem venis eripere qua ſemel imbutis id vitiatum cœlum eſt, quod oleum igni eſt. Ut verò non diffiteor, ſi quis plenior eſt, abſtinentiam his omnibus, ubi validis remediis tentantur, præſtare, ita contrà aſtruo cedere ſi his moderatio ac placida vis ſubeſt. Vitandum balneum ac ſudor eſt, quoniam ambo hæc corporibus partîm diſſipatis vires conſumunt, partim rarefactis facilem aëri noxio ad viſcera acceſſum præbent. Meridianum ſomnum, ſi is in jejuno fit, ſubſequens extenuatio, ſi poſt cibum, cruditas, formidabilem facit. Cibus ita ponendus eſt, ut neque inedia bilis, neque ſaturitate pituita cumuletur. Utrumlibet enim ſuccos vireſque laceſſit. Fortè ergo Romanis ſemel, nobis bis eſſe abunde eſt. Interpoſitis temporibus invicem modò aquam bibere, modò vinum oportet, ne aut per illam cruditas, aut ex hoc ardor aliquis oriatur. Atque hæc eſt vivendi ratio per peſtilentiam neceſſaria, ut immunis inter tot pericula valetudo ſit, ſummoque hæc ſtudio tum demum obſervanda eſt, cum Auſtri nimio calore humiditateque gravem auram reddiderunt. His

Balneæ, ac ſudationes gravi tempore vitandæ.

Somnus meridianus per peſtem fugiendus.

Quæ edendi bibendique ratio obſerunda ſit.

Austri difficilem pestem invehunt.

enim ventis cælo imperantibus cum loca facillimè pestis occupet tum, ægerrimè deserit.

FINIS.

INDEX

RERUM ET VERBORUM.

A.

Aceti vis. 145
Aër, quis omnibus æque naturis profit. 56
- - insalubris propter Vicinum flumen. 57
- - inconstans quid noceat. ibid.
- - qualis cruditati idoneus. 55
Aëris mutatio periculosa. 99
- - vis ingens ad mutanda corpora. 10
- - præcipua dos serenitas. 57
Alimentum bonum copiosius ingestum quid faciat. 31
—— trahentes particulæ famelicis Equis persimiles. 25
Alimenta crassa valentis Succi. 87
Alimentum tribus de causis intus computrescit. 130
Alvus dura. 167
Alvus & Vesica, levanda ante Exercitationem. 69
Aloë purgantibus omnibus miscenda. 211
- - lota plus roborat. ibid.
Aloes eximias dotes. 210
Alvi ductio nonnunquam sanis necessar. 211
Alvum siccatam quomodo Galenus solverit. 209
Alvus quibus auxiliis in sanis ducendus. 206

Alvus unde comprimatur. 223
- - dura. 167
Alvo diutius compressæ quæ superveniant noxæ. 204
- - Suppressa inflammationes increſc. 205
Amaritudo oris. 190
Ambulatio Matutina. 288
- - - aſpera imbecillis contraria. 74
Ambulationis quod genus ſalubrius. 73
Amor venereus extenuat. 176
Analepticon ex Aſſis Carnibus Remedium 258
Animi Pathemata corpus extenuant. 174
- - ſubtilis & craſſi ventris difficilis copia. 33
- - ſecuritas. 168
Animus floridus quid faciat. 169
- - ejus affectus in corde conſiſtunt. 173
Ante exactam Ventriculi Coctionem non eſſe negotiandum. 46
- - Cibum adeunda Exercitatio. 69
Appetentia Animalis, 228
Apotherapia poſt labores tentanda. 81
Aquam frigidam bibere quibus conveniat. 46
Aqua vorax Hippocratis quid ſibi vult. 53
- - calida alias implet, alias extenuat. 171
- - Salſa calefacit. 215

Aqua

Aqua quam frigidiſſima. 217
Aquæ incommoda. 135
- - Potus Capiti infirmo inutilis. 280
Arma quam vim habeant. 73
Arthritis quid, & quæ ejus ſpecies 305
Arthriticis frigus conducibile. 306
Articularis morbi cauſæ. 305
Articulis imbecillis Exercitatio utilis. 305
Arii Peripatetici Hiſtoria frigidam præter ſolitum bibentis. 22
Asclepiades purgationem nihil ad ſanitatem conferre docuit. 212
Athletarum finis Lacorum. 30
Autoris Sententia qui intelligenda ſit. 22
Avicennnæ ratio. 26
A Cibo Laxandus Animus. 66
Athletarum habitus periculoſis. 32
- - - - Animus hebes. ibid.
Aurium ſonitus. 190
Auſtri difficillem peſtem invehunt. 326
Autor omnis functionis Calor. 310
Autumni Temperatura. 260
Autumnum quid reddat periculoſum 261
Autumnus periculoſus. 261
Autumno cibus plenior convenit. 264
& minus & meracius bibendum. 265
Auxilia adverſus imminentem podagr. 307

Auxilia quibus Coli doloribus occurritur. 293

B.

Bachus Podagræ Pater nutrix Venus. 37
Balneis & Unctionibus uti prodeſt. 16
- - iis ſuperſederunt noſtræ ætatis homines. ibid.
Balnea à Populis ſeptentrionalibus neglecta ejus Ratio. ibid.
- - Calida ad quæ conferant & ad quæ frigida. 18
Frigida quibus conferant. ibid.
Balnearum atque Unctionum Vis. 81
Balnea continua alvo inimica. 288
& ſudationes gravi tempore vitandæ. 325
Balneæ dulces & unctiones fatigatis utiles. 117
- - Saturis officiunt. ibid.
Balnei partes quinque. 118
Balneum quomodo fatigatis administrandum. 120
- - fervens fatigatis contrarium, 121
- - jejunos emaciat. 172
- - jejunis adhibitum. 216
Benedicta quæ Barbarorum Scholis ſunt appellata. 181
Benevalentibus non eſt opus Medico. 6
Bilioſis Senibus fames gravis eſt. 229

Bilio-

Bilioso Stomacho quid utile. 302
Blanda Emetica. 195
Biliosis quæ contraria, quæ item Pituitosis. 7
Bilis in ventriculum effusæ signa. 113

C.

Calefacientia quæ. 212
Calida lotio cur pueris & longævis utilis. 237
- - frigidaque in intemperie contraria dare expedit. 158
Calidum duplex. 155
Carnes assæ in quibus Elixis præferenda. 257
Calor motu exercitatur. 11
- - quando lippientibus præsidio sit. 317
- - accessu Alimenti augetur. 214
- - naturalis Natura appellatur. 149
- - duplex. ibid.
- - vitalis quid. ibid.
Caloris opera. 317
Caput imbecillimum per hyemem. 273
- - quæ firment. ibid.
- - imbecillum per hyemem. ibid.
- - debile nunquam ad cutem radendum. 274
- - nec nimia Coma onerandum. ibid.
- - sit grave sub Luna dormientibus. 275

Caput

Caput debile primum tepida dein frigida lavandum. 276
Capiti infirmo vitanda Luna. 274
- - ſol inimicus. 275
- - unctio Balneis anteferenda. ibid.
- - utilis infuſa frigida. 278
- - infirmo cibus offerendus. 279
- - omnis negotioſa actio inutilis. 280
- - Temperamentum per occupationem non mutandum. 163
Capite Catharroſo aquæ aut loca haud mutanda. 285
Capitis affectus cur difficiles. 270
- - imbecillis unica & propinqua Cauſa. 272
Cephaleæ frigida ſubvenit. 285
Carnis uſus corpus calidum efficit. 214
Carnoſa quomodo calefaciant. 213
Caro ferarum ventri fluenti utilis. 289
- - Aſſa cicurum Animalium nimis Deject. idonea. 290
Creta figularis in adſtringendo potens. 224
Celſus de quo doloris genere agat. 292
- - ſuæ cuique Valetudinis tuendæ rationem proponere conſtituit. 4
- - nimis violenta exercitia præterit. 75
Cibo in ſtomachum recepto Calor introfertur. 112
- - pravo non offendentur Pauperes 106

Cibus

Cibus quando & quomodo ſumendus. 21
- - à Corpore alteratur & id ipſum alterat. 23
- - bis die ſumptus utilior eſt. 24
- - cujus quam plurimum poteſt concoqui ſumendus eſt. 25
- - Athletarum. 30
- - Plenus & frequens. 165
- - quomodo noceat. 31
- - poſt Pocula noxius. 91
Cibi genus repentè mutatum nocet. 106
- - copia modica. 130
- - inepta qualitas. 131
- - ſumendi ordo præpoſterus. ibid.
Ciborum ordo quis ſervandus. 81
Cibus à Vomitu quis utilis. 201
- - imminutus. 224
- - nonniſi ſemel per diem ſumptus 224
- - duræ Concoctionis. 289
Clara Lectio. 296, 293, 302
- - Lectio quid commodi adferat. 72
Cœna parca quibus utilis. 27
Cœnæ tria ad concoct. adminicula. 29
Cœlo cuivis aſſueſcendum eſt. 11
Concoctio quare poſt longiorem famem evertatur. 25
Concubitus immodici incommoda. 37
- - - - frequens quomodo intelligendus. ibid.

Con-

Concubitus neque concupiſcendus neque pertimiſcendus. 333
Concubitus interdiu pejor tutior noctu. 333
Condita rejicienda. 877
Conſueta minus afficiunt. 55
Conſuetudo Bibendi auget aviditatem. 865
- - ſubito mutata Naturæ moleſta. 99
- - altera Natura. 65
- - repentè mutata Sanis obeſt. 104
- - nil non poteſt. 109
Conquieſcendum à labore antequam Cibus ſumatur. 82
Corpora neutra inter ſalubria & inſalubria media quo pacto regi oporteat. 8
Corpulentia ex multo fit ſanguîne 165
Corpus quæ impleant. ibid.
- - unde tranſpirabile. 222
Curatio ejus qui perfrixit in itinere contrariis, conſervatio. 141
- - ſimilibus perficitur. 153
Cura corpus conficit. 172
Curæ quomodo Corpus tabefaaſant. 175

D.

De intemperie inæquali. 293
Dejectio Pharmaco petita quando utilis. 203

Deſtil-

Deſtillatio quæ Pericula adferat. 28
Deſtillationes quomodo & quando maximè fiant. 58
Devorare facilius eſt quam revomere. 192
Difficilis ſanitatis tutela, quam negotia impediunt. 67
Discrimen ſanitatis & morbi. 1
Diſtillationis pericula. 271
Diſtillatio ſeu Catharrus. 283
Diſtillationibus capiti obnoxio infuſa frigida utilis. 283
Dolor Præcordiorum. 300
Dulcia & Pinguia. 165
- - cito obſtruunt. ibid.
Dulcia coli doloribus inimica. 293
Duplex Ordo Sanorum. 2
- - Primus. ibid.
- - Secundus. ibid.

E.

Elixæ Carnes aſchitico humore plus humectant, aſſæ ingenito. 259
Empiricorum deteſtanda, nequitia. 208
Emetica Violenta Antiquorum. 197
- - blanda. 195
—— mediocria. 196
—— violenta. ibid.
Emeticorum duplex ordo. ibid.
Enemata per os reddita. 192

Epi-

Epicuri & Democriti de usu Veneris Sent. 33
—— ambo venerem expulerunt. ibid.
Epulis sumptis non protinus dormiendum. 93
Error eorum qui se à cibo exercent. 92
Error Æginetæ. 40
—— ab Hippocrate exploditur. 41
Errore utentium non suapte Natura quædam sunt perniciosa. 180
—— nimis tenuis Dietæ gravior, quam qui nimis plenæ. 84
Exercitationis modus servandus. 70
—— apta tempora ex urina petuntur. 69
Experrectis os eluendum frigida. 64
Error Vulgarium Medicorum. 206
—— Neotericorum in distinguendis ætatibus. 233
Excrementorum Defluxus periculosus. 269
Exercitatio matutina siccat. 221
—— est vehementior Motus. 15
—— autore Asclepiade non conducit ad sanitatem. ibid.
Exercitationum genera & vires. 71
Exercitationis partes tres. 80
—— triplicia Commoda. 11
Excrementorum Expurgatio. 12

F.

Facultas Exercitationis. 68
Fatigatis sudor inutilis. 124

Fati-

Fatigatis humectum nutrimentum idonum. 125
- - quæ potio conveniat. 126
- - itinere quæ conveniant. 138
- - unctio utilis. 121
- - os frigida à Balneo fovendum. ibid.
- - inutilis Frigidæ Lavatio. 122
Fatigatis sessione quomodo subveniendum. 144
- - opus tenui Cæna. 144
Fames quomodo excitetur. 227
Facientibus iter Ardor en Frigus nocent. 139
Fatigatio excedens Lassitudo. 133
- - exercitiis supervenit. ibid.
- - assidua quando fiat. 134
- - usu novi laboris levatur. 136
- - una alteri est medela. 137
Fauces cur vomendo exasperent. 199
Frictio levis. 273
Fructus fugaces seu temporarii. 262
Fusi ventris maxima commoditas. 204
Frictio lenis. 273
Frigus quibus conducat. 313
Frigida dolentibus præcordiis cur inutilis. 54
- - cur inani ventriculo noxia sit. 50
- - urgente crudo Ructu post Cibum porrigenda. 51
- - quomodo crudo Ructui medeatur. 52
- - Alvo fusæ inimica. 129

Frigida potui data ex Labore ſudantibus perniciosa. 126
- - Potio jejuno imbecilloque Stomacho inutilis. 297
Frigidæ Potio quomodo crudo Ructui Succurrat. 50
- - Potus itinere feſſis inutilis. 127
- - Potui quæ reclament. 128
- - lavatio cur ſiccet. 221
Frigidum ex ſe nulli functioni utile eſt. 93
Frigore multi fatis conceſſerunt. 94
Frigus magis inani quam pleno nocet. 95
- - quibus inimicus. 310
Frigidam à Balneo haurire non eſt alienum. 127
Frigiditas & ſiccitas Temperamenti nusquam rectè ſervantur. 153
- - Temperamenti ſemper abolenda. 156
- - ex ſe nobis inutilis. ibid.
Frigoris incommoda. 310
- - violenta potentia. 311
Frigore Cutis dureſcit. 311

G.

Galenus de iis quæ agat Natura. 9
Galeni incuria. 158
- - de urinis ſententia. 62
Galenus ruri inter Agreſtes laboravit. 76

Gra-

Gracilitas quid & unde contrahatur. 164
Graciles & ad vomendum faciles supernè purgare convenit. 192
Gravedo. 283
Gula per Acidum vomitum exasperata quid agendum. 200

H.

Hecticos cur in Frigidam duxit Galenus 123
Helleborus sanas habentibus carnes periculosus. 181
Homo quasi Arbor subversa. 270
Homo Sanus quis. 1
Humidus Victus quando Gravidis inutilis. 157
Humidi magis vitales. ibid.
Humiditas quandoque corrigenda. ibid.
- - similem fere victum poscit. 156
Hyeme totas Noctes quiescendum. 66
Historia pituitam vomentis. 197
Humido Alimento Senes, hectici & morbis exhausti reficiuntur. 159

I.

Increscentes liberalius nutriendi. 237
Inedia quibus maxime infesta. 230
- - pituitosis prompta. 229
- - inediæ primaria causa. 228
Inflantia Colo dolenti inimica. 294

Ignavia quare Valetudini noceat. 14
- - morbi ex Ignavia orti. ibid.
- - qui enumerantur. ibid.
- - nostrorum hominum quanta sit. 177
- - & Otio multi perierunt. ibid.
Ignavi & Sedentarii Ventres crudelibus morbis consumuntur. 15
Inediæ in commoda. 24
- - Symptomata. 83
- - & laboris gravis copula. 83
Invidia cur aliquis macrescat. 175
Intestinis quare dolor adeo gravis accidat. 293
Intemperati similibus facile leduntur. 7
Inane Corpus quodnam Celsus vocet. 97
In Secunda Valetudine adversæ Præsidia, non sunt consumenda. 41
Inpransi præter solitum quomodo reficiendi. 107
Intemperantia in Cibo levior quam in potione est. 84
Interdum solum mutatum plus opis fert quam medicamenta. 100
Iuventus tertia ætas. 232
Ira quid & quomodo extenuet. 175

L.

Labor & Sobrietas optimi Sanitatis custodes. 15

La-

Labor nulli non neceſſarius eſt. 14
- - firmat inertia enervat motus inſtrumenta. 109
- - gravis Pituitoſo conducibilis. 79
Laborem aſſueti melius ferunt.
Senex ſolitum. 13
- - melius fert, quam Adoleſcens inſolitum. ibid.
Labores Athleticos Celſus jure condemnat. 31
- - quando finire oportet. 76
Laboris idem modus non omnibus convenit. 78
Laſſatis non eſt à cibo dormiendum. 112
- - Vinum aliquot nominibus utile. 134
Laſſitudo quid: quid fatigatio. Celſo & Galeno. 76
Laſſitudinis Remed. concoctio. 134
Lavacrum Calidum quid præſtet. 19
Lavacri calidi uſus quando noxius. 20
Lavandum non ſtatim à Cibo. 167
Lippitudo. 283
Luna humido elemento dominatur. 274
Liberi homines & valentes curioſis Medicorum Præceptis non devinciuntur. 9
Longævis & ægris quæ idonea ſunt. 75

M.

Male formati quibus rebus lædantur. 7
Mare quandoque tentare non est inutile. ibid.
Medicè vivere est misere vivere. 6
Melancolicorum Historiæ. 36
Melancolici ægrè vomunt. 189
Moestis extrema frigent. 173
Mensa secunda intus coacescit. 90
—— secunda nostri Seculi explodenda. 88
— — — — veteribus usitata. 89
Mensæ secundæ nostrorum luxus. 90
Meridiandum ante cibum. 65
Meridiari quibus tutum. 64
Modicum hyemis Frigus. 167
Modus Veneris quomodo deprehendatur. 38
Molle cubile. 268
Motio lenis imbecillis idonea. 74
Motus & quietis subita mutatio periculosa. 107
- - cruditati inimicus. 55
- - reliquis Calfacientibus præstat. 12
- - infantibus quoque proficuus. 15
- - excrementa pellit. 13
- - solida firmat. ibid.
- - confert articulis & carnibus. ibid.
Modo Ruri esse, modo ad Urbem redire

dire Sanitati convenit. 11
Mulsum. 290
Mutatio omnis paulatim fienda. 107

N.

Natura ante bona, post vero depravata nunquam est mutanda. 9
- - optima unde malè afficiatur. 5
- - ejus valetudo nunquam potest esse mala. ibid.
- - quid. 148
- - Communis hominum. ibid.
- - Mediocrem Seminis quantitatem nobis largita est. 35
- - melius fert copiam quam inopiam. 84
Naturarum in vescendo varietas. 151
Naturam Corporis ante omnia scire convenit. 146
Naturæ inimicum omne nimium. 108
- - jucunda. 147
Nausea & Vomitus spontaneus. 301
- - inanis unde fit. 190
Nostri Caloris Analogia cum ignis flamma. 92
Noxæ vehementium Catharcticorum. 207
Nutritio quid. 154

O.

Obnoxii Catharris Romani. 284
Obnoxios Pthisi supra ne purgato. 193
Optimè Sanis propria natura. 8
- - omnia juvenit. ibid.
Optima natura vitæ magistra. ibid.
Os omnibus visceribus consentit. 145
Ova magis reficiunt quam frigidæ poculum. 257

P.

Palatorum diversitas. 150
Particulæ imbecilli maxime prospiciendum. 163
Partium imbecillarum Prophylaxis. 268
Peracta Concoctiòne mane surgendum. 63
Per pestilentiam quæ fugienda. 324
Per pestem somnus meridianus vitandus. 325
Pericula Seminis diutius retenti. 34
Per capitis imbecillitatem fovendum 10 aqua frigida. 284
Pestis arcendæ Ratio. 323
Peste grassante peregrinandum. ibid.
- - Seviente vomitus & dejectio inutilia. 324
Pestilentia quando fiat. 58
Pestilentiæ opt. Remed. fuga. 101

Pi-

Picatio. 166
Picrocholorum ſigna. 189
Pila & Armorum Meditatio. 297
Pituita proprium ventric. excrementum. 184
- - Dulcis lenit. 200
- - Acida exaſperat. ibid.
Poma ex ſeſe non ſemper nocent. 262
- - unde noxia veſcentibus. ibid.
- - acida frigido Corpori noxia. 263
- - nocentia abuſus facit. ibid.
Pomis quomodo veſcendum. 264
Pomorum ſuccus. 263
Poſt Vomitum quid agendum. 194
Potio Frigida alvo ad fluorem proclivi utilis. 290
- - exigua dejectionem tardat. 227
Polybo Autore vinum meracum largius eſſe bibendum. 53
Poſt ſatietatem nihil agendum. 92
Potus Frigidus quomodo frigido Ventriculo ſubveniat. 49
Prandium quale conveniat negotioſis Hominibus. 29
- - quando largius ſumendum. ibid.
Pranſis frigus, æſtas, labor vitanda ſunt. 93
Prærogativa pilæ. 72
Præceptum generale omnis Exercitationis. 74
- - exhibendi cibi. 236
Proprietas arcana etiam natura dicta. 150
Proprietates hominum Medico noſcen-

dæ. 152
Pugnantia inter & valetudini incom. 268
Pythagoras non timore carnes rejicit. 215

Q.

Qua Noctis particula lucubrandum. 66
Quadrati nullum non genus motionis facile sustinent. 7
Quale vinum capiti imbecillo idoneum. 280
Quatuor humanæ vitæ ætates. 231
- - quid Batavi Rosam vocant. 315
Quæ noxæ præter morem impransis accidant. 105
- - causæ doloris colici. 293
- - — Catharros moveant. 285
- - Corpus refrigerent. 216
Quibus Temporibus & ad quæ loca migrandum sit. 100
Quies modica. 165
- - à cibo fuso ventri utilis. 291
- - à cibo. 225
- - quid commodi adferat. 11
Quinam omnium facillime jejunant. 230
- - maximè valetudinarii. 269
Quod Animi mores temperaturam Corporis imitantur. 224
Quodnam Alimentum Calorem augeat. 214

Quo-

Quomodo Stomachi infirmitas castiganda. 301

R.

Raucitas. 283
Remedium anceps præstat quam nullum. 123
Remedia temerè in sanos sumuntur quæ ægrotis debentur. 42
Res novæ quæ dicantur. 29
Rigor undè fiat. 311
Ructui crudo opilatur quies. 55
Ructus crudus quomodo fiat. 53
— malæ Coctionis Index 47
— acidus quid & quomodo moveatur. ibid.
— fumosus. ibid.
— crudus idem qnod Acidus
— Acidus ab infirmo nascitur calore. 48
Ructum quem Celsus hoc loco proponit. ibid.
Rustici cur magis vivaces & sani oppidanis. 68

S.

Sanitas omnis duabus rebus conservatur. 15
Sanitatis ingens latitudo. 3
- - Vitiosæ duæ notæ. ibid.
- - minimè convenit.
- - Autoris Sententia. ibid.

Sa-

Sani vitiosè parum distant ab ægris. 4
Sanis quibus conveniat illud. ibid.
- - probe natura in eodem statu est servanda. 5
Sanus est qui bene valet. bid.
Sanguis Naturæ creditur Thesaurus. 42
214
Sano rectius sensim, ægroto affatim vitium adimitur. 103
Satietas quid noceat, quîd nimia Abstinentia. 83
Senes & Pueri solitum laborem ferunt, quo insolito juvenes franguntur. 27.
108
Senibus quale vinum utile. 162
Senectus ultimus vitæ terminus. 234
Siccitas semper inutilis vim Retentricem firmat. 207
Sitis citius vino diluto quam pura Aqua sedatur. 136
Sol, Focus, Acria, Balneæ quomodo calefaciant. 12
— inurens extenuat. 172
— ardens. 288
Sole capiti exusto quomodo prospiciendum. 141
— exustorum noxa in immodica Corporis siccitate vertitur. 140
Soli mutatio longos morbos evincit. 10
Somni meridiani incommoda. 65
— jejunum extenuant. 217
Somnum accersit Humectatio. 19
— Labor conciliat. 111
Somnus quid faciat & quies adjuvant con-

concoctionem. 45
Somnus ex ſiccatis utilis, vigilia inimica. 113
— plenus. 167
— nimium brevis aut longus extenuat. 177
— medetur laſſitudini. 110
— cur à natura animantibus tributus. 111
— quomodo concoctionem juvet. ibid.
— jejunos extenuat. 114
— — refrigerat Jejunos. 216
Spiritus in mœrore ad cor vadit. 173
— quid patiatur per Invidiam. 174
Stomachi vitia quanti ſint. 44
— frigidi præſidia. 302
— infirmi notæ. 300
— imbecillitas unde contrahatur. 295
— Reſolutio. ibid.
Stomacho imbecillo idonea Auxilia. 296
— quid frigidæ hauſtum Impediat. 302
Stomachus quid. 44
— cur ſtudioſis imbecillis. ibid.
— debilis recipit totius ſuperflua. 45
Sudores quibns per nocturnum Somnum ſint effuſiores. 27
Sudor quis exercitio finem imponat. 77

T.

Temerarium eſt, gravioribus ſe malis implicare, ut vitentur leviora. 96
Temperati omnibus reſiſtunt. 8
Tremor & Horror quibus ex cauſis. 312
Triplex vomitivorum differentia. 195
Triſtitia & metus quodomo hominum confirmant, 174

Ve-

V.

Vehemens exercitatio Corporis molem atterit. 177
- - qualitatum exceſſus contrar. victum exigit. 154
Venerem quæ ætates bene, quæ male ferant. 35
Veneri exercendæ, quæ Tempora captanda. 40
Venus quibus utilis. 34
- - adverſetur. ibid.
- - maxime vires affligit & quare. 35
- - rara Corp. ut excitat, frequens ſolvit. ibid.
- - melancolicis utilis. 36
- - quibus accommodatior. ibid.
- - alios neglecta alios tentata offendit. 38
- - cur per noctem tutior. 39
- - cruditati adverſatur. ibid.
- - diurna ante cibum exercenda. ib.
- - Nocturna quando inutilis. 40
- - quando potiſſimè utilis. 266
- - per æſtatem nocentiſſima. ibid.
- - autumno non uſquequaque convenit. ibid.
Venus Podagræ & chiragræ inutilis. 306
Ventriculus & caput citiſſime excrementis per ſomnum opplentur. 28
- - imbecillus. 280
- - ſæpius reficiendus. 297
Veterum in jejunando ſeveritas. 114
Viciſſitudo edendi mutata naturæ gravis. 105
Victus duplex genus. 151

Vi-

Victus ſit contrarius calori & frigori.154
- - totius generalis Regula. 162
- - vigiliæ hominem emaciant. 176
- - diſſolutior Galeno morbum ſubitò attulit.21 - - novatus nocet. 104
- - in victu commiſſus error multos anniverſariis morbis implicat. 21
- - Inſolitus, ſeu bonus ſeu malus, naturæ moleſtus eſt. 23
- - in variando victu, quali moderatione opus ſit. ibid.
- - Acutorum. 105
Vigilia promovet Corporis difflationem. 28
Vitioſè ſanis cur vivendi libertas parum tuta. 6
Vini largius ſumpti incommoda. 85
Vino Pueros abſtinere cenſuit Plato.238
Vinum potius languido Cerebro inimicum. 280
- - quale fugiendum. 290
- - expetendum. ibid.
- - immodice ſumptum frigidos morbos parit. 32
- - quid noceat. 85
Vinum dilutum Pueris aptius. 238
- - meracum Senibus accommodum. ibid.
- - Hippocrates febricitantibus quandoque indulſit. 304
Vomitus corrupto intus alimento aut corrumpendo utiliſſimus.131 -- Maturus ſaluberrimum Remedium Temulentiæ.132 -- Navigantibus perutilis. 142 -- Pleno quam vacuo promptor. 143

143 -- temere ab Asclepiade rejectus. 180 -- quare utilis. 182 -- totum Corpus vacuat. ib. -- hyeme utilior. ibid. -- unde & quæ vacuet. 184 -- antiquis per hyemem frequens. 185 -- quibus utilis. 186 -- quando convenientior. 187 frigidis & humidis inutilis. 188. -- cœlum mutanti utilis. 191 -- salutaris qui hunc præter morem nexlexerunt. ib. -- quibus noxius. ib. -- quid & quomodo fiat. 192 -- in secunda quoque Valetudine sæpe necessarius. 193 -- Stomacho molestus. 199 -- cur compressum ventrem solvat. 226 -- Debile caput offendit. 281 -- à cœna utilis à vomitu firmandus cœna ventric. 291

Utilitas motionis. 12 Unctio. 166. 213 lenis lubrico ventri utilior. 282 Unctiones ad quæ conferant. 20 Urina super hepate & venas significat. 58 -- à sanguinis Massa quomodo discernatur. 59 -- Sanguinis colamentum. ib. -- in putridis febribus spectanda. ib. -- optma quæ. 60 -- alba & ruffa quid significent. ib. Urinæ bonitas ex proba Hæmatosi. 61 -- colorem qualem Celsus album dixit. ib. -- color pallidus. 62 -- ruffus probæ coctionis Index. 61

Urinam bilis colorat. ibid.

Utrum cœna vel Prandium conveniat esse liberalius. 26

CATALOGUS LIBRORUM MEDICORUM,

Quos JOH. ARNOLD. LANGERACK, Bibliopola Leydensis, vel propriis sumtibus edidit, vel quorum major ipsi copia suppetit; & adhuc aliorum in Medicina Librorum, qui apud eundem inveniuntur.

Theoph. Boneti Sepulchretum Anatomicum, 3 tom. 2 voll. Lugd. 1700. edit. opt.

Hippocratis opera omnia Gr. & Lat. cum Not. Foesii, Francof. 1657

Duretus Comment. in Coacas Hippocratis, Genev. 1665

Botanographia, quam Floræ Malabaricæ nomine celebrem, recentior virorum Illustrium industria successivè illustrando, ad publicum usum adornavit, L. Bat. 1718. Fol.

Musitani opera omnia, 2 voll. c. fig.

Mangetii Bibliotheca Chirurgica, 4 voll.

Bauhini Pinax Theat. Botanici cum Prodrom. cum fig. Bas. 1671

Baglivii opera omnia. 1715

Ramazzini opera omnia, c. fig. 1716

Joh. Ray Hiſtoria Inſectorum & Liſter de Scarabæis Brittannicis, Lond. 1710.

Clerici Hiſtoria Naturalis & Medica Latorum Lumbricorum, eum fig. 1715.

Laur. Bellini Opuſcula aliquot Archibaldi Pitcarni de motu cordis, &c. cum fig. L. Bat. 1714. quarto.

— Exercitatio Anatom. de Structura & Uſu Renum & Guſtus Organo, cum fig. ibid. 1711.

Pitcarnii Opuſcula Medica.

— Elementa Medicinæ.

Broen opera omnia Medica, Rott. 1701.

H. a Deventer Operationes Chirurgicæ, ſive Ars Obſtreticandi, cum fig. Lugd. Bat. 1701.

Iulii Pontederæ Compendium Tabularum Botanicar., Patavii 1718.

Charas Pharmacopœa Regia, 1684

—— Pharmacop. Chymica, 1684

—— Hiſtoria Plant. Animalium & Mineral. c. fig.

Vigeri opera Medica & Chirurgica, 1651

Caroli Piſonis Select. Obſervat. de morbis ab ſeroſa colluvie ortis, Lugd. Bat. 1716

Mau-

Mauriceau Traité des Maladies des Femmes Grosses, avec fig. Par. 1715

— *Observations sur la Grossesse avec les derniers observations, ibid* 1715 *en veaux.*

Valsalva de aure humana, c. fig. 1716

Leeuwenhoekii Opera Omnia, 4 cum fig. 1722.

Peyeri Merycologia sive de Ruminantibus & Ruminatione Comment. cum fig. Bas. 1685.

Ioh. Babt. Morgagni. Adversaria Anatomica omnia, opus nunc vere absolutum, inventis & innumeris observat. ac monitis refertum, qnibus universa Humani Corporis Anatome, & subinde etiam quæ ab hanc pendent, res Medica, & Chirurgica ad modum illustrantur, cum Tabb. & universali accuratiss. indice ornata 1723. in quarto.

Ant. Leeuwenhoek. opera omnia seu arcana naturæ, ope exactissimorum microcoscopiorum detecta, experimentis variis comprobata, Epistolis, ad varios illustres viros, ut & ad integram, quæ Londini floret, sapientem Societatem, cujus membrum est, datis Edit. Novissima.

ma. 4 voll. cum fig. 1722. in quart.

Dissertationes in Nov. tutam, ac utilem methodum inoculationis seu Transplantationis Variolarum, prima method. Auctoritate Regiæ Majestatis Brittann. cum criticis notis in varios de hoc morbo scribentis a I. a Castro G. Harris M. D. Lond. Ant. le Duc Constantinopolit. 8. 1722

Muys de Salis Ammoniaci ad Feb. intermittentib. usu.

H. Boerhaven Oratio de Commendando Studio Hippocrat.

— Repurgatæ medicinæ.

Traité Complet de Chirurgie par la Motte, 3 vol. a Paris 1722

Bohnii Circulus Anatomicus Edit.

— De Renuntiatione Vulnerum.

Bidloo de oculis & variorum animalium, cum fig.

Histoire des Insectes par J. Goedart, avec fig.

Les Maladies des Os par petit, Lemmery Courtia, 3 vol. avec fig.

L. *Anatomie du corps de l'Homme en Abregé, a Paris* 1723

Dissertation Physique par de Roubais.

D. G. Franck Satyræ Medicæ xx. varii Rarior. Argum. Lypf. 1722.